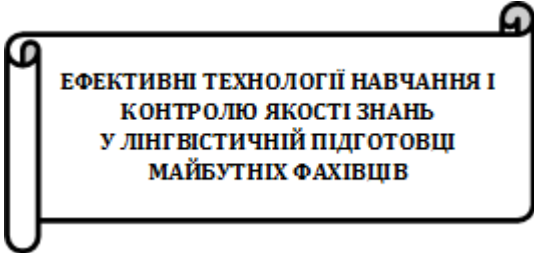

Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Олена Семеног, Мирослава Вовк

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ

Монографія

ЕФЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ І
КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЗНАНЬ
У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2016

УДК 378.4-028.42:008:303.82-057.4

ББК 74.58:71:74.202.4

С 30

**Друкується згідно з рішенням вченої ради
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
(протокол № 10 від 3 жовтня 2016 р.)**

**Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 4 від 24.10.2016 р.)**

Рецензенти:

Л. Я. Бірюк – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

М. К. Дмитренко – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу української і зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України;

В. І. Статівка – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методик їх викладання Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Л. О. Хомич – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Семеног О., Вовк М.

С 30 Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : [монографія] / Олена Семеног, Мирослава Вовк. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 284 с.

У монографії окреслено підходи до академічної культури як основи культури дослідницького навчання в університеті, здійснено ретроспективний аналіз академічних традицій університетів, особливостей формування академічної культури студента-дослідника у процесі фольклористичної підготовки, у наукових товариствах і гуртках, під час збиральницько-практичної діяльності та фольклорної практики. На прикладі професійної діяльності викладачів університетів України другої половини XIX – початку XXI ст. акцентовано увагу на культурі наукової праці, культурі спілкування наукових наставників та студентів. В основу дослідження покладено ідею професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації дослідника.

Видання адресоване науковцям, викладачам класичних і педагогічних університетів, учителям-словесникам, студентам і магістрантам, аспірантам, усім, хто цікавиться проблемами академічної культури.

It outlines the approaches to academic culture as the foundation of culture research at the university. It is conducted a retrospective analysis of universities academic traditions, features of the academic culture formation of a student-researcher in the folkloristic training, scientific societies and clubs, while practical activities and folk practices. The examples of professional Ukrainian folklorists in second half of XIX - beginning of XXI focused on scientific work's culture, culture of communication in the research mentors and students. The studying put the idea of professional development, self-development and self-realization of the teacher and researcher. The publication is intended for researchers, teachers of classical and pedagogical universities, language and literature teachers, students and undergraduates, graduate students, all who interested in the problems of academic culture.

ISBN 978-966-698-227-1

УДК 378.4-028.42:008:303.82-057.4

ББК 74.58:71:74.202.4

© Семеног О., Вовк М., 2016

© Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016

***Світлій пам'яті УЧИТЕЛЯ
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ!***

ВИСОКА КУЛЬТУРА, ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ЧУТТЯ
НОВОГО, ВІДСУТНІСТЬ ДОГМ І ШАБЛОНІВ – ЦЕ **НАШ ІВАН АНДРІЙОВИЧ
ЗЯЗЮН**. МИ ДО НЬОГО ГОРНУЛИСЯ ВСІ – І МОЛОДЬ, І СТАРШЕ
ПОКОЛІННЯ, БО **ВОЛОДІВ НАШ УЧИТЕЛЬ БОЖОЮ ІСКРОЮ**.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА – ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ.....	8
1.1. Неперервна педагогічна освіта – вимога ХХІ століття.....	8
1.2. Культурно-освітній простір університету.....	18
1.3. Академічна культура – основа дослідницького навчання в університеті.....	25
1.4. Академічна культура у вимірах культурно-освітнього діалогу особистостей.....	36
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОСЛІДНИКА В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.).....	54
2.1. Академічні традиції університетів: ретроспективні аспекти.....	54
2.2. Наукові товариства і гуртки в культурно-освітньому просторі університетів.....	80
2.3. Фольклорно-експедиційна робота – невід’ємний складник формування академічної культури дослідника.....	90
РОЗДІЛ 3. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.).....	103
3.1. Професійний досвід викладачів Львівського університету як чинник формування академічної культури дослідника.....	103
3.2. Науково-педагогічна діяльність викладачів Київського університету у вимірах академічної культури.....	133
3.3. Академічні цінності педагогічної дії викладачів Харківського університету.....	178
3.4. Науково-педагогічна діяльність викладачів у культурно- освітньому просторі Чернівецького, Ужгородського, Одеського університетів.....	196
3.5. Перспективи творчого використання професійного досвіду викладачів у формуванні академічної культури студента.....	207
ВИСНОВКИ.....	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	222
АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В ОСОБИСТОСТЯХ.....	251

ВСТУП

Надії щодо успішного та якісного формування гуманітарної еліти значною мірою пов'язуємо з університетами. В основу їхньої діяльності на всіх етапах історичного поступу українського суспільства було покладено пріоритети фундаментальної освіти, поваги до людини, культуровідповідності, національні і полікультурні цінності, інтелектуальний, духовний, творчий розвиток особистості. У сучасних соціокультурних умовах діяльність університетів спрямована на формування гуманітарної еліти, на підвищення якості й конкурентоспроможності національної освіти, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір.

До критеріїв оцінки результатів діяльності університетів додають спроможність вищого навчального закладу підготувати фахівців, здатних оперативно реагувати на мінливий ринок праці і пристосовуватися до змінних умов економічного простору. Виникає питання, як, якою мірою університет поєднуватиме традиційні функції служіння істині й формування загальної та професійної культури особистості майбутніх педагогів-дослідників. Актуалізується і питання щодо формування академічної культури, яка є невід'ємним складником професійної компетентності майбутніх педагогів-дослідників.

Поняття академічної культури багатогранне. Ідеться загалом і про культуру навчання в університеті, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, і про наукову мовну культуру, культуру високої духовності і моралі, культуру спілкування наукових наставників та учнів, культуру наукової праці і соціальної, моральної відповідальності за результати дослідження; культуру толерантності і педагогічного оптимізму, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу. Цінності академічної культури мають пронизувати освітньо-наукові програми підготовки бакалаврів, магістрів, докторів філософії різних спеціальностей.

У контексті вивчення проблем формування академічної культури дослідників в освітньо-культурному просторі університету є потреба звернутися до професійного досвіду викладачів класичних університетів, зокрема періоду другої половини XIX – на початку XXI ст. Наукові наставники розвивали ідеї національної ідентичності,

діалогу культур і гуманізму, формували наукові засади та освітні традиції академічної культури майбутніх педагогів-дослідників, зокрема учителів-філологів.

На прикладі вивчення фольклористики важливо дослідити специфіку фундаментальної фольклористичної підготовки, науково-пошукової діяльності студентів, залучення їх до виховної роботи та фольклорної практики. Фундаментальний вимір історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики в умовах класичних університетів упродовж другої половини XIX – на початку XXI ст. становила науково-педагогічна діяльність викладачів- фольклористів, які сприяли розвитку наукових шкіл, обґрунтували культурологічні, аксіологічні, акмеологічні засади фундаментальної підготовки фахівців. У сучасних умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів професійний досвід викладачів університетів є вагомим чинником формування академічної культури фахівців, здатних до аксіологічно орієнтованої професійної (наукової і педагогічної) діяльності.

На важливості єдності освіти й науки у формуванні особистості фахівця-дослідника, самомотивованого на творчий пошук і новаторство, наголошується у міжнародних документах з проблем розвитку освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції (Стратегія ЮНЕСКО щодо вчителів на 2012–2015 рр.), у Національній доктрині розвитку освіти (2002), у Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» (1996), Державній цільовій науково-технічній та соціальній програмі «Наука в університетах» на 2008 – 2017 рр., у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, а також у Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Концептуальних підходах до розвитку багаторівневої педагогічної освіти України (2011), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), у Законі України «Про вищу освіту» (2014). У документах наголошено на необхідності реформування освіти на основі загальнолюдських, полікультурних, національних цінностей, формування особистості учителя-дослідника, який усвідомлює свою приналежність до українського народу та європейської цивілізації і підготовлений до життя у постійно змінюваному, конкурентному світі. Цінності академічної культури (чесність, довіра, повага, відповідальність)

сформульовано в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі, у Стратегії розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016-2022 рр.

Фундаментальною основою дослідження слугують також роботи, в яких:

- обґрунтовано концептуальні засади неперервної професійної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Хомич та ін.), професійної підготовки майбутнього вчителя до дослідницької діяльності (О. Абдуліна, В. Андреев, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.), творчої діяльності вчителя та розвитку його педагогічної майстерності (О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, О. Огієнко, Л. Онищук, О. Отич, Л. Пуховська, В. Рибалка, М. Солдатенко та ін.);

- схарактеризовано зміст, форми і методи науково-дослідної роботи викладачів і студентів (Н. Базельюк, П. Горкуненко, Л. Коваленко, О. Мартиненко, Н. Пузирьова, Л. Султанова та ін.);

- проаналізовано форми колективної наукової творчості, зокрема наукові гуртки, товариства, науково-дослідні лабораторії, що набувають поширення у зв'язку з тенденцією до університетизації педагогічної освіти (О. Антонова, С. Гончаренко, О. Глузман, Д. Зербіно та ін.); морально-етичні, ціннісні, освітні аспекти академічної культури особистості (В. Астахова, Т. Добко, О. Єрохіна, В. Ромакін та ін.).

Окремі аспекти дослідницької діяльності майбутніх учителів-словесників обґрунтовано Л. Базиль, Л. Бутенко, М. Вовк, Н. Волошиною, Н. Голуб, О. Горошкіною, О. Куцевол, Л. Мацько, Н. Остапенко, Є. Пасічником, М. Пентилюк, В. Сидоренко, Л. Струганець, Г. Токмань, О. Семенов, Т. Симоненко та ін. У працях учених охарактеризовано історичні аспекти становлення науково-фольклористичних шкіл (Я. Гарасим, С. Грица, М. Дмитренко, А. Іваницький, К. Квітка, Р. Кирчів, Ф. Колесса, А. Лобода, В. Петров, Л. Підгорна, О. Пипін, М. Хай та ін.); висвітлено професійну діяльність викладачів-філологів у класичних університетах (В. Ботушанський, Т. Руда, В. Перетц, М. Халанський, М. Сумцов, В. Федас, В. Фрадкін та ін.).

Водночас аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує відсутність фундаментальних праць, у яких було б досліджено концептуальні підходи до академічної культури як основи дослідницького навчання та ін.;

здійснено ретроспективний аналіз академічних традицій університетів; простудійовано особливості формування академічної культури студента-дослідника у процесі фольклористичної підготовки, науково-пошукової діяльності, виховної роботи, фольклорної практики. Ці питання визначають мету і завдання монографії.

В основу дослідження покладено ідею професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації учителя-дослідника. Методологічну основу дослідження становлять положення теорії наукового пізнання, гуманістичної філософії освіти; психологічні й педагогічні ідеї щодо діяльнісної і творчої сутності особистості, неперервного професійного розвитку і саморозвитку особистості; системний, особистісно-діяльнісний, синергетичний, компетентнісний, контекстний, культурологічний, аксіологічний підходи.

У дослідженні є необхідність окреслити напрями діяльності наукових товариств, студентських гуртків специфіку структурування змісту навчальних дисциплін, найважливіші аспекти науково-фольклористичної та збиральницько-практичної діяльності студентів і викладачів, дослідження змісту, методів і форм засвоєння фольклористичного матеріалу, що реалізувались у навчальній, науково-дослідницькій, виховній та фольклорно-практичній роботі.

У першому розділі розглянуто окремі аспекти неперервної педагогічної освіти; ключові поняття «університет», «академічна культура», акцентовано увагу на академічній культурі як основи дослідницького навчання в університеті, режисурі педагогічної дії викладача крізь призму академічної культури. Другий розділ на прикладі фольклористичної діяльності викладачів класичних університетів України присвячено розгляду академічних традицій університетів у ретроспекції (друга половина XIX – початок XXI ст.). У третьому розділі розкрито професійний досвід викладачів класичних університетів (друга половина XIX – початок XXI ст.) як чинник формування академічної культури студентів-дослідників.

Матеріали книги можуть використовуватися у наукових розробках з теорії та історії вищої педагогічної освіти, під час викладання курсів з фольклористики, історії педагогіки, культури наукової мови, методики викладання філологічних дисциплін у вищій школі; у процесі організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, аспірантів.

РОЗДІЛ 1

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА – ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ

1. Неперервна педагогічна освіта – вимога ХХІ століття

Розгляд академічної культури як фундаментального складника підготовки фахівця-дослідника розпочнемо з короткої характеристики неперервної освіти. У час, коли цінності миру, взаємоповаги, терпимості, любові й милосердя є «надто крихкими усередині громади й між державами» (В.Андрущенко), а швидкозмінний світ потребує професійно-функціональних і соціальних компетенцій нової якості, актуальною є теза античного філософа Платона про те, що зберегти державу має державна система виховання. Її мета – допомогти людині знайти своє місце, своє покликання у безмежному океані життя». За такої умови, наголошує видатний теоретик і практик освіти ХХ століття Сергій Гессен, «освіта відкривається як безкінечне завдання усього життя людини». У книзі Яна Амоса Коменського (1592–1670) «Пампедія» (інша назва – «Всезагальне виховання всього людського роду, незалежно від віку, статі і народності») зазначається, що таке завдання виконують школи зрілості і старості¹. На відміну від шкіл, що утримуються громадою, це «школи особисті». «Усе наше життя – це школа..., це покликання; це праця»².

Фактично, коментуючи праці видатного чеського педагога, зауважує Н. Ничкало³, у Я. Коменського закладені перспективні ідеї концепції *неперервної освіти*, яка з другої половини ХХ століття набуває світового

¹ Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А.Коменский // В 2 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – С. 383–384.

² Там само.

³ Ничкало Н. Г. Неперервність професійної освіти: філософські-педагогічні аспекти / Н.Г.Ничкало //Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ–Чернівці, 2-4 листопада 2015 р.). – Чернівці, 2015. – С.5-14.

масштабу. Основні положення неперервної освіти знайшли відображення у документах ЮНЕСКО «Навчатися аби жити», в ухвалених міжнародних конвенціях, рекомендаціях, деклараціях.

Поряд із терміном «неперервна освіта» у сучасній світовій педагогіці уживають і такі терміни, як «пожиттєва освіта» (life long education), «перманентна освіта» (permanent education), «освіта дорослих» (adult education), «подальша освіта» (further education), «освіта, що продовжується» (continuing education, continuous education) та ін. Кожний із термінів має певну специфіку щодо реалізації залежно від рівня і перспектив соціально-економічного розвитку країни, а спільними ознаками є акцент на самоосвіту, самовиховання, індивідуалізацію навчання; навчання в умовах різних поколінь (у сім'ї, суспільстві); інтердисциплінарність знань, часу і місця навчання.

З-поміж ознак неперервної освіти фахівці називають, зокрема, охоплення освітою всього життя людини (йдеться і про дошкільне виховання, і про основну, послідовну, повторну, паралельну освіту, що об'єднує й інтегрує всі рівні та форми); включення в систему освіти поряд з навчальними закладами і центрами підготовки формальних, неформальних та позаінституційних форм освіти; горизонтальну інтеграцію (дім – сусіди – місцева соціальна сфера – суспільство – світ праці – засоби масової інформації – рекреаційні, культурні, релігійні організації та ін.); вертикальну інтеграцію (зв'язок між окремими етапами освіти (дошкільним, шкільним, післяшкільним), між різними соціальними ролями, що виконуються людиною на різних етапах життєвого шляху); універсальність і демократичність освіти; можливість створення альтернативних структур для здобуття освіти; взаємозв'язок загальної і професійної освіти; акцент на самоврядування, самоосвіту, самовиховання, самооцінку; індивідуалізацію навчання; навчання в умовах різних поколінь (у сім'ї, суспільстві); розширення світогляду; інтердисциплінарність знань, їхня якість; гнучкість і різнобічність знань, засобів, методик, часу і місця навчання; здатність асиміляції нових досягнень науки; вдосконалення вмінь вчитися; стимулювання мотивації до навчання; реалізація творчого та інноваційного підходів; полегшення змін соціальних ролей в різні періоди життя; пізнання і розвиток власної системи цінностей; підтримку якості індивідуального та колективного життя шляхом

особистого і професійного розвитку. Дійсно, неперервність освіти є сьогодні вже не тільки засобом, а насамперед метою розвитку людини.

На думку академіка І.Зязюна, «філософсько-педагогічна ідея неперервної освіти уособлює в собі обшир декількох змістовних цілеспрямувань. Це, передусім, усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя; невинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи; це дотримання означеного принципу організації освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя, забезпечення взаємозв'язку і спадковості різних ланок освіти»⁴. Зокрема, мета проведених під керівництвом академіка І.Зязюна майстер-класів, тренінгів, лекцій, семінарів, практичних занять, творчих зустрічей з учителями й учнями, викладачами і студентами у Центрах педагогічної майстерності – сприяти якісному розвитку і саморозвитку педагогічної майстерності вчителів упродовж усього професійного життя.

Дослідницькі зусилля Н.Ничкало теж скеровані на формування і розвиток особистості людини праці протягом усього життєвого і професійного шляху. Професійному становленню особистості вчена надає яскравого особистісного смислу, індивідуальної траєкторії і неповторного характеру. «...головним освітянським продуктом є конкретна людина, підготовлена до активної високопрофесійної діяльності в різних галузях промислового, сільськогосподарського виробництва і сфері послуг. Мова йде про головне – *людський капітал*, від духовних, морально-етичних і професійних якостей якого залежить майбутнє кожної держави», – пише Н.Ничкало⁵. Науковець виокремлює три рівні розуміння поняття «людський капітал». На особистісному рівні – це знання та навички, яких людина набула шляхом навчання, практичного досвіду; на мікроекономічному – сукупна кваліфікація і професійні здібності працівника, його здобутки у справі ефективної організації праці; на макроекономічному рівні – освіта, професійна підготовка і перепідготовка, служба профорієнтації і працевлаштування (ми називаємо його національним людським капіталом).

⁴ Зязюн І. А. Філософія неперервної освіти / І. А. Зязюн // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Міжнарод. наук.-практ. конф.: матеріали у 6 кн. – Чернівці: Митець, 1996. – Кн. 1. – С. 13.

⁵ Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти в Україні: Монографія / Н.Г. Ничкало. – К.: АРТЕК, 2002. – 201 с.

У ХХІ столітті, яке міжнародними організаціями визнано «століттям якості», освітянська громада все частіше зацентровує увагу на проблемі *якості неперервної освіти*, що значною мірою забезпечує конкурентоспроможність фахівця на сучасному ринку праці. Якісна освіта, зазначає Президент Національної академії педагогічних наук України В. Кремень, має формувати потребу в постійному саморозвитку особистості за допомоги формальної, неформальної та інформальної освіти – від народження й упродовж життя⁶, що тісно між собою взаємопов'язані та взаємодоповнювані. Неформальна освіта відображає й задовольняє особистісні потреби й запити, мобілізуючи тим самим природну здатність до самовдосконалення, духовного внутрішнього зростання, забезпечує умови для самореалізації. Інформальна освіта є індивідуальною пізнавальною діяльністю особистості в культурно-освітньому просторі (спілкування, читання, відвідування установ мистецтва і культури, здійснення подорожей тощо), що сприяє індивідуальному та професійному розвитку.

«Освіта почала сприйматися державами і народами як найвище право і ціннісний скарб Людини, а якісна освіта має бути необхідною умовою сталого розвитку», – слушно зауважує Г. Філіпчук⁷, – і стратегією нарощування людського капіталу, що розглядається розвинутими країнами світу в контексті головного складника національної безпеки. Чим сильніший і досконаліший людський капітал (освіта, знання, кваліфікація, досвід, здоров'я, мотивація, продуктивність праці), тим більше можливостей для розвитку і саморозвитку в держави й особистості. Європейська доктрина «Освіта для всіх» має належно утверджуватися в громадсько-державній моделі управління освітою, щоби забезпечувати для молоді і дорослого населення якість освіти, рівність формальної і неформальної форми освіти, соціальне партнерство і відповідальність, законодавчі й інституційні зміни, інвестування в розвиток людського капіталу, створення сприятливого соціокультурного середовища, впровадження європейських стандартів, еталонних рівнів основних ключових компетенцій ЄС.

На якість неперервної освіти впливають *чинники, що:*

⁶ Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін / Доповідь Президента НАПН України В.Г.Кременя на Загальних зборах НАПН України 30 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http : //www.mext.go.jp](http://www.mext.go.jp).

⁷ Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2013. – С.84.

1) визначають зміст професійної підготовки, особливості організації та реалізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі;

2) безпосередньо проявляються в освітньому процесі (освітньо-професійні та наукові програми, навчальні плани підготовки фахівця; форми, методи та засоби навчання; упровадження сучасних інноваційних та інформаційних технологій; професійна і практична спрямованість освітнього простору; інтеграція наукового дослідження в навчальний процес; чітке формування цілей результатів навчання, забезпечення ефективної взаємодії викладачів та студентів);

3) результати освітнього процесу (професійний та особистісний розвиток фахівця, затребуваність випускника на ринку праці, професійна самореалізація випускника).

Проаналізуємо стан якості вищої освіти. Міжнародні дослідження якості вищої освіти засвідчують, що показники якості вищої освіти України є доволі неоднорідними. За даними дослідження Глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report), «якість вищої та професійної освіти загалом» (Higher education and training) оцінюють на 40-ому місці (для порівняння відповідно: у 2013-2014 р. – 43-е; у 2012-2013 р. – 47-е; у 2011-2012 р. – 51-е; у 2010-2011 р. – 66-е)⁸. За якістю системи освіти у 2014 р. Україна знаходиться на 63-ому місці серед 143 країн світу (для порівняння, відповідно: у 2013 р. займала 71-е серед 142 країн, у 2012 р. – 63-е серед 141 країни, у 2011 р. – 60-е серед 125 країн).

У жовтні 2013 р. Фондом «Демократичні ініціативи»⁹ було проведено загальнонаціональне опитування населення України. Серед відповідей на запитання «Які проблеми вищої освіти в Україні Ви вважаєте найбільш серйозними і такими, що потребують вирішення у найближчі 5-10 років?» 41,5% опитаних назвали «не визнання дипломів більшості вітчизняних ВНЗ у світі», 36,8% – «невідповідність викладання вимогам ринку праці»; 29,2% – «невідповідність структури освіти потребам ринку праці»; 22,8% – «низький рівень якості освіти в українських ВНЗ, у порівнянні із світовим рівнем»; 22,5% – «слабкий

⁸ Філіпчук Г.Г. Націєтворчість освіти / Г. Г. Філіпчук.- Чернівці: «Зелена Буковина», 2014. – С.40.

⁹<http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2014-v5.pdf30>

зв'язок між якістю викладання, авторитетом викладачів серед студентів і розміром зарплат»; 18,2% – «застарілі, ідеологізовані або кон'юнктурні підручники». Третина опитаних оцінила якість вищої освіти в Україні дуже низькою, 22% – скоріше низькою; 44,9% – середньою; скоріше високою – 13,2%, дуже високою – 1,3%.

На запитання «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, важливо здійснити?» перше місце отримала відповідь «боротися з усіма проявами корупції і нечесності у ВНЗ (хабарі, списування курсових та дипломів тощо)» (46,4%); друге – «частіше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії» (38,9%); потім – «підвищити оплату праці викладачів» (35,3%); «налагодити співпрацю з кращими світовими університетами (запрошувати викладачів з-за кордону, надсилати студентів та викладачів на стажування тощо)» (32,6%); «стимулювати наукову діяльність у вищих навчальних закладах» (29,2%); «залучати бізнес для вирішення проблем вищої освіти» (18,2%).

Так проблеми характерні і для педагогічної освіти. Основними принципами розвитку педагогічної освіти є людиноцентризм, гуманізація, неперервність, доступність, науковість, системність, фундаменталізація, поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду, практика, прогностичність, інноваційність, академічна автономія, творчість, креативність. Основні положення розвитку неперервної педагогічної освіти ґрунтуються на засадах Педагогічної конституції Європи, прийнятій на II-ому форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013); Закону України «Про вищу освіту» (2014); Концепції розвитку освіти в Україні на 2015-2025; Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013); Концепції освіти дорослих в Україні (2011), а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, Доповіді міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття, в якій наголошено на необхідності підвищення якості професійної освіти педагога, її неперервності, гуманістичній спрямованості, демократизації, всебічності й варіативності.

Мета розвитку неперервної педагогічної освіти – відтворення людського капіталу та інтелекту суспільства для забезпечення сталого людського розвитку країни через якісну підготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі

поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій, забезпечення розвитку педагогів, здатних у процесі постійного вдосконалення здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, демократії, вільної конкуренції та високих технологій.

Основним методологічним і методичним орієнтиром у досягненні мети є ідея цілісного підходу до суб'єктів освітнього процесу, формування особистостей на засадах постійного вдосконалення й оновлення концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання. Загальноосвітня і вища школа потребують учителів, викладачів, які здатні до інноваційного типу професійної діяльності, до гнучкої взаємодії і адаптивності у складних умовах професійної та соціальної дійсності, в умовах зростання обсягів інформації, прагнуть до професійного розвитку, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації, проектують і проводять заняття та виховні заходи, створюючи атмосферу дослідницько-пізнавальної співпраці, власним прикладом формують дослідницьку позицію, творчі здібності молодих громадян України. Важливість цих професійних і особистісних рис актуалізує необхідність формування академічної культури дослідників у процесі професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах, зокрема під час вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін, проведення навчальних і педагогічних практик, визначених галузевими стандартами вищої освіти.

Визначальною тенденцією розвитку сучасної вищої освіти є тенденція **фундаменталізації**, яка, на думку О. Мещанінова, розглядається як елемент «випереджувальної» освіти – фундаментальна основа переходу до сталого розвитку»¹⁰. У контексті становлення теорії і практики фольклористики фундаментація є ключовою тенденцією у діяльності українських та зарубіжних університетів.

Фундаментальність наукових та освітніх традицій вивчення фольклористики проявляється в контексті **синтезу університетської освіти і академічної науки**. В Україні діяльність академічних фольклористичних осередків (Інституту народознавства НАН України, Інституту культурної антропології НАН України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України) спрямована на удосконалення системи фольклористичної

¹⁰ Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: монографія / О. П. Мещанінов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – С. 70.

підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів.

У результаті синтезу академічності та освітньої практики виокреслилась **тенденція професіоналізації**, що визначає «важливість забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн»¹¹. Професіоналізація в українській та зарубіжній практиці вивчення фольклористики зумовлюється **інституалізацією**, з якою пов'язана діяльність фольклорних товариств, громадських організацій, студентських науково-дослідницьких гуртків. В Україні процес інституалізації спостерігається у контексті функціонування:

- спеціалізованих кафедр (кафедри фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка, кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедри музичної фольклористики Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського, кафедри народного пісенного виконавства та фольклору Київського національного університету культури і мистецтв, кафедри музичного фольклору Рівненського гуманітарного інституту та ін.);

- академічних осередків (відділу фольклористики й відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України, Інституту культурної антропології НАН України, Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України);

- центрів фольклору, лабораторій при університетах (Центру буковинознавства при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, лабораторії української фольклористики у Львівському національному університеті імені Івана Франка та ін.).

Визначальною тенденцією розвитку сучасної вищої освіти є **гуманізація** освіти. «Нове суспільство, – вважає В. Андрущенко, – заохочує до активного життя новий тип особистості – толерантної, відкритої до демократичного спілкування і розвитку в національному і міжнародному вимірі; особистості, яка цінує і розвиває своє і щедро ділиться ним з іншими, яка не приймає насильства, потворних ідеологій, яка понад усе

¹¹ Каленюк І. Вища освіта в сучасному глобальному середовищі // І. Каленюк // Вища школа. – 2008. – №9. – С. 55.

цінує і прагне реалізувати в усіх сферах своєї діяльності людські фундаментальні цінності як незаперечну істину, виплекану історією»¹².

З метою трансформації фольклористичної підготовки майбутнього учителя-філолога, фольклориста на гуманістичних засадах повинні бути забезпечені умови професійного зростання, саморозвитку. Створення лабораторій наукових досліджень за матеріалами фольклористичної практики, віртуальних фольклористичних бібліотек (за прикладом *Львівського національного університету імені Івана Франка*), регулярне «занурення» в атмосферу «живого» фольклорного слова (спілкування зі знавцями фольклору, старожилами) – усе це сприяє формуванню аксіологічної спрямованості майбутніх фахівців щодо вивчення фольклору, його дослідження, систематизації, ретрансляції фольклористичної думки у професійній (науковій чи педагогічній) діяльності.

У вітчизняній та зарубіжній освітній практиці активно використовують таку форму роботи, як фольклорно-етнографічні експедиції, що передбачають дослідження фольклорної традиції у «живому» фольклорному середовищі. В університетах США, Канади практикується дослідження повсякденного життя людей шляхом безпосереднього ознайомлення з побутом, традиціями, ритуальною організацією життєдіяльності, де дослідник стає її частиною (*Університет Північної Кароліни*¹³, *Університет пам'яті*¹⁴). Досвід співпраці з носіями фольклорної інформації у селянському чи урбанізованому середовищі є сходинкою професійного зростання майбутнього вчителя-філолога, фольклориста.

Ефективна організація фольклористичної практики сприяє зміні життєвих установок, безпосередньої орієнтації на майбутню фольклористичну діяльність, у реалізації якої ключовими є моральні якості, які, доводить В. Кудін, є критерієм освіченості, високої культури, а «основою особистості є глибока мудрість, упевненість у правильності ідеалів добра, правди і справедливості. Освічену людину завжди характеризує широка наукова, загальнокультурна моральна підготовка, яка виявляється у діях і вчинках людини, у самостійності суджень, у наявності власної думки про різні аспекти життя суспільства,

¹² Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – №1. – С. 14.

¹³ The University of North Carolina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.unc.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

¹⁴ Memorial University (Канада) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

всезагальною обізнаністю в багатьох сферах науки і культури»¹⁵.

Із гуманізацією в зарубіжній та українській освітній і науковій практиці вивчення фольклористики пов'язана **гуманітаризація**, яка передбачає врахування таких теоретико-змістових аспектів освіти, як необхідність засвоєння світових культурно-історичних надбань, сприйняття та розуміння національного культурного досвіду попередніх епох та сучасності, саморозвиток та самоактуалізація особистості шляхом підвищення власного професійного, духовного, творчого рівнів тощо. Відповідно у професійній підготовці фахівців мають ураховуватися *принципи* особистісно орієнтованої та змістовно орієнтованої спрямованості навчання.

На думку І. Зязюна, останній принцип «у сучасному розумінні – це культуроорієнтована діяльність, бо до змісту освіти, крім науки, входять й інші складники культури: мистецтво, досвід, які передаються традиціями і звичаями, релігійні вірування тощо. Перетворюючись у особистісно-суб'єктивну форму, культура стає надбанням людини, сприяє реалізації закладених в ній можливостей»¹⁶. Ця думка вченого підтверджує важливості *тенденції гуманітаризації* у фольклористичному науково-освітньому середовищі, яка виявляється у диференціації фольклористичних дисциплін в українських та зарубіжних університетах. У змісті дисциплін фольклор вивчають у вимірах антропологічного, контекстного, полікультурного, функціонального, культурологічного підходів, що підтверджує загальноприйнята дефініція фольклору згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО 1989 р.¹⁷. «Фольклор, – наголошує Н. Шумада, – «набуває значення неперехідної цінності як спосіб задоволення естетичних потреб, як джерело й особливий вид пізнання народної психології, моралі, етики й естетики, а отже, й власного самопізнання, спроектованого на глибокі корені нашої й світової художньої історії»¹⁸.

Диференціація фольклористичних дисциплін дозволяє вивчати фольклор з урахуванням контекстного, антропологічного,

¹⁵ Кудин В.А. Эмоции в обучении и образовании: социально-психологический аспект: учебн. пособ. / В'ячеслав Кудин. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. – С. 124.

¹⁶ Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І.А. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського держ. педаг. ун-ту. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. IV. – Миколаїв, 2001. – С. 21.

¹⁷ Рекомендации ЮНЕСКО «О сохранении фольклора» (1989) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unesco.org>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

¹⁸ Шумада Н. Сучасний стан і завдання української фольклористики / Н. Шумада // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2000. – С. 295.

функціонального підходів. Диференціація фольклористичних дисциплін у підготовці майбутнього вчителя-філолога, фольклориста пов'язана з **тенденцією інтеграції**, яка, на думку О. Каверіної, «проявляє себе у зростанні логічної, методологічної, гносеологічної, організаційної, інформаційної єдності. У процесі прогресивного розвитку гуманітарні знання, уміння і навички розширюються й поглиблюються, здійснюється вдосконалення методів, організаційних форм професійної підготовки, які стають більш комплексними й носять міждисциплінарний характер, відбувається укрупнення навчальної інформації»¹⁹.

Означений аналіз спонукає до більш детальної характеристики культурно-освітнього простору університету.

1.2. Культурно-освітній простір університету

В українському освітньому просторі у контексті трансформаційних тенденцій, пов'язаних з євроінтеграційною векторністю, постала важлива проблема якості ефективності підготовки фахівців в університетах. В основу діяльності університетів на всіх етапах історичного поступу українського суспільства було покладено пріоритети фундаментальної освіти, поваги до людини, культуровідповідності, національні і полікультурні цінності, інтелектуальний, духовний, творчий розвиток особистості. У сучасних соціокультурних умовах до критеріїв оцінки результатів діяльності університетів додають спроможність вищого навчального закладу підготувати фахівців, здатних оперативно реагувати на мінливий ринок праці і пристосовуватися до змінних умов економічного простору. Актуалізується і питання щодо формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників.

З'ясуємо сутність поняття «класична освіта», «класичний університет». Класична освіта – тип загальної середньої освіти, в основу якої покладено вивчення латинської, грецької мов та античної

¹⁹ Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації: монографія; за ред. П.В. Стефаненко // МОН України, АПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – Д.: ООО Фірма Друк-Інфо, 2009. – С. 70.

літератури як пріоритетних предметів²⁰. Ідеалом виховання у системі класичної освіти є всебічно розвинена особистість, що було закладено у теоретичній спадщині Конфуція (V ст. до н.е.), набуло подальшої систематизації та структуризації у діяльності софістів Стародавньої Греції, римській педагогічній системі.

До перших навчальних закладів класичного типу відносять школи італійських гуманістів – Гуаріно Веронезе, Вітторіно да Фельтре, а також Страсбурзьку гімназію Й. Штурма (1537 р.). З кінця XV ст. у системі класичної освіти відбулись зміни: основна мета навчання полягала в оволодінні класичною латиною, витонченим стилем, поширилась Цицероністика – захоплення вивченням мови та стилю римського оратора і письменника Цицерона (106 – 43 рр. до н.е.). Із XVIII ст. під впливом ідей неогуманізму розпочався новий етап розвитку класичної освіти. Теоретичні основи класичної освіти було обґрунтовано у працях Й. Гербарта.

З початку XIX ст. класична освіта спрямовувалась на розвиток мислення, естетичних смаків, формування світогляду, тому в навчальних планах освітніх закладів акцентувалась увага на вивченні математики та логіки; пізніше почали вивчати рідну мову, історію, географію, природничі науки. Класична освіта розглядалась як пропедевтична для отримання університетської.

В українському освітньому просторі першими навчальними закладами класичного типу вважають Острозьку школу (перша українська школа вищого рівня (рік заснування 1575 р., існувала до 1636 р., відроджена як університет у 1994 р.); Києво-Могилянська колегія (пізніше називалась як Києво-Могилянська академія, Київська духовна семінарія, натеper – Національний університет «Києво-Могилянська академія», заснована 1632 р.); Університет Яна Казимира (відкритий 1661 р. як єзуїтська академія, тепер - Львівський національний університет імені Івана Франка); Університет Святого Володимира (почав функціонувати 1834 р., натеper – Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

На початку XXI ст. , – вважає Л. Рижак, – класична освіта вимагає суттєвих трансформаційних змін. «Класична система освіти здійснювала насамперед інтелектуально-фахову селекцію індивідів, формуючи

²⁰ Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 397-398.

професійні страти та їхню кваліфікаційну структуру... Класичній системі освіти притаманний моральний нігілізм, що наявний в одночасному зростанні як освіченості, так і злочинності. Це серйозна вада стратифікаційної функції вітчизняної освіти. Її наслідком є те, що індивіди з моральними якостями, нижчими від середнього рівня, з середніми інтелектуальними здібностями, успішно підіймаються соціальною драбиною...»²¹.

Питання про нігілізм моральних якостей фахівця є актуальним, що свідчить про певні кризові явища у класичній освіті, але не можна заперечити фундаментальність фахової підготовки у класичних університетах, сформовану упродовж кількох століть. Серед загального спектру функцій класичної освіти на сучасному етапі має бути *формування людини культури* з високим рівнем національної самосвідомості, адекватною інтернаціональною світоглядною позицією та зі стійкими гуманістичними цінностями.

Класичним університетам, підкреслює І.Зязюн, властиві такі специфічні *ознаки*: акцент на проведення фундаментальних досліджень; підготовка фахівців для наукоємних виробництв; більш високий рівень фундаментальної підготовки; перехід до реалізації міждисциплінарних знань; активне використання в навчальному процесі результатів і технологій наукового пошуку; орієнтація на підготовку викладацьких кадрів для системи вищої освіти, особливо у галузі гуманітарних, природничих наук²².

Спільними ознаками класичних і педагогічних університетів є реалізація освітніх програм вищої професійної і післядипломної освіти з широкого спектру профілів (не менше трьох) і/чи за групами напрямів і спеціальностей підготовки (не менше п'ятнадцяти); здійснення підготовки, перепідготовки і/чи підвищення кваліфікації працівників вищої кваліфікації, наукових і науково-педагогічних працівників (не менше семи груп програм наукових спеціальностей післявузівської професійної освіти); виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень за широким спектром наук (як правило, не менше трьох профілів і/ чи семи груп наукових спеціальностей); частка професорсько-

²¹ Рижак Л. Система освіти в Україні та її перспективи: філософський аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk6/2.doc>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

²² Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид-то ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 455.

викладацького складу (ПВС) з науковими ступеннями і званнями – не менше 60 відсотків; професорів і докторів наук у ПВС – не менше 10 відсотків тощо²³.

У контексті обґрунтування об'єктивної дефініції класичних університетів цінними є дослідження О.Глузмана, який розглядав ці навчальні заклади як «традиційні провідні установи освіти, науки і великі центри підготовки фахівців, що забезпечують кадрами найрізноманітнішого фаху науково-дослідні, політичні, культурні і правові інститути суспільства, адміністративні, планові, директивні органи держави, виробництво, сільське господарство, медицину, органи освіти»²⁴. На думку вченого, класичними можна вважати п'ятнадцять університетів, які мають тривалу історію становлення, сформовані наукові школи та освітні традиції. Один із найважливіших напрямів діяльності класичних університетів – це якісна професійно-педагогічна підготовка студентів до роботи в середніх і вищих навчальних закладах²⁵.

Учені аналізують функції класичних університетів у контексті розробки сучасних моделей розвитку освіти (В.Андрущенко, Н.Дем'яненко, О.Кучерявий, О.Мещанінов та ін.). Класичний університет, за О.Мещаніновим, у сучасних соціокультурних умовах набуває ознак *раціоналістичної* моделі освіти, яка «зорієнтована на врахування індивідуальних особливостей кожного зі студентів, їх індивідуальних психолого-педагогічних відмінностей за формою навчання та власним темпом засвоєння знань»; *розвивальної*, яка вибудовується на основі «кооперації різних елементів освітньої інфраструктури з надання освітніх послуг з широкого переліку за різними типами та рівнями»; *академічної*, у якій «навчальний процес базується на дослідницькій роботі»²⁶. Університети забезпечують трансформацію національної освіти на основі збереження

²³ Там само.

²⁴ Глузман А. Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине / А.Глузман // Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 12-17 вересня 2001 р.; за ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – С. 123.

²⁵ Глузман О. Сучасний стан і тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні / О.Глузман // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип. 15. – Ч. 1. – Львів, 2001. – С. 3.

²⁶ Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: монографія / О.П. Мещанінов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – С. 133-136.

фундаментальних наукових засад й освітніх традицій та з урахуванням інноваційних тенденцій у світовому та європейському вимірі.

Дослідивши генезу інтерпретації ідеї університету, Н. Дем'яненко дійшла висновку, що сучасному етапі відбувається «суттєва трансформація ідеї: пройшовши етап визначення університету як місця передачі й поширення знань, пошуку істини, формування наукового пізнання, обґрунтування й підтримки єдності навчання, наукового дослідження і виховання, перетнулась з ідеєю організації університету як освітньо-наукового промислового конгломерату, своєрідного мегаоб'єднання»²⁷. Сучасні трансформаційні перетворення класичних університетів у центри інноваційного поступу науки і освітньої практики, на переконання В. Андрущенка, покладені в основу практичної реалізації «Національної доктрини освіти XXI століття».

Провідною ідеєю такої трансформації, – наголошує вчений, – є «збереження всього найкращого, що було, розвиток цього найкращого, апеляція до європейського та світового досвіду, до вітчизняної культури, науки і праці... Людина повинна бачити людину, і тоді буде формуватись те, що ми називаємо гуманістичними цінностями»²⁸. Перспективним є обґрунтоване положення про двоаспектність трансформацій класичних університетів; є необхідним збереження історико-педагогічних здобутків підготовки фахівців, розвитку ідей сформованих наукових шкіл у класичних університетах; а також реалізація інноваційних кроків на засадах антропоцентризму, гуманістичності, синергетичної, постнекласичної методології.

З метою збереження фундаментації як історичної наукової, методологічної, методичної основи класичного університету та розвитку цих навчальних закладів на основі інноваційності, на переконання О. Кучерявого, необхідно забезпечити «умови, засоби і процес стимулювання загального і професійного розвитку студента як особливої цілісності, що передбачає: орієнтування викладачів на методологічні регулятиви конструювання й реалізації цілей, змісту і технологій освіти..., необхідні достатні умови для самоорганізації відповідної підготовки на всіх рівнях управління нею – державному,

²⁷ Дем'яненко Н. Світова інтерпретація ідеї університету: методологія, теорія, досвід реалізації / Н. Дем'яненко // Вища освіта України. – 2009. – №1. – С. 65.

²⁸ Андрущенко В.П. Національна доктрина освіти в XXI столітті / В. П. Андрущенко // Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції 12-17 вересня 2001 р.; за ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – С. 21.

регіональному, інституційному й особистісному»²⁹.

У сучасних умовах реформування освіти в Україні університети є осередками вітчизняної наукової думки, центрами розвитку фундаментальних наукових шкіл та збереження освітніх традицій, а також провідними навчальними закладами, у яких здійснюється інноваційний поступ згідно з європейською та світовою векторністю. Відповідно основною *метою діяльності класичних університетів* є підготовка майбутнього фахівця (педагога-дослідника) як людини культури, у якій повинні поєднуватися гуманістичність, адекватна національно свідомо та інтернаціонально-толерантна позиція, інтелектуальність, конкурентоспроможність, професіоналізм.

Розглянемо поняття *«культурно-освітній простір університету»*. Природа простору, поняття культурно-освітнього простору залишається недостатньо з'ясованим. Зміст поняття знаходиться на перетині різних гуманітарних наук (філософії, культурології, соціології, психології, педагогіки та менеджменту). А. Бистрова зазначає: «культурний простір – це простір реалізації людської віртуальності (задатків, можливостей, здібностей, бажань), здійснення соціальних програм, цілей, інтересів, поширення ідей та поглядів, мови і традицій, вірувань і норм тощо»³⁰. В. Біблер розкрив зміст культурного простору як зустріч типологічно різних культур³¹). Культурний простір є простором буття культури – місцем, де, координуючись, співіснують та розвиваються явища культури³²

Імпонує характеристика О.Смолінської³³ про культурно-освітній простір університету як особливий тип локального хронотопу, що виник внаслідок діяльності індивідуальних (викладачів, студентів, управлінців) і колективних (університету) суб'єктів з освоєння ціннісно зорієнтованої прикладної та символічно-знакової професійно-педагогічної дійсності, своєю чергою, зумовлює параметри як цієї дійсності, так і активності суб'єктів щодо її освоєння та організації. Культурно-освітній простір

²⁹ Кучерявий О. Концепція підготовки педагога-дослідника в класичному університеті / Олександр Кучерявий // Рідна школа. – 2001. – №4-5. – С. 21.

³⁰ Быстрова А. Н. Культурное пространство как предмет философской рефлексии / Анна Натановна Быстрова // Философские науки. – 2004. – № 12. – С. 39.

³¹ Библер В.С. Культура. Диалог культур (Опыт определения) / Владимир Соломонович Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31 – 42.

³² Свирида И.И. Пространство и культура: аспекты изучения / Инесса Ильинична Свирида // Славяноведение. – 2003. – № 4. – С. 14 – 24.

³³ Смолінська О.Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : монографія / Олеся Євгенівна Смолінська; [за науковою редакцією проф. Г. П. Васяновича]. – Суми: Університетська книга, 2014. – С.36.

університету має наповнювати особистості духовністю і ціннісними пріоритетами педагогічної праці «навчити людину бути Людиною» (І. Зязюн), потужним знанєвим досвідом і мудрістю впливати на формування морально-духовних якостей громадян України.

У понятті «культурно-освітній простір» виокремлюємо складові: культура й освіта, про які К. Ушинський у праці «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» писав так: «Культура як мистецтво й освіта – це рідні сестри, саме їх узаємодія є першорядним чинником розвитку людини, її інтересів, потреб, духовності і душевності, творчості тощо³⁴. Учений доводив, що культура й освіта визначають сенс життя людини не лише засобом пізнання й самопізнання, а й засобом подолання власної обмеженості, універсалізації особистості, вони повинні служити ідеї народності, яка є основною складовою виховної системи. Водночас, видатний педагог не обмежувався суто національним підходом, постійно наголошував: «Кожний освічений народ лише тоді має значення в науці, коли збагачує її істинами, які залишаються такими для всіх народів».

О. Смолінська, проаналізувавши поняття у філософії, культурології, соціології та менеджменті, пропонує і такі назви-синоніми культурно-освітнього простору, як «дух закладу» (К. Ушинський), «пам'ять суспільства» (Г. Ващенко), «духовне життя школи» (В. Сухомлинський), «педагогічна матриця» (В. Андрущенко). Дослідниця пропонує, характеризуючи культурно-освітній простір університетів, враховувати так принципи, як принцип культуровідповідності, що визначає зв'язок культурно-освітнього простору з інноваційною професійною діяльністю педагога; принцип екологізму, що характеризує культурно-освітній простір з позицій вивчення його меж і способів зв'язку з навколишнім інституційним простором, формування університетом власної політики у сфері іміджу, самопозиціювання, бренду; принцип гомеостатизму, що полягає у підтриманні стабільності внутрішніх культурно-освітніх процесів, регулює формування стратегії розвитку університету³⁵.

Культурно-освітній простір університету є важливим для

³⁴ Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании / Константин Дмитриевич Ушинский / Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1988. – С. 194.

³⁵ Смолінська О.Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : монографія / Олеся Євгенівна Смолінська; [за науковою редакцією проф. Г. П. Васяновича]. – Суми: Університетська книга, 2014. – С.62.

професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема фольклористів, учителів-філологів. Це особливий світ зі своєю системою стосунків, цінностей і традицій, а університетські роки – це роки не тільки осягнення науки, а й формування особистості. Формування та реалізація творчих якостей майбутніх учителів-дослідників залежить від особистісних якостей викладачів, котрі володіють високою методологічною культурою, гуманістичним стилем наукового мислення, оперативно реагують на неперервно мінливі вимоги до професійної компетентності, уміло залучають до спільного наукового дослідження студентську молодь. Українські університети мають бути осередками академічної культури, діяти на принципах академічної свободи, суспільної відповідальності, пошани до людської гідності і дотримання академічної доброчесності.

1.3. Академічна культура – основа дослідницького навчання в університеті

Теоретичний аналіз та узагальнення наявних у наукових джерелах поглядів на сутність дослідницької діяльності педагога дозволяє визначити її як багатоаспектний і складноструктурований процес науково-творчої діяльності, що спрямована на виявлення й оцінку сутності, особливостей і тенденцій розвитку освітнього процесу з метою перетворення педагогічної дійсності та професійно-особистісного саморозвитку. Ідеться також про сукупність взаємопов'язаних характеристик особистості, що включає стійку мотивацію (наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність); наукові, методологічні, психологічні, педагогічні, філологічні знання; дослідницькі уміння і навички, досвід традиційних і творчих способів педагогічної дослідницької діяльності, яка проводиться в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Дослідницька діяльність допомагає вчителю подолати функціональну неузгодженість між системою освіти та вимогами часу, а також адаптуватися у постійно мінливому колі функціональних обов'язків, актуалізувати потребу, прагнення до професійного саморозвитку.

На дослідницьку діяльність учителя-філолога значною мірою

впливають тенденції гуманізації та інтеграції в розвитку філології, педагогіки, психології. Динамічно розвиваються комунікативна, когнітивна, прагматична лінгвістика, неориторика, запроваджуються інтегровані курси словесності, філологічного аналізу художнього тексту, психології особистості, з-поміж завдань яких – сформувати дослідницькі якості. Дослідницька діяльність учителя-словесника передбачає створення духовних цінностей у вигляді спільного освітнього результату, оригінальних творчих зразків навчальної діяльності учнів, зокрема написання творчих робіт (творів-роздумів, переказів, есе, етюдів, нарисів, новел, проектів, рефератів, доповідей, науково-дослідних, пошукових робіт тощо). Отже, професійна підготовка у вищому педагогічному навчальному закладі має забезпечувати органічне поєднання фахової підготовки з дослідницькою складовою і сприяти всебічному професійному розвитку та саморозвитку особистості майбутнього вчителя як дослідника.

Фахову підготовку майбутніх педагогів-дослідників пронизує **академічна культура**. Національний глосарій подає таку характеристику поняття «академічний» (Academic): стосується освіти, навчання, викладання, досліджень³⁶. У тлумачних словниках подано і такі визначення: навчальний (стосується вищих навчальних закладів); теоретичний; дотримується традицій, канонів; високохудожній; почесний.

У контексті дослідження розглянемо поняття «культура». За визначенням С. Гончаренка, *культура* (від лат. *culrura* – виховання, освіта, розвиток) – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються у результатах продуктивної діяльності. У вужчому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької)(...). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю

³⁶ Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А.В.Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г.Кременя.– К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf

знань або діяльності³⁷.

Важливо акцентувати увагу і на *культурі поведінки*, що, за визначенням С. Гончаренка, розкривається як уміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими й дотримання, таким чином, основних вимог і правил людського співжиття. Культуру поведінки характеризуємо як складне та інтегроване особистісне утворення, що забезпечує готовність фахівця до ефективного виконання своїх обов'язків, сприяє дотриманню основних вимог і правил професійної етики.

Поняття **«академічна культура»** фахівці характеризують як культуру університету³⁸; інтелектуально-етичну систему цінностей, мотивацій, переконань та сприйняття, які визначають професійну діяльність в освіті та науці³⁹; систему цінностей, традицій, норм, правил, зразків поведінки проведення наукового дослідження, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності; культуру високої духовності і моралі, культуру особливої поведінки і спілкування людей, які професійно покликані забезпечувати трансляцію культурних цінностей; культуру високої якості праці і відповідальності за її результати, культуру толерантності і педагогічного оптимізму⁴⁰. Академічна культура відображає ставлення до відносин, цінностей і способів поведінки, які є спільними для всіх, хто працює і навчається в університеті⁴¹.

Цінності академічної культури (чесність, довіра, повага, відповідальність) сформульовано в Бухарестській декларації етичних

³⁷ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С.182.

³⁸ Analysing Academic Culture In Different Countries English Language Essay. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukessays.com/essays/english-language/analysing-academic-culture-in-different-countries-english-language-essay.php>

³⁹ Ромакін В. В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури / В. В. Ромакін // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. - 2010. - Т.136, Вип. 123. - С. 34-41. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2010_136_123_8

⁴⁰ Астахова В. И. Академическая культура как фундамент формирования современного специалиста / В. И. Астахова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» : [збірник наукових праць] / Харківський гум. унт «Народна українська академія». – Харків, 2013. – Т. 19. – С. 2139. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/326>

⁴¹ Burquel Nadine. Conference Report «Future of the doctorate». European Commission. Directorate-General for Education and Culture. Riga, 28-29 May, 2015.–33 p.

цінностей і принципів вищої освіти в Європі⁴², у Стратегії розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016-2022 рр. Морально-етичні, ціннісні, освітні аспекти академічної культури особистості розглянуто у наукових студіях В. Астахової, Т. Добко, О. Єрохіної.

У Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі ⁴³ окреслено цінності академічної культури, зокрема, академічну свободу, моральну і соціальну відповідальність дослідників за результати досліджень; прагнення наукових товариств до співпраці на світовому рівні; наукову, дослідницьку етику; позитивну емоційну взаємодію суб'єктів дослідницької діяльності; самовідданість праці. Узагальнення досліджень дозволяє означити такі характерні ознаки поняття, як знання, зразок, покликання.

У структурі академічної культури виділяємо, зокрема, аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний, поведінково-інтерактивний компоненти, кожний з яких характеризується певним змістовим наповненням і знаходить відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності, академічній риториці та ін. Ціннісний, етичний компоненти академічної культури охоплюють морально-етичні цінності педагогічної професії (професійний обов'язок, соціальна відповідальність, академічна честь, повага до іншої людини), етичні принципи педагога-дослідника у здійсненні дослідницької діяльності, академічної комунікації на суб'єкт-суб'єктній, гуманістичній основі. С. Гончаренко, характеризуючи етичні вимоги до вченого, надає пріоритету моральним вимірам науки та соціальній відповідальності спільноти вчених і кожного зокрема. Імперативами вченого мають стати служіння Істині, корисність діяльності для суспільства, чесне ставлення до наукових результатів ⁴⁴.

Праксеологічний та поведінково-інтерактивний компоненти академічної культури характеризують ступінь реалізації засвоєних

⁴² Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе, 10 августа 2005 г. ЮНЕСКО–СЕПЕС. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.almamater.md/articles/879/ru.html>

⁴³ Там само

⁴⁴ Гончаренко С. Етичний кодекс (імперативи) вченого / Семен Гончаренко // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – Вип. 1. – К., Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2011. – С. 20-27.

цінностей, норм, знань у ситуаціях професійного спілкування, охоплюють уміння і навички, що ґрунтуються на критичному мисленні, володінні комунікативною технікою, вербальною та невербальною (манера говорити, жести, міміка, пантоміміка) взаємодією і знаходять прояв, зокрема, в академічній грамотності.

До загальних компетентностей дослідника відносимо володіння професійними мовнокомунікативними вміннями діалогового спілкування українською та англійською мовами з широкою науковою спільнотою, зокрема в межах міждисциплінарного та/або міжнародного експертного середовища, у процесі презентації матеріалів та результатів наукового дослідження у вигляді наукових статей, доповідей, мультимедій відповідно до вимог стандартів і професійного співтовариства; навички операційної обробки наукових текстів різних жанрів наукового стилю (реферування, анотування, конспектування, змістове, мовно-стилістичне редагування, переклад та ін.); моделювання зв'язних наукових текстів (створювати глосарії ключових термінів; готувати наукові статті, тези, доповіді, повідомлення, виступи, наукові звіти, посібники), у тому числі з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз досвіду формування академічної культури молодих дослідників в університетах Європи за дослідницько зорієнтованою моделлю засвідчує увагу наукової спільноти до академічної доброчесності. У друкмунентах зазначається, що: «однією з головних особливостей академічної культури в житті університету є студентський авторський голос у науковій роботі. Списування чужих думок, «вирізання» ідей інших не схвалюється⁴⁵. Отже, вагомою є роль наукового керівництва, ідіостиль, культура унікальної, неповторна педагогічної дії майстра. Справедливим є твердження: чим індивідуальніша творча сила та її продукт, тим вищий освітній рівень і багатша культура держави.

У підготовці бакалаврів і магістрів в університетах є певні напрацювання стосовно формування академічної культури. У десяти університетах України уже розпочато реалізацію Проекту Сприяння академічній доброчесності, функціонують школи академічного письма,

⁴⁵ Analysing Academic Culture In Different Countries English Language Essay. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukessays.com/essays/english-language/analysing-academic-culture-in-different-countries-english-language-essay.php>

центри англомовної академічної комунікації (наприклад, Львівський національний університет імені Івана Франка).

У звіті Ліги Європейських дослідницьких університетів (LERU) узагальнено зразковий досвід формування академічної культури молодих дослідників в університетах Європи за дослідницько зорієнтованою моделлю, що втілено у таких аспектах: гнучка діалогізація академічного середовища докторської школи шляхом використання технології дослідницького веб-журналу (a web-based research student log), що є як інструментом ефективної комунікації молодих дослідників, команди наукових консультантів, знаних учених та адміністративного персоналу, так і засобом оцінювання академічного та наукового прогресу здобувачів наукового ступеня (Університетський коледж Лондона, University College London, The Graduate School); <http://www.grad.ucl.ac.uk/>; посилення відповідальності молодих дослідників та наукових консультантів за якість досліджень шляхом створення компетентнісної моделі докторської освіти як дескриптора у формі очікуваних результатів; формування компетентностей ефективного академічного письма; (формування академічної, технологічної, інтелектуальної, комунікативних компетенцій та самоменеджменту, компетенцій інноваційного менеджменту та лідерства, кар'єрних компетенцій) тощо (K.U. Leuven University, Нідерланди; <https://www.kuleuven.be/personeel/competentieprofiel/index.htm>). Така діяльність підтверджує, що цінності академічної культури мають пронизувати освітньо-наукову програму підготовки майбутніх педагогів.

Формування академічної культури дослідника важливо здійснювати, як засвідчує аналіз психологічних, педагогічних джерел, спостереження за навчальним процесом, індивідуальні та колективні бесіди з викладачами, студентами, аспірантами, з урахуванням культурологічного, особистісно-діяльнісного, системного, компетентнісного, аксіологічного, андрагогічного підходів.

У контексті **культурологічного підходу** «освіту характеризують як соціокультурну систему, яка забезпечує культурне наслідування (трансляцію культурних норм, цінностей, ідей); розвиток людської індивідуальності; підготовку людини до успішного існування в соціумі, власній культурі, полікультурному середовищі; як процес прилучення людини до культури і водночас як результат інтеріоризації культури,

включення її у світ людської суб'єктності»⁴⁶. Г.Філіпчук, визначаючи стратегічні перспективи реформування освіти в Україні на культурологічних засадах, окреслив фундаментальне значення освітніх традицій, ретрансляційних механізмів культури в сучасному соціумі: «Українська освіта зможе виконувати свої обов'язки перед народом, коли справді не ігноруватиме важливі класичні принципи педагогіки стосовно Людини, Культури, Природи, Народу, опановуючи і використовуючи духовний спадок українства, його творчість, досвід, державницьку ідею, інтелектуальний потенціал»⁴⁷. Обґрунтування культурологічних засад теорії і практики вивчення фольклористики у класичних університетах України упродовж XIX – XX століття дозволяє розвивати погляди на фольклористику – як науково-освітню галузь, призначення якої – ретранслювати культурний досвід в соціумі, в освітній практиці, у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів.

Учені-педагоги розглядають культурологічний підхід як основний у структуруванні змісту освіти, що «визначає вимоги представленості, відображення в ній основних досягнень людського розуму та людської діяльності, всього багатства людських культур, їх взаємозв'язку і взаємодії» (І.Зязюн⁴⁸); як «систему ідей, понять, методик, які допомагають зрозуміти суть освітньо-виховного процесу як культурного феномену» (В.Радкевич⁴⁹). Дослідники пояснюють сутність цього підходу через трансляційно-трансмутаційний механізм передачі здобутків культури, науки в освітній практиці.

Науковці зацентровують увагу на розгляді освіти як сфери передачі культурного, наукового досвіду людства. Б.Щербаков підкреслює, що освіта є «історичним процесом, який реалізується у часі і наповнює людське життя смислом і змістом культури»⁵⁰. Зміст культури становлять цінності, які крізь призму навчальних дисциплін, форм і методів навчання

⁴⁶ Сисоєва С. Розвиток освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу / Світлана Сисоєва // Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання / [за ред. чл.-кор. НАПН України К.В. Балабанова, С.О. Сисоєвої, проф. І.В. Соколової. МОНМС, Маріупольський держ. ун-т]. – Маріуполь: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С.13.

⁴⁷ Філіпчук Г. Національна освіта: особистість і суспільство: зб. наук. пр. / Георгій Філіпчук. – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. – С. 765.

⁴⁸ Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А.Зязюн. – Черкаси: Вид-то ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 43.

⁴⁹ Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: монографія / В.О.Радкевич; за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: УкрІНТЕІ, 2010. – С. 108-109.

⁵⁰ Щербаков Б.Ю. Парадигмы современного образования: человек и культура / под. ред. Г.В. Драча / Б.Ю. Щербаков. – М.: Логос, 2001. – С. 7.

через посередництво педагогічної майстерності викладача передаються майбутнім фахівцям, формують у них ціннісне світосприйняття, стимулюють до подальшої професійної діяльності упродовж життя. У цьому контексті С. Гессен зауважує, що «цілі освіти – культурні цінності, до яких у процесі освіти повинна бути залучена людина»⁵¹.

Наприкінці XIX ст. М. Драгоманов порушив питання необхідності підготовки професійних фольклористів у культурно-освітньому просторі⁵². Вивчення праць учених, викладачів-фольклористів в історичній ретроспективі підтверджує, що їхній професійний досвід спрямовувався на формування національної, культурної ідентичності особистості майбутнього фахівця. К. Ушинський зазначав, «чим сильніша у людини народність, тим легше їй у самій собі розглянути її вимоги, і що належить великим історичним діячам і великим народним письменникам, які рухають уперед періодами народну самосвідомість, те можна застосувати й до кожного члена суспільства»⁵³.

Науковці акцентують увагу на теоретичних засадах і практичній дієвості діалогу культур у розвитку національної культури, освіти, науки. О. Рудницька підкреслює залежність усвідомленості особистістю власної приналежності до національної спільноти та загальної національної культурної традиції як необхідної умови прогресивного розвитку культури: «Усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, генетичного зв'язку з іншими представниками даної групи, уявлення про своє походження, знання особливостей одягу, фольклору, народних промислів, традицій, звичаїв та інших ознак самобутності народу є важливими складовими етнічної культури, що становлять вихідні засади національної культури»⁵⁴.

Грунтуючись на діалогічному погляді на культуру, котрий базується на ідеї діалогу культур (від М. Бубера до М. Бахтіна, В. Біблера та Ю. Лотмана), Н. Миропольська зауважила, що «розвиток культури постійно вимагає обміну цінностями. Місія культури – організувати естафету часів. Бути в культурі означає вступати у спілкування з

⁵¹ Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев / С.И. Гессен. – М.: «Школа-Пресс», 1995. – С. 36.

⁵² Возняк М. Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу / Михайло Возняк // Первісне громадянство. – 1926. – Вип. 1-2. – С. 118-122.

⁵³ Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х тт. – Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки / за ред. О.І. Пискунова (відп. ред.), Г.С. Костюка та ін. – К.: Рад. школа, 1983. – С. 43.

⁵⁴ Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібн. / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – С. 53.

минулим і майбутнім»⁵⁵. М. Лещенко, екстраполюючи ідеї діалогу культур на вищу освіту, вважає, що освіта повинна «перебувати в стані постійного (сталого) розвитку і відкритості до збагачення духовними здобутками людства в контексті їх гармонійного поєднання з національними освітніми цінностями і пріоритетами»⁵⁶.

Формування академічної культури дослідника в університеті ґрунтується на застосуванні **компетентнісного підходу**. Основні ідеї підходу висвітлені у працях українських і зарубіжних учених (Л. Базиль, Н. Бородіна, С. Гончаренко, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, С. Нечіпор, О. Отич, О. Рогульська, О. Семенов, Т. Симоненко, А. Хуторський та ін.). Нам імпонує твердження І. Зязюна про те, що «в центрі уваги компетентнісного підходу – взаємозв'язок очікувань майбутньої чи реалізованої професійної діяльності з функціональними характеристиками суб'єктів цієї діяльності». Вочевидь, – зауважує вчений, – «набір» компетентностей не випадковий, він з належною повнотою і системністю повинен відображати всю сукупність завдань, необхідність вирішення яких може виникнути у професійній діяльності, повинен вести до «метакомпетентності» як цілісної характеристики спеціаліста, який володіє необхідними можливостями вирішення найрізноманітніших задач професійної діяльності»⁵⁷. Метакомпетентність визначається спектром компетенцій і компетентностей. За С. Гончаренком, «компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі», а «результатом набуття компетенції є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає *особистісну характеристику* ставлення до предмета діяльності»⁵⁸.

Невід'ємним складником академічної культури дослідника є культура роботи з фаховим текстом, тому є потреба у використанні положень **герменевтичного підходу** (грецьк. *hermeneutike*, от *hermeneuo* – роз'яснюю, грецьк. *exegetike*, від *exegetai* – тлумачу), що знаходить прояв

⁵⁵ Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / Н.Є. Миропольська. – К.: Парламентське видавництва, 2002. – С. 14.

⁵⁶ Лещенко М.П. Принципи структурування змісту педагогічної освіти в класичних університетах / М.П. Лещенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Вип. 12. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Т. 1. – Миколаїв: МДУ, 2006. – С. 50-62.

⁵⁷ Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид-то ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 43-44.

⁵⁸ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Вид. друге, доп. й випр. / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – С. 231.

у здатності й уміннях особистості критично осмислювати проблеми сучасного суспільства і життєдіяльності конкретної людини, тлумачити явища, інтегруючи знання з найрізноманітніших сфер, створювати власні освітні продукти.

Як показує аналіз історико-педагогічних джерел, зокрема, М. Максимович у процесі викладання курсу історії російської словесності в Університеті Святого Володимира здійснював стилістичний, ритміко-мелодійний аналіз фольклорних текстів. В. Антонович залучав студентів до студіювання першоджерел історіографічної, етнографічної проблематики. М. Дашкевич у змісті дисциплін літературознавчого, фольклористичного спрямування застосовував текстологічний аналіз української та європейської фольклорної словесності на основі порівняльно-історичного методу. Професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький спрямовував дослідницькі пошуки студентів історико-філологічного факультету на аналіз стилістичних особливостей, образності, естетики фольклорного слова, обґрунтував метод філологічної (за сучасним тлумаченням «філологічно-герменевтичної») інтерпретації тексту, зокрема, його «відфольклорної» основи. Професор Львівського університету І. Свенціцький орієнтував студентів на текстологічну інтерпретацію фольклорних творів у зв'язку з діалектологічними особливостями.

Професор Київського університету П. Попов на основі аналізу народнословесної основи літературних творів розробив і впроваджував в освітню практику спецкурс з вивчення давньої української драми у фольклорі і літературі. Проблема взаємозв'язків і взаємодії художньо-естетичних систем фольклору і літератури стала об'єктом науково-дослідницьких пошуків професорів Київського університету радянського періоду: В. Бойка, М. Грицяя, М. Грицюти та ін., які здійснювали фольклористичний аналіз літературних текстів, аналізуючи народнопоетичні джерела образної системи, авторської індивідуальної манери, поетики, стилістичної конотації художньо-виражальних засобів.

Важливою складовою академічної культури майбутнього філолога є ціннісні орієнтири, ціннісне спрямування професійної (педагогічної чи наукової) діяльності, які аналізуються з позиції **аксіологічного підходу**. Об'єктом аксіологічного підходу є проблема формування та збереження

цінностей в сучасному соціумі, яка досліджувалась у зв'язку з актуальними трансформаційними процесами в освіті (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Крижко, Л. Хомич та ін.), у контексті педагогічної аксіології (Л. Султанова, С. Сисоєва та ін.), крізь призму психологічної культури особистості (В. Рибалка), у напрямі дослідження ціннісного потенціалу українознавства (П. Кононенко, Т. Усатенко, Г. Філіпчук та ін.) як фундаментальні світоглядні орієнтири змісту підготовки вчителя-філолога (Л. Базиль, О. Семенов та ін.). Ключовими поняттями професіоналізму майбутнього філолога є синтез самоактуалізації і самотрансляції як крок до осмислення, інтерпретації літературного, лінгвістичного, фольклористичного спадку культури та його ретрансляції шляхом застосування різноманітних методик, технологій у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, у змісті дисциплін у вищих навчальних закладах, у науково-дослідницькій діяльності.

Актуальним у дослідженні є врахування положень **синергетичного підходу**, які обґрунтовано у працях науковців: А. Євдюха, І. Зязюна, О. Мегрелішвілі, В. Пазенюка, О. Пономарьова, О. Романовського, С. Сисоєвої, Т. Усатенко, К. Ушинського та ін. Синергетичний підхід пов'язаний з активізацією інтеграційних процесів між науковими галузями, з необхідністю подолання методологічного «хаосу» у змісті підготовки майбутніх фахівців, педагогів-дослідників, з переходом до постнекласичного типу науки і освіти. На думку Т. Усатенко, «індивідуальні та суспільні явища, підпорядковуючись фундаментальним закономірностям синергетики, підкреслюють унікальність кожного через діалогізацію, раціональність та ірраціональність, теперішність (квантовість), «філософію серця», через виявлення об'єднуючих, наскрізних зв'язків координаційного і субординаційного характеру»⁵⁹. Синергетичний підхід забезпечує розвиток професіоналізму майбутнього учителя-філолога через системи різних наук. Водночас у контексті формування людини культури майбутній учитель-філолог має можливість професійно самовиразитись в сучасних соціокультурних умовах, де «саморозвиток і самореалізація в культурі стають важливою суспільною цінністю»⁶⁰.

⁵⁹ Усатенко Т.П. Українська національна школа: минуле і майбутнє: українознавчий вимір / Т.П. Усатенко. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 39.

⁶⁰ Сисоєва С. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу / С.О. Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – С. 57-58.

Урахування положень *особистісно-діяльнісного підходу* дозволяє залучати учасників академічної спільноти до діалогової взаємодії на основі суб'єкт-суб'єктних відносин. Відповідно до компетентнісного, особистісно-діяльнісного підходів формування аксіологічного, інформаційно-когнітивного, праксеологічного, поведінково-інтерактивного компонентів академічної культури майбутніх педагогів-дослідників розглядається у процесі вивчення навчальних дисциплін, самостійної наукової роботи, практики. З урахуванням аксіологічного, культурологічного, андрагогічного, акмеологічного підходів відбувається цілеспрямований процес формування власного ідіостилу, виховання загальнолюдських і культурних цінностей особистості, забезпечується усвідомлення цілісності світу, визнання рівності й гідності всіх культур, права зберігати свою ідентичність.

Проведений аналіз нормативних, наукових джерел, практичного досвіду засвідчує, що важливою умовою модернізації української вищої освіти та її інтеграції в європейський і світовий культурно-освітній простір є якість і конкурентоздатність професійної підготовки майбутніх педагогів-дослідників. Фахову підготовку, практику, науково-дослідну роботу майбутніх педагогів-дослідників мають пронизувати цінності академічної культури, структура якої охоплює аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний, поведінково-інтерактивний компоненти, кожний з яких знаходить відображення в культурі розумової праці, академічного читання, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного письма, академічної грамотності, академічній риторичі та ін.

Академічна культура – це культура унікальної, неповторної педагогічної дії майстра, який створює культурно-освітній простір університету, наповнює особистості духовністю і ціннісними пріоритетами педагогічної праці. Формування академічної культури більш ефективно відбувається, якщо враховувати положення особистісно-діяльнісного, системного, компетентнісного, аксіологічного, культурологічного, андрагогічного, акмеологічного підходів, з урахуванням принципів контекстного навчання, комунікативної взаємодії, внутрішньої свободи особистості, критичного самооцінювання. Навчальну, виховну роботу, педагогічну практику важливо спрямовувати на формування поваги до професії педагога, поваги до наставника молоді, поваги до університету.

1.4. Академічна культура у вимірах культурно-освітнього діалогу особистостей

Людиноцентризм як невід’ємна риса гуманістичної концепції освіти мають пронизувати навчально-виховний процес вищої школи. Це означає звернення до розуму і душі. Окреслені завдання актуалізують увагу до особистостей викладача і студента, які «ведуть освітньо-культурний діалог за критеріями: знання, мистецтво комунікації, новітні технології, духовне проникнення в сутність предмету, явищ, речей; ціннісні відношення та нові смисли, – ставлячи реальні і раціональні акценти» (Л. Мацько) ⁶¹. У такому діалозі, слушно зауважує психолог Т.Щербан⁶², поєднуються дві позиції розуміння, два рівноправних голоси; у двоголосому слові, в репліці інша думка так або інакше враховується: на неї реагують або передбачають, вона переосмислюється або переоцінюється. «...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця, що проникає в характер,- писав К.Ушинський, – навчання не можливе. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна сформувати характер. Причини такого морального магнетизування приховані глибоко у природі людини» ⁶³.

Як концепт культурологічної освіти, діалог оптимізує залучення особистості до світу культурних цінностей. Як категорія психології, діалог виступає однією з форм організації мовомислення, забезпечує формування мовного чуття, мовного смаку, усвідомленої позитивної мовної поведінки і мовно-естетичного досвіду. Прискіпливо досліджують ці якості прагма-, психолінгвістика і такі нові відгалуження інтегрованих наук, як вікова лінгвістика, лінгвоперсонологія.

Педагог-дослідник має бути не лише знавцем лінгвістичних законів і літературних тонкощів, а й психологом-практиком, майстром діалогічної взаємодії, що ґрунтується на педагогічному оптимізмі, відкритості, щирості і природності у спілкуванні, сприйнятті учнів як партнерів, прагненні до духовного взаємозбагачення і доказу істинності

⁶¹ Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі /Любов Мацько: навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009.-С.45.

⁶² Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. - К. : Міленіум, 2004. - 345 с.

⁶³ Ушинський К.Д. Три елементи школи // Хрестоматія з української класичної педагогіки К.Ушинський, С.Русова, А.Макаренко, Г.Ващенко, В.Сухомлинський: навч. посібник / В.П.Кравець (уклад.), О.І.Мешко (уклад.). – К. : Грамота, 2008. – С.76.

знання. Діалог, у процесі якого відбувається обмін не тільки знаннями, а й особистісними смислами, співпраця і співтворчість, знижує тривожність, стимулює розвиток позитивної «Я – концепції», забезпечує гуманістичний, демократичний стиль спілкування

У наукових й освітянських колах викладача вищої школи величають носієм гуманітарної культури, психологом, майстром наукового дослідження, Учителем. Власною науково-педагогічною діяльністю (науковими публікаціями, академічними лекціями, науковими доповідями й виступами) дослідники виховують шляхетність, природню самоповагу, пробуджують у студентів, магістрантів, здобувачів наукових ступенів мислителів, які прагнуть зрозуміти світ науки. Роль особистості вченого особливо зростає в умовах ускладнення дослідницьких завдань професійної підготовки у вищій школі й водночас уже доволі системної невдоволеності учасників навчального процесу лекційним викладанням, консервативної переваги педагогічного впливу над педагогічною взаємодією.

Особливості сучасної інтелектуальної еліти, науковий авторитет, культурні цінності та пріоритети лідера наукової школи – ці питання студіюють фахівці в галузі наукознавства (Д. Зербіно, В. Краєвський, К. Ланге), філософії людиноцентризму (В. Кремень), філософії, педагогіки і психології добра і культури (І. Зязюн), професійної педагогіки (С. Гончаренко, О. Грезньова, О. Дубасенюк, Г. Кловак, Н. Ничкало, О. Отич, С. Сисоєва, Л. Хомич), історії педагогіки (І. Гнізділова), соціології (О. Коновець), психології честі і гідності (В. Рибалка), стилістики наукового тексту (Є. Баженова, М. Котюрова, Л. Мацько).

Як показує аналіз науково-довідникових джерел, поняття «учений» тлумачать загалом як «особу (громадянина України, іноземця або особу без громадянства), котра має повну вищу освіту, виконує фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження й отримує наукові результати. Діяльність ученого регламентується відповідними законодавчими документами». Результати моніторингових досліджень, що проводилися у 20011-2013 рр. Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України, вказують на такі позитивні іміджеві характеристики вченого, як активність розумового життя, постійний пошук істини, духовна гідність, патріотизм, культура особистості.

Поняття «культура» й зокрема «культура суб'єкта науково-дослідницької діяльності», незважаючи на дефінітивне розмаїття, не дістала належного тлумачення. Ми послуговуємося таким визначенням: **культурна людина** – це інтелігент (за духовною суттю), який займає активно-творчу життєву позицію і прагне найвищі здобутки людства, оптимальний раціоналізм діяльності спрямувати на створення творчої свободи і гідності людини як вищої цінності.

З особливою гостротою в авторитетних дослідницьких колах постає поняття культури наукової праці, характеристику якого подаємо за Д. Зербіно: «Культура особистості формується у щоденній праці. Осяяння приходить при постійній роботі думки... Учений – це поет-дослідник, котрий шукає думки, образи, вивчає події, психологію народу, природу. Бути вченим – це образ життя, це робота без часу. Тільки особистості із сильною волею, цілеспрямовані ідуть уперед. Але скільки необхідно сил, щоб подолати щоденну побутову і робочу суєту!». Така робота спрямована на вільний постійний, щоденний, щохвилинний правдивий пошук істини через сумнів і через власне серце. Варто наголосити, що саме правдивість І. Кант визнавав найбільш цінною рисою особистості.

Професійними рисами дослідника називають розвинену методологічну рефлексію, фундаментальну підготовку, наукову ерудицію, дотримання гуманістичних принципів, чесність, порядність, інтелігентність, вихованість, ентузіазм і відданість справі, самостійність і незалежність, авторитетність, патріотизм. Ідеться насамперед про такі риси дослідника, як високий рівень громадянської самосвідомості, прилучення до важливих гуманітарних проблем, постійний пошук істини, соціальна відповідальність. Власним прикладом професор вчить працювати, закликає бути «захопленими самонавчанням і саморозвитком» (І. Зязюн), спонукає усвідомити рівень особистої відповідальності за обрану справу, цілеспрямовано і постійно вдосконалювати себе і в науковій праці побачити насамперед власні «горизонти акме».

У сучасній лінгвостилістиці для позначення характерних рис індивідуального мовлення письменника паралельно використовують терміни «стиль», «стиль автора», «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль», «авторський стиль», «авторський ідіолект», що не мають чіткої і прозорої дефініції та критеріїв розмежування. Різні способи називання явища – свідчення різних підходів до його розуміння. З поняттям «мовна

особистість» можна співвіднести поняття «ідіостиль».

Поняття «*індивідуальний стиль*» насамперед застосовують до стилю письменника. В останні десятиліття часом активізувалися дослідження з ідіостилем дослідника. Вивчення ідіостилу у науковому тексті є об'єктом наукових студій Р. Будагова, Л. Ольшка, Є. Голованової, М. Сенкевич та ін. Є потреба у ретельному розгляді особистості вченого як професійної мовної особистості, ознайомлення з авторською індивідуальністю, «доторкання» до мовомислення відомих науковців як еталонів. Саме писемний чи усний науковий текст увиразнює ідіостиль вченого. Визначення наукового ідіостилу знаходимо у В.Дружиніної⁶⁴: це збірна антрополінгвістична категорія логіко-лінгво-психологічного характеру, що фіксує в узагальненій формі феномен ідіостилу вченого як професійної мовної особистості особливого типу, котрий використовує мову в якості інструменту фіксування й об'єктивації результатів когнітивних процесів зі сприйняття, переробки і продукування інформації. Однак, якщо в галузі досліджень ідіолекту майстрів художнього слова означена категорія в цілому розроблена достатньою мірою, то вивчення жанро-стильового аспекту наукового дискурсу здійснюється поки що епізодично.

Режисура авторської педагогічної дії майстра знаходить прояв в академічних текстах і лекціях. Практичний досвід підтверджує: дія лекційного матеріалу повинна стимулювати і розвивати, власне, передусім не систему знань, а мислення і навички самостійної дослідницької роботи. Сьогодні зростає потреба реалізувати такі функціональні пріоритети лекцій, як *мотиваційно-ціннісна* (вплив на розвиток пізнавальних потреб, інтересу, цінностей слухачів), *професійна* (створення умов для професійного самовизначення, саморозвитку слухачів), *методологічна* (лекція демонструє авторський підхід до постановки, вибору стратегії вирішення проблеми, прогнозування). Фактично йдеться про дотримання критеріїв академічної лекції, запропонованих свого часу ще мовознавцем О.Потебнею, істориком В.Ключевським, дидактом Ф.Буслаєвим: науковість, логічність, єдність думки і змісту, нерозривність теорії і фактів, висока емоційність.

⁶⁴ Дружинина В.В. Лингвориторические параметры идиостиля как выражение менталитета языковой личности ученого (А.Ф. Лосев): Автореф. дисс. ... канд.фил. наук. – Краснодар, 2004. – 23 с.

Дотримання чи реалізація таких функцій сприяє опануванню «культури професії» (А. Вербицький) і формуванню культури особистості.

Загальновідомим є таке визначення: *лекція* – це систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу предмета, методів науки. Така характеристика спонукає розглядати академічну лекцію і як професійний комунікативний феномен, науково-педагогічний комунікативний процес, багатоаспектне дійство, що дозволяє захопити вихованців «власними емоціями, інтересом, бажанням ...з власної волі залучитися до запропонованої педагогом навчальної діяльності.

Систематизація й узагальнення різних наукових підходів дає можливість припускати, що *академічна лекція* – це своєрідна педагогічна система, сукупність дидактично спресованих інформаційних блоків, тісно пов'язаних внутрішніми системними зв'язками і пронизаних особистісним смислом. Її мета – закласти основи наукових знань, познайомити з методологією наукового дослідження з відповідної дисципліни і разом з тим забезпечити науково-педагогічну взаємодію викладача і студентів. У такому контексті загострюється увага до культури тексту академічної лекції, укладання якого важливо здійснювати і з урахуванням таких принципів.

Принцип *професійної значущості* виявляється в повідомленні необхідних відомостей з галузі професійної сфери діяльності; *науковості* полягає (за Ю. Сорокіним) у дослідженні об'єктивного (істинного) змісту речей і явищ та їх взаємодії. *Новизна професійно орієнтованої інформації*, її пізнавальної цінності характеризується наявністю теоретичних положень, нових знань, які обґрунтовані на основі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і розкриваються в авторській концепції, оцінці певного явища чи факту. *Доступність* фахівцям однієї чи кількох галузей означає зрозумілість, легкість сприйняття інформації, відповідність повідомлення комунікативній сприйнятливості користувача. Принцип *змістової завершеності* реалізується в цілісності розкриття намічених завдань. Зростає і вага *принципу інтертекстуальності*, суть якого – діалог з певною чужою смисловою позицією, на взаємодії «своєї» і чужої» мови (залучення читача до авторського міркування).

Відповідно розширюється палітра ознак і властивостей науково-

навчального тексту, зокрема цілісності, членованості, логічної зв'язності, інформаційної, емоційно-оцінної, спонукальної насиченості, завершеності, послідовності, комунікативності, проблемності, діалогічності. Зокрема, *цілісність* тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями.

Інформативної, оцінної насиченості (ступінь смислової і змістової новизни лекції) досягають шляхом доказовості та об'єктивності викладу, насиченості вузькоспеціалізованими і загальнонауковими термінами. Така ознака, як *діалогічність* виражається у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо. Ознаками мови академічної лекції вважають також точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів. Важливо, щоб дія лекційного матеріалу спонукала студента до подальшого занурення в текст конспекту чи підручника (бажано того ж автора).

Однак далеко не завжди писемний текст дає можливість повноцінно відтворити лекцію. Відчуті справжнє враження і професійне задоволення можна насамперед і лише тим, хто був присутній в аудиторії. На відміну від конспекту чи підручника лекція – це безпосереднє встановлення зв'язку студентів з навчальною дисципліною, своєрідна синергія викладача і студента. Саме індивідуальність лектора вивищує лекцію перед іншими джерелами навчальної інформації.

Невід'ємним складником академічної культури педагога-дослідника є *комунікативна культура* (від лат. *communicato, communicatio* – зв'язок, шлях сполучення та *communico* – роблю спільним, зв'язуюся, спілкуюся; поступово збагачується такими значеннями, як повідомлення, процес передачі інформації)⁶⁵. Ф. Бацевич⁶⁶, Т. Яшенкова⁶⁷ пояснюють, що комунікація здійснюється в умовах спілкування переважно засобами мови.

Простежимо ідею міркувань О. Мат'яш⁶⁸, котра дослідила зміну

⁶⁵ Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – Київ: УРЕ, 1974. – 776 с.

⁶⁶ Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.

⁶⁷ Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: Академія, 2010. – 312 с.

⁶⁸ Мат'яш О.И. Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах // Сибирь. Философия. Образование: Альманах. Вып. 7. Новокузнецк: Ин-т

поглядів на зміст комунікації на підставі ґрунтовного дослідження зарубіжних, у тому числі американських наукових джерел: у 50-60-х рр. XX століття була сформована така галузь знань, як міжособистісна комунікація, що вивчає взаємодію між учасниками комунікації; у 80-рр. XX ст. – на початку XXI ст. комунікація розглядається вже як соціальний процес, що позначений передусім трансактним характером. Будь-який суб'єкт комунікації тепер є відправником і отримувачем не послідовно, а одночасно, а будь-який комунікативний процес включає в себе як конкретну ситуацію спілкування, так і минулий досвід спілкування з проекцією на майбутній, тобто ми беремо участь у спілкуванні безкінечно.

О. Матяш доводить, що комунікація і в більш вузькому розумінні, спілкування, це не лише засіб досягнення певної мети і не просто обмін інформацією між її учасниками; це процес набагато глибший і ширший, адже саме в комунікації знаходить вияв індивідуальність кожної особистості, яка вільно володіє словом, розмірковує, вміє позиціонувати себе на ринку праці.

Ефективна комунікація, на переконання Ю. Ємельянова⁶⁹, І. Юсупова⁷⁰, ґрунтується на єдності *афективного* (позитивної установки на співбесідника), *власне комунікативного* (власне комунікація, яка полягає в обміні інформацією між суб'єктами), *перцептивного* (сприймання й пізнання один одного партнерами зі спілкування, встановлення взаєморозуміння), *інтерактивного* (взаємодія партнерів зі спілкування). На думку В. М'ясищева⁷¹, у спілкуванні відображені стосунки людей з урахуванням їх різноманітної активності, вибірковості, позитивного або негативного характеру. Учений доводив значну роль взаємовідносин у характері процесу взаємодії та результату. Спілкування може впливати на характеристики психічних процесів, психічних станів і властивостей людини, істотно змінювати або перебудовувати їх.

Ядром комунікації, на переконання видатного психолога І. Юсупова, є емпатійне спілкування, емпатійне слухання, здатність не лише слухати, а й чути одне одного, відзначаючи не лише те, що сказано,

повышения квалификации, 2002.– С. 16–19.

⁶⁹ Емельянов Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: дисс. ... доктора психол. наук: 19.00.05 / Емельянов Ю. Н.; СПб. ун-т. – СПб., 1992. – 342с.

⁷⁰ Юсупов И. М. Психология взаимопонимания / И. М. Юсупов. – Казань: Татарское кн. изд-во, 1991. – 192с.

⁷¹ Мясищев В. Н. Психология отношений: избр. психол. тр. / В. Н. Мясищев. – М.: Ин-т практ. психологии, 1995. – 335 с.

а й те, як сказано; позитивна установка на співбесідника; розвиток уваги, пам'ять, уява. Значною мірою у комунікативній культурі відіграє роль уміння сприймати і розуміти партнерів з комунікації з їхніми цінностями, поглядами, намірами; уміти комунікувати означає вміти співпрацювати, координувати, узгоджувати свої дії, сумніватися, приходити до згоди, вирішуючи конфлікти.

Комунікативну культуру як складову професійної, педагогічної культури розглядають І. Зимня, Н. Кузьміна, Л. Мітіна та ін.). Компоненти комунікативної культури – культуру мислення, сприйняття, розуміння, взаємодію, культуру мовлення, рефлексію, ціннісний потенціал, акмеологічні установки, гуманістичну, аксіологічну, виховну функції комунікативної культури вивчають Л. Виготський, І. Зязюн, Т. Іванова, В. Кан-Калик, О. Леонт'єв, В. Рибалка та ін. Питання розвитку комунікативної культури особистості учня, студента, вчителя досліджують З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, О. Сербенська, Т. Симоненко, Л. Струганець та ін. Комунікативна культура передбачає наявність у кожного фахівця певних якостей і стратегій поведінки, які сприяють досягненню цілей у спілкуванні з іншими людьми: скласти позитивне враження про себе, продуктивно спілкуватися, орієнтуватися на успіх у професійній діяльності, прагнути до самореалізації в суспільних відносинах, адаптуватися до нових стосунків у колективі.

З-поміж важливих професійних комунікативних якостей педагога відзначимо також емпатійність. Емпатія, – наголошує І. Зязюн, – це співпереживання, розуміння будь-якого почуття... іншої людини, відповідний вияв свого розуміння цього почуття⁷². Науковці акцентують увагу на емоційній емпатії, що ґрунтується на механізмах проєкції та імітації моторним і афективним реакціям іншої людини; на когнітивній емпатії, в основі якої інтелектуальні процеси порівняння й аналогії; предикативну емпатію, яка виявляється у спроможності людини пророкувати афективні реакції іншого в конкретних ситуаціях.

Професійне спілкування педагога зреалізовується під час особистісної взаємодії, спільної дії, що спрямована на взаємопізнання, взаєморозуміння як результат діалогічної комунікації. Отже, мета роботи викладацького складу з формування професійної комунікативної культури студентів полягає не в інформуванні їх про цінності знань, а у формуванні в них ціннісного ставлення до таких знань, у формуванні

потреб, прагнення пізнавати і відчувати емоційне задоволення від спілкування, що є підґрунтям самопізнання та самооцінки у майбутній професійній діяльності.

Культуру професійного спілкування забезпечують мовно-комунікативні засоби. Для педагогів важливі знання орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних норм і правил їх застосування у професійному спілкуванні; дотримання таких комунікативних ознак, як змістовність, точність, логічність, ясність, чистота (уміння відбирати, синтезувати мовні засоби), доречність (відповідність використовуваних мовних засобів умовам спілкування і визначеній комунікативній меті), доказовість, переконливість, аргументованість, стандартизованість (вибір клішованих мовних варіантів з певною метою).

Важливими комунікативними ознаками професійного мовлення виступає змістовність (глибоке осмислення теми, головної думки висловлювання), точність (вибір слів, які найбільше відповідають висловлюваному змісту), логічність (тобто послідовність висловлювання відповідно до законів логіки), правильність (дотримання мовних норм), стислість викладу думок, лаконічність, доказовість, коректність та доречність уживання термінів, насиченість інформацією, чистота мови, виразність дикції, милозвучність.

Багатство мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це, в свою чергу, залежить від загального активного запасу мовних засобів (моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності навичок для цілеспрямованого використання засобів мови. *Логічність* виявляється в послідовності висловлювання, його доказовості й аргументованості, побудові мовлення відповідно до законів логіки зі збереженням відношень і зв'язків реальної дійсності, умінні послідовно й аргументовано представити зміст думки. Це досягається завдяки уважному ставленню до цілого тексту, зв'язності думок і зрозумілому композиційному задуму. Така ознака виражається в повторях ключових слів, у вживанні однорідних членів речення з узагальнювальним словом, використанні вставних слів і словосполучень, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу.

Наприклад: *перейдемо до; далі розглянемо; зупинимося на ..., повернемося до...; відповідно, отже* та ін. Логічності і послідовності

викладу сприяє також і прямий порядок слів у реченні. Логічні зв'язки між реченнями й абзацами передбачають слова *тому, спочатку, потім, насамперед, насамкінець* тощо.

Характерною ознакою майстерного мовлення фахівці вважають точність: фактичну (адекватне позначенням об'єктів навколишньої дійсності, явищ, подій), термінологічну (передає відповідність мовлення системі наукових понять), художню (підпорядкована пізнавальній і естетичній меті висловлювання, авторського задуму чи власних думок). Смислова *точність і однозначність* висловлювань досягається шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, посилян, цитат, прізвищ, цифрових даних, які аргументують положення й підсилюють об'єктивність та достовірність висловленого. Недоречно вжито в тексті слово може привести до подвійного тлумачення цілого речення.

Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонування, спокійний і ввічливий тон. На письмі ясності досягають шляхом послідовності викладу матеріалу (відображає логічне розгортання думки), точного називання, членування тексту на абзаци, повтором ключових слів. *Евфонічність* мовлення полягає у мелодійності, інтонаційній виразності, відповідному додержанні орфоепічних норм, на *чистоту мовлення* вказує нормативна вимова, мовленнєво-професійний етикет, відсутність у мовленні позалітературних компонентів, зокрема діалектизмів, просторічних або професійних жаргонізмів, канцеляризмів, слів-паразитів, невиправданих повторів.

Успішному володінню професійним мовленням сприяють сформовані мовні здібності і мовне чуття. Мовні здібності, визначені російським психологом О. Леонтьєвим ⁷³ як сукупність психологічних і фізіологічних умов, що забезпечують засвоєння, відтворення й адекватне сприйняття мовних знаків мовного колективу, об'єднують здібність аналізувати мовні явища, лінгвістичну спостережливість, мовне чуття і пам'ять. Важливим фактором є мовленнєва поведінка, тобто мовлення в певній професійній ситуації. Учителеві притаманна підвищена мовленнєва відповідальність, уміння спілкуватися і налагоджувати контакт, професійний підхід з метою вирішення

⁷³ Леонтьев А.А. Слово в речевой деятельности. Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности. - М.: Наука, 1965. - 245 с.

поставлених професійно-мовленнєвих завдань, вибір доцільного варіанта мовленнєвої поведінки є важливими об'єктивними чинниками визначення рівня професіоналізму учителя.

Педагогічні здібності, педагогічний такт, спостережливість, гнучкість мислення, володіння методами навчання предмета, інтерес до внутрішнього світу особистості, здатність до співпереживання, а також самоосвіти, самовираження і саморозвитку «віддзеркалюють» гуманістичну спрямованість, творчий потенціал особистості. Невід'ємними здібностями педагога є здібності до викладання: здатність виявляти істотне в мовних явищах, інтерпретувати літературний твір, розкривати його художні особливості, створювати проблемні ситуації, методично урізноманітнювати навчальний матеріал тощо.

Вагома роль творчих здібностей, серед компонентів яких виступають психологічна готовність до творчої праці, високий рівень індивідуального розвитку, критичність і самокритичність мислення, здібність генерувати нестандартні ідеї, приймати оригінальні рішення, наполегливість у досягненні мети.

До *невербальних комунікативних* умінь фахівці відносять уміння використовувати засоби невербальної комунікації (жести оцінки, впевненості, самоконтролю, заперечення, захисту, авторитарності, міміку, пози, погляд, дистанцію тощо; екстралінгвістичні (позамовні) засоби (паузи, покашлювання, сміх), уміння володіти диханням, вправно користуватися силою голосу, індивідуальним тембром, оптимальним для певної ситуації спілкування темпоритмом (гармонійне поєднання інтралінгвістичних та екстралінгвістичних характеристик тощо), уміння наголошувати слова, речення, фрази; уміння слухати.

Важливу роль відіграє постава. Закритий вид постави, коли людина намагається зайняти якомога менше місця у просторі, означає недовіру, незгоду, протидія, критика; відкритий вид (на весь зріст) – довіру, згоду, доброзичливість. Виразна постава є окрасою педагога, виражає його гідність, упевненість. Постава як і всі рухи має вирізнятися простотою, природністю, м'якістю, доброзичливістю.

Міміка, пантоміміка дозволяють створювати певне враження на людину. За допомогою очей, наприклад, передають точні сигнали про стан людини. Пантоміміка допомагає педагогу виокремити основне, намалювати образ. Важлива роль посмішки. Відкрита, сердечна посмішка приваблює. Невід'ємною частиною невербального спілкування

є рукостискання, поплескування, дотики.

Для дослідника важлива і *стилістична культура*, готовність будувати стилістично коректні наукові тексти різних жанрів. Ідеться, зокрема про інформативну, логічну, оцінну насиченість наукового тексту, тобто ступінь смислової і змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти смисл тексту.

Актуалізується і потреба в *термінологічній культурі*. Варто уважно поставитися до фахових термінів: уникати полісемічності, перенасиченості, термінологічних запозичень, використовувати тільки зрозумілі й недвозначні терміни. Загострюється увага до *лексикографічної культури*. Йдеться зокрема, про сформованість стійкої усвідомленої потреби та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії і правильному послуговуванні словом, про вміння й навички сприймати, впізнавати, аналізувати, коментувати, зіставляти мовні явища і факти, укладати власні словники. Ефективним шляхом формування лексикографічної культури є залучення до науково-дослідних лабораторій викладачів-дослідників, які працюють над укладанням словників і власним прикладом стимулюють професійний розвиток своїх учнів. Один із показників загального мовно-культурного рівня дослідника – це правильне і вільне володіння термінами.

З урахуванням дослідницької позиції Л. Мацько, Н. Голуб, Т. Симоненко охарактеризуємо групу *мовнокомунікативних (власне комунікативні, редакторські, полемічні)* умінь, тобто умінь створювати усний і письмовий фаховий текст з урахуванням структурно-смислових, мовностилістичних особливостей; уміння вести наукову дискусію і відстоювати й обґрунтовувати власну думку. *Власне комунікативні уміння* демонструють знання орфоепічних норм, правил інтонаційного оформлення висловлювань; уміння дотримуватись правильності та чистоти, точності й виразності мови; вміння, пов'язані з володінням граматичними нормами, володіння лексичним та синтаксичним рівнями.

З-поміж мовнокомунікативних умінь виділяють і *полемічні уміння*, тобто уміння використовувати професійні засоби впливу для формування переконань, в основі яких – уявлення, знання, ідеї, що стали мотивами поведінки особистості. Як метод взаємодії, переконання вимагає логічного доведення та передбачає цілеспрямований вплив на свідомість і почуття. Переконання ґрунтуються на міцних знаннях, що

тісно переплітаються з волею, становлять зміст мотивів діяльності, внутрішньо зумовлюють поведінку, формують установки людини.

З-поміж полемічних умінь виділимо також уміння в дискусії відстоювати власну позицію. Ідеться, зокрема, про аргументоване доведення, що визначається непохитністю позиції суб'єкта. У полеміці доцільно вміти визначати позицію співбесідника, оцінити логічність аргументації, сформулювати власну позицію, захистити її за допомогою доказів, що вибудовується як теза – аргументи – висновок, що необхідні для досягнення істинності висловленого судження. Тези містять відповідь на запитання «Що доводиться?», аргументи реалізують мету – надати теоретичні або емпіричні узагальнення, які переконують в істинності тези, демонструють закономірний зв'язок явищ.

Отже, наукове пізнання забезпечується конкретними суб'єктами наукової діяльності і несе на собі риси їх індивідуальності. Культура особистості дослідника – це система інтелектуальних, моральних, соціальних якостей, інтересів і здібностей, що формується ізоморфно структурі і функціям діяльності, це результат і основа духовного становлення індивіда як суб'єкта наукового пізнання. Сформованість культури особистості вченого залежить від його фундаментальної підготовки, постійної копіткої розумової праці, здатності до критичного осмислення і творчого застосування певних концепцій, норм і методів пізнання, прагнення до саморозвитку тощо.

Узірцем академічної культури вважаємо видатного українського ученого, академіка НАПН України, директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Івана Андрійовича Зязюна (1938 – 2014). «Моя неповторність успадкована трохи від батька-матері, трохи від учителів, трохи від самостійного пізнання людської психології...», – просто, колоритно й водночас бентежно-хвилююче пише про свій життєвий і професійний шлях видатний український учений, академік НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Іван Андрійович Зязюн (1938 – 2014) у художньо-педагогічному наративі «Педагогіка добра»⁷⁴.

У сутність педагогіки добра І. Зязюн вкладав величний смисл олюдненої та опочуттєвленої педагогіки, благородний смисл головного призначення Учителя: навчити людину бути Людиною, і довести, що «в освіті і в житті усе починається з учителя». Але «учителем, на якого

⁷⁴. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. Зязюн: наук-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – С.12.

чекають», «учителем – творцем уроку, виконавцем і режисером виконання творчого задуму», учителем, який уміє працювати з особистістю як з унікальною цінністю, таким може стати лише той педагог, який має високий рівень педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність – це насамперед почуттєвий вплив вчителя на дитину. Майстерність завжди розкривається в діяльності, – розмірковує педагог, – причому в діяльності ефективній, в успішному розв’язанні різноманітних педагогічних завдань, у високому рівні організованого навчально-виховного процесу, але суть її в тих якостях особистості вчителя, які породжують цю діяльність, забезпечують її успішність. У центрі уваги Івана Зязюна такі положення концепції Педагогіки Добра: розуміння значення особистості педагога; розгляд педагогіки як мистецтва; важливість спрямованості педагога на Добро, Красу, Істину; значущість моральності педагога для ефективної професійної діяльності; гуманність викладача і вчителя стосовно студента й учня; необхідність розвитку в учнів спрямованості на саморозвиток; визначальна роль освіти не тільки в розвитку особистості, а й суспільства в цілому.

Особливий прояв таланту І.Зязюна означувався у спілкуванні з колегами. Слушно зауважує О.Романовський: «багатогранна наукова і просвітницька діяльність видатної особистості – це не просто прагнення повідомити про велике і нове. Це прагнення великого вченого заявити про особливу відповідальність кожного з нас, особливо філософів, педагогів, психологів, жити в мирі із самим собою, із співтовариством, з природою, з Богом!»⁷⁵. Іван Андрійович «торкався сердечних почуттів» кожного, стимулював замислитися, яким життям живемо і чим наповнюємо внутрішній простір душі: інтелектом, стійкістю духу, чистотою помислів, вірою в Україну.

Розповіді про відомих учених-педагогів, представлені у вигляді науково-педагогічного наративу, дозволяють на конкретних прикладах яскравіше усвідомити нерозривну єдність наукового і творчого пошуку талановитих педагогів-наставників, підвищують рівень засвоєння інформації про академічну культуру як ефективного механізму особистісної взаємодії.

⁷⁵. Романовский А. Г. Об Учителе с любовью / А. Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 4. – С. 20-28 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_4_6.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ

АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОСЛІДНИКА

У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

(друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)

2.1. Академічні традиції університетів: ретроспективні аспекти

Упродовж ХІХ ст. – у перші десятиліття ХХ ст. в умовах університетів формувалися засади наукових шкіл, освітні традиції, науково-професійне середовище, яке вирізнялось фундаментальністю, інноваційністю, постійним дослідницьким пошуком, постійним оновленням змісту гуманітарних дисциплін, активізацією науково-дослідницьких пошуків студентів. Відповідно означені аспекти створювали підвалини академічної культури науково-освітнього простору університету. З ініціативи творчих, талановитих, національно свідомих, європейськи зорієнтованих, громадсько активних викладачів університетів щодо студентської молоді здійснювалася активна педагогічна дія, що зумовило своєрідне «назрівання» наукового руху в Україні, визначило тенденції професіоналізації та інституалізації в освіті.

Необхідно відзначити, що локально ця педагогічна дія реалізовувалась у сприянні науково-дослідницькій роботі студентів, у розробці програм авторських курсів, в оновленні змісту базових дисциплін на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду, у написанні фундаментальних наукових праць, у залученні студентів до збиральницької, просвітницької діяльності тощо. Ці досягнення презентували процес розвитку гуманітарних, українознавчих, філологічних наук, становлення наукових шкіл, системи професійної підготовки майбутніх учителів-дослідників в умовах університетів.

З метою цілісного ретроспективного аналізу процесу становлення академічної культури в науково-освітньому просторі університету необхідно акцентувати увагу на культурно-історичних чинниках,

соціально-культурному контексті певного періоду. У другій половині XIX ст. осередками активного політичного, культурного життя української еліти – науковців, викладачів, громадських діячів, студентства – були університети. Окреслення особливостей соціально-історичного контексту університетської освіти зумовлює здійснення ретроспективного аналізу розвитку академічної культури в освітньо-науковому просторі класичних університетів.

До вагомих осередків, діяльність яких зумовила зародження академічних традицій у науково-освітньому середовищі України, належить Університет Яна Казимира, Харківський університет, Університет Святого Володимира, Новоросійський університет, Чернівецький університет.

Університет Яна Казимира (Львівський університет), заснований 20 січня 1661 р. на базі Львівської єзуїтської середньої школи-колегії за підтримки короля Яна Казимира). **Харківський університет** був відкритий 17 січня 1805 р. з ініціативи В. Каразіна. У 1834 р. був заснований **Університет Святого Володимира** згідно з указом імператора Російської імперії Миколи I від 8 листопада 1833 р. на базі Волинського ліцею, який переводився із Кременця до Києва. У 1864 р. було відкрито **Новоросійський університет** в Одесі. У 1875 р. був відкритий **Чернівецький університет**, який отримав офіційну назву «Чернівецький імператорський і королівський імені Франца-Йосифа університет».

Важливо відзначити, що загальну атмосферу університетського середовища формували відомі особистості – викладачі, науковці. А. Кримський, дослідивши чинники становлення професіоналізму М. Лисенка у студентський період, охарактеризував культурну атмосферу в Університеті Святого Володимира у 1860-х рр., у якому студенти потрапляли у рідномовне виховне середовище: «У Києві молодий студент опинився в новому для нього товаристві й захопивсь народницьким (українофільським) рухом, що тоді панував. У гурті товаришів-українців йому (М. Лисенку) раз у раз доводилось слухати українські пісні, і він взявся записувати їх... Київ за тих часів охоче відвідували й кобзарі, – через них музика-етнограф уперше познайомився з українськими думами. Таким

чином, склався його перший «Збірник українських пісень» (1869)»⁷⁶. Безперечно, виховний потенціал мови, літератури, народної словесності впливав на формування національно свідомої позиції, мотивації здійснення подальшої наукової чи педагогічної діяльності майбутніх педагогів, дослідників.

Саме університети стали ініціаторами створення товариств, братств, комісій, заснування періодичних видань, активізації діяльності національно свідомої педагогічної, студентської громадськості у напрямі оновлення змісту освіти, пошуку нових форм і методів викладання. При **Новоросійському університеті** функціонувало *Історико-філологічне товариство*, засноване 1889 р. Одним із основних напрямів його діяльності було організація екскурсій та експедицій для збирання пам'ятників історії...»⁷⁷. Члени товариства – українські, російські та зарубіжні вчені, педагоги, серед яких були викладачі історико-філологічного факультету університету: Г.Афанасьєв, П.Бициллі, Б.Ляпунов, О.Маркевич та ін. Діяльність товариства регламентувалась «Программой этнографических исследований в районе Новороссии, Бессарабии и Крыма» (1899), що підтверджує розвиток регіональної фольклористики в умовах університетів.

У 1875 р. був відкритий **Чернівецький університет**, який отримав офіційну назву «Чернівецький імператорський і королівський імені Франца-Йосифа університет». Історико-педагогічні праці доводять, що його головною місією було «нести культуру й цивілізацію на найвіддаленіший східний край держави, виховувати молодь у дусі симпатії до Австрії»⁷⁸. Від початку заснування університету практикувалось викладання української (рутенської) мови, що спостерігалось у викладацькій діяльності Кліма фон Ганкевича (першим прочитав лекцію про наголошення слів в українській, грецькій мовах та санскриті у 1875 р.), Г.Онишкевича, С.Смаль-Стоцького. З постаттю С.Смаль-Стоцького, учня професора Віденського університету Ф.Міклошича, який студіював зразки народної словесності, пов'язане здійснення українознавчих, мовознавчих, діалектологічних досліджень

⁷⁶ Кримський А.Ю. Твори в 5-и тт. – Т. 3: Мовознавство. Фольклористика / Редкол.: І.К.Білодід (голова), О.І.Галусець, О.І.Дей та ін. / А.Ю.Кримський. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 487.

⁷⁷ Попова Т.Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах. Из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – С. 29.

⁷⁸ Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

із застосуванням етнографічного матеріалу, народнопісенних текстів. Крім того, Чернівецький університет «об'єднав прогресивну молодь різних національностей не лише Буковини, а й Галичини, і на той час був катализатором розвитку молодіжного руху в західному регіоні»⁷⁹.

Вагомим чинником професійного та особистісного розвитку у студентському середовищі у класичних університетах було міжособистісне спілкування. Студентська комунікація часто виконувала натхненну роль у науково-дослідницькій діяльності молоді, визначала спрямованість майбутньої професійної діяльності, мотивацію дослідження народної словесності. Так, на переконання М. Дмитренка, «паростки зацікавлення фольклором майбутнього вченого зі світовим ім'ям, професора Харківського університету О. Потебні необхідно шукати у дружніх стосунках зі студентом М. Ніговським, який записував українські народні пісні і думи, завідував чималою книгозбірнею україномовних видань з історії України, були там і збірки пісень М. Максимовича, альманах «Запорозька старовина» та мовознавчі праці І. Срезневського. Частково за порадою М. Ніговського О. Потебня здійснив свідомий крок: перейшов на історико-філологічний факультет. Дипломна робота О. Потебні на тему «Перші роки війни Богдана Хмельницького» була написана на основі козацьких літописів, переказів і народних пісень»⁸⁰. Таким чином, студентське середовище сприяло формуванню О. Потебні як фольклориста – засновника психологічної наукової школи в українській фольклористиці.

Охарактеризуємо діяльність кафедр університетів.

З 1834 р. в Університеті Святого Володимира почала функціонувати кафедра російської словесності, яку очолив **Михайло Олександрович Максимович**. Представники сучасних наукових шкіл університету зауважують, що «саме завдяки йому кафедра стала потужним осередком культурного життя (він започаткував перший у Києві історико-літературний періодичний журнал «Киевлянин»), один із центрів філологічної науки (до М. Максимовича із особливою повагою ставилися О. Пушкін, П. В'яземський, В. Жуковський, М. Гоголь, шануючи його талант дослідника), колискою подальших філологічних шкіл Київського

⁷⁹ Пенішкевич О.І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок ХХ ст.): монографія / О.І. Пенішкевич. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 345.

⁸⁰ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 18.

університету»⁸¹.

Більшість професорів Харківського університету викладали іноземними мовами. Однак ректор, доктор філософії, член Російської академії наук І. Рижський вважав, що тільки рідна мова може сприяти ґрунтовному засвоєнню знань, вихованню патріотизму. Його підтримали викладачі університету⁸². Завдяки ініціативам І. Рижського, педагогів (І. Срезневського, А. Склабовського та ін.) у навчальному закладі приділялась увага формуванню у майбутніх істориків і філологів професійної зацікавленості народною словесністю. Дослідницькі пошуки викладачів знайшли відображення у таких виданнях, як: «Периодическое сочинение об успехах просвещения» (1809–1810), «Сочинения и переводы студентов императорского Харьковского университета» (1818), «Труды студентов любителей отечественной словесности в императорском Харьковском университете» та ін. С. Черняк, дослідивши специфіку освітньої діяльності університету упродовж 1833 – 1863 рр., зауважив, що «предметно-цільовий аналіз викладання наук на історико-філологічному відділенні філософського факультету Університету Святого Володимира підтвердив гуманітарно-славістичну спрямованість професійної підготовки спеціалістів»⁸³.

Важливою подією у становленні академічних традицій у науково-освітньому середовищі університетів на українських землях стало заснування кафедри педагогіки в Університеті Святого Володимира. Так, у 1850 р. в Університеті Святого Володимира була заснована *кафедра педагогіки*. Дисципліну «педагогіку» читали для всіх спеціальностей на більшості факультетах (історико-філологічному, фізико-математичному, юридичному)⁸⁴. Професор С. Гогоцький розробив ряд правил, за якими виконувались «педагогічні вправи» студентами історико-філологічного факультету, що сприяло підвищенню рівня їхньої педагогічної майстерності, саморозвитку у вчительській діяльності. Такими

⁸¹ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

⁸² Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посібн. / Л.А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – С. 141.

⁸³ Черняк С.Г. Освітня діяльність Київського університету Св. Володимира (1833–1863): монографія / Сергій Черняк. – К.: Академперіодика, 2011. – С. 47.

⁸⁴ Правила педагогических упражнений для кандидатов на учительские должности (директор учителей Киевской губернии, директор Киевской 1-ой гимназии А. Деллен, проф. С. Гогоцкий) // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 24. – Спр. 322. – Арк. 1, 16-17.

«правилами» було визначено проведення обов'язкової педагогічної практики, читання лекцій, проведення семінарських занять перед своїми однокурсниками⁸⁵.

Архівні джерела дозволяють стверджувати, що процес оновлення професійної підготовки майбутніх філологів та істориків був пов'язаний із діяльністю Комітету педагогічної семінарії при Університеті Святого Володимира. У 1858 р. декан історико-філологічного факультету І. Нейкірх подав доповідну записку ректору Університету Святого Володимира, в якій виклав рекомендації Комітету педагогічної семінарії щодо подолання недоліків підготовки студентів. Педагог визначив найсуттєвіші: «недолік базових спеціалізованих знань з педагогічної науки та недолік практичної досвідченості у методах викладання»⁸⁶.

З метою подолання цих недоліків декан факультету запропонував упроваджувати низку спеціалізованих дисциплін «через посередництво розподілу наук, які входили у систему викладання», поділивши їх на три розряди:

1) *розряд слов'яно-російської філології* (теорія словесності, історія руської словесності, російська мова в історичному та філологічному відношенні, російський твір, граматика старослов'янської церковної мови, загальний філологічний огляд слов'ян і слов'янські древності; російська історія, римська класика);

2) *розряд класичної філології* (пояснення грецьких авторів, пояснення римських авторів, древня всезагальна історія, грецькі древності, римські древності тощо;

3) *розряд історичних наук* (всезагальна давня історія, російська історія, політична економія, статистика, історія російської словесності)»⁸⁷.

Цей факт свідчить про спробу диференціації базових та фахових дисциплін за спеціальностями. Вивчення народної словесності, етнографічної специфіки слов'янських народів відбувалось у процесі засвоєння матеріалу курсів слов'янських древностей, історії російської словесності тощо.

⁸⁵ Там само. – Арк. 23-25зв.

⁸⁶ Докладная записка декана И. Нейкирха о недостатках в подготовке студентов Киевского университета, поступающих преподавателями в учебные заведения Киевского округа (10 октября 1858 г.) // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 24. – Спр. 322. – Арк. 3.

⁸⁷ Докладная записка декана И. Нейкирха о недостатках в подготовке студентов Киевского университета, поступающих преподавателями в учебные заведения Киевского округа (10 октября 1858 г.) // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 24. – Спр. 322. – Арк. 3. – Арк. 4-6.

В Університеті Святого Володимира курс російської літератури викладав учень М. Максимовича, ад'юнкт М. Костир. Навколо викладача гуртувалась студентська молодь, захоплена підходами дослідника до вивчення літератури на засадах європейських філософських теорій.

М.Костир разом зі студентами М.Чалим, О.Маркевичем та ін. висловив пропозицію керівництву закладу здійснити наукову експедицію Київською, Чернігівською і Полтавською губерніями з метою вивчення місцевих говірок. Однак ця ідея не була реалізована через несприйняття її керівництвом університету. На думку студента М. Костиря М. Чалого, цей задум був утілений пізніше у діяльності П.Чубинського і Південно-Західного відділення Російського Географічного товариства⁸⁸. З 1850 р. в Україні набула поширення «Програма етнографічна» Російського Географічного товариства, а також програма його Південно-Західного відділення, складена М. Драгомановим.

Останнє десятиліття ХІХ ст. ознаменувалося створенням українознавчих кафедральних осередків у класичних університетах, що було зумовлено назрілою потребою у відкритті кафедральних осередків українознавчої проблематики у зв'язку з інтенсифікацією гуманітарних наукових студій. Крім того, виникла необхідність узагальнення українознавчих (етнографічних, історичних, фольклористичних, лінгвістичних, літературознавчих тощо) наукових та педагогічних здобутків (праць, студій, напрямів, освітнього досвіду), спродукованих відомими особистостями.

Наприкінці 1890-х рр. в Університеті Яна Казимира була створена кафедра давньої української літератури, яку очолив професор К. Студинський⁸⁹.

На історичній необхідності створення українознавчих кафедр наголошували у статтях періодичних видань відомі українські громадські діячі, освітяни, науковці (Б.Грінченко, М.Грушевський, М.Сумцов та ін.). Національно свідомою молоддю, переважно студентством, розуміли стратегічну важливість створення кафедральних осередків (централізація українознавчих, етнографічних, фольклористичних

⁸⁸ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С.243-244.

⁸⁹ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 63.

досліджень, розвиток досвіду вивчення українознавчих, гуманітарних дисциплін у змісті підготовки майбутніх учителів, дослідників тощо).

Згідно зі Статутом 1884 р. у Харківському університеті була заснована кафедра географії і етнографії, яку в 1901 р. перейменували на кафедру народознавства. Д. Багалій засвідчив, що усвідомлення викладачами стратегічної мети курсу географії (його зміст включав етнографічний матеріал і народну словесність. – М.В.) для студентів різних спеціальностей мало певні труднощі, а тому курс етнографії не викладали. У 1902 р. передбачалось проведення лекцій з антропології та етнографії для студентів I курсу (лектор – А. Краснов), які не були прочитані. У 1901 р. викладачами був підготовлений проект заміни кафедри географії та етнографії на кафедру народознавства з відділами етнографії, етнології і фольклору⁹⁰, однак він не був реалізований.

І. Сірополко зазначає, що вже 16 жовтня 1904 р. студентські збори в Київському університеті «ухвалили домагатися заснування в університеті 4 кафедр (української мови, літератури, історії та права) з українською викладовою мовою та подали про те петицію до професорської ради за підписами понад 1400 студентів. Ректор університету Н. Цитович відмовив. Студентство вирішило поступово досягати своєї мети... У 1906 р. історико-філологічний факультет Київського університету вдався з проханням до міністра освіти завести дві українські кафедри – історії та літератури»⁹¹.

Архівні документи, які інформують про діяльність Університету Святого Володимира, дають підстави стверджувати, що у 1906–1907 рр. рух за відкриття українознавчих кафедр захопив значну частину передової інтелігенції, викладачів, студентів навчальних закладів. Зокрема, ініціативу студентів і викладачів університету підтримали чернігівська громадськість, київське товариство «Просвіта», окремі письмові запити, звернення до студентства були написані С. Петлюрою, Б. Грінченком, Д. Дорошенком, М. Залізнякам, М. Грушевським та ін.⁹².

⁹⁰ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г.Халанского и Д.И.Багаля; вступ. ст. Т.Г.Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 28.

⁹¹ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 442.

⁹² Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – С. 473.

В університетах на регіональному рівні також спостерігалась активізація діяльності у напрямі створення українознавчих кафедральних осередків. Зокрема, у жовтні 1908 р. студенти Чернівецького університету надіслали безпосередньо до міністерства освіти меморандум з вимогою створення окремої кафедри історії України і наукового семінару. Вони наполягали на запровадженні викладання рідною мовою, зазначаючи, що «відповісти вповні вимогам української академічної молоді зуміє лише визначний фаховий знавець української історії в українській мові»⁹³.

У науково-освітньому середовищі обговорювалась проблема створення українознавчих кафедральних осередків в університетах, розташованих поза межами України. Зокрема, 24-30 червня 1908 р. відбувся у Празі з'їзд слов'янської молоді з нагоди 60-ліття Слов'янського конгресу у Празі (1848). Українська секція налічувала понад 20 членів. Одним із питань, які розглядалися на з'їзді, була українізація всіх вищих навчальних закладів на українській території в Росії. Ішлося передусім про українізацію Київського, Харківського і Одеського університетів. У зв'язку з цим насамперед «мали бути заведені в згаданих університетах кафедри української мови, літератури та історії в українській мові», а також «заведення кафедри української етнографії у Петербурзькій університеті, де вже мають всі слов'янські народи, крім народу українського, відповідну кафедру...»⁹⁴.

Обговорення питання слов'янською освітянською громадськістю засвідчило, що процес створення українознавчих кафедральних осередків був зумовлений історично сформованими науковими та педагогічними традиціями вивчення народної словесності, літератури, мови, історії в університетській практиці, необхідністю розвитку гуманітарних галузей на основі культурної, наукової, педагогічної взаємодії зі слов'янськими, європейськими вченими і педагогами, потребою утвердження національно свідомої аксіологічної парадигми у процесі оновлення змісту філологічної та історичної підготовки фахівців у класичних університетах. Відомі діячі, освітяни окреслили значення створення українознавчих

⁹³ Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

⁹⁴ Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр. – С. 447.

кафедральних осередків для розвитку гуманітарних наук в Україні, формування українознавчих засад вищої освіти.

М. Сумцов, здійснивши історико-ретроспективний аналіз досвіду викладання історії й етнографії України у Харківському університеті, висловив пропозицію про поетапне упровадження українознавчих дисциплін в освітній процес, обґрунтував необхідність підготовки викладачів з української історії, етнографії, фольклору. З цією метою він пропонував здійснити ряд системних реформаторських кроків:

1. Відкрити в Харківському університеті курси для університетських слухачів усіх факультетів з української мови, історії, етнографії та історії права.

2. (Викладачі) повинні сприяти розвитку регіональних наукових інтересів; музеї, екскурсії і т.п.

3. До викладання українських дисциплін можуть допускатися лише компетентні особистості, які мають науковий ступінь або заявили про себе ... цінними науковими дослідженнями з українознавчих спеціальностей....»⁹⁵.

Учений-педагог вважав, що відкриття українознавчих кафедр пов'язане із прагненнями українських науковців, освітян професійно вивчати фольклорний досвід, розвивати прогресивні ідеї наукової думки, ретранслювати власний науковий, практичний, збиральницький досвід у шкільну практику на аксіологічній, культурологічній, полікультурній основі.

Б. Грінченко комплексно визначив актуальні проблеми вивчення народної словесності, мови, літератури, історії, окреслив перспективні напрями наукового пошуку у вимірах діяльності українознавчих кафедр: «Вагу й значення українських кафедр з погляду наукового трудно навіть зрахувати тепер уся... Багату й пишну українську мову не тільки не оброблено, а навіть і не зібрано докупи...; величезні багатства літературної народної творчості хоч почасти й позбирані, та лежать облогом, бо розроблені страшенно мало... Коли ж з'являться в університетах спеціально кафедри задля того всього, а на їх талановиті і роботящі люде, – робота коло всього цього мусить внести величезної ваги вкладку не тільки

⁹⁵ Сумцов Н. Исторія и етнографія какъ предметы преподаванія въ Харьковскомъ университете / Н. Сумцов // Киевская старина. – 1906. – №5-8. – Т. 93 (май – июнь). – С. 43.

в слов'янську, але і в світову науку»⁹⁶. Варто відзначити, що Б. Грінченко підкреслив фундаментальний науковий і педагогічний досвід гуманітарних напрямів української освіти і науки та визначив актуалітети розвитку української лінгвістики, фольклористики, етнографії, інших гуманітарних наук в освітньому середовищі України з метою входження у світовий науковий і освітній контекст.

М. Грушевський узагальнив найбільш вагомі чинники створення українознавчих кафедр в університетах України, пов'язуючи це насамперед з необхідністю на власній рідній землі вивчати рідну, етнічну мову, історію, культуру: «Ріжні галузи українознавства повинні бути введені в круг університетської науки, університетських викладів. Вони повинні дістати органи свого розроблення в виді університетських кафедр... В Петербурзі чи Москві можуть бути або не бути кафедри для української історії, язика, літератури і т.ин., але в університетах київським, харківським, одеським і по ріжних иньших вищих школах тутешніх вони доконче повинні бути...»⁹⁷.

Науковець-педагог навів аргументи, які підтвердили необхідність упровадження у навчальні плани професійної підготовки на історико-філологічних факультетах університетів комплексу українознавчих дисциплін. Серед таких дисциплін виокремив «Український фольклор». У змісті вивчення курсу, на думку М. Грушевського, потрібно акцентувати увагу на таких проблемах, як « історія в тісній зв'язи з історією письменства, культура, фольклор сучасний»⁹⁸.

М. Грушевський вважав, що кафедри фольклору в університетах повинні функціонувати як окремі осередки, оскільки предмет вивчення у змісті фольклористичних дисциплін є надзвичайно багатогранний, комплексний, що «коли б на практиці показало ся можливим долучити його (фольклор) в одну катедру з літературою – добре. Але се досить сумнівно, і безпечніше було б в інтересах сеї дисципліни її відлучити,

⁹⁶ Грінченко Б. Про потребу заснування українознавчих кафедр в університетах як важливого кроку в справі національного розвитку України // *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.* Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упорядн. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – С. 479.

⁹⁷ Грушевський М. Справа українських кафедр і наші наукові потреби // *Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.* Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упорядн. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – С. 507.

⁹⁸ Там само. – С. 515.

бодай по деяких університетах, бо предмет надзвичайно важний, широкий і нерівно оброблений»⁹⁹.

Необхідно зауважити, що питання відкриття українських кафедр було вирішено лише у 1917 р. Викладацька, культурно-мистецька, наукова громадськість знову порушила дискусійне питання про відкриття українських, українознавчих кафедр у провідних класичних університетах. В архівних фондах зберігаються документи, які демонструють інтенсивність діяльності викладачів у напрямі створення нових кафедр¹⁰⁰.

Зокрема, у доповідній записці декана історико-філологічного факультету Київського університету М. Бубнова від 13 жовтня 1918 р. зазначено, що згідно із законом від 19 вересня 1917 р., «історико-філологічний факультет ...оголошує конкурс на заміщення кафедри української літератури строком на 3 місяця до дня цього повідомлення (15 листопада н.ст. 1918 р.) до 15 лютого н.ст. 1919 р. До конкурсу допускаються: 1) магістри і доктори російських університетів з російської словесності, які мають праці, що стосуються названих українських дисциплін; 2) тимчасово протягом 5 років доктори зарубіжних університетів, відомі своїми працями з літератури України і своєю викладацькою діяльністю в цих університетах; 3) тимчасово протягом 5 років і лише маючи звання екстраординарних професорів після 3-річного стажу у вищих навчальних закладах...»¹⁰¹.

Архівні документи підтверджують професійний підхід педагогічної громадськості до утворення українознавчих кафедр, до відбору високопрофесійних педагогів-науковців в українознавчих галузях: фольклористики, історії України, літературознавства, етнографії тощо. Постановою Тимчасового уряду від 19 вересня 1917 р. в Університеті Святого Володимира було утворено чотири кафедри українознавства: на історико-філологічному факультеті – кафедру української мови, кафедру української літератури, кафедру української історії, на юридичному факультеті – кафедру історії західноросійського права¹⁰².

⁹⁹ Там само.

¹⁰⁰ Объявление о замещении кафедр по украиноведению при Киевском университете 1918 г. // Державний історичний архів України. – Ф. 711. – Оп. 3. – Од.зб. 4019. – Арк. 1-2.

¹⁰¹ Доповідна записка ректору Університету Св. Володимира від декана історико-філологічного факультету М. Бубнова від 30 жовтня 1918 р. // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 479. – Од. зб. 97. – Арк. 1.

¹⁰² Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х тт.: Кн. 2: Університет

Складнішою в ідеологічному, політичному, культурному вимірах була ситуація у Львівському університеті. У перші десятиліття XX ст. навчальний заклад став осередком популяризації польської мови, культури, науки. Як результат – ліквідація усіх українських кафедр, усунення українських викладачів від педагогічного процесу.

Упродовж 1910–1912 рр. на філософському факультеті функціонувала кафедра етнографії та етнології (завідувач кафедри – С. Цішевський). У 1913 р. була створена кафедра антропології та етнології. З 1936 р. до 1941 р. ця кафедра функціонувала як кафедра антропології, у 1944 р. перетворена на антропологічний відділ Зоологічного музею Львівського університету. Завідувачем призначили Я. Чекановського, потім Ю. Полянського. Упродовж 1924–1939 рр. у структуру гуманітарного факультету входила кафедра етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель (завідувач – А. Фішер).

Однак серед викладачів університету, громадських діячів західноукраїнського регіону загалом визрівало усвідомлення необхідності створення кафедральних осередків українознавчого спрямування. «Природно виник протест педагогічної громадськості, в результаті чого було створено два університети – Львівський таємний Український університет і Український Вільний Університет. Український Вільний Університет був заснований у Відні 1921 р., за півроку запрацював у Празі»¹⁰³.

Першим ректором Українського Вільного університету, засновником кафедри українознавства, української мови і літератури був О. Колесса, колишній завідувач, професор кафедри руської (української) словесності у Львівському університеті. З його ім'ям пов'язане заснування україномовної викладацької традиції в університеті.

Таємний Український університет існував нетривалий період (1921–1925), однак це була вагома сторінка в історії впровадження українознавчих дисциплін в освітню практику. М. Гнатюк з'ясував, що «філологічні дисципліни у ньому викладали доктор Я. Гординський, доктор Ф. Колесса, доктор І. Свенціцький, доктор К. Студинський, доктор

Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Проім, 2001. – С. 224.

¹⁰³ Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – С. 16-18.

В. Щурат, професор М. Возняк»¹⁰⁴.

Серед викладачів університету були представники української філології, які увійшли в історію українознавчої думки в Україні як її подвижники, розробники теоретико-методологічних та практичних засад професійного вивчення мови, літератури, історії, фольклору та етнографії. У результаті у 1936 р. на гуманітарному факультеті Львівського університету була створена кафедра української літератури («кафедра літератури української, зв'язана з цим закладом наукою»), про що свідчить лист Міністерства віросповідання і просвіти¹⁰⁵. Цю кафедру до 1939 р. очолював К. Студинський, активізація її діяльності упродовж 1939–1954 рр. пов'язана з періодом завідування М. Возняка.

У радянський період академічні традиції університетів розвивались завдяки натхненним науковим пошукам, педагогічній майстерності, наставницькому таланту викладачів класичних університетів, які усвідомлювали власну місію у збереженні і дослідженні мови, фольклору, культурного фонду. Підтвердженням цьому було активне залучення студентів до збиральницької і наукової роботи, систематизація досягнень лінгвістики, фольклористики, етнографії у навчально-методичних викладах. Наукова і педагогічна діяльність викладачів класичних університетів сприяла науковому поступу гуманітарних, українознавчих, культурологічних наук та кристалізації освітньої практики опанування мови, літератури, культурного досвіду.

Зокрема, фольклористична діяльність викладачів кафедри української літератури Львівського університету (І. Денисюк, Т. Комаринець та ін.) заклала основу для відродження кафедри фольклористики у Львівському університеті (1990). Завдяки активній професійній спрямованості на вивчення фольклорного досвіду, здобутків фольклористичної думки викладачів кафедр історії української літератури та новітньої української літератури Київського університету (В. Бойка, М. Гриця, М. Грицюти, Л. Дунаєвської та ін.) була

¹⁰⁴ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. праць Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 64.

¹⁰⁵ Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917 – 1918 учебном году // Державний архів м. Києва. – Оп. 465. – Од. зб. 1288. – Арк. 12.

створена кафедра фольклористики (1991)¹⁰⁶.

У стимулюванні фольклористичної науково-дослідницької діяльності студентів у класичних університетах, педагогічних інститутах ключова роль належала творчим майстрам-педагогам, фольклористам-практикам, які спрямовували молодь до активних фольклористичних пошуків, студій, збиральницької роботи в «живому» фольклорному середовищі. Зокрема, вихованці професора Львівського університету І. Денисюка згадують про його талант наставництва: «У роботі зі студентами та аспірантами професор виявляв не лише гостре чуття і вміння побачити «мислячих» у потоковій масі «молодих духів», а й неймовірний такт психолога, людини, що розуміє кожного, що вміє розрадити, що допоможе... Він радів успіхам своїх учнів, важко переживав їхні невдачі і завжди ревно стежив, аби жоден «із роду песиголовців» (так він жартома називав не вельми ретельних аспірантів) не «зійшов на пси»¹⁰⁷. Досвід відомого педагога, його педагогічна майстерність підтверджує, що в період 1950 – 1989 рр. національно свідомо світоглядна позиція, творче натхнення викладачів значною мірою впливали на формування мотивації талановитої молоді щодо здійснення фольклористичної діяльності.

Незважаючи на суперечність ідеології радянського періоду, окреслилась тенденція гуманізації, аксіологічної спрямованості виховної дії фольклору в університетських умовах. Усвідомлення необхідності раціонального насичення студентського життя виховними заходами, які зумовлювали формування національних цінностей, етнічної самосвідомості, інтелектуальний розвиток, було характерне для викладачів провідних класичних університетів.

Зокрема один із ініціаторів відновлення кафедри фольклористики у Львівському університеті (1990 р.) Т. Комаринець у середині 1980-х рр. порушив проблему планування діяльності наставників (кураторів) філологічного факультету: «Робота наставника багатогранна і складна... Ефективність її залежить від того, як глибоко ми зуміли проникнути в духовні інтереси наших вихованців, наскільки вони повірили нам і розкрили перед нами свій внутрішній світ... У плані наставника мають

¹⁰⁶ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹⁰⁷ Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 8.

бути тільки ті заходи, які дають найбільший ефект. Це бесіди на політичні, літературно-мистецькі, наукові, морально-етичні теми. Це групове відвідання театру з обов'язковим наступним обговоренням вистави. Це – конференція за прочитаною книгою, диспут, усний журнал. Це екскурсії в музеї, місця бойової і трудової слави. Найкращими є ті заходи, які формують життєву позицію нашого студента... Бути наставником – велика честь і великий обов'язок»¹⁰⁸. Педагогічний потенціал мови, літератури, фольклорного слова, народної пісенності для багатьох викладачів був засобом виховної дії з метою формування у студентів аксіологічної спрямованості майбутньої професійної діяльності.

Досвід викладачів, практична зорієнтованість навчальних дисциплін на залучення молоді до науково-дослідницьких пошуків засвідчують фундаментальність розроблених навчальних посібників, монографій. Для прикладу: при Чернівецькому університеті було видано навчальний посібник «Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття» (автор – Г. Сінченко, 1969)¹⁰⁹. П. Лінтур, викладач Ужгородського університету, відомий збирач фольклору Закарпатського краю уклав кілька збірників фольклорних текстів, які активно використовував у навчальному процесі, залучаючи до збиральницької роботи майбутніх філологів. Праці викладача Львівського університету Т. Комаринця «Т. Шевченко і народна творчість» (1963), «Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального)» (1983)¹¹⁰ розширили межі наукової проблематики у змісті професійної підготовки майбутніх учителів, філологів.

Широкої популярності у фольклористичному середовищі набув підручник, підготовлений викладачами Київського університету М. Грицаєм, В. Бойком та Л. Дунаєвською¹¹¹. Упродовж тридцяти років це видання вважали найбільш ґрунтовним, бо, незважаючи на певну

¹⁰⁸ Комаринець О. Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народження професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 149.

¹⁰⁹ Сінченко Г.І. Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття: учбов. посібн. / Г.І. Сінченко. – Чернівці; 1969. – С. 16.

¹¹⁰ Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія / Теофіл Комаринець. – Львів: Вища школа, 1983. – 224 с.; Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість / Т. Комаринець. – К.: Держ. вид-во художньої л-ри, 1963. – 229 с.

¹¹¹ Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф. Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.

політичну заангажованість у викладі матеріалу в контексті ідеологічних принципів соціалістичного реалізму, у ньому наявний системний виклад фольклористичної інформації. Студент мав перед собою універсальний підручник-довідник, який стимулював до студіювання першоджерел, збірників фольклорних творів, критичних праць відомих фольклористів XIX – XX ст. Зокрема, до кожної теми автори пропонували аналітичну довідку про фольклорний жанр, визначали його естетичний потенціал, характеризували досвід збирання і вивчення текстів відповідних фольклорних текстів в історії української фольклористики, здійснили аналіз «відфольклорних» образів і мотивів, висвітлених у художній літературі.

З 1990 – у перше десятиліття 2000-х рр. викладачі університетів розробляють програм широкого спектру фольклористичних дисциплін (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Черкаський національний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького та ін.). Диференціація проблемних курсів і спецкурсів фольклористичної проблематики зумовлює тенденцію гуманітаризації у фольклористичному науково-освітньому середовищі. Упровадження спеціалізованих дисциплін у підготовку майбутніх фахівців відбувається на основі культурологічного, функціонального, антропологічного, контекстного підходів до вивчення фольклору. Оновлення змісту вивчення фольклорного досвіду пов'язане із застосуванням інноваційного науково-методологічного інструментарію аналізу фольклорної традиції у процесі вивчення проблемних фольклористичних курсів.

Аналіз навчальних програм з фольклористичних дисциплін у класичних і педагогічних університетах підтверджує їх структурування на основі сучасних методологічних підходів (антропологічного, контекстного, культурологічного, функціонального, комунікативного тощо) та інтеграційних зв'язків фольклористики з суміжними науками (літературознавством, культурологією, лінгвістикою, психологією, етнологією тощо).

О. Таран, автор програми курсу «Фольклор» *Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*, визначив спектр завдань дисципліни: «Дати студентам цілісне уявлення про українську усну народну поетичну творчість як галузь національної культури; ознайомити з історією фольклористичних досліджень і

принципами наукової класифікації фольклорного фонду; розширити і поглибити знання про специфічні особливості й закономірності народного мистецтва слова; передбачає оволодіння практичними навичками й уміннями цілісного аналізу народнопоетичних творів; прищепити навички фольклористичної діяльності і підготувати студентів до фольклорної практики та до викладання усної народної творчості в шкільному курсі»¹¹².

Автор програми пропонує зосереджувати увагу на текстологічному аналізі фольклорних творів, необхідності засвоєння досягнень української фольклористичної думки з метою ретрансляції фольклористичного матеріалу у шкільній практиці. Необхідно зауважити, що з ініціативи викладачів цього вищого навчального закладу студенти опановують навчальну дисципліну протягом всього першого курсу (а не одного семестру), загальний обсяг годин становить 81 (40 год. – аудиторна робота, 31 год. – самостійна, 10 год. – модульний контроль).

На сучасному етапі цілеспрямоване оновлення змісту, форм і методів вивчення базового курсу пов'язане з необхідністю збільшення обсягу навчальних годин, врахування кредитно-модульної системи оцінювання знань. Це підтверджує досвід *Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*, де на вивчення дисципліни відводиться 72 год. (36 год. – аудиторні, 36 год. – самостійна робота)¹¹³. Варто відзначити, таке структурування створює можливості для логічного, послідовного структурування значного обсягу матеріалу, для розширення спектру завдань щодо вивчення фольклорної традиції з позицій сучасних підходів. Автор програми Т.Кремінь окреслив мету курсу, яка полягає «в ознайомленні студентів зі зразками української народної поетичної творчості в усьому її жанрово-стильовому розмаїтті, а також в концептуалізації основних складових елементів»¹¹⁴.

Програмою, за якою опановують фольклор майбутні філологи у *Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки*

¹¹² Таран О. Фольклор. Методичні матеріали для студентів I курсу: кредитно-модульна система / О. Таран. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – С. 4.

¹¹³ Кремінь Т.Д. Науково-методичні рекомендації до курсу «Фольклор» / Т.Д. Кремінь. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 60 с.

¹¹⁴ Там само. – С. 4.

(М. Хмелюк)¹¹⁵, передбачено широку тематичну диференціацію: вивчення фольклорних жанрів («Кобзарська традиція як феномен української духовності», «Народні ідеали в казках»), аналіз фольклористичної діяльності відомих особистостей («І. Франко – дослідник народної творчості», «Леся Українка і усна народна творчість», «Діяльність М. Рильського-фольклориста»), дослідження специфіки регіональної фольклористики («Народна творчість Волинського краю») тощо.

Студіювання українського фольклору в *Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова*, згідно із програмою,¹¹⁶ включає дослідження фольклору у зв'язках з етнографією, обрядовим виміром життєдіяльності українців («Етнографізм українського фольклору», «Фольклор в українських обрядах»), з історичними етапами становлення системи фольклорних жанрів на основі праць відомих фольклористів («Державотворча пам'ять у фольклорі і фольклористиці України»), у контексті стилістико-поетичного аналізу фольклорних текстів («Народ як творець поетичної культури слова»).

У деяких педагогічних університетах (наприклад, у *Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського*) розроблено фольклористичні спецкурси для магістрантів філологічних та педагогічних спеціальностей з метою «поглибити знання з усної народної творчості, які вони отримали у вищій школі й підготувати їх до викладання цього курсу або відповідних тем в освітніх закладах (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах, коледжах)»¹¹⁷.

Зокрема, В. Супрун, автор програми «Усна народна творчість: тематика, образна система, методика вивчення», уклав методичні рекомендації до практичних занять, у яких представлена традиційна тематика курсу з українського фольклору (поетика і жанрові ознаки календарної та родинної обрядовості українського етносу; героїчний епос українського народу: думи та історичні пісні; українська народна

¹¹⁵ Робоча програма з курсу «Українська усна народна поетична творчість» для студентів факультету слов'янських мов / Підгот. М.М. Хмелюк. – Луцьк: Ред-вид. відділ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 24 с.

¹¹⁶ Прісовський Є., Холоденко Л., Мостова Л., Мейзерська Т. та ін. Програма дисциплін «Український фольклор», «Історія української літератури» / Одеський державний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса: АстроПринт, 2000. – 35 с.

¹¹⁷ Супрун В.М. Усна народна творчість: тематика, образна система, методика вивчення: навч.-метод. рекомендації для підготовки до практичних занять магістрантів спеціальності 8.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література». – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. університету, 2007. – С. 4.

казка: генеза, розвиток, циклізація), а також акцентується увага на інноваційних засадах вивчення усної народної творчості у навчальних закладах різних типів, що передбачає освоєння основних методів і прийомів організації навчання під час вивчення тем з усної народної творчості, форм позааудиторної роботи, прийомів організації самостійної, індивідуальної, науково-дослідної роботи учнів і студентів під час вивчення українського фольклору, з'ясування міжпредметних зв'язків у процесі викладання усної народної поетичної творчості»¹¹⁸.

Водночас зауважимо, що, зважаючи на обсяг проблемних питань курсу, виникла необхідність вивчення матеріалу, проведення текстологічного аналізу фольклорних творів в інтегрованих курсах стилістики, етнопедагогіки, етнопсихології, української літератури, етнографії, етногеографії, сучасної української мови, культурології тощо. Такий комплексний підхід дозволяє майбутньому фахівцеві проводити необхідні тематичні паралелі, досліджувати фольклор у вимірах лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних студій. Адже упродовж лише семестрового вивчення базового курсу українського фольклору (I семестр, I курс) у майбутнього філолога, фольклориста не можливо сформувати мотивацію майбутньої фольклористичної діяльності, аксіологічну спрямованість на здійснення самостійних наукових пошуків, на ретрансляцію набутого професійного досвіду у шкільну практику.

У зв'язку з інтенсивністю розвитку гуманітарних, українознавчих, філологічних наук, зокрема, фольклористики, в умовах університетської освіти викладачі постійно працювали над оновлення *навчально-методичного забезпечення* базових і спеціалізованих дисциплін, в тому числі фольклористичного спрямування (Т. Донченко, Л. Дунаєвська, С. Росовецький, О. Таланчук, Й. Федас, Н. Шумада та ін.). Дослідженню проблем навчально-методичного забезпечення курсу музичного фольклору присвячені наукові дослідження С. Грици, А. Іваницького, Т. Карпінської, Т. Кухарської та ін.

На початку 1990-х рр. вийшли друком ряд навчально-методичних видань, спрямованих на вивчення фольклору як функціонального явища культури (Г. Безверха і В. Логвин, О. Таланчук, В. Ятченко та ін.). У багатьох вітчизняних університетах поряд і підручником М. Гриця, В. Бойка,

¹¹⁸ Там само. – С. 4.

Л. Дунаєвської «Українська народнопоетична творчість» (1983)¹¹⁹, який на сучасному етапі має авторитет у фольклористично-освітньому середовищі, використовують видання М. та З. Лановик «Українська усна народна творчість»¹²⁰. Відзначаючи певні позитивні аспекти структурування матеріалу у цьому навчальному виданні, спрямованість на вивчення зв'язків фольклорних жанрів з художньою літературою, системний підхід до аналізу науково-фольклористичних шкіл, зауважимо, що, на нашу думку, цей підручник позбавлений цілісної критичної оцінки ключових понять фольклористики (часто має місце цитування класиків фольклористики без належної авторських коментарів), відсутня концептуальна ідея укладання матеріалу. Не спостерігаємо заявленого в анотації аналізу фольклорних жанрів «з урахуванням сучасних досліджень історії, етнопсихології, культурології, міфології»¹²¹.

У фольклористичній підготовці майбутніх філологів активно використовують довідково-енциклопедичні видання різних історичних періодів. Зокрема, у першому бібліографічному довіднику з фольклористики – покажчику Б. Грінченка «Литература украинского фольклора. 1777–1900» (1901) систематизовано фольклористичні, етнографічні, історичні праці, збірники, наукові розвідки, які вийшли друком упродовж XVIII – XIX ст.

Укладач визначив основні структурні підрозділи, за якими розподілив відомі та маловідомі праці дослідників фольклору:

«1) записи фольклорних матеріалів, видані з науковою або іншою метою;

2) твори витонченої (в оригіналі «изыщной». – прим. М.В.) словесності, які представляють літературну обробку сюжетів українського фольклору;

3) дослідження, присвячені українському фольклору, та критичні праці;

4) історія науки про український фольклор, біографічні відомості про фольклористів та інші видання, у яких йдеться про цю проблему»¹²².

¹¹⁹ Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф. Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.

¹²⁰ Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: підр. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.

¹²¹ Там само. – С. 2.

¹²² Гринченко Б. Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя / Б. Гринченко. – Чернигов, 1901. – С. 3-4.

Джерелом дослідження генези становлення української фольклористики є бібліографічний довідник О. Андрієвського «Бібліографія літератури з українського фольклору» (1930)¹²³.

З кінця 1990-х рр. у науково-освітньому фольклористичному середовищі набуло популярності бібліографічне видання з українського народознавства за авторством М. Мороза. Перший том присвячений висвітленню результатів фольклористичних досліджень в історичній ретроспективі за такими рубриками: «Фольклор українців, що проживають поза межами України», «Фольклор національних меншин України», «Радянський фольклор», «Художня самодіяльність і фольклор», «Фольклор слов'янських народів», «Фольклор народів колишнього СРСР», «Фольклор народів світу»¹²⁴.

Важливим досягненням щодо систематизації історико-педагогічного досвіду розвитку української фольклористики є видання узагальнюючих праць: «Малої енциклопедії українського народознавства» за редакцією С. Павлюка (2007), довідника «Українська фольклористика» за редакцією викладача Львівського національного університету імені Івана Франка М. Чорнопиского (2008). Етапним теоретично-довідковим виданням стала праця «Востоочнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии» (Мінськ, 1993), яка була підготовлена спільними зусиллями українських, російських і білоруських фольклористів.

Дослідники вважають за потребу активізувати роботу майбутніх філологів, фольклористів зі студіювання наукових розвідок, статей, передмов до збірників, першоджерел, виданих відомими фольклористами, етнологами, етнографами у різні історичні періоди: М. Костомарова, П. Куліша, Ф. Вовка, І. Франка, М. Грушевського, М. Драгоманова, Ф. Колесси, А. Лободи та ін. Викладачі багатьох університетів у зміст фольклористичної підготовки майбутніх словесників включають проблеми регіональної фольклористики. Безсумнівно, це забезпечує формування аксіологічної орієнтації майбутніх фахівців на поглиблене вивчення фольклорної традиції рідного краю, регіональної специфіки побутування фольклорних

¹²³ Андрієвський О. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1 / ВУАН. Етнографічно-фольклорна комісія. Матеріали до історії української етнографії / за ред. А. Лободи. – К., 1930. – 823 с.

¹²⁴ Бібліографія українського народознавства у 3-х тт. – Т. 1. Фольклористика. Кн. II. / Зібрав і впорядкував М. Мороз / Ін-т народознавства НАН України, каф-ра укр. культури та етнології імені Гуцуляків Ун-ту Альберти в Едмонтоні. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1999. – 1097 с.

текстів, функціонального аспекту фольклорної культури в межах регіону. Підтвердженням цьому є праці, у яких представлено регіональні історико-фольклористичні особливості вивчення фольклору Зокрема, це навчальний посібник викладача Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка С.П'ятаченка «До народних джерел Сумщини» (2004), у якому акцентовано увагу на досвіді регіонального розвитку наукових шкіл, збиральницько-експедиційній діяльності фольклористів регіону.

З початку 1990-х рр. активізувалась наукова робота у напрямі дослідження історичних аспектів розвитку фольклористики. Я. Гарасим, викладач Львівського національного університету імені Івана Франка, узагальнив досвід становлення культурно-історичної школи в українській фольклористиці¹²⁵, а також дослідив витoki становлення провідних науково-фольклористичних шкіл та напрямів¹²⁶. У працях, зокрема, з теорії та історії фольклористики, у багатьох вищих навчальних закладах окреслені провідні засади методологічного інструментарію аналізу фольклорних текстів, охарактеризовано збиральницький досвід відомих етнографів, фольклористів, поціновано внесок цих діячів у становлення науково-фольклористичних шкіл.

В академічних осередках також активізувались дослідження з історії розвитку фольклористики (М. Дмитренко, Л. Іваннікова, Р. Кирчів, Г. Дем'ян та ін.). Студіювання наукових праць майбутніми філологами сприяє набуттю дослідницьких умінь, визначає стимули подальшої наукової чи педагогічної діяльності.

Зокрема, у монографії М. Дмитренка «Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми» (2004)¹²⁷ вперше цілісно проаналізовано методологічні основи українських фольклористичних шкіл шляхом текстологічного аналізу першоджерел. Внесок діячів науки, культури та освіти у вимірах їх фольклористично-наукової, збиральницької, педагогічної діяльності проаналізовано у колективній монографії співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України «Дослідники українського

¹²⁵ Гарасим Я.І. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я.І. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – 144 с.

¹²⁶ Гарасим Я.І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посібн. / Я.І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 304 с.

¹²⁷ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – 384 с.

фольклору: невідоме і маловідоме» (2008)¹²⁸. Зміст праці структуровано відповідно до інноваційних процесів у розвитку сучасних гуманітарних наук, українознавства, фольклористики, що пов'язано з орієнтацією на вивчення фольклору у вимірах антропологічного, культурологічного, функціонального, інтегративного підходів.

Одним із найвідоміших дослідників фольклору з позиції його функціональності в культурному середовищі була Л. Дунаєвська. У змісті її монографії «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997, 2009)¹²⁹ обґрунтовано функціональний підхід до вивчення прозових жанрів, що реалізовувалось у процесі викладання курсу українського фольклору, спецкурсів текстологічного спрямування у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Підручник С. Росовецького «Український фольклор у теоретичному висвітленні» (2008)¹³⁰ орієнтує майбутніх філологів, фольклористів на вивчення методологічних принципів аналізу фольклорного тексту, на дослідження теоричних засад та практичних досягнень науково-фольклористичних шкіл зарубіжжя, на систематизацію історичного досвіду розвитку фольклористики в Україні. Цей підручник спрямований на забезпечення процесу вивчення курсів «Теорія фольклору», «Українська народна поетична творчість», «Джерелознавство фольклористики», «Текстологія фольклору» майбутніми філологами, фольклористами.

У монографії О. Івановської «Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності» (2005) здійснено аналіз українського фольклору як функціонального явища культури. Наскрізним є положення науковця про те, що фольклористика постала перед необхідністю «взаємопроникнення предметних полів філології, філософії, соціології» тощо¹³¹, адже «вузьке визначення фольклору як виключно словесного виду творчості, обмеженого виділеними жанрами і текстами,

¹²⁸ Дмитренко М., Бріцина О., Грищенко І., Іваннікова та ін. Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме: колективна монографія; за ред. М.К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 384 с.

¹²⁹ Дунаєвська Л.Ф. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій: монографія / Л.Ф. Дунаєвська. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 304 с.

¹³⁰ Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підр. / С.К. Росовецький. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2008. – 623 с.

¹³¹ Івановська О.П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія / О.П. Івановська. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – С. 5.

які мають художню цінність, залишає поза увагою широкі сфери народних уявлень, які якраз і пов'язують фольклор з іншими сегментами культури»¹³². Такий погляд на предмет фольклористики сприяє розширенню змістової складової підготовки майбутніх філологів, фольклористів, адже дозволяє досліджувати фольклорний досвід на основі комунікативного, функціонального підходів. Відповідно О.Івановська пропонує вивчати «фольклор як синкретичний семіотичний текст в його *функціональній парадигмі* через комплекс навчальних курсів»¹³³.

Автор монографічного дослідження «Фольклор як художня система (проблеми теорії)» (2002) О.Киченко¹³⁴ репрезентує застосування структурного підходу «в дії» щодо дослідження фольклору як функціональної системи, що дозволяє виявити та інтерпретувати значення, семантику фольклорного тексту як самостійного культурного явища.

У сучасному фольклористичному середовищі фундаментальним є монографічне видання В.Давидюка «Походження українського фольклору» (2006)¹³⁵. Професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, директор Інституту антропології НАН України зміст базового курсу з українського фольклору та окремих фольклористичних спецкурсів структурує на основі генетичної теорії походження фольклору (окремі її положення були розвинуті у працях М.Максимовича, І.Срезневського, М.Драгоманова, І.Франка, М.Грушевського та ін.). Її сутність полягає в тому, що «кожне явище зумовлене історичним минулим народу, відображенням у ньому історії його побуту і культури»¹³⁶.

Автор доводить, що «упродовж всієї історії фольклорне явище було нерозривно зв'язане з його носіями. Присутність одних і тих же культурних явищ у різних народів є не що інше, як свідчення їх генетичної спорідненості на момент виникнення цих явищ»¹³⁷. Тому В.Давидюк пропонує досліджувати фольклорні мотиви, образність, лінгвістичну специфіку фольклорних творів крізь призму історичної ретроспективи – від аналізу фольклору періоду палеоліту до

¹³² Івановська О.П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія / О.П. Івановська. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. – С. 5.

¹³³ Там само. – С. 6.

¹³⁴ Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. – Дрогобич: НВЦ «Каменярь», 2002. – 216 с.

¹³⁵ Давидюк В.Ф. Походження українського фольклору: Конспект лекцій / В.Ф. Давидюк. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 120 с.

¹³⁶ Там само. – С. 6.

¹³⁷ Там само. – С. 6.

інтерпретації фольклорних текстів ХХ ст.

У монографії («Первісна міфологія українського фольклору») В. Давидюк¹³⁸ аналізує фольклорні явища (образи, сюжети, мотиви, символику) у вимірах контекстного підходу, відповідно інтерпретує фольклорні тексти на основі інформаційних даних інших наук, проблематика яких пов'язана з вивченням міфології: етнології, антропології, археології, етнографії. Учений-педагог здійснив порівняльно-зіставний аналіз фольклорних текстів з міфами, з'ясувавши їх функціональний спектр у життєдіяльності українського етносу у різні періоди. Ця праця представляє функціональний та контекстний підходи до дослідження фольклорних явищ у сучасній українській фольклористиці.

В останнє десятиліття вийшли друком альтернативні навчальні видання з метою оновлення змісту вивчення фольклористичних дисциплін у професійній підготовці майбутніх філологів, фольклористів. Т. Ткаченко уклала хрестоматію-посібник українського фольклору (2010), що містить добірку різножанрових текстів: думи, історичні пісні, зразки календарно-обрядової поезії тощо. Видання структуровано з урахуванням потреб студентів, крім власне текстової частини (народнопоетичні зразки), розроблено теоретичний розділ, що забезпечує комплексне засвоєння навчального матеріалу¹³⁹.

У посібнику І. Руснак «Український фольклор» (2010)¹⁴⁰ цілісно подано теоретико-фольклористичний матеріал та практичні розробки з аналізу жанрової специфіки фольклору. Спектр методологічно-теоретичних питань, порушених у посібнику, достатньо диференційований: фольклор як феномен культури, роди і жанри фольклору, фольклоризм у літературі, фольклористика як наукова галузь, школи і напрями фольклористики, періодизація українського фольклору, постфольклор тощо. У праці вміщено додатки про українське кобзарство, відомості про видатних вітчизняних фольклористів, термінологічний словник, рекомендації до збирання фольклорних творів, методичні вказівки до проведення фольклористичної практики на філологічних факультетах університетів.

У зв'язку з оновленням змісту, методів і форм вивчення

¹³⁸ Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору: монографія / В.Ф. Давидюк. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 310 с.

¹³⁹ Ткаченко Т.І. Український фольклор. Хрестоматія-посібник / Т.І. Ткаченко. – К.: Ки МУ, 2010. – 328 с.

¹⁴⁰ Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посібн. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 304 с.

фольклористики у класичних і педагогічних університетах, модернізацією навчально-виховного процесу, активізацією науково-дослідницької роботи майбутніх філологів, фольклористів спостерігається використання комп'ютерних технологій. На особливу увагу заслуговує досвід викладачів університетів у створенні віртуальних фольклористичних бібліотек і лабораторій.

Викладачі *Львівського національного університету імені Івана Франка* уклали електронну навчальну бібліотеку української фольклористики¹⁴¹. Фундаментальність книжкового електронного фонду полягає у наявності у ньому видань (фотодруків) відомих дослідників народної культури другої половини XIX – першої половини XX ст.. Це перший бібліографічний покажчик за авторством Б. Грінченка (1901), праці Ф. Колесси («Українська усна словесність» (1938) та ін.), Г. Нудьги, М. Костомарова, П. Житецького, М. Сумцова та ін.; збірники фольклорних жанрів, укладені В. Гнатюком, О. Роздольським, «Запорожская старина», «Русалка Дністровая»; випуски періодики різних років («Етнографічний вісник», «Матеріали з української етнології», «Етнографічний збірник») та ін. Досвід львів'ян підтверджує ефективність «занурення» майбутнього філолога, фольклориста у науково-фольклористичне середовище, адже аналіз, студіювання першоджерел сприяє формування аксіологічної спрямованості особистості, її науково-дослідницької культури, мотивації до подальшої фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності.

2.2. Наукові товариства і гуртки в культурно-освітньому просторі університетів

Формування академічної культури студентів і професійна самореалізація викладачів університетів відбувалося у наукових товариствах, гуртках, комісіях, через активізацію діяльності національно свідомої педагогічної, студентської громадськості у напрямі оновлення змісту освіти, пошуку нових форм і методів викладання.

З ініціативи викладачів історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира було створено *Історичне товариство*

¹⁴¹ Електронна навчальна бібліотека української фольклористики при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Нестора Літописця (за даними архівних документів товариство почало функціонувати на початку 1870-х рр.¹⁴²). Згідно із Статутом товариства, затвердженим 1894 р. (оригінал збережено в Державному історичному архіві України), мета його створення – «підтримка зв'язку між ученими, які займаються історичною наукою, переважно в м. Києві, надати кожному з них можливість обговорювати і дискутувати з приводу проблеми, яку він досліджує, знайомити членів товариства зі статтями..., з відкриттями і науковими висновками..., сприяти поширенню точних історичних знань власними виданнями... Товариство може налагоджувати відносини з російськими та зарубіжними науковими установами і якнайбільшою кількістю осіб для ознайомлення з даними по історії, археології, палеографії та етнографії»¹⁴³.

Активними діячами товариства були відомі філологи та історики – викладачі Університету Святого Володимира, які вивчали мову, літературу, культуру регіонів, використовували фольклорний матеріал у процесі викладання філологічних, джерелознавчих, історичних дисциплін, розробляли програми перших фольклористичних, українознавчих, літературознавчих курсів: О. Котляревський, М. Дашкевич, В. Антонович, В. Іконніков та ін. З 1882 р. товариство випускало власне видання – журнал «Київська старовина», а упродовж останнього року існування (1907 – 1908 рр.) – журнал «Україна».

Активізація наукового руху в Україні пов'язана з діяльністю *Наукового товариства імені Тараса Шевченка*. Товариство було засноване у 1874 р. з ініціативи наддніпрянських українців та за фінансової підтримки Лисавети Милорадовичевої. С. Сірополко, проаналізувавши основні досягнення товариства, зауважив, що «спочатку Літературне товариство ім. Шевченка у 1892 р. перетворилося в Наукове товариство ім. Шевченка. Особливого розвитку воно набрало з 1897 року, коли товариство очолив професор Львівського університету М. Грушевський, який був головою товариства до 1913 р.»¹⁴⁴. До 1919 р.

¹⁴² Докладная записка господину Киевскому, Подольскому и Волынскому Генерал-Губернатору, Генерал-Адъютанту Князю Александру Михайловичу Дондукову-Корсакову от Председателя Общества Нестора Летописца М. Тулова, секретаря И. Хрущова // Державний історичний архів України. – Ф. 442. – Оп. 50. – Спр. 347. – Арк. 5-5а.

¹⁴³ Устав Исторического общества Нестора Летописца при Императорском Университете Св. Владимира в Киеве (К.: Типография Н. Плющенко и К°, 1894) // Державний історичний архів України. – Ф. 858. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 1а-ба.

¹⁴⁴ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 577.

Наукове товариство імені Тараса Шевченка видало понад 130 томів «Записок», 38 томів «Етнографічного збірника», 20 томів «Матеріалів до української етнології» та ін.

З 1877 р. почало функціонувати *Харківське історико-філологічне товариство* (до 1919 р.). Ініціативну групу товариства складали викладачі, науковці Харківського університету: І. Срезневський, О. Потебня, Д. Овсяннико-Куликовський, М. Сумцов О. Білецький, М. Дринов та ін. Його мета, згідно зі Статутом, полягала в тому, щоб сприяти науковим студіям, зібранню, виданню, поширенню історичних і філологічних знань... Згідно з п. 1, Статуту Харківське історико-філологічне «товариство займалось переважно вивченням місцевої старовини. У центрі уваги членів товариства були питання історії рідного краю, збирання, дослідження і вивчення пам'яток народної творчості»¹⁴⁵.

Історія Харківського історико-філологічного товариства характеризується тривалою науково-дослідницькою, збиральницькою традицією (існувало упродовж 40 років). Наукові інтереси його членів (близько 300 осіб) зосереджувалися навколо питань матеріальної культури українського етносу різних регіонів, специфіки побутування фольклорних творів. Праці членів товариства публікували у «Збірнику Харківського історико-філологічного товариства» (1886–1914) і «Віснику Історико-філологічного товариства» (1911–1914). Діяльність товариств, громадських організацій, до яких були причетні науковці та викладачі університетів, зумовила розвиток українознавчої, філологічної, культурологічної наукової думки, сприяла активізації видавничої, збиральницької роботи, результати якої сприяли утвердженню професійних основ різних наук.

у 1880 р. при Харківському історико-філологічному товаристві було створено дві бібліотеки й історичний архів, основу якого склали документи зі сховищ Слобідської України. Цей архів, на думку В. Назаренка, «став наймасштабнішим в Україні і єдиним сховищем матеріалів, які мали особливе значення для вивчення історії і культури Слобідської України XVIII – першої половини XIX ст.»¹⁴⁶. До роботи в архіві залучали студентів історико-філологічного факультету, які використовували фольклорні матеріали для підготовки наукових

¹⁴⁵ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 6.

¹⁴⁶ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 15-16, 87.

розвідок (наприклад, вагомою працею, підготовленою на основі зібраних студентами матеріалів, є історична монографія В. Барвінського «Селяни в Лівобережній Малоросії в XVII – XVIII ст. (1909)).

Особливим періодом у становленні академічних традицій стали перші десятиліття ХХ ст. Активну діяльність продовжило *Історичне товариство Нестора Літописця* при Київському університеті, серед членів якого, згідно з архівними документами, були такі відомі вчені-педагоги в галузі фольклористики, етнографії, етнології, історії, як: М. Довнар-Запольський, А. Лобода, В. Іконніков, М. Петров, М. Сумцов, М. Грушевський та ін.¹⁴⁷. Діяльність цих особистостей, яскравих представників педагогічної інтелігенції класичних університетів, зосереджувалася на реалізації контекстного, функціонального підходів до вивчення народної словесності, мови, літератури, історії, етнографічної специфіки, ретрансляції культурного досвіду у змісті філологічних та історичних дисциплін, у розробці узагальнюючих праць з історії фольклористики, філології, етнографії, у порушенні актуальних проблем стану та перспектив розвитку гуманітарних, українознавчих, філологічних наук в Україні тощо.

У 1917 р. з ініціативи викладачів Київського університету, викладачів гімназій у Києві (І. Огієнка, В. Маслова, О. Дорошевича, П. Руліна та ін.) було створено «*Історико-Літературне товариство при Університеті Святого Володимира*». Згідно зі статутом основне завдання наукові керівники вбачали у «дослідженні питань історії і теорії літератури, народної словесності і мови»¹⁴⁸.

Активізації наукових досліджень майбутніх фахівців сприяла також цілісна, злагоджена робота гуртків, одним із напрямів яких були краєзнавчі дослідження, етнографічно-збиральницька діяльність, організація допоміжних інституцій (бібліотек, музеїв тощо).

В **Університеті Яна Казимира** функціонував гурток «Руська трійця», серед активних учасників - відомі представник Маркіян Шашкевич (1811 – 1843), Іван Вагилевич (1811 – 1866) та Яків Головацький (1814 – 1888). З їх іменами, на думку Р. Кирчіва, «тісно пов'язані становлення й розвиток прогресивної педагогічної думки на

¹⁴⁷ Список членов Общества Нестора Летописца на 1 января 1915 г. // Державний історичний архів України. – Ф. 849. – Оп. 1. – Од. зб. 61а. – Арк. 1-3.

¹⁴⁸ Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х тт.: Кн. 2: Університет Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / Упор. В.А. Короткий, В.І. Ульяновський. – К.: Проїм, 2001. – С. 232.

західноукраїнських землях, характерними рисами якої були гуманізм, народність і демократизм, виховання інтересів до знань, освіти, формування патріотичних почуттів як основної виховної сили педагогічної теорії»¹⁴⁹.

Організатор гуртка М. Шашкевич мав репутацію дієвого подвижника збиральницького фольклорного руху. З-поміж головних завдань діяльності гуртка, його збиральницько-польового напрямку, – зауважує Р. Кирчів, – було відродження народної словесності¹⁵⁰. Історичні праці доводять, що «кристалізація основних ідейних засад і принципів складання програми «Руської трійці» зумовлювалась насамперед її демократичною орієнтацією і базувалась на твердому ґрунті усвідомлення етнічної і етнокультурної єдності населення західноукраїнських земель з українцями з-над Дніпра»¹⁵¹.

На необхідності єдності українських земель та актуальності вивчення регіональних особливостей культури акцентувалось у передмові до видання «Русалка Дністрова». Зокрема, зазначалося, що «спільними для українців Наддніпрянщини і західних земель є явища нової української літератури, фольклористики, мовознавства – «Енеїда» І. Котляревського, збірники пісень М. Цертелева, М. Максимовича, І. Срезневського, «Малороссийские повести» Г. Квітки-Основ'яненка» та ін¹⁵².

Члени «Руської трійці» у своїй діяльності керувалися ідеєю про те, що фольклор, етнографічна специфіка життя народу виконує просвітительську мету. Тому в дослідженнях гуртківці «вивчали пізнавальну вартість пам'яток народної матеріальної і духовної культури для висвітлення давнини, доповнення історичних писемних і археологічних матеріалів»¹⁵³.

За спогадами Я. Головацького, «було вирішено, що треба йти між народ, досліджувати на місці, збирати з його власних уст пісні, котрі зберігає в пам'яті тисячі, записувати його приказки і прислів'я, його оповідання і перекази – нам, філософам (тобто слухачам дворічного курсу загальноосвітніх дисциплін в університеті), треба йти в народ і

¹⁴⁹ Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібн. / Б.М. Ступарик. – К., 1998. – С. 80.

¹⁵⁰ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 40.

¹⁵¹ Там само. – С. 37.

¹⁵² Там само. – С. 37.

¹⁵³ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 49.

вчитися його мудрості»¹⁵⁴. Усвідомлення значення збиральницької роботи членами гуртка свідчить, що талановиті майбутні фахівці відчували потребу в «живому» спілкуванні з носіями народної культури, у самовдосконаленні через активізацію дослідницької діяльності.

У період 1848 – 1901 рр. *студентські осередки* були створені у процесі утвердження рідномовних засад розвитку культури, становлення національної освіти, українознавчого принципу навчання і виховання. Плідною у напрямі утвердження національної свідомості, громадянської позиції молоді була *діяльність товариства «Союз»*, яке функціонувало в перший рік заснування Чернівецького університету.

З 1879 р. до 1883 р. *товариство «Союз»* очолював професор С. Смаль-Стоцький; у 1891 – 1894 рр. - О. Колесса: за його ініціативи при «Союзі» був створений науковий гурток, у якому студенти реферували статті з перечитаних книг, виступали із самостійними доповідями¹⁵⁵.

З 1883 р. під керівництвом І. Франка при студентському товаристві «Академічне братство» Університету Яна Казимира діяв «*Етнографічно-статистичний кружок*». Керівник гуртка склав програму вивчення побуту та культури народу і організував подорож Західною Україною, метою якої було ознайомлення з «народними скарбами та історичним пам'ятками свого краю» (І. Франко)¹⁵⁶, «збір усної словесності, студіювання праць українських і європейських дослідників, виголошення доповідей, рефератів»¹⁵⁷. У 1880 – 1890-х рр., за оцінками С. Сірополка, студенти входили до легальних організацій – земляцтв, що «об'єднували студентів окремих місцевостей та мали культурно-допомоговий характер».

У березні 1897 р. у Харкові створено гурток «*Українська Студентська Громада*». До складу першого набору увійшло шість студентів університету і технологічного інституту на чолі зі студентом університету Д. Антоновичем, сином професора В. Антоновича. Мету гуртківці поставили «дати можливість вступати до Громади кожному студенту, що чув себе українцем та хоче працювати над собою, щоб у майбутньому стати корисним для свого народу та боротися за його

¹⁵⁴ Там само. – С. 56.

¹⁵⁵ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 617.

¹⁵⁶ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 7.

¹⁵⁷ Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 34.

долю...»¹⁵⁸. Діяльність студентських осередків була спрямована на збирання текстів народної словесності, популяризацію народної пісні серед широкої громадськості, професійного вивчення рідної літератури, мови, фольклорного фонду.

Згідно із архівними джерелами, у Київському університеті функціонували такі *студентські гуртки*:

- 1) для занять зі слов'янознавства (керівник – Т. Флоринський);
- 2) історико-етнографічний гурток (керівник – М. Довнар-Запольський);
- 3) природничо-історичний гурток (керівник – А. Северцев)¹⁵⁹.

Цінним для становлення теорії і практики вивчення академічної фольклористики є досвід *історико-етнографічного гуртка* під керівництвом професора М. Довнар-Запольського, статут якого був затверджений 23 травня 1903 р.¹⁶⁰. Звітуючись про роботу гуртка, його керівник зауважував, що «через семінар (гурток. – М.В.) пройшло 100 осіб... Останні два роки (1911–1912) за кількістю рефератів і їх наукового значення діяльність семінарію продемонструвала найбільший результат... Студентами при семінарі покладено початок маленькому музею, в якому були наявні предмети старовини і рукописи...»¹⁶¹.

В оприлюднених архівних документах про діяльність гуртка, у звітній документації за 1903–1913 рр. зафіксовані такі теми наукових робіт студентів з фольклористичної проблематики: «Богумил – «Плач холопов XVIII в.», Ерофеев «О малорусских думах», Дорошенко «О деятельности Максимовича», «Черты княжеской власти по древнерусским сказаниям былинным» тощо¹⁶².

Науково-дослідницькі пошуки студентів Київського університету в

¹⁵⁸ Там само. – С. 249-250.

¹⁵⁹ Дело Управления Киевского учебного округа об организации при Университете Св. Владимира научно-студенческих кружков (1904 г.) // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 155. – Спр. 30. – Арк. 6.

¹⁶⁰ Докладная записка Попечителя Киевского учебного округа В.И. Беляева Управляющему Министерства народного просвещения от 18 мая 1904 г. // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 155. – Спр. 30. – Арк. 7.

¹⁶¹ Заявление и докладная записка председателя Историко-этнографического кружка при Киевском университете М.В. Довнар-Запольского в деканат историко-филологического факультета о деятельности кружка // Державний історичний архів України. – Ф. 262. – Оп. 1. – Спр. 19-20.

¹⁶² Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – С. 383-390.

галузі літературознавства, історіографії, етнографії, фольклористичних студій стимулював професор В. Перетц у рамках проведення *«Семінарію російської філології»*. Його учень М. Гудзій відзначав головну мету семінарію – залучення до наукової, педагогічної роботи молоді, яка «подавала надії, яка тільки що сіла на університетську лаву. Мало хто з діячів академічної науки виховав таку кількість учнів...»¹⁶³.

Учасниками семінарію були студенти-філологи університету, студенти історико-філологічного факультету Київських вищих жіночих курсів, майбутні молоді викладачі, які готувалися до викладацької діяльності, професійні дослідники. В. Перетц здійснював достатньо жорсткий відбір серед студентів для участі у семінарі. Потрібно було скласти колоквиум з історії російської літератури. Упродовж кількох років після заснування (1904 – 1906 рр.) семінарій проводився переважно в оселях В. Перетца і А. Лободи.

Відомий учений В. Перетц використовував різні форми і методи науково-дослідницької роботи зі студентами: орієнтував молодих дослідників на вибір серйозних тем, що потребували «від студента орієнтуватись у питаннях, які недавно ще були для нього непосильними»¹⁶⁴. Значну увагу викладач приділяв роботі студентів над рукописними матеріалами, які зберігались у київських фондах, організації екскурсій в Петербург, Полтаву, Житомир, Москву, Ніжин тощо. Наукові розробки студентів В. Перетц друкував у збірниках, в «Отчетах об экскурсиях семинария русской филологии» (1910–1915), надавав можливість виступати з доповідями про результати власних досліджень. Такі форми організації наукової роботи сприяли формуванню дослідницької культури майбутніх фахівців, текстологічних умінь, виробленню стійкої мотивації до подальших аналітичних студій, і, відповідно, кристалізації їхньої професійної майстерності.

Інший викладач Київського університету А. Лобода був професійним наставником у філологічних пошуках та педагогічній діяльності аспірантів, науковців-початківців. У 1920-х рр. навколо професора сформувалась плеяда молодих філологів, наукові зацікавлення яких стосувались і проблем фольклористики. Архівні документи фонду професора інформують, що під його керівництвом працювало понад

¹⁶³ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 311.

¹⁶⁴ Там само. – С.312.

десять молодих науковців (С. Козуб, А. Лебідь, І. Лютий, Б. Навроцький, М. Новицький, В. Петров, В. Білий, В. Клименко та ін.). Дослідники виконували персональні наукові завдання, «вправи по українській народній творчості» і звітували перед керівником щомісяця.

В архівних джерелах (записній книжці А. Лободи, навчальних матеріалах тощо) наявна розроблена ним тематика наукових робіт. Наведемо приклади: «Місце народної словесності в загальних курсах історії словесності та літератури»; «Розробка української народної словесності до 60-х рр. XIX ст.»; «Сучасний стан і далші завдання вивчення української народної словесності»; «Соціальна й культурна обстановка загального розвитку української народної творчості»; «Усна українська словесність часів дальшого життя в окресленні М. Грушевського»; «Детальніша розробка питань, зв'язаних з історичними народними піснями українськими (за Д. Ревуцьким)»; «Шевченко в загальних курсах українського письменства»; «Українські історичні пісні»; «Билинний епос в «Історії української літератури» М. Грушевського (Т. IV)»; «Загальний розвиток української етнографії у поляків в першій половині XIX ст.»; «Академік Гнатюк як етнограф і автор книги «Українська народна словесність» 1917 р.» тощо¹⁶⁵. Проблематика розроблених тем фольклористичних пошуків підтверджує особливу увагу до питань історії становлення фольклористичної думки в Україні.

На початку XX ст. спостерігалась певна централізація наукових пошуків майбутніх філологів та істориків, яка реалізовувалась в організації студентських гуртків з відповідної проблематики: етнографічних, історіографічних, джерелознавчих, літературознавчих. Хоча проблеми теорії, історії фольклористики, поетики та жанрології народної словесності не були предметом аналізу окремого фольклористичного гуртка, однак певні питання фольклору входили у спектр наукових тем різних науково-дослідницьких студентських осередків.

На початку 1920-х рр. у новостворених педагогічних інститутах активізувалась етнографічно-фольклорна робота, функціонували студентські гуртки із збирання та вивчення народної творчості. Зокрема, був заснований *гурток при Житомирських педагогічних курсах*, при якому упродовж 1922 – 1924 рр. його учасники підготували 13

¹⁶⁵ Журнал для реєстрації засідань та нарад аспірантів під керівництвом А.М. Лободи (1925 – 1929) // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 216. – Арк. 1-21а.

номерів рукописного журналу «Етнограф» (керівник гуртка – відомий фольклорист В. Кравченко).

І. Березовський, оцінюючи діяльність гуртка, висловив суголосну соціалістичній реальності думку про те, що «фольклористична робота в школі є могутнім засобом соціалістичного виховання учнів, а тому майбутнім педагогам слід всіляко розвивати в собі і прищеплювати іншим смак до записування та вивчення фольклору»¹⁶⁶. Незважаючи на ідеологічну заангажованість, такі науково-дослідницькі форми роботи сприяли формуванню аксіологічної спрямованості професійної діяльності майбутніх фахівців, стійкої мотивації щодо академічного дослідження фольклору, ретрансляції фольклорного досвіду у шкільну практику.

Викладачі університетів спрямовували наукові пошуки студентів на дослідження народної словесності, аналіз етнографічної специфіки окремих регіонів. Натхненником науково-фольклористичної та етнографічної діяльності майбутніх істориків і філологів був професор М. Сумцов. Керівник Харківського історико-філологічного товариства заснував при університеті премії імені О. Потебні, М. Дринова, Е. Редіна, М. Лисенка, Т. Шевченка за щорічні кращі студентські роботи, що «набуло особливого значення у підготовці наукових і вчительських кадрів з етнографії і фольклористики»¹⁶⁷.

Як показує аналіз архівних джерел, ефективною була діяльність викладачів університетів і в організації конкурсів студентських робіт з проблем дослідження народної словесності. Так, у 1889 р. на конкурс найкращих студентських робіт історико-філологічного факультету Харківського університету були подані праці, присвячені проблемам фольклористики. Зокрема, студент М. Халанський представив дві казки, студент Д. Еварницький – 600 українських і російських народних пісень¹⁶⁸.

Педагогічна дія викладачів університетів на студентську молодь реалізувалась шляхом активізації наукових пошуків. Зокрема, професор О. Огоновський спонукав вдумливих, небайдужих молодих людей до філологічних, українознавчих, фольклористичних досліджень.

¹⁶⁶ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 52.

¹⁶⁷ Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2000. – С. 274.

¹⁶⁸ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 110-111.

Наприклад, майбутній відомий фольклорист зі світовим ім'ям, завідувач першої кафедри фольклору та етнографії (1939) Ф. Колесса на університетському семінарі О. Огоновського «виступив з результатами своєї роботи з проблеми взаємозв'язків літературної та народної версифікації, за що отримав високу оцінку з боку свого викладача»¹⁶⁹.

Наступник О. Огоновського на посаді завідувача кафедри руської (української) словесності О. Колесса спрямовував студентів до дослідницької діяльності у межах вивчення курсу «Історія руської літератури», про що свідчить проблематика наукових студентських робіт згідно з архівними документами: «Про різдвяні і пасхальні вірші», «Про ритмічну і строфічну будову наших народних пісень», «Дещо про Шевченкові думки і про їх схожість з піснями простонародними»¹⁷⁰. Отже, наукові товариства і гуртки в культурно-освітньому просторі університетів відігравали основну роль у підготовці до професійної наукової діяльності.

2.3. Фольклорно-експедиційна робота – невід'ємний складник формування академічної культури дослідника

Аналіз історико-педагогічного досвіду засвідчує, що невід'ємним складником формування академічної культури дослідника є фольклорно-експедиційна робота викладачів і студентів. Генеза фольклорно-експедиційної роботи в українському науково-освітньому середовищі пов'язана зі збиральницькою діяльністю засновника польської фольклористики З. Доленги-Ходаковського. Зібраний матеріал М. Максимович використовував для структурування фольклорних збірників. Вихід яких зумовлений становленням професійних засад української фольклористики як науково-освітньої галузі.

Програми для збирання, фіксації та систематизації фольклорного матеріалу укладав М. Шашкевич та його сподвижники, які сприяли їх реалізації в 1830–1840 рр. («Руська трійця»). У середині ХІХ ст.

¹⁶⁹ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 14.

¹⁷⁰ Каталог студентів, вписаних на лекціях доцента Колесси с «Історії руської літератури» (1896) / Львівський державний обласний архів. – Ф. 26. – Оп. 7. – Од. зб. 400.; Отчеты Министерству веросповіданий о работе семинара украинской филологии / Львівський державний обласний архів. – Ф. 26. – Оп. 7. – Од. зб. 297. – Арк. 23-24зв.

функціонувала програма Російського Географічного товариства та його Південно-Західного відділення (автор – М. Драгоманов).

Упродовж другої половини ХІХ ст. виховний вплив через посередництво фольклорного слова на майбутніх філологів, істориків здійснювався у процесі збиральницької, експедиційної роботи. В означений період не спостерігалось планового проведення фольклорної чи етнографічної практик, однак кристалізувався досвід фольклорної та етнографічної збиральницької роботи у науковому та педагогічному середовищі, в університетських умовах. Зародження експедиційної форми фольклористичної роботи в Україні пов'язане з ім'ям засновника польської фольклористики З. Доленги-Ходаковського, який на початку ХІХ ст. здійснював подорож українськими землями. Частину матеріалів цієї подорожі згодом використав М. Максимович, укладаючи збірники «Малороссийские песни» (1827), «Украинские народные песни» (1834). Укладання професійних програм збирання фольклору стало одним із провідних напрямів діяльності громадських організацій, товариств при класичних університетах, що сприяли становленню професійних засад вітчизняної фольклористики.

Так, у 1830–1840-х рр. у Львові активну збиральницьку роботу розгорнув М. Шашкевич, який разом зі своїми сподвижниками І. Вагилевичем та Я. Головацьким «польові фіксації... вів за методикою, що й нині поширена в практиці фольклористів і етнографів: у спеціальних зошитах, олівцем з наступним підведенням цих записів чорнилом»¹⁷¹. Майбутні філологи, історики самостійно виявляли ініціативу у здійсненні збиральницько-експедиційної роботи, відчуючи внутрішню потребу збереження фольклорного слова. Зокрема, М. Дмитренко, проаналізувавши результати наукової і педагогічної фольклористичної діяльності професора Харківського університету *О. Потебні*, охарактеризував генезу зацікавлення майбутнього професора фольклором у студентський період (1850-і рр.): «Вже в студентський час О. Потебня мав чималу кількість записів фольклорно-етнографічних матеріалів, передусім записів пісень»¹⁷².

Збирання фольклорного та етнографічного матеріалу стало важливою формою вивчення традиційної культури, що, на переконання

¹⁷¹ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Роман Кирчів. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – С. 72.

¹⁷² Дмитренко М. К. Олександр Потебня як фольклорист: Монографія / М. К. Дмитренка. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 45.

М. Дмитренка, пов'язано з тогочасною тенденцією – «активним ідеологічним просвітницько-народницьким устремлінням до національного пробудження й відродження», тому «рідко в кого із студентів-українців не було зошита з різним етнографічним матеріалом, переважно піснями»¹⁷³.

Наприкінці 1870-х рр. за ініціативи членів Харківського історико-філологічного товариства, переважно викладачів, було укладено професійні програми збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. Зокрема, професори університету опублікували у харківській періодиці рекомендації з вивчення історико-географічних та археологічних відомостей (Д. Багалій), програму збирання фольклорних та етнографічних відомостей про сільське населення Харківської губернії (М. Сумцов), програму для описання побуту сільського населення (П. Єфименко)¹⁷⁴.

До фольклорно-етнографічної збиральницької діяльності залучалися студенти – майбутні філологи та історики. Саме у Харківському університеті сформувались традиції студентської фольклорної практики, метою якої було збирання матеріалу для новоствореного Етнографічного музею при університеті, використання текстів з «живого» фольклорного середовища для науково-аналітичної роботи (написання доповідей, статей, виступів на семінарські заняття тощо). У перші десятиліття ХХ ст. програми зі збирання фольклорного матеріалу укладалися науковцями, викладачами в межах діяльності окремих інституцій: В. Гнатюк представляв Наукове товариство імені Тараса Шевченка, А. Лобода - Етнографічна комісія ВУАН, К. Квітка - Кабінет музичної етнографії.

Архівні документи з особистих фондів викладачів класичних університетів підтверджують, що у 1930–1940-х рр. фольклорну практику ще не вводили до обов'язкових форм навчальної підготовки майбутніх філологів та істориків, однак її елементи викладачі університетів (А. Лобода, П. Попов та ін.) упроваджували у межах курсів. Зокрема, фольклорні записи студентів Київського університету за 1936 – 1937 рр. збереглися у фонді П. Попова¹⁷⁵.

¹⁷³ Там само. – С. 45.

¹⁷⁴ Назаренко В. Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 102.

¹⁷⁵ Фольклорные записи студентов Киевского государственного университета (1936–1937) с пометками П. Попова // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 131. – Арк. 1-10.

М. Попович акцентував увагу на фольклористично-етнографічній діяльності, яку проводила *Етнографічна комісія* Всеукраїнської Академії наук на чолі з викладачем Київського університету, ректором Київського інституту народної освіти А. Лободою. Найважливішим досягненням комісія вважала заохочення педагогічної, наукової громадськості до збирання фольклорно-етнографічного матеріалу: «Комісія спиралась на широку мережу кореспондентів, кількість яких зросла з 400 в 1926 р. до 10000 в 1928 р.»¹⁷⁶.

Навколо Етнографічної комісії (з 1920 р. спочатку її керівником був В. Клінгер) зосереджувались науковці, викладачі класичних університетів. Дослідники спрямовували науковий пошук на узагальнення досвіду вивчення мови, літератури, культурного фонду, народної словесності в історичній ретроспективі. Відомо, що члени Етнографічної комісії ініціювали ряд знакових наукових заходів, які кардинально вплинули на централізацію, інституалізацію наукових досліджень в Україні.

Збиральницько-експедиційний досвід Етнографічної комісії ВУАН, Інституту українського фольклору АН СРСР у 1920–1930-х рр. активно використовували в університетських умовах. Т. Колотило зауважив, що «те ж саме почали практикувати педагогічні інститути, а також деякі консерваторії. Безпосередню участь в організації щорічних студентських експедицій для збирання народної творчості брали викладачі вузів»¹⁷⁷. Для прикладу: студенти філологічного факультету Кам'янець-Подільського університету виконували завдання навчальної практики з усної народної творчості здебільшого у Хмельницькій області¹⁷⁸.

Професійним середовищем укладання програм збирання, систематизації фольклорних текстів називали Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Зокрема, 1940–1960-і рр. позначились виходом друкованих методичних праць П. Попова, М. Родіної, Ф. Лаврова, Г. Танцюри та ін з організації експедиційної роботи. Їхні пам'ятки і посібники для збирання фольклору зорієнтовувалися на дослідження фольклорних творів у контексті утвердження принципів соціалістичного реалізму, аналіз провідних

¹⁷⁶ Попович М.В. Нарис історії культури України / Мирослав Попович. – 2-е вид., випр. – К.: АртЕк, 2001. – С. 597.

¹⁷⁷ Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 247-248.

¹⁷⁸ Колотило Т.І. Фольклорні експедиції Кам'янець-Подільського педінституту / Т.І. Колотило // Народна творчість та етнографія. – 1988. – №4. – С. 79-81.

мотивів у творах про комуністичну партію, Леніна, Сталіна, їхніх соратників, про Червону Армію тощо.

Крім того, програми містили основні практичні рекомендації щодо паспортизації фольклорних творів, правила налагодження комунікативного зв'язку у польових умовах (середовищі, де записувався фольклор) тощо. Цей досвід був покладений в основу організації фольклорної практики у класичних університетах та педагогічних інститутах.

У 1950–1980-х рр., незважаючи на ідеологічну заангажованість системи освіти, загалом спостерігались прогресивні зміни у напрямі активізації науково-дослідницької фольклористичної діяльності студентської молоді. Як свідчить аналіз збірників праць з фольклористичної проблематики студентів та аспірантів, наприклад, Р. Іваничук (студент II курсу українського відділу Львівського державного університету) зацікавив читачів статтю «Ідейно-художня функція фольклору в повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»»; М. Грицай, майбутній професор-фольклорист Київського університету, підготував статті «Шляхи вивчення вертепної драми східних слов'ян», «Ідейно-художні особливості вертепної драми»; Н. Островська у статті «Историческая повесть О. Сомова «Гайдамак» досліджує фольклорну основу твору¹⁷⁹. Ці факти підтверджують наукові спрямування майбутніх філологів на дослідження «відфольклорної» основи літературних творів, особливу увагу до проблем впливу фольклору на розвиток національної культури.

Усе системніше відбувалося залучення студентів до участі у фольклорно-етнографічних експедиціях, які організовували академічні установи. Так, 1966 р. співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, нині відомий східнослов'янський епосознавець С. Грица організувала експедицію в Карпати і Закарпаття, в якій брали участь студенти Київського університету імені Т. Шевченка¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Бюлетень наукової студентської конференції 1954 р. – Ч. 1 (Львівський державний університет імені І. Франка. Студентське наукове товариство). – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1955. – 36 с.; Збірник наукових праць аспірантів з філології (Київський Орден Леніна Державний університет ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1962. – №17. – 128 с.; Збірник наукових праць аспірантів з філології (Київський Орден Леніна Державний університет ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1963. – №18. – 112 с.; Праці Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Зб. праць молодих вчених університету. – Вип. II. Філологічні науки. – Одеса, 1958. – 334 с.

¹⁸⁰ Парадигматика фольклору. Ювілейний збірник з нагоди 70-річчя від дня народження доктора мистецтвознавства, професора С.Й. Грици. – Київ-Тернопіль: Астон, 2002. – С. 8.

На основі наукових джерел, методичних розробок фахівців педагогічних університетів (Н. Богданець-Білоskalенко і Н. Блохіна, Г. Воробйова, О. Семеног, Л. Базиль, О. Лабащук, Н. Сивачук), класичних університетів (Л. Дунаєвська Л. Шурко, А. Вовчак, І. Довгалюк, Л. Семенюк, М. Хмелюк, В. Кисіль), окреслимо специфіку фольклористичної (фольклорної) практики, її важливість у системі професійної підготовки майбутніх філологів, фольклористів для формування аксіологічно спрямованої, інтелектуально загартованої, творчо активної, професійно майстерної особистості.

Найчастіше в результаті педагогічної дії авторитетного викладача фольклорна практика стимулювала «занурення студентів у «живе» фольклорне середовище». Так, в Одеському університеті під керівництвом доктора філологічних наук, професора І. Дузя (1919–1994) були організовані тематичні студентські фольклорні практики, зокрема, збирання матеріалів для музею викладача Одеського університету Степана Івановича Олійника¹⁸¹.

Традиції організації та проведення фольклористичної (фольклорної) практики кристалізувались в умовах університетів упродовж XIX – початку XXI ст. У процесі професійної підготовки майбутніх філологів, фольклористів у сучасних класичних і педагогічних університетах сформувались традиції організації фольклористичної (фольклорної) практики та відбуваються позитивні інноваційні зміни з удосконалення методів її проведення. Відзначимо, що позитивним є номінування практики не як «фольклорної», а «фольклористичної» (за прикладом викладачів кафедри фольклористики імені Ф. Колесси *Львівського національного університету імені Івана Франка*). Саме означення практики як фольклористичної передбачає її професійну мету – збирання, фіксація, архівування, інтерпретація фольклорних текстів крізь призму науково-фольклористичного методологічного інструментарію, який кристалізувався упродовж XIX – XX ст. завдяки зусиллям українських науковців, викладачів університетів.

Укладачі програм з організації фольклористичної (фольклорної) практики студентів-філологів, фольклористів визначають достатньо диференційований спектр завдань. Головною *метою фольклорної практики* є «комплексне обстеження сучасного стану розвитку фольклору

¹⁸¹ Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 32.

обраного району, поглиблення набутих знань з народної творчості, розширення уявлень про роль фольклору в житті людини; пробудження більш глибокого інтересу до історії народу, його культури, побуту; формування естетичного смаку; ознайомлення з автентичним фольклором у живому середовищі його побутування від різних вікових і професійних груп; здійснення збору фольклорного матеріалу для подальшого наукового опрацювання»¹⁸². Це створює підстави для номінування такого типу практики, як «фольклористичної», адже йдеться про комплексний аналіз фольклорних явищ, про їх інтерпретацію у вимірах регіональної специфіки, історичних процесів на основі контекстного, функціонального, антропологічного підходів.

Викладач *Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини* Н. Сивачук вважає, що головна мета фольклорної практики – «навчити студентів бачити сучасний стан усної народної творчості й усвідомити її значення у житті людини, визначити специфіку побутування фольклору у даній місцевості, встановити причини, що впливають на деформацію фольклорної традиції; набуття певних професійних навичок, що дають змогу налагодити контакт з носіями фольклорної традиції, інформаторами, правильно записати і оформити зібраний фольклорний матеріал»¹⁸³. Така мета визначає широкий спектр професійних якостей майбутнього філолога, фольклориста (розвиток комунікативної культури, набуття психологічних установок, дослідницьких навичок тощо), що сприяє формуванню його фольклористичної компетентності). Науковець-практик аргументує, що фольклорна робота сприяє: розвитку усного і писемного мовлення студентів; поглибленню їх знань з усної народної словесності; формуванню навичок дослідницької роботи; удосконаленню уміння спілкуватись з людьми; залученню молоді до витоків кращих народних традицій, посиленню громадянської активності молодих людей; поглибленню почуття патріотизму.

Організація фольклористичної практики у *Миколаївському державному університеті імені В.О. Сухомлинського*, на думку Т. Креміня, передбачає реалізацію мети – «акцент на структуру фольклорного

¹⁸² Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посібн. / О.М. Семенов, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 33.

¹⁸³ Сивачук Н. Фольклорна практика – складова народознавчої підготовки студента-філолога / Наталія Сивачук // Рідна школа. – 2000. – №10. – С. 47.

матеріалу різних вікових, професійних груп корінного населення, місце в ньому традиційних фольклорних жанрів, з'ясування іншонаціональних мистецьких зв'язків, впливу фольклору на літературу, професійне музичне мистецтво тощо»¹⁸⁴. У програмі окреслено важливий аспект проведення практики – функціональний, тобто фольклор аналізується у вимірах впливу на професійне мистецтво, культуру в цілому. Майбутній філолог, фольклорист, заглиблюючись у символічний світ фольклорного тексту, має можливість дослідити його вплив на соціальне середовище (сільське чи урбанізоване), на культуру, на різні види мистецтв, що розвиваються у певному регіоні.

Фольклористична практика «покликана розширювати уявлення майбутніх словесників про роль фольклору в житті народу, про динаміку розвитку мистецтва рідного слова, формувати вміння доцільного користування фольклорним мовленням, розуміння його естетичного забарвлення, психологічного ефекту і на цій основі виробляти мовне чуття, мовний смак, що вкрай необхідні для розвитку інтелекту, творчих здібностей, свободи мислення педагога»¹⁸⁵. Практика створює можливості для практичної реалізації теоретико-методологічних знань, формує дослідницькі вміння, сприяє формуванню естетичної культури, виробленню професійних комунікативних умінь, а також сприяє визначенню активної світоглядної позиції, аксіологічної спрямованості подальшої фольклористичної (педагогічної і наукової) діяльності.

Викладачі *Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* мету фольклорної практики вбачають у «якнайширшому залученні майбутніх фахівців до багатих культурних надбань українського народу, дослідження фольклорної традиції окремого регіону, опрацювання різножанрових текстів українського фольклору, оволодіння методикою краєзнавчої роботи»¹⁸⁶. Тобто підкреслюється краєзнавча спрямованість цього виду практики, зокрема, необхідність дослідження фольклорних текстів крізь призму регіональної унікальності, діалектичної специфіки, що дозволяє розглядати їх у широкому культурологічному та антропологічному контекстах.

¹⁸⁴ Кремінь Т.Д. Методичні рекомендації до проведення фольклорної практики / Тарас Дмитрович Кремінь. – Миколаїв: Іліон, 2007. – С. 11.

¹⁸⁵ Семеног О. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю): навч. посібн. – Київ – Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – С. 14.

¹⁸⁶ Фольклорна практика: Робоча навч. прогр. / Уклад. Л.С. Семенюк, М.М. Хмелюк. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 4.

Доцільність проведення фольклористичної практики, на думку педагогів-фольклористів, «обумовлена сучасним станом народознавчої науки, для якої вкрай важливим і необхідним є постійне поповнення фольклорних фондів новими матеріалами, створення повноцінної фонотеки фольклорних записів»¹⁸⁷.

Викладачі кафедри фольклористики *Київського національного університету імені Тараса Шевченка* метою фольклористичної практики визначають «пізнання студентами процесу створення і побутування народнопоетичних жанрів, їх діалектики..., вироблення навичок фольклористичної збиральницької роботи..., фронтальне фольклористичне обстеження обраного для практики району, збір потрібного і цінного для науки фонду»¹⁸⁸.

Педагоги-фольклористи *Львівського національного університету імені Івана Франка* зауважують, що «під час практики студенти роблять перші самостійні кроки на фольклористичній ниві, розкривають для себе специфіку «живого» фольклорного процесу, вчаться практично застосовувати здобуті теоретичні знання, поступово набувають необхідного для майбутньої професійної діяльності досвіду фольклористично-етнографічної праці у польових умовах»¹⁸⁹. Таким чином, в умовах класичних і педагогічних університетів фольклористична практика є необхідним етапом професійного становлення майбутніх філологів, фольклористів, що передбачає формування методологічної культури зібрання, паспортизації, аналізу фольклорних текстів, розвиток загальної наукової культури крізь призму вивчення фольклорного досвіду у регіональному вимірі, культурологічному контексті.

Аналіз програм з організації фольклористичної (фольклорної) практики в університетах України підтверджує, що принципи, мета, завдання її проведення ґрунтуються на науково-методологічних засадах та освітніх традиціях, водночас удосконалюються методи її проведення з

¹⁸⁷ Там само. – С. 3.

¹⁸⁸ Фольклористика. Програма та методичні рекомендації до проведення фольклорної практики студентів філологічного факультету (Укл.: Л.Ф. Дунаєвська, Л.Т. Шурко). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2000. – С. 1.

¹⁸⁹ Фольклористична експедиційна практика (Львівський національний університет імені Івана Франка) / Укл.: Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк. Львів, 2010. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/kafedra_folklore/ekspedycja_prohrama.html. – Загол. з екрану. – Мова укр..

урахуванням європейського, світового досвіду. На сучасному етапі відбувається зміна акцентів її організації: пріоритетність у визначенні функціональної ролі фольклору у певному середовищі, спрямованість на вивчення фольклору як соціокультурного явища, а також акцентування уваги на інтерпретації уснопоетичних творів у вимірах контекстного, культурологічного підходів (з'ясування зв'язку з побутом, профанними і сакральними уявленнями, життєдіяльністю людей різних соціальних середовищ – урбанізованого чи сільського, зіставлення з творами мистецтва, літературою тощо). У процесі сучасної професійної підготовки піддаються науково обґрунтованій систематизації (архівуванню та каталогізації з урахуванням сучасних методик) матеріали студентської експедиційної діяльності різних історичних періодів.

За результатами аналізу програм з організації і проведення фольклористичної (фольклорної) практики в різних університетах окреслимо такі її завдання:

1. *Методологічні* – майбутній фахівець набуває певного рівня методологічної культури, теоретичних знань з методики записування, фіксації фольклорних творів, окремих етнографічних явищ; володіння матеріалом суміжних дисциплін (лінгвістики, діалектології, культурології, антропології, етнології, етнографії, історії літератури) тощо.

2. *Психологічні* – у майбутнього фахівця формується мотивація збиральницької роботи, яка передбачає підготовку плану роботи та звітної документації, вивчення регіональних особливостей побутування фольклорних творів, аналіз етнографічної специфіки населеного пункту тощо, що сприяє успішній результативності на всіх етапах фольклористичної практики.

3. *Комунікативні* – передбачає набуття навичок спілкування, сприяє розумінню специфіки спілкування з сільськими мешканцями, врахуванню соціального статусу реципієнта, психологічних особливостей міжстатевого спілкування і відповідно формуванню умінь вибудовування діалогу.

4. *Етичні* – включає установки та світоглядні орієнтири, які сприяють налагодженню комунікативного зв'язку з мешканцями населеного пункту; адекватне розуміння світопорядковуючої дихотомії добро / зло та крізь його призму оцінювання фольклорних творів створює основи для ґрунтовної аналітичної роботи щодо виявлення світоглядних цінностей українців, інших етносів.

5. *Естетичні* – передбачає оцінювання фольклорних текстів у контексті понять *красиве* / *потворне*, що визначає загальний рівень естетичної культури майбутнього філолога, фольклориста, професійна діяльність якого у подальшому може бути пов'язана з дослідженням фольклору, з ретрансляцією фольклористичного досвіду в освітній практиці.

6. *Організаційно-технічні* – розробка питальників, приготування особистого побутового спорядження (аптечка, посуд, харчі тощо) та професійної техніки для фіксації фольклорного матеріалу під час практики (диктофони, мікрофони, навушники, фотоапарати та ін.).

У виховній роботі навчальних закладів означеного періоду з ініціативи викладачів відбувалось теж залучення студентської молоді у середовище «живого» фольклорного слова. У гімназіях, випускники яких, як правило, продовжували навчання у класичних університетах, спостерігалась кристалізація традицій на основі засвоєння народнопісенної культури, етнічної обрядовості.

І. Курляк, проаналізувавши специфіку навчально-виховного процесу галицьких гімназій (1864–1918 рр.), зауважила, що за участі гімназійних професорів щороку підтримувалися і розвивалися такі традиції, як відзначення річниць смерті Т. Шевченка, М. Шашкевича, дати відміни кріпацтва, урочистості з приводу для релігійного патрона гімназії (напр., св. Миколай у Станіславській школі, св. Констянтин – у Коломийській тощо). Яскравим національним забарвленням позначені релігійні свята, які супроводжувалися традиційними колядками, щедрівками, забавами¹⁹⁰. Цей факт підтверджує повагу до етнічних традицій, до народної пісні з боку національно свідомої педагогічної громадськості, гімназійної молоді. Невипадково атмосфера виховання молоді на етнопедагогічних засадах зберігалась серед викладачів та студентів університетів.

А. Кримський, дослідивши чинники становлення професіоналізму М. Лисенка у студентський період, охарактеризував культурну атмосферу в Університеті Святого Володимира у 1860-х рр. Дійсно, студенти виховувалися у рідномовному середовищі: «У Києві молодий студент опинився в новому для нього товаристві й захопивсь народницьким (українофільським) рухом, що тоді панував. У гурті товаришів-українців йому (М. Лисенку. – М.В.) раз у раз доводилось

¹⁹⁰ Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864 – 1918 рр.): монографія / І.Є. Курляк. – Львів. – 1997. – С. 30.

слухати українські пісні, і він взявся записувати їх... Київ охоче відвідували й кобзарі, – через них музика-етнограф уперше познайомився з українськими думами. Таким чином формувався перший «Збірник українських пісень» (1869)»¹⁹¹. Безперечно, виховний потенціал народної пісні впливав на формування національно свідомої позиції, мотивації здійснення подальшої фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності майбутніх філологів та істориків.

У Колегії Павла Галагана активно використовувалась народна словесність, народні традиції як засіб виховної дії на учнівську молодь. Засновник навчального закладу Г.Галаган «дуже любив українську народну пісню, організував хор з вихованців та запрошених студентів..., який із захопленням виконував різні народні пісні»¹⁹². Учні Колегії шанобливо ставились до народних обрядів, звичаїв, дотримувались традицій колядування, щедрювання, приготування традиційних різдвяних страв тощо. Ці факти засвідчують українознавчу спрямованість виховної роботи у навчальному закладі, що впливало на формування у молоді національних, естетичних цінностей, етнічної самосвідомості.

В університетах, що функціонували на західноукраїнських землях в умовах польського та австро-угорського ідеологічного тиску, залучення молоді до народних традицій, етнічної пісенності відбувалося в межах діяльності студентських товариств. Так, професор Чернівецького університету С.Смаль-Стоцький згадував: «Як давній бурсак, знав я добре, що до серця людського найліпший ключ – це пісня. В «Союзі» склав я і добре вивчив хор, і «Союз» почав співати. Співав добре, добрі були голоси. У Чернівцях і поза Чернівцями на концертах і забавах, скрізь лунала гарна українська пісня, всюди чарувала своїх і чужих, гуртувала і єднала своїх до купи»¹⁹³.

В.Сімович як активний учасник і член молодіжних організацій зауважував, що діяльність перших студентських товариств «Січ» і «Союз» (в Чернівцях) спрямовувалась на пробудження національної

¹⁹¹ Кримський А.Ю. Твори в 5-и тт. – Т. 3: Мовознавство. Фольклористика / Редкол.: І.К. Білодід (голова), О.І. Галусець, О.І. Дей та ін. / А.Ю. Кримський. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 487.

¹⁹² Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): навч.-метод. посібн. / за ред. О.В. Сухомлинської, В.С. Курила; авт. кол. О.В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, Н.Б. Антонець, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антонець, Т.І. Куліш, О.М. Шевчук. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – С. 22.

¹⁹³ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 619.

свідомості, громадянської гідності: «Особливо пожвавилась діяльність товариства «Союз», коли його очолив відомий учений, громадсько-політичний діяч С.Смаль-Стоцький. Саме в цей період роботи студентства встановились тісні контакти з селом, зростала національна свідомість українців, були відкриті хати-читальні в окремих селах, організовано ряд культурно-освітніх заходів»¹⁹⁴. Авторитет викладача університету, визначена ним просвітницька мета студентських осередків, сприяння популяризації української народної пісні визначили формування національної свідомості, дієву громадянську позицію багатьох молодих людей – майбутніх діячів науки, культури, освіти.

Отже, фольклорно-експедиційна робота, як показує проведений аналіз, вважался невід'ємним складником формування академічної культури дослідника означеного періоду.

¹⁹⁴ Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях // «Січ». Альманах в пам'ять 40-х роковин основання товариства «Січ» у Відні. Зібрали і видали З. Кузеля і М. Чайківський у Львові. – 1908. – С. 502.

РОЗДІЛ 3

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)

3.1. Професійний досвід викладачів Львівського університету як чинник формування академічної культури дослідника

Професійний досвід викладачів класичних університетів на сучасному етапі є вагомим чинником збереження традицій підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до аксіологічно орієнтованої професійної (наукової і педагогічної) діяльності. Науковий і педагогічний досвід викладачів забезпечує фундаменталізацію університетської освіти, адже, трансформуючись в інноваційному освітньому середовищі, вони зумовлюють сталий розвиток гуманітарних, філологічних, українознавчих наук.

Досвід фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності викладачів класичних університетів визначив здобутки фольклористичної наукової думки, фундаментальні основи освітньої практики вивчення фольклористики, провідні тенденції розвитку фольклористичної галузі.

Освітня еліта Львівського університету другої половини ХІХ ст. продукувала ініціативу кафедральних осередків. У культурно-освітньому просторі університету можна було досліджувати теорію і практику дослідження мови, літератури, етнографічної специфіки, народної словесності зарубіжжя. Зусилля викладачів спрямовувалися і на пошук ефективних форм і методів вивчення культурного фонду у фаховій підготовці майбутніх учителів, дослідників.

У 1848 р. була відкрита перша *кафедра руської (української) словесності в Університеті Яна Казимира*, яка спеціалізувалась на викладанні української мови та української літератури. До обов'язків завідувача кафедри 13 грудня 1848 р. приступив **Яків Федорович Головацький** (1814 – 1888), який до призначення на посаду функції священика у с. Микитинцях на Станіславщині (Івано-Франківщині). 19 грудня 1848 р. Я. Головацький виголосив своє інавгураційне слово.

На думку Т.Салиги, дата утворення україномовної кафедри має сприйматись «як національна науково-культурницька перемога, як день, від якого маємо право числити офіційне визнання української академічної мови, мови вищої школи; це перемога, яка незабаром перекреслюватиме валуєвсько-емські укази та циркуляри і подібні сатрапські розпорядження»¹⁹⁵. Соратниками Я.Головацького у нелегкій справі ідеологічної та методичної роботи у напрямі україномовної зорієнтованості навчання в університеті вважали І.Вагилевича, І.Жуківського, А.Петрушевича І.Борисікевича, Д.Зубрицького.

Перші викладачі кафедри та освітні діячі, причетні до її відкриття, створили вагомий доробок, який і в сучасній вищій школі слугує теоретико-методологічним орієнтиром у професійній підготовці майбутніх філологів та істориків: «Граматика», «Статті про південно-руську мову» І.Вагилевича, «Розправи о язиці южноруськім (малоруськім) і його наріччя» Я.Головацького та ін. І.Франко, оцінюючи двадцятилітню професорську діяльність Я.Головацького, зазначив, що за цей тривалий період він «нікого нічому не навчив», «ми не знаємо між галицько-руськими діячами ані одного, котрий би сказав про себе: «Я ученик Головацького»¹⁹⁶.

В історії становлення академічних традицій Я.Головацький зіграв кардинальну роль. Лінгвіст, етнограф, фольклорист, історик, поет, священник, педагог, громадський діяч, співзасновник об'єднання «Руська трійця», співавтор авторитетного збірника фольклорних творів у першій половині ХІХ ст. «Русалка Дністровая» Я.Головацький був першим завідувачем кафедри руської (української) словесності Університету Яна Казимира (1848–1867), у 1858–1859 рр. обіймав посаду декана філософського факультету, протягом 1864–1867 рр. – ректора університету.

Основні його праці засвідчили науково-дослідницькі пошуки у філологічних, фольклористичних, етнографічних, лінгвістичних студіях («Три вступительніи преподаванія о русской словесности» (1849), «Грамматика русского языка» (1849), «Народные песни Галицкой и

¹⁹⁵ Салига Т. Українська словесність у Львівському університеті: минуле та сучасне / Т.Салига // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 4.

¹⁹⁶ Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 264.

Угорской Руси» (1863–1878) тощо). Молодого професора, – зауважував І. Галенко, – «надихали ідеї сербського та українського національного відродження, безпосередні контакти з багатьма діячами сербської, хорвацької, чеської культури (В. Ганки, Я. Коллара, В. Копітара, П. Шафарика та ін.), він успішно вивчав праці відомих славістів, які формували засади тогочасного слов'янознавства (О. Востокова, Й. Добровського, М. Максимовича, І. Срезневського та ін.)»¹⁹⁷.

І. Франко, оцінюючи викладацьку діяльність Я. Головацького в університеті, критикував його професійні здібності, недостатній рівень педагогічної майстерності: «Викладав він як за напасть, без життя і запалу, після російських підручників, викладав тільки елементи старослов'янської граматики та староруську літературу до татарської доби і, звісно, нікого не міг заілюструвати до своїх викладів»¹⁹⁸.

Колишній слухач лекцій Я. Головацького висловлює власну суб'єктивну думку, однак фактом є те, що, на жаль, організувавши активну етнографічно-експедиційну роботу як співзасновник «Руської трійці», підготувавши знакову в історії фольклористики працю «Три вступительные преподавания о русской словесности» (1849) на основі авторських університетських викладів з проблем народної культури, літератури, усної словесності, Я. Головацький у подальшій діяльності майже не розвивав ідею унікальності національної культури, оригінальності української мови, українського письменства, народної словесності на національних світоглядних засадах.

У змісті праці «Три вступительные преподавания...», вихід друком якої припав на початок діяльності першої кафедри руської (української) словесності, зафіксовані провідні ідеї вивчення майбутніми істориками, філологами народної словесності, історії руської писемності. Зміст науково-методичної розробки вченого-педагога засвідчує системний підхід до викладу матеріалу базового курсу руської (української) словесності. Перші три лекції були прочитані Я. Головацьким у січні – лютому 1849 р. «Три вступительні преподаванія...» складались з трьох розділів відповідно до лекційних викладів:

¹⁹⁷ Галенко І. Філологічна славістика у Львівському університеті: початковий етап [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/11/index-2130137-1.html?page=4>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹⁹⁸ Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 264.

I. «Первое преподаванье (дня 18 / 30-го січня 1849 р.)». У цьому розділі автор подав визначення поняття народності, її головного чинника «простонародної словесності», а також обґрунтував історико-хронологічний підхід до вивчення історії народної «руської» словесності, яка зумовила поступ літературного процесу на українських землях.

II. «Преподавание другое (20 січня / 1 лютого 1849 р.)». Я. Головацький подав авторську періодизацію історії «руської» словесності, в якій виокремив три періоди:

1 період – «зачинає ся од водворенія вері Християнскої на Руси и тягне ся аж до упадку самостатности народа руского и княжествъ русских, т.е. одъ IX до половины близько XIV ст.» (Іларіон, Нестор Літописець, «Летопись Волинська», «Поучение...» В. Мономаха, «Слово о полку Ігоревім»);

2 період – «зачинає ся изъ половиною XIV века, т.е. одъ часу панованья Польского и Литовского и продолжается плодовъ нової, народної словесности малорусской (до И. Котляревского)» (Острозька біблія, М. Смотрицький та ін.);

3 період – «початок бере исъ Котляревскимъ, продовжає й розвиває ся въ нашихъ очехъ до сего дне» (Г. Квітка-Основ'яненко, А. Метлинський, Л. Боровиковський, Є. Гребінка та ін.)¹⁹⁹.

III. «Преподаванье третье (25 січня / 5 лютого 1849 р.)». Цей розділ присвячений аналізу народної («изъустной») словесності, «розвитої и захованої изъ того времени», української «южноруской» народності, яка «такъ багата въ песни, забытки питоменного рода, що впливала навѣть и на нову польску и російську поезыю, на польских и російськихъ писателевъ повестей»²⁰⁰.

Вихід друком праці «Три вступительнии преподавания...» ознаменував новий етап вивчення мови літератури, народної словесності у класичних університетах, зумовив специфіку аналізу уснопоетичних текстів як феномену культури, як чинника вираження самобутності українського народу. У ній синтезувались провідні ідеї філологічної думки в Україні, концептуальні засади аналізу окремого авторського твору, історії українського письменства, у якій народна

¹⁹⁹ Три вступительнии преподавания о русской словесности. Сочинение Якова Головацкого, публ. Профессора Русского языка и Словесности Русской при ц.к. Львовском Университете. – Во Львовѣ, 1849. – С. 7-8.

²⁰⁰ Там само. – С. 21.

словесність є умовою розвитку літературного процесу, джерелом історичного поступу українського народу.

Перший професор руської (української) словесності в Університеті Яна Казимира у власних методологічних пошуках «намагався поєднати традиції романтичного захоплення літературою, яке він виніс з часу створення «Русалки Дністрової», з методикою порівняльних студій та культурно-історичних дослідів»²⁰¹. У першій частині викладів Я. Головацький обґрунтував нову ідею вивчення народної словесності, яка полягала у тому, що усна народна творчість, народний побут є основою для пізнання власного народу, його менталітету, місця у світовому контексті, що й визначило напрями розвою «руської словесності»: «Часъ возбуди́въ Русиновъ до нового́ житья умственнаго – новая́ доба для розвою словесности настала изъ новымъ становищемъ политическимъ Русиновъ – новіи леторости вырастають изъ быту, новая́ будущность одслонює ся народа. – Важно єсть познати ныне ко́ли, якім перейшла словесность руска, якъ стоявъ въ томъ взглядъ народъ рускій въ давности, чтобы́ тым лучше увидіти нынѣшнее становище словесности передъ лищемъ соплеменныхъ Словенскихъ и другихъ докладнейше може́ було розгадати доро́гу, куда онъ въ дальшому розвою стремитися повинен, абы сближился до цели, котра му Всевышнимъ предназначена»²⁰².

Ідеї Я. Головацького щодо впливу української народної словесності, літератури на розвиток слов'янської культури сприяли оновленню змісту філологічних дисциплін. Народна словесність розглядалась як складова етнічної культури, яка в етичному, естетичному вимірах визначила подальший поступ національної літератури, як джерело авторської письменницької творчості. М. Гнатюк, досліджуючи витоки літературознавчих та фольклористичних концепцій в українському філологічному середовищі, зауважив, що Я. Головацький «цілком в дусі романтичних концепцій оцінив значення народної словесності», що «є виразником не

²⁰¹ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 56.

²⁰² Три вступительныя преподавания о русской словесности. Сочинение Якова Головацкого, публ. Профессора Русского языка и Словесности Русской при ц.к. Львовском Университете. – Во Львове, 1849. – С. 1.

тільки духовного, але й культурного розвитку народу»²⁰³.

Наукові та освітні традиції української народної словесності розвивав студент О.Огоновський. Саме він, здобувши авторитет талановитого вченого-педагога у слов'янському філологічно-науковому середовищі, упродовж 1867–1894 рр. очолював кафедру руської словесності.

Постать **Омеляна Михайловича Огоновського** (1833–1894) у контексті аналізу історичної ретроспективи вивчення народної словесності є фундаментальною у науковому та педагогічному вимірах становлення української фольклористики. Його педагогічний досвід, наукові результати у галузі історії української літератури, оцінки впливу фольклору на авторську літературну творчість, аналітичні уміння щодо дослідження «відфольклорної» основи романтичного та реалістичного художньо-стильових напрямів викристалізувалися під впливом науково-освітніх традицій попередників (Я.Головацький) та європейських (слов'янських) наукових шкіл.

У майбутньому доктор філософії, професор «руської» мови і літератури, член екзаменаційної комісії, голова і член літературного товариства «Просвіта», декан філософського факультету²⁰⁴, під час навчання на філософському факультеті Університету Яна Казимира (1860–1863 рр.) студент О.Огоновський слухав лекції з української мови і літератури у Я.Головацького, удосконалював «наукову методу» у мовознавців Віденського університету, зокрема у Ф.Міклошича. Ф.Міклошич у наукових і педагогічних працях з граматики, етимології, топоніміки використовував українознавчий матеріал, у тому числі тексти народної словесності, зразки фольклору циган України. Одним із перших слов'янських славістів акцентував увагу на мелодійності української мови.

О.Огоновський був засновником товариства «Просвіта», його головою (1877–1885 рр.) і тривалий час працював керівником філологічної секції Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

²⁰³ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) / М.Гнатюк // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 58.

²⁰⁴ Skład Personalu i program wykładów z zimowem polroczu 1884/85 / C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. – Lwow, 1884. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П.Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Вважали його й активним членом «Руського товариства Педагогічного» (потім «Рідна школа»). Його учнями почесно називали себе І. Франко, В. Щурат, Т. Бордуляк, О. Маковей, А. Крушельницький, Д. Лук'янович, О. і Ф. Колесса, К. Студинський, І. Левицький, С. Кархут та ін.²⁰⁵ Теоретичні праці, практична збиральницька діяльність, досягнення у систематизації та інтерпретації фольклорних текстів, результати педагогічної діяльності його учнів значною мірою визначили професійні засади розвитку українознавчих, філологічних, гуманітарних наук в освітньому контексті.

І. Франко характеризує ситуацію, яка склалась на кафедрі руської словесності: «Він (О. Огоновський) вступив на ту кафедру мов на пожарище, застав на ній холод, неохоту, нечисленних слухачів, брак усяких помічних джерел і книг, усякої виробленої наукової традиції і методи. Все треба було творити заново...»²⁰⁶. І. Франко окреслив першочергову мету О. Огоновського у процесі відродження кафедри – «поперед усього треба було притягти молодіж, вітхнути в неї замилювання до предмета, охоту до студій»²⁰⁷. О. Огоновський та його колеги розробили ряд курсів і проблемних спецкурсів, уклали чималу кількість підручників і посібників, сприяли утвердженню міждисциплінарного підходу у філологічній галузі, спрямовували зусилля на розвиток дослідницьких умінь студентів.

Принагідно згадаємо, що з 1895 р. до 1918 р. кафедру очолював учень професора О. Огоновського О. Колесса, який «габілізувався у Чернівецькому університеті у професора С. Смаль-Стоцького на доцента»²⁰⁸. Цей факт засвідчує науково-педагогічну спадкоємність в університетському середовищі, реалізацію трансляційного механізму у становленні філологічної освіти, гуманітарних наук, зокрема, фольклористики.

Отже, О. Огоновський сприяв обґрунтуванню методичних та методологічних засад викладання курсів мови і літератури, насамперед обстоював необхідність викладання народною, розмовною мовою (на відміну від Я. Головацького). М. Гнатюк зауважив, що

²⁰⁵ Салига Т. Українська словесність у Львівському університеті: минуле та сучасне / Т. Салига // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 6.

²⁰⁶ Там само. – С. 265.

²⁰⁷ Там само.

²⁰⁸ Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч / Михайло Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 62.

український учений-філолог і громадський діяч звернувся до методологічного та практичного досвіду професора Віденського університету, засновника порівняльно-історичної граматики слов'янських мов Ф. Міклошича. Учений створив власну наукову школу, де особливої уваги у контексті дослідницького аналізу надавалось вивченню усної словесності²⁰⁹. Для О. Огоновського теж була близькою ідея самобутності української мови: Ф. Міклошич використовував український матеріал з етимології, топоніміки, народної словесності, досліджував мову циган України.

У багатьох працях О. Огоновського реалізувались результати його педагогічної і наукової діяльності. І. Франко, який відвідував лекції професора, згадував, що «такі писання покійного (О. Огоновського), як «Історія літератури» і розбори творів Т. Шевченка, дають дуже добре поняття о тих викладах..., а деколи є нічим іншим, як самими викладами, запечатаними без ніякої зміни»²¹⁰. Критикував й окремі особистісні риси викладача під кутом зору педагогічної майстерності: неемоційність, «академічний» стиль викладання, читання матеріалу з записів). Разом з тим І. Франко відзначив, що в його пам'яті «лишилися досить живо виклади староруської літератури», його лекції «можна назвати вповні науковими», «особливу увагу він звертав на докладність титулів книг і на хронологію», «був дуже лагідний і ласкавий», «своїх викладів... він не ховав для себе, а ділився з широкою публікою»²¹¹.

О. Огоновський сприяв виданню шкільних підручників («Хрестоматія староруської мови для вищих клас гімназії з поясненнями, граматиною й словничком» (1881) та ін.). Український діалектологічний матеріал, фольклорні джерела покладені в основу авторських лінгвістичних праць: «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (1880), «O wazniejszych właściwościach języka ruskiego» (1884). Лекції включали літературознавчий аналіз творів М. Шашкевича, Т. Шевченка, К. Устияновича, Г. Квітки, О. Кониського та ін.

Упродовж 1887 – 1894 рр. за авторством О. Огоновського вийшла друком україномовна «Історія літератури руської» (у 4-х частинах.

²⁰⁹ Гнатюк М. Розвиток літературознавчих концепцій у Львівському університеті (1848 – 1918) / М. Гнатюк // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1. – С. 59.

²¹⁰ Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 369.

²¹¹ Там само. – С. 370.

У праці було обґрунтовано періодизацію історії української літератури. Для ретроспективного аналізу становлення українознавчих, філологічних наук в умовах класичних університетів важливою є IV частина «Історії...», яку О. Огоновський «присвятив оглядові етнографічних дослідів і публікацій, беручи тут зразком Пипінову «Малоруську етнографію», «за бібліографічною методою подав 14 нарисів про праці окремих фольклористів від М. Максимовича по І. Манжуру»²¹². Необхідно відзначити, що у змісті лекцій з історії літератури ключове значення надавалось аналізу народної словесності як рушійного чинника літературного процесу, дослідженню «відфольклорної» основи авторських творів.

І. Франко наголошував: «при оцінюванні поодиноких авторів та їх творів О. Огоновський прикладав мірку патріотично-націоналістичну»²¹³. У зв'язку із цим професор поділяв письменників на дві категорії: «на таких, що зберігають народні святощі, і на таких, що не зберігають їх»²¹⁴. Поділ на такі категорії зумовлений майстерністю використання у літературних творах стилістичної специфіки, образності зразків народної словесності, описів обрядів, звичаїв, етнографічного матеріалу тощо.

Учений розвивав погляди українського лінгвіста, етнографа, фольклориста, історика, поета, педагога Я. Головацького на народну словесність як чинник самобутності української культури, джерело поступу національного мистецтва, літератури. Архівні джерела підтверджують, що О. Огоновський розробив програми літературознавчих дисциплін, окремі з яких щороку варіювались. У 1884 – 1885 н.р. Фольклорист двічі на тиждень викладав курси «Перегляд історії літератури руської», «Пояснення староруського пам'ятника «Слово о полку Ігоревім»²¹⁵; у 1886 – 1887 н.р. – «Історію літератури руської у віці XVI і XVII», «Письменные вправы и устни розправы о

²¹² Огоновський О. Історія літератури руської [української] [Текст] / О. Огоновський. – Мюнхен, [19--?]. Ч. 4 : Вік XIX. Поезія. Драма. – Фотопередр. з вид. Львів 1897 р. О.Горбача. – 1992. – С. 9.

²¹³ Франко І. Зібрання творів у 50-и тт. – Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 280.

²¹⁴ Там само. – С. 380.

²¹⁵ Skład Personalu i program wykładów z zimowem polroczu 1884/85 / C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. – Lwow, 1884. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

важнейших предметах литературных и граматичных» (одне заняття на тиждень)²¹⁶; у 1887 – 1888 н.р. – «Исторію руської літератури в XVII – XVIII в.» (двічі на тиждень), «Пояснения летописи Несторовой» (двічі на тиждень), «Митология славянська» (один раз на тиждень)²¹⁷; у 1890–1891 н.р. – «История русской литературы в 1631 – 1837 гг.» (двічі на тиждень), «Пояснение выбранных глав з памятников старословянских» (двічі на тиждень)²¹⁸; у 1891 – 1892 н.р. – «Найновейший період истории русской литературы»²¹⁹. Зміст лекційних та практичних занять, які викладав О. Огоновський, підтверджує, що народна словесність вивчалась як чинник розвитку літератури, джерело мовознавчих студій, визначальний фактор вітчизняного і слов'янського літературного процесу.

Зауважимо, що упродовж 1848 – 1901 рр. викладачі адаптовували нові методи і форми навчання, які широко використовувались у зарубіжній освітній практиці. Підтвердженням процесу оновлення методів і форм в університетському середовищі є, зокрема, те, що на початку 1890-х рр. О. Огоновський керував семінарієм з російської філології.

Згідно з архівними джерелами, семінарії включав такі проблеми: «Чтение и пояснение деяких повестей Иосифа Федьковича; письменне вправы та устнии розправы про важнейшие питання граматични и литературнии»; «Читанье и поясненья драмы Тараса Шевченка «Назар Стодоля»; «Читанье и критично-эстетичне поясненье повести Ивана Левицкого-Нечуя «Хмари»; «Читанье и критично-эстетичне поясненье важнейших творовъ Тараса Шевченка»²²⁰. Проблематика тем практичного

²¹⁶ Skład Uniwersytetu i program wykładów z letniem polroczu 1886/87 / C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. – Lwow, 1886. – 43 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

²¹⁷ Skład Uniwersytetu i program wykładów z zimowem polroczu 1887/88 / C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. – Lwow, 1887. – 43 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

²¹⁸ C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie / Skład Uniwersytetu i program z polroczu letniem 1890/91. – Lwow, 1890. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

²¹⁹ Skład Uniwersytetu i program wykładów z polroczu zimowem 1892/93 / C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie / – Lwow, 1892. – 46 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

²²⁰ C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie / Skład Uniwersytetu i program wykładów z polroczu zimowem 1890/91. – Lwow, 1890. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка; C.K.Universytet imienia Cesarza Franciszka

семінару під керівництвом О.Огоновського засвідчує зацікавлення народною словесністю щодо впливу на образну систему, стилістичний вимір, художньо-естетичний аспект авторського твору.

Провідні теоретичні засади покладені в основу викладання філологічних дисциплін, акумульовані О.Огоновським у праці «Історія літератури руської» (1887–1894 pp.). Найважливіша ідея «Історії...» та відповідно змісту курсів, які входили до навчальних планів підготовки філологів та істориків в університеті, полягала у розгляді історії української літератури як цілісного явища національної культури. У цій фундаментальній праці фольклорній традиції відводиться роль чинника вираження національної специфіки українців у слов'янському культурному дискурсі.

Педагогічна дія викладачів університетів на студентську молодь реалізувалась шляхом активізації їхніх наукових пошуків. Зокрема, професор О.Огоновський спонукав вдумливих, небайдужих молодих людей до філологічних, українознавчих, фольклористичних досліджень. Майбутній відомий фольклорист зі світовим ім'ям, завідувач першої кафедри фольклору та етнографії (1939) Ф.Колесса на університетському семінарі О.Огоновського «виступив з результатами своєї роботи з проблеми взаємозв'язків літературної та народної версифікації, за що отримав високу оцінку з боку свого викладача»²²¹.

В історію становлення української освіти, розвитку українознавчої думки **Олександр Михайлович Колесса** (1867–1945) увійшов як талановитий громадський діяч, освітянин-реформатор, наступник О.Огоновського на посаді завідувача кафедри руської (української) словесності. Його постать є знаковою у процесі виховання і навчання молоді на українознавчих засадах, у кристалізації фундаментальних традицій освіти в Україні і за кордоном. Учень О.Огоновського,

I we Lwowie / Sklad Uniwersytetu i program z polroczu letniem 1890/91. – Lwow, 1890. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П.Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка; Sklad Uniwersytetu i program wykładów z polroczu zimowem 1891/92 / C.K.Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie / – Lwow, 1891. – 44 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П.Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка; Sklad Uniwersytetu i program wykładów z polroczu zimowem 1892/93 / C.K.Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie / – Lwow, 1892. – 46 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П.Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

²²¹ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 14.

О. Колесса закінчив Університет Яна Казимира. У цьому університеті пізніше, упродовж 1895 – 1899 рр. очолював кафедру руської (української) словесності, працював на посадах доцента, професора кафедри руської словесності. Очолюючи дипломатичну місію ЗУНР у Римі, О. Колесса сприяв становленню освіти Галичини на українознавчій основі. На посаді депутата австрійського парламенту заснував українські школи у Празі, брав участь у відкритті Кам'янець-Подільського університету.

З 1921 р. до кінця життя О. Колесса проживав і працював у Празі: упродовж 1923 – 1939 рр. працював професором Карлового університету. Український літературознавець, мовознавець, громадсько-політичний діяч, дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка був одним із засновників Українського Вільного університету²²². Оцінюючи педагогічно-просвітительську діяльність О. Колесси, сучасні дослідники відзначають генезу його організаторських здібностей і як ректора Українського Вільного університету: «...Був його першим ректором, засновником кафедри українознавства, української мови і літератури.

Олександр Колесса проявив себе як професійний організатор в освіті. Зокрема 1906 р. у Львові організував «Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили», своєрідний перший український народний університет. Потужною була просвітницька діяльність викадачів закладу. Лише у 1913 р. у Галичині відбулося 500 лекцій, слухачами яких стало 54 тис. людей. Працюючи на посадах доцента, професора кафедри української мови і літератури Львівського університету, декана філософського факультету, О. Колесса надав українській мові у провідному навчальному закладі офіційного статусу»²²³.

Наукові розвідки українознавчого спрямування О. Колесси («Українські народні пісні в поезіях Богдана Залеського» (1892), «Люнарно-астральний методологічний сюжет у старинній українській колядці» (1930), «Головні напрями й методи в розслідах українського фольклору» (1927)) засвідчують застосування історико-порівняльного методологічного

²²² Українці у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/293091aab71b30f6>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

²²³ Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – 475 с. (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми»). – Вип. 5. – С. 16-18.

інструментарію, що утверджувався в українському літературознавстві, лінгвістиці, фольклористиці наприкінці XIX – на початку XX ст. Хоча сучасні літературознавці піддають його праці критичному аналізу²²⁴, варто зауважити, що ці спроби репрезентують спрямованість педагога-науковця до систематизації досягнень українознавчої думки в Україні, особливу увагу до текстологічного аналізу творів народної словесності. Очевидно, ця проблематика у стимулюванні науково-дослідницької роботи студентської молоді, якою опікувався О. Колесса, становили базову основу їхнього професійного самовдосконалення.

Одним із перших реформаторів національної освіти і науки, подвижником університетської освіти називають **Михайло Сергійович Грушевський** (1866–1934). Українському історику, громадському та політичному діячеві належить першість в обґрунтуванні необхідності заснування українознавчих кафедр при університетах, зокрема кафедри етнографії, у виданні фольклорно-етнографічної періодики. За рекомендацією В. Антоновича М. Грушевський обійняв посаду професора кафедри всесвітньої історії зі спеціальним оглядом історії Східної Європи при Львівському університеті, тривалий період очолював Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові (1897–1914), заснував ряд секцій, зокрема, етнографічну, сприяв відкриттю Українського наукового товариства в Києві, «невтомно проводив у Львові та Києві найширшу редакційно-видавничу (редагував «Записки НТШ», «Літературно-науковий вісник», «Україну». – М.В.) й викладацьку роботу. Керівник історичної школи»²²⁵, традиції якої формували М. Кордуб, В. Герасимчук, І. Джиджора, І. Крип'якевич та ін.

У становлення професійних засад розвитку українознавчих наук у контексті професіоналізації та інституалізації визначний внесок було здійснено інституціями, ініціатором створення яких вважають М. Грушевського. Ідеться про семінарії примітивної культури Українського Соціологічного Інституту, Культурно-історичну комісію, Комісію історичної пісенності при ВУАН, які функціонували упродовж 1910–1920-х рр.

Наукова, просвітницька діяльність цих установ

²²⁴ Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч / Михайло Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 163-165.

²²⁵ Матяш І.Б. Катерина Грушевська. Життя і діяльність / Ірина Борисівна Матяш. – К.: Україна, 2004. – С. 21.

підпорядковувалась, доводив М. Грушевський, об'єднанню дослідників для інтенсивної праці над розв'язанням основного завдання: «детальне, можливо, скрупульянтне, методичне дослідження українського фольклорного, нового і давніше зібраного матеріалу під кутом реконструкції старого світогляду і соціальних принципів за поміччю літературного і побутового матеріалу – виявлення в нім переживань старого світогляду і соціальних відносин»²²⁶. М. Грушевський міцно утвердив ідеї українознавчого руху в Україні.

До знакових постатей в українському культурно-науковому контексті другої половини XIX – перших десятиліть XX ст., яких Г. Сокіл слушно номінувала «організаторами і поводириями на ниві фольклористики», належав **Іван Якович Франко** (1856–1916)²²⁷. Професійне становлення письменника і науковця пов'язане із Львівським університетом. Хоча він і не працював викладачем, але організував етнографічний гурток при Академічному студентському братстві.

Тривалий час виконував обов'язки дійсного члена, члена філологічної та історично-філософської секцій, голови Етнографічної комісії Наукового товариства імені Тараса Шевченка ()²²⁸. У студентському середовищі Львова у 1883 р. з ініціативи І. Франка при «Академічному братстві» був організований студентський гурток. Керівник гуртка склав програму вивчення побуту та культури народу і з метою ознайомлення з «народними скарбами та історичним пам'ятками свого краю організував подорож Західною Україною» (І. Франко)²²⁹.

Фахове зацікавлення І. Франка фольклором зароджувалося ще у родині, а викристалізувалось у студентські роки (Львівський, Чернівецький, Віденський університети). Науково обґрунтовані підходи до аналізу фольклорного матеріалу дослідник реалізував у процесі професійної фольклористичної діяльності.

В історію становлення українознавства, етнографії, фольклористики І. Франко увійшов як активний збирач зразків усної народної словесності:

²²⁶ Грушевський М. Вступне слово / М. Грушевський / Первісне громадянство та його пережитки на Україні: наук. щорічник / за ред. К. Грушевського, в.о. секр. Культурно-історичної Комісії. – 1926. – Вип. 1, 2. – С. 118-122.

²²⁷ Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 220.

²²⁸ Там само. – С. 221.

²²⁹ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 7.

упродовж всього життя зібрав понад 400 пісень, близько 300 коломийок, понад 90 зразків народної прози, упорядкував 31 тис. паремій.

Т. Руда зауважувала, що вчений написав понад п'ятдесят фольклористичних досліджень, опублікував понад сто рецензій на книжки слов'янських збирачів і дослідників фольклору²³⁰. Проблематика наукових праць ученого присвячена питанням розвитку української фольклористики, етнографії, українознавства у зв'язку зі слов'янською науковою думкою, засвідчила теоретичну обґрунтованість засад провідних науково-фольклористичних шкіл – культурно-історичної, міфологічної, антропологічної, психологічної.

Праці, професійний досвід І. Франка здійснили трансформаційний вплив на процес вивчення культурного досвіду майбутніми педагогами, дослідниками в умовах університетської освіти. Сприяли насамперед поглибленому аналізу фольклорних зразків у вимірах науково детермінованого методологічного інструментарію, в напрямі порівняльно-історичних студій зі словесністю слов'ян, залучення студентської молоді у «живе» фольклорне середовище.

Г. Сокіл слушно зазначила, що збірник «Галицько-руські народні приповідки» в упорядкуванні І. Франка став «епохальним дослідженням загальноєвропейського масштабу, хоча в ньому представлений регіональний матеріал»²³¹. Фундаментальним є досягнення І. Франка у заснуванні і функціонуванні періодичних видань, у яких популяризувались досягнення української наукової і збиральницької фольклористики. Зокрема, це численні випуски «Етнографічного збірника», який видавало НТШ наприкінці XIX – у перші десятиліття XX ст.

Багатовекторна професійна діяльність І. Франка стимулювала утвердження теоретико-методологічних засад наукових шкіл, участь у заснуванні авторитетних фольклорно-етнографічних видань, які мали аксіологічно орієнтований педагогічний вплив на студентську молодь у напрямі збирання, інтерпретації, аналізу фольклорно-етнографічного матеріалу. З особистістю І. Франка пов'язаний процес розвитку гуманітарних наук у напрямі європейського наукового і культурного поступу.

²³⁰ Руда Т.П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т.П. Руда. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 4.

²³¹ Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 227.

З активізацією фольклорно-збиральницької діяльності асоціюється особистість **Осипа Івановича Роздольського** (1875–1945). Значний вплив майстра на становлення академічних традицій, розвитку гуманітарних, українознавчих наук. Особливу увагу зосереджував на видання фольклорних матеріалів, періодики у межах діяльності Наукового товариства імені Тараса Шевченка. О. Роздольський співпрацював з І. Франком, В. Гнатюком, Ф. Колессою, С. Людкевичем, К. Квіткою та ін.

Фундаментальним результатом експедиційно-збиральницької і наукової роботи класичного філолога та дослідника українського побуту стало видання збірників «Галицько-руські народні казки» (1895–1899), «Галицькі народні новели» (1900), «Галицько-руські народні мелодії» (у 2-х тт., 1906–1908 рр.). Упродовж 1900 – 1936 рр. він записав декілька тисяч народних пісень з мелодіями, вперше серед українців використовуючи фонограф²³².

Педагогічна діяльність О. Роздольського була пов'язана з гімназією у Коломиї, чоловічою гімназією у Перемишлі, Українським інститутом для дівчат, Академічною гімназією Львова. Академічну гімназію вважали «кузнею свідомої націоналістичної молоді», до якої безпосередньо долучився вчений.

Результативною була його діяльність у межах Наукового товариства імені Тараса Шевченка як укладача фольклорних збірників, упорядника періодичних видань, збірників фольклорних творів, зібраних відомими діячами. У 1926 р. О. Роздольського було обрано членом Етнографічної комісії ВУАН. Її засновник А. Лобода вважав, що портрет О. Роздольського повинен бути виставлений у Всеукраїнській Академії наук²³³.

Після ліквідації НТШ О. Роздольський разом з Ф. Колессою допомагав діяльності львівського філіалу Інституту фольклору АН УРСР, зокрема у напрямі організації експедицій Львівщиною. Наукова і педагогічна діяльність О. Роздольського засвідчує багатогранний талант організатора експедицій, укладача фольклорних текстів, педагога, який спрямовував учительський талант на формування національно свідомої молоді засобами фольклорного слова.

²³² Полек В., Дзвінчук Д., Угорчак Ю. Відомі педагоги Прикарпаття: біограф. довідник (до 1939 р.): у 2-х тт. – Т. 1. – Івано-Франківськ: «Лілея – НВ», 1907. – 204 с.

²³³ Сокіл Г. Осип Роздольський. Життя і діяльність / Ганна Петрівна Сокіл. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – С. 21-22.

З іменем **Володимира Михайловича Гнатюка** (1871–1926) пов'язаний поступ українознавчих, гуманітарних наук. Дослідники вважають його «першим українським професійним фольклористом, який підніс усну словесність до рангу самостійної наукової дисципліни, тісно зв'язаної з етнографією, літературознавством і мовознавством»²³⁴. В. Гнатюк – фольклорист, етнограф, мовознавець, літературознавець, громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, член ВУАН, член Празької, Віденської, Російської академії наук, перший і довголітній секретар, голова Етнографічної комісії, секретар Наукового товариства імені Тараса Шевченка, редактор видань НТШ (близько 60 томів «Етнографічного збірника» і «Матеріалів для української етнології», «Літературно-наукового вісника»), директор «Української видавничої спілки».

У студентські роки, навчаючись на філософському факультеті Львівського університету, В. Гнатюк перебував під опікою І. Франка та М. Грушевського. Значною мірою це визначило пріоритети його майбутньої професійної діяльності.

Особливою є його роль в організації фольклорно-етнографічних експедицій на Закарпатську Україну. Він, за оцінками Г. Сокіл, «відкрив для української культури цілі території», «зробив багато для пробудження громадської діяльності та зближення закарпатських українців із Західною та Наддніпрянською Україною»²³⁵.

Завдяки дієвій життєвій позиції, науково-дослідницькій діяльності В. Гнатюка активізувалась наукова, збиральницька та видавнича діяльність у галузі українознавства. Про це свідчать праці вченого: шеститомні «Етнографічні матеріали з Угорської Руси», збірники «Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки про лірників», «Колядки і щедрівки», корпус гаївок і веснянок («Матеріали до української етнології», Т. XII), три томи коломийок, «Галицько-руські народні легенди», три томи демонологічних оповідань, «Народні оповідання про опришків», збірник «Галицько-руських анекдотів», «Українські народні байки (звіриний епос)».

М. Яценко, досліджуючи професійну діяльність В. Гнатюка, акцентував увагу на праці дослідника в галузі слов'янської

²³⁴ Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 230.

²³⁵ Там само. – С. 231.

фольклористики та етнографії. Вивчаючи болгарський, словацький, сербський, чеський фольклор, учений представляв «прогресивну українську фольклористику того часу (1910–1920-х рр. – М.В.), яка розвивалась у тісному зв'язку і співпраці з наукою всього слов'янства»²³⁶.

Доробок талановитого організатора українознавчого руху в Україні є унікальним джерелом «живого» фольклорного слова, що, звичайно, сприяло розвитку українознавчих, філологічних, гуманітарних наук. У прагматичному вимірі праці В.Гнатюка були систематизованими розвідками, що становили корпус навчально-методичного забезпечення фольклористичних, етнографічних дисциплін на історико-філологічних факультетах класичних університетів.

Фольклорист, етнограф, музикознавець, літературознавець, композитор, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, ВУАН **Колесса Філарет Михайлович** (1871–1947) навчався у Віденському університеті, де здобував знання з музичних дисциплін у видатного австрійського композитора і органіста А. Брукнера. Здібний юнак закінчив філософський факультет Університету Яна Казимира, виконував обов'язки члена співацького товариства «Львівський Боян». У Львівському університеті він, на переконання С. Грици, «тяжів до тієї передової молоді, ідейним натхненником якої був І. Франко. В особі письменника дослідник знайшов підтримку в своїх починаннях на ниві фольклористики (у 1890 р. в журналі «Народ» І. Франко опублікував першу фольклорну розвідку Ф. Колесси «Людові вірування на Підгір'ю в селі Ходовичах»)²³⁷.

Необхідно відзначити, що авторитетний вплив на професійне становлення Ф. Колесси мали праці О. Потебні, а також професіоналізм М. Лисенка, який був улюбленим композитором українського студентства. М. Лисенко «спрямовував зацікавлення молодого вченого у бік поглибленого вивчення української народної пісні»²³⁸.

Педагогічна діяльність Ф. Колесси пов'язана з гімназіями у Львові,

²³⁶ Яценко М.Т. Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність / М.Т. Яценко. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 271.

²³⁷ Грица С.Й. Ф.М. Колесса / С.Й. Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – С. 13.

²³⁸ Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Львів, 2005. – С. 23.

Стрию, Самборі. У 1918 р. у Віденському університеті учений захистив дисертацію і отримав вчене звання доктора філології. З 1939 р. він обіймав посаду завідувача першої кафедри фольклору та етнографії. Після його смерті у 1947 р. кафедра припинила своє існування і була відроджена лише у 1990 р. З 1940 р. Ф. Колесса працює керівником львівського філіалу Інституту фольклору АН УРСР, директором музею етнографії у Львові. Цілісно його значення для розвитку української фольклористики – академічної та університетської – сучасниками визначено так: «Ф. Колесса сказав нове слово ... саме завдяки рідкісному поєднанню в своїй особі функцій етнографа, музикознавця і філолога»²³⁹.

Спадщина вченого-педагога зі світовим ім'ям і дотепер не здобула належної оцінки у науковому (фольклористичному, етнологічному, етномузикознавчому та ін.) вимірах. З постаттю Ф. Колесси пов'язаний прогресивний поступ українознавчих, гуманітарних наук у науково-освітньому середовищі, що засвідчило певне «визрівання» власне вітчизняного українознавчого досвіду, накопиченого упродовж ХІХ ст. завдяки зусиллям викладачів університетів.

Ф. Колесса є автором двох навчально-методичних видань, в основу яких покладено культурологічний, контекстний підходи до аналізу народної словесності, мови, літературних явищ що відповідно сприяло формуванню дослідницької культури, текстологічних умінь майбутніх фахівців («Огляд українсько-руської народної поезії» (1905) та «Українська усна словесність» (1938)). Ці видання вважають найкращими і в сучасному фольклористичному науково-освітньому середовищі. У радянський період В. Петров, хоча й перебував під впливом ідеологічного тиску у критиці так званих «буржуазних» фольклористичних, етнографічних, літературознавчих теорій, наукових шкіл, зауважував, що у цих працях Ф. Колесси порушено «загальні принципи питання, які мають філософський і суспільно-політичний характер, набуваючи у фольклористиці певного специфікуму, який відповідає характерові цієї наукової дисципліни»²⁴⁰.

У передмові до перевидання «Української усної словесності» Ф. Колесси у 1983 р. М. Мушинка окреслив значення цієї навчально-наукової праці як «першої публікації в історії української

²³⁹ Там же. – С. 23.

²⁴⁰ Петров В. Академік Ф.М. Колеса і його книга «Українська усна народна творчість» / Віктор Петров // Народна творчість. – 1940. – №6. – С. 18.

фольклористики, що становила синтез науково-дослідної праці на ділянці дослідження фольклору»²⁴¹. «Українська усна словесність» є фундаментальною фольклористичною розвідкою, якою послуговуються педагоги в сучасній університетській практиці. У дослідженні на основі контекстного підходу здійснено загальний огляд діяльності українських етнографів та народних співців, а також вміщений хрестоматійний матеріал – твори з поясненнями та нотами. «Українська усна словесність» – це універсальне видання, у якому комплексно обґрунтовуються методологічні засади фольклору та фольклористики, висвітлюються найвагоміші результати з історії фольклористики, зафіксований першоджерельний матеріал за фольклорними жанрами.

У статті «Про вагу наукових дослідів над усною словесністю» (1922), яка була написана як «Уведення до курсу викладів словесності», Ф. Колесса один із перших обґрунтував теоретичні засади української фольклористики (яку він номінує як «фольклор») як самостійної науки, визначає її наукові обрії, відмежовуючи від етнографії. Дослідник писав: «Фольклор – се наука, що займається в порівняльній спосіб дослідями над усною словесністю... Фольклор тісно в'яжеться з історією літератури... Ся наука втягає в свій обсяг психологією, історією релігії і соціального розвитку людства... Фольклор знаменує величезний поступ науки протягом останніх десятиліть і, входячи в різні області знання, осягає знамениті висліди, необхідні для того, хто досліджує історію культури...»²⁴².

В основу викладання курсу фольклору у Львівському університеті у 1930–1940-х рр. вченими були покладені антропологічний, культурологічний, контекстний підходи до вивчення фольклорного досвіду. Ф. Колесса визначив сутність базового поняття «фольклор», теоретично розмежував дефініції наук «фольклористика» та «етнографія», окреслив інтерферентні зв'язки фольклористики з іншими науками, визначив методологічний інструментарій аналізу фольклору (зокрема, порівняльних методів дослідження), а також сприяв інтердисциплінарному розмежуванню напрямів фольклористики (етномузикологія, теоретична фольклористика, текстологія тощо). У

²⁴¹ Колесса Ф. Українська усна словесність / Вступ М. Мушинки. – Едмонтон: Канадський Інститут Українських Студій, Альбертський університет, 1983. – С. 45.

²⁴² Колесса Ф. Про вагу наукових дослідів над усною словесністю // Колесса Ф. Фольклористичні праці / Підгот. до друку В.А. Юзвенко. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 17-33.

процесі кристалізації традицій вивчення фольклору у шкільній практиці, на думку М. Мушинки, важливу роль «у справі популяризації музичного фольклору між шкільною молоддю» відіграла праця Ф. Колесси «Українські народні пісні і їх зв'язок з життям», вміщена у «Читанці для вищих початкових і середніх шкіл» Ф. Садківського²⁴³.

Методологічні засади діяльності Ф. Колесси, на думку О. Шутак, можна визначити як комплексний підхід до аналізу усної словесності, крізь призму якого розглядались такі проблеми, як «виділення фольклористики в окрему галузь наукового пізнання; періодизація уснопоетичної творчості; дослідження окремих фольклорних жанрів; видання антології української усної словесності; проблема історії фольклористики як окремої наукової дисципліни»²⁴⁴.

Однодумцем Ф. Колесси називають викладача кафедри фольклору та етнографії Львівського університету **Скорика Михайла Михайловича** (1895–1981). Доктор філософії Віденського (1923) і Краківського (1924) університетів. Він закінчив докторат Віденського університету, 11 років працював в етнографічному музеї «Бойківщина» в Самборі (1928–1939). Б. Фільц доводить, що педагогічна робота була найважливішим напрямом його діяльності, справою усього життя: «Був викладачем української приватної жіночої семінарії в Самборі, директором самбірської української гімназії «Рідна школа», за радянських часів – середньої школи №1, викладав у І українській гімназії Львова історію та географію»²⁴⁵.

На запрошення Ф. Колесси М. Скорик працював штатним співробітником львівського відділу фольклору та етнографії при Інституті фольклору АН УРСР. Після смерті завідувача (березень 1947 р.) був призначений М. Рильським на посаду виконувача обов'язки керівника відділу у Львові, однак уже в жовтні 1947 р. родину Скориків було відправлено у Сибір (до 1957 р.), де «відомий історик продавав квитки у міській лазні»²⁴⁶.

Професійна діяльність М. Скорика включала науково-

²⁴³ Колесса Ф. Українська усна словесність / Вступ М. Мушинки. – Едмонтон: Канадський Інститут Українських Студій, Альбертський університет, 1983. – С. 29.

²⁴⁴ Шутак О.С. Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. ХХ ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2003. – С. 11.

²⁴⁵ Фільц Б. Мирослав Скорик – нащадок старовинного галицького роду Савчинських / Богдана Фільц // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. – Вип. 10. Мирослав Скорик: зб. наук. пр., присвячений 60-річчю від дня народження М.М. Скорика. – К., 2000. – С. 67.

²⁴⁶ Там само. – С. 68.

збиральницький та педагогічний напрями, які синтезувались завдяки паралельній роботі на кафедрі фольклору та етнографії у Львівському університеті та у львівському філіалі Інституту фольклору АН УРСР. І. Коваль-Фучило на основі архівних джерел наводить відомості про те, що співробітники львівського відділу фольклору та етнографії намагались повноцінно працювати в умовах заідеологізованих наказів, розпоряджень радянської влади, вказівок центрального відомства (Інституту фольклору АН УРСР) з метою збереження власного життя, можливості працювати над студіюванням фольклору²⁴⁷. Про це свідчить праця М. Скорика «Слідами рейдів двічі героя Радянського Союзу генерала Ковпака» (1946) та ін. Найвідоміші праці М. Скорика – «Архів фольклорних записів акад. Д. Яворницького (1940 – 1945), «Бойківщина» (зберігається в архіві Інституту народознавства у Львові, 1944–1947), рукописи праць «Семен Палій – білоцерківський полковник» (1947, за цю працю учений отримав ступінь доктора наук), «Матеріали до генезису народного орнаменту» (1946) та ін. Аналіз проблематики засвідчує: вчений-ерудит, педагог-практик обстоював ідею контекстного дослідження фольклору, мови, етнографічного матеріалу, історичних процесів на основі вивчення регіональної специфіки. На жаль, професійна діяльність М. Скорика у науковому та педагогічному напрямах недостатньо реалізувалась через ідеологічні утиски.

Учнем М. Скорика вважають його сина – Мирослава Скорика, у майбутньому викладач Київського державної консерваторії імені П. Чайковського, професор Львівської консерваторії, член Спілки композиторів України, керівник камерного оркестру Вищого музичного інституту імені М. Лисенка, всесвітньовідомий композитор, який «працював у неофольклорному напрямі»²⁴⁸.

В історію становлення академічних традицій слов'янознавчих, лінгвістичних, історичних наук в умовах університетів **Адам-Роберт Альфредович Фішер** (1889 – 1943) увійшов як «доктор філології, професор етнології, керівник Інституту етнографічного, член Наукового товариства у Львові, Наукового товариства у Варшаві, член

²⁴⁷ Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / Упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик Ірини Коваль-Фучило. – К.: Логос, 2011. – С. 12-13.

²⁴⁸ Кияновська Л. Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи: [монографія] / Л. Кияновська. – Львів: «Сполом», 1998. – С. 4.

етнографічної комісії Польської Академії, член-кореспондент Інституту слов'янського у Празі, член Міжнародного Інституту антропологічного в Парижі, секретар Товариства народознавчого у Львові»²⁴⁹, член Берлінського антропологічного товариства, член Антропологічної комісії Польської академії наук у Кракові, дійсний член Польського філософського товариства у Львові, редактор журналу «Lud». Ще студентом філософського факультету Львівського університету (закінчив його за спеціальністю «романська філологія» у 1912 р.) А. Фішер мав можливість відвідувати «етнографічний консерваторіум – практичні заняття із вивчення джерел етнографії поляків, які проводив завідувач кафедри етнології С. Цішевський»²⁵⁰. Кілька років молодий дослідник стажувався у Відні, Празі, Будапешті, Римі. У Берліні навчався за спеціальністю «етнологія та етнографія» на філософському факультеті Берлінського університету. На період його професійного становлення припадає написання фольклористичних праць: про фольклорні та народні вірування («Народний пісенник Порембовича», «Мотив відквітаючої зірки», «Казка про Кракуса», «Байка про обдерту козу», «Польські народні вистави»), про обрядовість поляків (монографія «Поховальні звичаї польського народу» (1921)) тощо.

Р. Тарнавський на основі архівних документів здійснив ретроспективний аналіз викладацької і наукової діяльності А. Фішера за час роботи у Львівському університеті (1921–1941 рр.)²⁵¹. Дослідник зауважив, що восени 1921 р. була прочитана пробна лекція, яка стосувалась проблеми зв'язків етнології з суміжними науками: фольклором, народознавством, історією культури, історією літератури, мистецтвом, мовознавством, психологією, краєзнавством, етнографією, соціологією та ін. Зміст лекцій узагальнив цілісне обґрунтування функцій різних гуманітарних наук та в цьому контексті – функціональний спектр фольклору (у значенні «фольклористика»).

Пізніше А. Фішер був затверджений на посаду доцента кафедри антропології та етнології (з 1924 р. – екстраординарного професора, завідувача кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії

²⁴⁹ Program wykładów na rok. acad. 1931/1932 (Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie). – We Lwowie, 1931. – 186 с. // Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф.П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана. – С. 115.

²⁵⁰ Тарнавський Р. Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 40.

²⁵¹ Там само. – С. 42.

польських земель та Етнологічного інституту при цій кафедрі). Упродовж 1920–1930-х рр. педагог викладав ряд етнологічно-етнографічних та фольклористичних курсів і спецкурсів, змістовим компонентом яких був фольклорний досвід європейських, слов'янських, народів: «Культура польського народу на тлі культури східних народів», «Казки польського народу», «Слов'янська демонологія», «Календарні звичаї польського народу», «Етнографія західних і південних слов'ян», «Етнографія Болгарії», «Етнографія Помор'я» та ін.²⁵². Викладач розробив кілька навчально-методичних праць, серед яких найбільш інформативними вважають «Польський народ. Підручник етнографії Польщі», «Русини. Нарис етнографії Русі», «Нарис етнографії Південно-Східної Польщі». Остання розробка вміщувала розділ про етнографічну специфіку українського етносу, його окремих етнічних груп, хоча й загалом праця не позбавлена політичної заангажованості у контексті ідеологічних засад тогочасної Польщі.

Одним із важливих досягнень А. Фішера є налагодження наукових контактів із етнологами, народознавцями Австрії, Італії, Німеччини, Румунії, Франції тощо. У змісті джерелознавчих, фольклорно-етнографічних праць А. Фішера прослідковується утвердження полікультурного підходу до дослідження, аналізу мови, фольклору, етнографічного матеріалу слов'янських груп. Його реалізація відбувалась у процесі викладання фольклористичних та етнографічних дисциплін. Це не могло не позначитись на професійному зростанні майбутніх педагогів-дослідників, на формуванні у них дослідницьких умінь у напрямі зіставлення фольклорних творів, етнографічної специфіки, мовних явищ різних слов'янських етносів.

Р. Тарнавський на основі архівних ресурсів припускав, що з жовтня 1939 р. А. Фішер повинен був викладати курси: «Головні етнологічні питання на просторі Європи», «Етнографія давніх прусів», практичні заняття з етнографії Польщі; керувати етнологічним семінаром²⁵³. Водночас з причини реорганізації Університету Яна Казимира у Львівський національний університет імені Івана Франка (і відкриття як окремих інституцій історичного і філологічного факультетів) була створена перша кафедра фольклору та етнографії на

²⁵² Тарнавський Р. Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 44.

²⁵³ Там само. – С. 48.

чолі з Ф. Колессою. А. Фішера було затверджено на посаду професора цієї кафедри. До 1941 р. включно він викладав курси з етнографії та фольклору народів Європи, переважно поляків, французів і німців, виконував обов'язки завідувача етнографічного музею при кафедрі.

В історії становлення гуманітарних, слов'янознавчих наук в університетських умовах А. Фішера вважають одним із перших науковців-практиків, який комплексно досліджував фольклор європейських народів і ретранслювати власні наукові здобутки у професійну підготовку майбутніх філологів, істориків. Не позбавлені ідеологічного польського впливу і його наукові праці. Зміст лекцій засвідчує застосування методологічного інструментарію європейських етнографічних та фольклористичних, етнографічних шкіл, що передбачало впровадження порівняльно-зіставних прийомів дослідження фольклору у контекстному вимірі, у зв'язку з антропологічними, етнографічними та етнологічними особливостями слов'янських, європейських народів.

Серед відомих філологів, які шляхом копіткого дослідницького пошуку окреслили суттєві напрями українського літературознавства, мовознавства, фольклористики, розширювали межі проблематики фольклористичних, літературознавчих, мовознавчих досліджень, вирізняється постать **Михайла Степановича Возняка** (1881–1954). З 1939 р. він обіймав посаду професора, а упродовж 1944–1954 рр. – завідувача кафедри української літератури Львівського університету.

Зміст його фундаментальної праці «Історія української літератури» (1920–1924), на думку О. Шутак, підтверджує, що педагог-науковець розвивав «теорію І. Франка та інших учених про паралельне існування впродовж тисячоліть двох форм словесності – усної та писемної, про взаємодію фольклору і літератури»²⁵⁴, вважав, що з міфології беруть початок пісні, перекази, народні казки та ін. М. Возняк ґрунтовно досліджував проблему фольклоризму літератури.

Активною була його діяльність у напрямі аналізу старих рукописів із записами творів української народної словесності (зокрема, він знайшов та інтерпретував збірник українських пісень і дум Кондрацького кінця XVII ст.). Припускаємо, що результати наукової

²⁵⁴ Шутак О.С. Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. XX ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2003. – С. 4.

рефлексії М. Возняка мали вплив на оновлення змісту філологічних дисциплін, фольклористичне спрямування дослідницької діяльності студентської молоді, що сприяло формуванню наукової культури майбутніх учителів.

Утвердження наукових засад гуманітарних, українознавчих, філологічних наук стимулювала професійна діяльність професора, завідувача кафедри слов'янської філології (1944–1950) Львівського університету **Іларіона Семеновича Свенціцького** (1876–1956). Український філолог і етнограф отримав вищу освіту на фізико-математичному факультеті Львівського університету, а потім був вільним слухачем історико-філологічного факультету Петербурзького університету та Археологічного інституту. Певний час поглиблював філологічні знання й у Віденському університеті. Згідно з висновками Г. Сокіл, «найбільшу частину свого життя (1905–1952) І. Свенціцький віддав музейній справі, перебуваючи на посаді директора Національного музею у Львові, львівського відділення Інституту мовознавства»²⁵⁵.

В українознавчому, гуманітарному дискурсі внесок дослідника полягає в підготовці циклу колядок і щедрівок одного бойківського села, до інтерпретації яких був застосований текстологічний аналіз: «Для польового обстеження він взяв архаїчні пласти – колядки, щедрівки, замовляння, що відтворюють як язичницьке, так і християнське світобачення і світорозуміння»²⁵⁶. І. Свенціцький орієнтував майбутніх філологів на ґрунтовну інтерпретацію фольклорних творів, що, звичайно, сприяло формуванню їх інтерпретаційно-дослідницьких умінь, розвивало естетичне сприйняття фольклорного слова.

У 1990 р. одним із ініціатором відновлення кафедри фольклористики при Львівському університеті був доктор філологічних наук, професор **Денисюк Іван Овксентійович** (1924–2009) – літературознавець, франкознавець, педагог, фольклорист. У 1953 р. він закінчив Львівський університет і працював у цьому класичному навчальному закладі з 1956 р. на кафедрі української літератури і на кафедрі української фольклористики.

Коло його наукових інтересів достатньо диференційоване, що

²⁵⁵ Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 384.

²⁵⁶ Там само. – С. 382.

включало регіональні дослідження мови, проблеми історії фольклористики, літературознавчі дослідження, франкознавчі студії. Про це свідчать його наукові розвідки: «Михайло Павлик» (1960), «Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст.» (1981, 1999), «Ратнівщина: історико-краєзнавчий нарис» (1998, у співавт.), «Дворянське гніздо Косачів» (1999, у співавт.), «Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» (1963, у співавт.), «Амазонки на Поліссі» (1993), «Невичерпність атома» (2001, франкознавчі дослідження), збірники праць «З його духа печаттю» (2001), «Semper tigo» (2002), «Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 томах, 4 книгах» (2005) та ін.

Теоретико-методологічні засади українознавчих, фольклористичних досліджень І. Денисюка, на переконання С. Пилипчука, «сформувалися на основі дослідницьких рефлексій «класиків» українського уснословеснознавства (М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси)». Персоналії відомих літературознавців, фольклористів «були для вченого беззаперечними авторитетами, котрі окреслили перспективи розвою національної фольклористики, чітко задекларували комплекс першочергових завдань, продемонстрували виважену, засновану на найкращих галузевих здобутках, тактику аналітичного розбору багатой народнопоетичної скарбівни»²⁵⁷. Цей факт підтверджує стійкий зв'язок поколінь у напрямі дослідження усної народної творчості, фольклорного досвіду, розвиток наукових й освітніх традицій, що визначило становлення «львівського» фольклористичного осередку.

У контексті впровадження наукових результатів у педагогічний процес фундаментальною є його праця «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)»²⁵⁸. За свідченнями С. Пилипчука, науковарозвідка «вже за життя професора стала хрестоматійною», адже педагог-дослідник «не пропонує нудних, «заїжджених формулок», а, навідворіть, демонструє постійний пошук нового, свіжого, незатертого, незаяложеного слова, він не йде утоптаними стежками, уникає нехитрого крокування торованим шляхом», його

²⁵⁷ Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

²⁵⁸ Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3-х тт., 4-х кн. / І.О. Денисюк. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. – Т. 3: Фольклористичні дослідження. – 404 с.

науковий текст «захоплює незгірш віртуозно побудованого новелістичного сюжету, який всупереч канонам звичного академічного мовлення рясніє метафорами, який спрямований не лише на вичерпне висвітлення змісту, а й відзначається увагою до форми повідомлення»²⁵⁹.

Науковий хист, наставницька професійна позиція І. Денисюка створили плідне підґрунтя для становлення нового покоління філологів, фольклористів – ініціативних, аксіологічно спрямованих на системне вивчення фольклору, історії, обґрунтування методологічних засад, які виводять українську фольклористику на європейський, загальносвітовий рівень. Найбільш яскравими її представниками на сучасному етапі є викладачі кафедри фольклористики імені Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

Одним із ініціаторів відновлення кафедри фольклористики у Львівському університеті, «львівського» фольклористичного університетського осередку вважають **Теофіля Івановича Комаринця** (1927–1991) – доктора філологічних наук, професора, голову Товариства української мови імені Тараса Шевченка, головц комісії шевченкознавства Наукового товариства імені Шевченка. У 1940 р. він вступає до Учительського інституту у Кременці, а через рік – до Львівського університету. Педагогами Т. Комаринця були відомий літературознавець М. Возняк та патріарх української фольклористики Ф. Колесса.

Після закінчення університету Т. Комаринець навчався в аспірантурі Інституту літератури імені Т. Шевченка, у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію «Т. Шевченко і народна творчість»²⁶⁰. З 1955 р. викладав на кафедрі української літератури Дрогобицького педагогічного інституту, з 1967 р. – на кафедрі Львівського університету. У 1987 р. Т. Комаринець захистив докторську дисертацію на тему «Ідейно-естетичні основи українського романтизму»²⁶¹.

З 1990 р. професор очолив відновлену кафедру української фольклористики у Львівському університеті. З діяльністю кафедри

²⁵⁹ Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3-х тт., 4-х кн. / І.О. Денисюк. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. – Т. 3: Фольклористичні дослідження. – 404 с. – С. 7.

²⁶⁰ Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість / Т. Комаринець. – К.: Держ. вид-во художньої л-ри, 1963. – 229 с.

²⁶¹ Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія / Теофіл Комаринець. – Львів: Вища школа, 1983. – 224 с.

пов'язаний інноваційний розвиток фольклористичних напрямів (етномузикознавства, текстології, джерелознавства, історії фольклористики та ін.), становлення системи фольклористичної підготовки майбутніх фольклористів.

Педагогічна дія Т. Комаринця на студентську молодь здійснювалась шляхом культивування людяності, гуманістичних цінностей, водночас полягала у вираженому, послідовному науковому пошуку, стимулюванні самостійності у фольклористичних дослідженнях. Про володіння прийомами педагогічної майстерності Т. Комаринця свідчать спогади його колишнього студента, відомого літературознавця М. Шалати: «На лекціях говорив неквапно, розважно, ніби добираючи зі скарбниці потрібне слово... Умів говорити підтекстом, коли годі було сказати прямо. Мали чому повчитися в нього кмітливі студенти... Ще й досі ставлять його за приклад викладацької ерудиції, людяності, культури»²⁶².

Т. Комаринець одним із перших учених-педагогів радянського періоду досліджував генезу становлення романтизму як художньо-стильового напрямку в українській і слов'янських літературах. Дослідник проаналізував передумови, тенденції виникнення романтизму в українській культурі, літературі, мистецтві, роль у цьому процесі фольклорних джерел, починаючи від праць О. Бодянського, П. Гулака-Артемовського, М. Максимовича, І. Срезневського, М. Костомарова, Л. Боровиковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін. Прослідкував трансформацію ідеї народності крізь призму текстологічного аналізу, авторських творів, дослідив проблеми етностетики фольклору (тепер це лінгвофольклористичний напрям у фольклористиці).

Т. Комаринець також комплексно досліджував питання освоєння естетичного досвіду культури, фольклору в контексті слов'янських культур, літератур, переконливо доводив: «Чим глибше література черпає з народної поезії, тим яскравіше виявляється те спільне, інтернаціональне, що властиве всім народам»²⁶³. Спектр цих проблем викладач ретранслював в освітню практику: у зміст базового курсу з українського фольклору у процесі професійної підготовки майбутніх

²⁶² Комаринець Т. Біобліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко; авт. передм.: В. Івашків, О. Комаринець; редкол.: В. Кметь (голова) та ін. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 168 с.: іл., портр. – (Українська бібліографія. Нова серія. Чис. 26. Біобліографія вчених університету). – С.17.

²⁶³ Там само. – С. 145.

філологів, у розробку науково-дослідницької проблематики для студентських робіт. Це були інноваційні кроки у вивченні українознавчих, філологічних наук у радянський період, що сприяло утвердженню полікультурного підходу до аналізу українського і слов'янського мовного, літературного, фольклорного досвіду, дослідженню міжкультурної взаємодії в історії філологічних студій.

Для становлення академічних традицій в університетському середовищі фундаментальним є науково-педагогічний досвід **Володимира Леонідовича Гошовського** (1922–1996). Педагог-ерудит займав посаду викладача кафедри фольклористики Львівського університету з 1990 по 1994 рр. Однак повноцінна реалізація його професійного таланту, наукової ерудиції в напрямі розвитку музичної фольклористики припадає на період 1951 – 1989 рр. Майбутній дослідник-педагог у галузі музичної діалектології, порівняльного музикознавства та кібернетичної музикології, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства навчався у Празькому університеті, студіюючи музикознавство, слов'янську філологію та етнографію.

В «ужгородський» період діяльності (1946–1960 рр.) В. Гошовський працював завідувачем Ужгородського краєзнавчого музею, викладав іноземні мови, музичні дисципліни (гармонію і музичний фольклор), завідував секцією народних музичних інструментів. Відомо також, що в Ужгородському музичному училищі дослідник заснував оркестр народних інструментів і трьох спеціальних інструментів (гітари, домри і балалайки)²⁶⁴.

У 1961–1974 рр., працюючи у Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка, український фольклорист та етномузиколог організував діяльність Кабінету народної музики, сприяв активізації експедиційно-фольклористичної та наукової діяльності студентів. Значну увагу «приділяв їх фаховому вихованню, науково-дослідній роботі, наголошував на важливості та необхідності відвідування лекцій і на активній праці у Студентському Науковому Товаристві»²⁶⁵.

У цей період науково-педагогічної діяльності В. Гошовський

²⁶⁴ Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf. – Мова укр. – Загол. з екрану.

²⁶⁵ Там само.

розробив програму з музичного фольклору, брав участь у розробці навчально-методичного забезпечення з української народної музично-поетичної творчості, керував фольклорним гуртком. Упродовж 1975–1986 рр. працював на посаді старшого наукового співробітника Інституту мистецтв при АН Вірменії, керував групою викладачів та аспірантів Єреванської консерваторії. Повернувшись до Львова (1986), В. Гошовський заснував товариство «Рідна пісня», фонограмархів при Львівському товаристві охорони пам'яток історії та культури, читав лекції при Спілці композиторів, вів радіопрограми з проблем етномузикології.

У 1991 р. Т. Комаринець запросив дослідника обійняти посаду викладача відновленої кафедри фольклористики при Львівському університеті. На основі документальних матеріалів В. Пасічник доводив, що діяльність В. Гошовського у Львівському університеті передбачала низку завдань: «розробка програми дисциплін для філологів, етнографів, які повинні були вивчати такі дисципліни (елементарна теорія музики та музичні форми; сольфеджіо; український музичний фольклор; музична фольклористика; формалізація, аналіз та класифікація музично-фольклорних текстів; основи структурного аналізу; народні музичні інструменти в Україні; український танець і танок; основи кінетографії); «створення в університеті фонограмархів народної музики або Центр народної музики»; «підготовка фахових користувачів-дослідників (етномузикологів) для експлуатації розробленої ним автоматизованої інформаційної системи з опрацювання музично-фольклорних текстів УНСАКАТ, таким способом закласти підвалини кібернетичної етномузикологічної школи»²⁶⁶.

Професіоналізм В. Гошовського, ґрунтовні теоретичні та практичні здобутки, реалізовані у наукових працях («Фольклор і кібернетика» (1964), «Принципи і методи систематизації і каталогізації народних пісень у країнах Європи» (1966), «Українські пісні Закарпаття» (1968), «У витоках народної музики слов'ян» (1971), «Вірменський універсальний структурно-аналітичний каталог вірменського фольклору» (1977)), утвердили етномузикознавчий напрям в українській фольклористиці, сприяли становленню системи підготовки етномузикологів.

²⁶⁶ Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf. – Мова укр. – Загол. з екрану.

3.2. Науково-педагогічна діяльність викладачів Київського університету у вимірах академічної культури

В історії становлення академічних традицій, розвитку українознавчих, гуманітарних наук в університетських умовах зафіксовані знаменні події, які кардинально вплинули на процес кристалізації її теоретико-методологічних основ, диференційовану розгалуженість проблематики наукового аналізу, структурування змісту літературознавчих, лінгвістичних дисциплін у підготовці майбутніх педагогів, дослідників. Подією такого переломного значення щодо формування фундаментальних науково-теоретичних та педагогічних засад різних наук в університетському середовищі є призначення від початку заснування Університету Святого Володимира його першим ректором, завідувачем кафедри російської словесності **Михайла Олександровича Максимовича** (1804–1873). Науково-дослідницька і педагогічна діяльність М. Максимовича зумовила обґрунтування теоретичних основ літературознавства, фольклористики, джерелознавства, становлення університетських традицій вивчення мови, літератури, народної словесності, які, зокрема, на сучасному етапі є визначальними у «київському» університетському осередку.

Аналіз фольклористичних праць підтверджує, що призначення М. Максимовича на посади завідувача кафедри російської словесності та ректора університету пов'язане з «бажанням ученого повернутися в Україну (до того часу займав посаду професора ботаніки у Московському університеті), туди, де, за його словами, були «земля і небо його предків». Він пов'язував із цим переїздом надію глибше займатися українським фольклором. Про це він згадував і в передмові до збірника 1834 р. («Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем»)²⁶⁷.

Знаковість діяльності М. Максимовича в Університеті Святого Володимира можна пояснити тим, що, на думку В. Короткого і С. Біленького, «якщо він не був би призначений на кафедру російської словесності, він ніколи не став би символічним засновником новочасних українських студій... Це було його хобі, і могло б так ним і лишитись... І

²⁶⁷ Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 124-125. Там само. – С. 51.

лише призначення його на кафедру словесності надало словесникові необхідну професійну базу і слухацьку аудиторію»²⁶⁸. До призначення на посаду ректора Університету Святого Володимира учений-педагог уже здобув авторитет талановитого дослідника у слов'янському науковому середовищі.

У 1827 р. М. Максимович видав збірник «Малорусские песни». Це була унікальна подія в історії українознавчих студій. М. Грушевський назвав «Предисловие» до цього видання «маніфестом української фольклористики»²⁶⁹. На переконання Я. Гарасима, цю передмову можна вважати маніфестом культурно-історичної школи в українській фольклористиці, а «ідеї цієї наукової школи, які в афористичній формі та з енергією упевненості висловив М. Максимович, не народилися в один день. Вони на стадії ферментації давали про себе знати якоюсь мірою раніше»²⁷⁰.

Я. Гарасим визначив 4 сутнісні константи передмови до збірника М. Максимовича, які вплинули на подальший розвиток фольклористики, етнографії, літературознавства:

1) концепція історизму усної словесності (історизм виявляється у потрактуванні М. Максимовичем пісень як «пам'ятників», які виражають народність (національність) і відображають повір'я, звичаї, події дійсності);

2) концепція національної самобутності (включає в себе дослідження національної ментальності і зумовленої нею художньої специфіки фольклору. М. Максимович змалював картину ментальності українця як неодноманітну, спостеріг у психіці його енергію, яка зумовила відповідний характер експресивної нашої народної творчості);

3) концепція художньої специфіки фольклору (художню характерність усної народної творчості М. Максимович мислив у тісному зв'язку із національною ментальністю її носія. Динамізм, енергія, здатність до поривів пристрасті в характері українця позначилися на такій істотній категорії поетики, як викладова форма твору);

²⁶⁸ Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 51.

²⁶⁹ Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6-и тт. 9 кн. – Т. 1. / Упорядн. В.В. Яременко; Авт. передм. П.П. Кононенко; Прим. Л.Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»).

²⁷⁰ Гарасим Я.І. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я.І. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – С. 23.

4) концепція зв'язку фольклору та літератури (увагу до народних пісень М. Максимович обґрунтував намірами оновити літературну поезію її зв'язком зі словесністю, яка виросла на рідному ґрунті, тобто з усною народною поезією. Він сподівався, що звернення до народних джерел сприятиме національній самобутності літератури)²⁷¹.

Узагальнивши провідні ідеї М. Максимовича, В. Федас слушно дійшла висновку, що «з виходом збірника 1827 р. українська фольклористика розпочала рух у напрямку формування концептуальних засад та фундаментальних методологічних позицій»²⁷². А у збірнику «Украинские народные песни» (1834 р.), зауважив Б. Кирдан, М. Максимович уперше подає професійну програму збирання пісенних жанрів українського фольклору, яка багато в чому задовольняє і сучасні вимоги науки. «При її складанні М. Максимович використовував власний досвід семилітнього записування українських народних пісень»²⁷³. Учений-педагог обстоював ідею інваріантного записування фольклорних текстів.

До призначення на посади професора російської словесності, завідувача відповідної кафедри, ректора університету М. Максимович уже мав репутацію талановитого дослідника народної словесності. З 1834 р. учений-педагог реалізовував «ідею відродження в Києві наукового життя, заснування тут археографічної комісії, дослідної роботи, сам занурився у дослідження старожитностей, історії, літератури, мови України, своїми блискучими університетськими лекціями намагався зацікавити і залучити до цієї праці талановиту молодь»²⁷⁴.

За спогадами В. Шульгіна, учня М. Максимовича, автора першої історії Університету Святого Володимира, дисципліну «російська словесність» читали три викладачі: професор М. Максимович, а з 1836 р. йому допомагали ад'юнкти М. Голубков, а потім В. Крассов. Основу лекцій М. Максимовича складали записи, які він готував на основі аналізу пам'яток української і слов'янської словесності.

Особливо детально учений інтерпретував твори «великоросійської»

²⁷¹ Там само. – С. 25-28.

²⁷² Федас В.В. Науково-теоретичні засади фольклористичної діяльності Михайла Максимовича: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Валентина Володимирівна Федас; Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2006. – С. 6.

²⁷³ Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – С. 63.

²⁷⁴ Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 52.

та «південноросійської» народної поезії, здійснював текстологічний аналіз «Слова о полку Ігоревім». Упродовж 1836–1837 рр. він викладав спочатку три, а потім півтори години на тиждень критичне читання зразкових російських письменників, для розбору творів студентів, проводив заняття казеннокоштных студентів, читаючи лекції з різних дисциплін²⁷⁵. Ці факти свідчать про внесок у становлення текстологічного напрямку фольклористики у контексті освітньої практики.

До 1840 р. М. Максимович викладав історію російської словесності, критичне читання зразкових російських авторів, розбір студентських творів, правила літературної критики, теорію поезії, практичні вправи у творах, у критиці та усному тлумаченні. Упродовж 1843–1845 рр. читав курси історії російської словесності, критику зразкових російських авторів. В останні роки роботи в університеті йому допомагав ад'юнкт М. Костир.

У другій половині 1830–1840-х рр. М. Максимович виконував об'єднувальну роль в університетському середовищі та серед української інтелігенції. Авторитет вдумливого науковця, талановитого педагога мав завдяки особистісним якостям, що проявлялись у повазі до студента, у прагненні сформуванню естетичне сприйняття художнього, фольклорного слова, у педагогічній майстерності, яка реалізовувалась у пріоритеті емоційного викладання дисциплін над логічним викладом навчальної інформації. В. Шульгін зауважив, що «лекціями про народну поезію і «Слово о полку Ігоревім», критичними розборами авторів М. Максимович умів прищепити слухачам любов до прекрасного і впливати на естетичний розвиток молодих людей. У цьому і полягала велика заслуга М. Максимовича для молодого університету, більш плідна і той час більш необхідна, ніж масштабна, але суха ерудиція»²⁷⁶.

В основу викладання російської словесності М. Максимович поклав філософські ідеї Ф.-В. Шеллінга і Ф. Баадера. Учений розглядав історію «як основну науку в цілій філософській системі і внаслідок цього почав вивчати історію та фольклорні джерела, оскільки саме в народних піснях персоніфікувалася суспільна свідомість («дух» народу). Через це історія кожного народу мала бути самостійною, без копіювання

²⁷⁵ Шульгін В. История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – С. 121-122.

²⁷⁶ Шульгін В. История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – С. 122.

інших»²⁷⁷.

Свідченням реалізації наукових ідей, дієвості педагогічної майстерності є вступна лекція М. Максимовича «О значении и происхождении человеческого слова» (надрукована в Журналі міністерства народної освіти (1834)) та «История древней русской словесности» (частина перша, 1839). Вступну лекцію, яку М. Максимович прочитав 1 вересня 1834 р., символічно відкриваючи нову сторінку у своєму житті²⁷⁸, дослідники називають переломною подією у своїй науковій біографії. У зміст лекцій до історії словесності, як зазначають В. Короткий, С. Біленький, упроваджувались й елементи народної словесності. Дослідник писав:

– словесність належить не одній особі (як твір), а всьому народу. Словесність співмірна з життям народу, складає його потребу і наявна у кожного народу. Подібно до життя народу, словесність буває різних ступенів, з різними особливостями: один народ виражає одне, інший – інше. Тому можна судити про ступінь розвитку власного внутрішнього життя народу, його значущість в історії людства;

– словесність за характером матеріалу має три складові: «пам'ятність», «ізустьність», «писемність»;

– «словесність» охоплює як усне слово, так і писане, тоді як «література» – лише писане²⁷⁹.

Архівні джерела інформують, що у змісті курсу з історії російської поезії М. Максимович висловив власне розуміння сутності народної словесності, зокрема, прослідкував її значення як чинника передачі колективної інформації, механізму збереження етнічної пам'яті: «Спочатку існувала усна словесність... Не вся словесність заключна в письменах, значна її частина живе лише в пам'яті народу, переходить ... від покоління до покоління²⁸⁰.

У лекційних матеріалах з російської й української народної словесності М. Максимовича запропоновано зразки стилістичного, ритміко-мелодійного аналізу багатьох фольклорних текстів, зокрема: «Ой

²⁷⁷ Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 126.

²⁷⁸ Там само. – С.152.

²⁷⁹ Там само. – С. 170-172.

²⁸⁰ История русской поэзии. Введение. Лекция М. Максимовича // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Ф. 32. – Од. зб. 462. – Арк. 1-8зв. – Арк. 3.

Морозе, Морозенку», «Ой не шуми, луже, дуже...», «Говорит Илья Муромец Иванович», «Лучина, лучинушка березовая...» тощо. Учений-педагог приділяв значну увагу текстологічній інтерпретації російських і українських народних пісень на рівні змісту і форми, доводячи, що «всі події життя можуть відтворювати поетичний настрій душі, яке втілюється в пісні: тому пісня – загальна і одвічна форма народної поезії...»²⁸¹.

Аналіз змісту лекційних матеріалів М. Максимовича до літературознавчих, лінгвістичних дисциплін створює підстави для висновку: учений він був представником романтизму, спадкоємцем німецької класичної філософії, зокрема, поглядів І. Гердера на народність, мову і словесність, згідно з якими мова (словесність) розглядалась як вираження душі народу, вроджена якість, індивідуальна в кожного етносу. Ці положення «мали вирішальне значення для розвитку «українських студій»... В одній із лекцій М. Максимович утверджував наявність окремої «південноросійської» (української) мови, що відносилась ним до східної галузі слов'янських мов і була проміжною між «руською» і польською мовами»²⁸².

М. Грушевський вважав, що від книги «История древней русской словесности» М. Максимовича «веде свою історію наша дисципліна»²⁸³ (йдеться про українознавчі дисципліни). Титанічна праця фольклориста М. Максимовича стимулювала багатьох дослідників до написання наукових студій «над новим українським письменством» (за М. Грушевським). З'явилися «О замітках о рускій літературі» І. Вагилевича 1844 р. і «Три вступительные преподавания» Я. Головацького (1848–1849), у яких «подано перші спроби загального огляду українського письменства...»²⁸⁴.

«История древней русской словесности» М. Максимовича – це спроба структурування змісту курсу історії російської літератури. У процесі

²⁸¹ Записки М. Максимовича к лекциям о русской и украинской народной поэзии. Отдельные листы (1830 – 1840-е гг. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 32. – Од. зб. 391. – Арк. 14.

²⁸² Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-т», 1999. – С. 172-174.

²⁸³ Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6-и тт. 9 кн. – Т. 1. / Упорядн. В.В. Яременко; Авт. передм. П.П. Кононенко; Прим. Л.Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»). – С. 47.

²⁸⁴ Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6-и тт. 9 кн. – Т. 1. / Упорядн. В.В. Яременко; Авт. передм. П.П. Кононенко; Прим. Л.Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»). – С. 48.

викладання цієї дисципліни, на думку Л. Білецького, «учений цілком стояв на культурно-історичному становищі й будував його у зв'язку з історією мови в дусі теорії братів В. і Я. Грімм: «Іменем словесності визначають цілокупність пам'яток, де виявилась душа й життя народу за допомогою мови, усно або писано; тут також учений розрізняє усну поезію й називає її словесністю, писану, яку зве «сочиненіями» (творами)»²⁸⁵. Л. Білецький, обґрунтувавши основні етапи становлення літературно-критичних наукових шкіл у українському науковому дискурсі, вважав, що перед М. Максимовичем «розкривалось широке поле наукової праці з історії літератури, переважно української. І на цьому становищі перше, що наш учений опрацював, це найвидатніший український твір «Слово о полку Ігоревім»²⁸⁶.

Переклад М. Максимовичем цінної пам'ятки та його критична розвідка «К объяснению и истории Слова о полку Игореве» засвідчують науково обґрунтований підхід вченого-педагога до аналізу давньоруського твору – здійснення порівняльного аналізу зразків народної словесності (порушення проблеми фольклоризму літератури. – М.В.). Його міркування щодо інтерпретації художньо-естетичного, образного виміру «Слова...» знайшло відображення у змісті дисциплін з російської словесності, історії російської словесності.

Л. Білецький виокремив тривимірну структуру праці М. Максимовича «К объяснению и истории Слова о полку Игореве»:

1) у першій частині, «з'ясувавши історію праць над цим твором, сконстатувавши найрізноманітніші проблеми, які вчені вже поставили, але не вирішили остаточно, проф. М. Максимович цілком логічно переходить до вирішення найспішнішої справи – справи оригінальності і давності «Слова»... Текст «Слова...» після аналізу нашого вченого свідчить про те, що цей твір є виявом тодішньої, з одного боку, літературної поезії, а з другого – народної поетичної творчості»;

2) «у другій частині вчений підходить до з'ясування світогляду і тих поетичних рефлексів автора «Слова...», що ховаються в його пісні... Великою кількістю паралелей із української народної поезії переконує (М. Максимович) нас, що ці моменти автор розгорнув лише в дусі нашої народної пісні...»;

²⁸⁵ Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: Либідь, 1998. – С. 82.

²⁸⁶ Там само. – С. 78.

3) «третя частина студії – видатний для того часу аналіз вислову у «Слові...» й поетичної мови, цебто вчений аналізує поетичні засоби малювання..., розглядає різні типи порівнянь у «Слові...» й доказує їх народність на основі великої кількості прикладів із української народної поезії... Далі автор з'ясовує народно-поетичну символіку..., переходить до з'ясування форми «Слова...»²⁸⁷.

Аналіз давніх пам'яток, літературних текстів крізь призму їх «відфольклорної» основи, дослідження народних джерел української мови стали об'єктом аналітичних студій М. Максимовича – розвідок і статей («К истории малорусского языка», «О народной исторической поэзии в древней Руси», «Книжная старина южнорусская», «Начатки русской филологии»), які, як вважав історик української літератури О. Огоновський наприкінці ХІХ ст., «служать тепер засновком до дальших студій філологічних, історичних, археологічних і етнографічних, і в великій часті заявляють чималу стійкість літературну»²⁸⁸.

Під керівництвом М. Максимовича студенти (понад 60 осіб) здійснювали наукові пошуки у галузі дослідження народної словесності. Окремі роботи свідчать про особливий інтерес «до вивчення минулого Малоросії, пронизані глибокими симпатіями до народу і традицій України, виражених у народних малоросійських думках і піснях»²⁸⁹. Учні вважали М. Максимовича знавцем давнини і пристрасним збирачем народних пісень. Підтвердженням стимулювання літературної творчої діяльності студентів на фольклорній основі є вірш Д. Пильчикова «Украина»²⁹⁰, поетика, стилістична специфіка, образотворення якого мають виразну «відфольклорну» ґенезу.

З ініціативи М. Максимовича на історико-філологічному відділенні філософського факультету університету була організована педагогічна практика з російської словесності для студентів четвертого курсу²⁹¹. Про останній період педагогічної діяльності М. Максимовича (початок

²⁸⁷ Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: Либідь, 1998. – С. 78-80.

²⁸⁸ Огоновський О. Історія літератури руської [української] [Текст] / О. Огоновський. – Мюнхен, [19--?]. Ч. 4 : Вік ХІХ. Поезія. Драма. – Фотопередр. з вид. Львів, 1897 р. О. Горбача. – 1992. – С. 168.

²⁸⁹ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 157.

²⁹⁰ Там само. – С. 158.

²⁹¹ Черняк С.Г. Освітня діяльність Київського університету Св. Володимира (1833 – 1863): монографія / Сергій Черняк. – К.: Академперіодика, 2011. – С. 52.

1840-х рр.) збереглись достатньо суперечливі спогади: «Наш словесник еще более отстал от науки и, конечно, не мог удовлетворить любознательности своих слушателей, затронутой чтениями М. Костира (викладача російської словесності, ад'юнкта М. Максимовича). Читал же он свои лекции по своей печатной книжке слово в слово, прерывая по временам скучное до тошноты переомысление писателей духовного чина рассказами о своем знакомстве с Пушкиным, Гоголем, Иннокентием и др. знаменитостями»²⁹². Зокрема студент М. Максимовича, у майбутньому відомий історик і фольклорист М. Костомаров згадував про нього як про людину «невеликої вченості, але дуже розумного і безпристрасного в тих питаннях, які були йому добре знайомі. Бесіди з ним були загалом приємні і взагалі не давали приводу сформулювати такий вирок, яким його вже після смерті так несправедливо пригостив П. Куліш»²⁹³.

Отже, аналіз науково-педагогічного досвіду М. Максимовича засвідчив, що з його діяльністю пов'язаний знаковий період становлення українознавчих наук. Учений «розробляв історичні просторово-часові параметри їх предметного поля»²⁹⁴, ретранслював результати власних наукових пошуків в освітню практику підготовки майбутніх філологів та істориків в Університеті Святого Володимира.

Праці М. Максимовича, – вважає В. Федас, – створили «теоретико-методологічний фундамент української фольклористики у контексті світової науки»²⁹⁵. О. Івановська, обґрунтовуючи значення педагога-ученого як основоположника української фольклористики і фольклористичної школи в Київському університеті, акцентувала увагу на тому, що праці, педагогічна діяльність М. Максимовича «спонукали українське студентство до активних пошуків та пропаганди творів фольклору, історичного епосу, пов'язаного із найяскравішими сторінками національного визволення, створення у ХІХ ст. українських шкіл для молоді та старшого загалу, а пізніше – дозволили об'єднати під егідою П. Чубинського у Південно-Західний відділ Російського

²⁹² Черняк С.Г. Освітня діяльність Київського університету Св. Володимира (1833 – 1863): монографія / Сергій Черняк. – К.: Академперіодика, 2011. – С. 242.

²⁹³ Там само. – С. 249-250.

²⁹⁴ Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 57-58.

²⁹⁵ Федас В.В. Науково-теоретичні засади фольклористичної діяльності Михайла Максимовича: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Валентина Володимирівна Федас; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 6.

Географічного товариства»²⁹⁶. Таким чином, аналіз наукової і викладацької діяльності М. Максимовича підтверджує, що він був вченим-практиком, який сприяв становленню професійних засад розвитку українознавчих, гуманітарних, філологічних наук у класичних університетах України.

Традиції викладання літературознавчих, лінгвістичних дисциплін, закладені М. Максимовичем, продовжив його учень – **Микола Трохимович Костир** (1818–1853). Магістр російської словесності, доктор слов'яно-руської філології працював в Університеті Святого Володимира упродовж 1839–1851 рр. на посадах в.п. ад'юнкта, ад'юнкта кафедри російської словесності (на цю посаду був призначений за рекомендацією М. Максимовича). Колеги називали М.Костира фахівцем широких наукових інтересів, що реалізовувалось у практиці викладання філологічних дисциплін: історії давньоруської літератури, теорії літератури, загального й порівняльно-історичного мовознавства, історії російської мови.

Найважливішим досягненням М.Костира як педагога було те, що він «збагатив навчальні програми теорією поезії, драми та прози, критичним аналізом сучасної літератури, опікувався гуманітарною освітою фахівців з різних галузей і підготував курси російської літератури для студентів-юристів та математиків»²⁹⁷. Згодом науковець започаткував філологічну школу в Харківському університеті. З 1851 р. до кінця життя він обіймав посади екстраординарного, ординарного професора. Магістерська дисертація «Про значення Жуковського і Батюшкова в російській літературі» (1845), інші праці («Филологические изыскания в Переяславе и Киеве» (1852), «Литературно-эстетический очерк» (1853) та ін.) засвідчують контекстний підхід викладача до аналізу різних явищ культури, народної словесності крізь призму зв'язків з історією, літературою, археологією.

М. Сумцов у бібліографічній статті про М. Костира відзначав його професійні та особистісні якості: «Лекції М. Костира у Харківському університеті мали форму блискучих імпровізацій з відтінком мрійливості.

²⁹⁶ Івановська О.П. Традиції фольклористичної наукової школи Шевченкового університету / Олена Івановська // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 33. – Ч. 2. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – С. 9.

²⁹⁷ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Аудиторія була завжди заповнена студентами різних факультетів...»²⁹⁸. М. Сумцов акцентував увагу на ініціативі викладача щодо оновлення методів і форм підготовки студентів, активізації самостійної роботи та спонукання до творчої діяльності (наприклад: щорічно кожен студент мав підготувати два твори або шість вправ з римування): «У Києві і Харкові він організовував співбесіди, літературні вечори, роздавав студентам для читання книги релігійно-морального змісту»²⁹⁹.

М. Костир ініціював ряд реформ (однак не всі з них були підтримані керівництвом Університету Святого Володимира та Харківського університету) у підготовці майбутніх філологів та істориків; ініціював проведення археологічної експедиції біля Переяслава і в Сумах; почав видавати журнал для студентів і викладачів «Науково-літературна записка». М. Костир був одним із ініціаторів організації етнографічної, археологічної практик для студентів-істориків. Зокрема, у своєму рапорті він рекомендував зібрати легенди про збудування Переяслава і Зміїного Валу навколо нього³⁰⁰.

Активний розвиток українознавчих, історичних, гуманітарних наук в Університеті Святого Володимира пов'язують із діяльністю громадського діяча, етнографа, фольклориста, поета, драматурга, історика, одного з організаторів Кирило-Мефодіївського братства **Миколи Івановича Костомарова** (1817–1885). М. Костомаров навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету (1833–1836), у студентські роки активно почав вивчати побут, історію народу, збирати фольклорний матеріал (з 1837 р.). Б. Кирдан, досліджуючи витоки зацікавлення М. Костомаровим народною словесністю, акцентував увагу на визначальному впливі на нього збірників М. Максимовича, професорів Харківського університету І. Срезневського, А. Метлинського³⁰¹.

Студентський період життя М. Костомарова пов'язаний з діяльністю «гуртка любителів народної словесності» при Харківському університеті. Романтичне захоплення народнописаними творами молодого науковця у

²⁹⁸ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г.Халанского и Д.И.Багалея; вступ. ст. Т.Г.Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 76-82.

²⁹⁹ Там само. – С. 76-82.

³⁰⁰ Дашкевич В. Видатний науковий центр фольклористики (До 135-річчя Харківського державного університету ім. Горького) / В. Дашкевич // Народна творчість та етнографія. – 1940. – №4. – С. 54.

³⁰¹ Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – С. 184-185.

подальшому трансформувалось у пошук інноваційних підходів до дослідження усної народної традиції. Передусім наукові зацікавлення реалізувались у написанні двох магістерських дисертацій з історії і фольклористики.

У 1841 р. міністр освіти С. Уваров наказав знищити першу дисертацію М. Костомарова «О причинах и характере Унии в западной России» за те, що дослідник піддав критиці православних патріархів, владик і духовенство. М. Костомаров подав другу дисертацію на тему «Об историческом значении русской народной поэзии». С. Сірополко зауважив, що під час захисту другої дисертації в Харківському університеті виник цікавий епізод: «Проф. Якимів, один з опонентів, витяг з дисертації два рядки з якогось вірша та вимагав від М. Костомарова довести, що в них є будь-яка поезія. Другий опонент проф. М. Лунін не стримався і, сміючись, сказав: «Це все одно, як би розсікти людину на шматки та вимагати показати, де в неї душа: ні в нозі, ні в руці, ні в усі, ні в носі нема душі, а жива людина – з душею»³⁰². Цей факт підтверджує: в університеті працювали і викладачі, які не достатньою мірою усвідомлювали художню цінність мови, культури, літератури, народної поезії, їхню естетичну самобутність, глибокий морально-етичний потенціал.

Архівні джерела інформують, що «19 серпня 1846 р. Міністр народної освіти затвердив старшого вчителя Київської гімназії №1 магістра М. Костомарова ад'юнктом по кафедрі російської історії в Університеті Святого Володимира з присвоєнням цієї посади за штатом утримання...»³⁰³. З осені 1846 р. він почав читати лекції в університеті, викликаючи жвавий інтерес у студентів. М. Костомаров спрямував наукові пошуки на вивчення історії України, використовуючи при цьому матеріал з народної словесності, здійснюючи текстологічний аналіз фольклорних творів. М. Грушевський згадував, що для М. Костомарова перший рік університетської професури був «моментом великого задоволення своєю діяльністю», адже «його наукова робота стала на університетські рейки; дослідча і педагогічна праця, культура, наука і практична політична праця для народу, заняття поезією і наукою, пляни наукові і громадсько-політичні, історія і фольклор ув'язувались згідливо

³⁰² Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 245.

³⁰³ Письмо Попечителя Киевского учебного округа в Совет Университета Св. Владимира (19 августа 1846 г.) // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 285. – Од. зб. 92. – Арк. 7-7а.

і гармонійно»³⁰⁴.

Результатом такої гармонійної професійної діяльності стало опублікування праці М. Костомарова «Слов'янська міфологія» (1847)³⁰⁵. Книга структурно складалась із матеріалів прочитаних лекцій для майбутніх філологів та істориків. П. Попов писав, що це «була спроба дослідження міфології стародавніх слов'ян на основі писаних джерел, які збереглися в середньовічній літературі, а особливо усних, які побутували в народній традиції слов'янських народів»³⁰⁶.

М. Костомаров структурував лекції на основі міфологічних уявлень народу, символічного світосприйняття, втіленого в уснопоетичних текстах, відображення у фольклорі значущих для народу історичних подій. «Слов'янська міфологія» засвідчила утвердження контекстного підходу до вивчення народної словесності у підготовці майбутніх фахівців, адже фольклорні твори викладач пропонував інтерпретувати крізь призму історичного дискурсу, психологічних характеристик етносу, філософсько-світоглядних орієнтирів українського народу. Сучасні дослідники науково-педагогічної діяльності М. Костомарова характеризують наукову студію як зразок застосування міфологічного методу, як синтез зв'язку історичного матеріалу з фольклорним. На думку Л. Підгорної, у цьому полягає значущість «міфологічної парадигми М. Костомарова як нового кроку в історії розвитку фольклористичної думки»³⁰⁷.

М. Костомаров активно здійснював збиральницьку діяльність на Волині, Харківщині. Л. Підгорна, досліджуючи первні формування наукового світогляду відомого історика-фольклориста, зазначає, що «найбільше зацікавлення в нього викликали ті жанри фольклору, які можна вважати головним джерелом народного духу, – думи та історичні пісні»³⁰⁸. Результати його експедицій реалізовані у розвідці «Про історичне значення руської народної поезії», у «Трудах етнографічно-статистичної експедиції в західно-руський край» (томи III, IV, V за ред.

³⁰⁴ Етнографічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. акад. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930) / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; Відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: Вид-во ІМФЕ НАН України, 2006. – С. 16.

³⁰⁵ Етнографічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. акад. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930) / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; Відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: Вид-во ІМФЕ НАН України, 2006. – 352 с.

³⁰⁶ Попов П.М. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / П.М. Попов. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 116.

³⁰⁷ Підгорна Л.М. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 60.

³⁰⁸ Там само. – С. 11.

М. Костомарова, 1872–1877).

Однак у 1847 р. через розгром Кирило-Мефодіївського товариства М. Костомарова було звільнено з посади у зв'язку з арештом і засланням (1847–1857). Після заслання видатного українського історика, етнографа запросили очолити кафедру російської історії Петербурзького університету, де він і працював до 1861 р. Зауважимо, що подібна пропозиція надійшла у 1863 р. і з Університету Святого Володимира, у 1864 р. – з Харківського університету. У 1869 р. він повторно отримав пропозицію від керівництва Університету Святого Володимира, проте російський уряд не дозволив викладати в українських навчальних закладах. Його підхід до структурування змісту дисциплін історичного спрямування, до аналізу народної словесності, етнічної міфології сприяли обґрунтуванню наукових засад культурно-історичної школи в українській фольклористиці, оновленню змісту історичних та джерелознавчих дисциплін.

У період 1848–1901 рр. в Університеті Святого Володимира сформувалась плеяда викладачів-філологів та істориків. Результати їхньої науково-дослідницької та викладацької діяльності доводять, що зацікавлення естетикою, образністю, смисловими конотаціями літературного, фольклорного слова впливали на оновлення змісту філологічних та історичних дисциплін в університетах, визначили утвердження контекстного підходу до вивчення мови, літератури, народної словесності.

Так, доктор російської словесності, екстраординарний професор російської словесності Університету Святого Володимира **Петро Володимирович Володимиров** (1854–1902) підготував і захистив дисертацію з фольклористичної проблематики – «Критический разбор трудов за последние 15 лет по русскому народному эпосу» (1877). У багатьох його працях здійснено аналіз народнопоетичних текстів слов'янських народів: «Обзор южнорусских и западнорусских памятников письменности от XI до XVII ст.» (1890), «Введение в историю русской словесности» (1896), «Древнерусская литература Киевского периода XI – XIII вв.» (1901). Особливого значення викладач надавав дослідженню історичного розвитку народної поезії, її зв'язку з давньоруською літературою, вивченню дохристиянського періоду життя східних слов'ян на основі переказів, мовних явищ та народної поезії.

Приват-доцент російської словесності, професор, академік Російської Академії наук, фольклорист, історик літератури, дійсний член Історичного товариства Нестора Літописця **Іван Миколайович Жданов** (1846–1901) викладав курси історії давньоруської словесності, історії російської літератури XVIII ст., а також спецкурси про творчість М. Карамзіна та А. Жуковського. Важливим досягненням педагога є те, що він уперше порушив проблему впровадження у зміст філологічних дисциплін зразків народної словесності Київської Русі, що знайшло відображення у працях «Русская поэзия в домонгольскую эпоху» (1879), «К литературной истории русской былевой поэзии» (1881), «Русский былевой эпос. Исследования и материалы» (1895) та ін.

Доктор слов'яноруської філології, ординарний професор кафедри російської словесності, який тривалий час обіймав посаду декана історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира **Олександр Іванович Селін** (1816–1877) упродовж 32 років викладав історію російської літератури та російську мову. Йому належить першість у впровадженні матеріалів билинного епосу у зміст літературознавчих та лінгвістичних дисциплін у підготовці майбутніх фахівців.

Серед університетської педагогічної громадськості у період 1848–1901 рр. відзначились національно свідомі викладачі, які згуртовували біля себе студентів вдумливих, ціннісно зорієнтованих на вивчення та дослідження національної культури, історії, мови, народної словесності, мистецтва студентів. До таких викладачів, який вирізнявся національно свідомою світоглядною позицією, належав **Володимир Боніфатійович Антонович** (1834–1908) – український історик, археолог, етнограф, член-кореспондент Російської АН, професор Університету Святого Володимира (з 1878 р.), співорганізатор «Київської Громади», член Історичного товариства Нестора Літописця, член Одеського товариства історії і старожитностей.

С. Сірополко акцентував увагу на національній спрямованості педагогічної діяльності В. Антоновича: «Він радо допомагав українським гурткам студентської молоді в їхній національній роботі, читаючи для них приватні курси історії, географії та етнографії України. Так, у 1895 – 1896 н.р. В. Антонович читав українською мовою приватний курс про козацькі часи на Україні... У 80-х рр. викладав географію та етнографію України для студенток, які входили до складу українського гуртка на

чолі з Оленою Доброграєвою»³⁰⁹.

З ініціативи В. Антоновича у 1861 р. була створена «Київська Громада», навколо якої зосередилось понад двохсот національно свідомих студентів. Особливо важливий внесок громадівців в освіту полягає у відкритті недільних шкіл для народу. В. Антонович, учень М. Максимовича (був його науковим керівником), цікавився етнографією, народною словесністю, яку вивчав у контексті історичної наукової проблематики. Його праці («Останні роки козацтва на правому березі Дніпра» (магістерська дисертація, 1870), «Нарис історії Великого князівства Литовського до смерті в. кн. Ольгерда» (докторська дисертація, 1878), «Дослідження про козацтво...» (1863), «Про походження шляхетських родів Південно-Західної Росії» (1867), «Про міста в Південно-Західній Росії за актами 1432 – 1798 років» (1870), «Про селян у Південно-Західній Росії за актами 1770 – 1798 років» (1870), «Про промисловість Південно-Західного краю у XVIII столітті» (1874), «Про Унію і стан Православної церкви з половини XVII століття до кінця XVIII століття» (1871), «Про гайдамаччину» (1876)) засвідчують комплексний аналіз історичних процесів в Україні. Народна словесність слугувала важливою джерельною основою, що сприяло обґрунтуванню української національної ідеї.

Для поступу української фольклористики знаковою подією стало видання «Исторических песен малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова» (1874–1875). Коментарі та історичні примітки були підготовлені В. Антоновичем. Це було перше повне видання творів історико-героїчної проблематики, у якому здійснено ретроспективний аналіз опублікування текстів народної словесності в Україні, подано класифікацію жанрів, проаналізовано досвід наукових досліджень фольклорних зразків.

Як активний член Історичного товариства Нестора Літописця (його ініціатор і упродовж тривалого часу голова (1881–1887)), Південно-Західного відділення Російського Географічного товариства, Археологічної комісії, В. Антонович залучав до активної діяльності студентську молодь. В історію університетської освіти В. Антонович увійшов як засновник «київської» історичної школи, послідовниками якої були його студенти, у майбутньому відомі історики-педагоги, громадські

³⁰⁹ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 260.

діячі: М. Грушевський, Д. Багалій, М. Довнар-Запольський та ін.

В. Антонович, за спогадами Д. Багалія, «був професором «російської історії» і читав «отделы русской истории», але під цією офіційною термінологією приховано зміст української історії за стародавньої князівської й литовсько-польської доби, начерк українського джерелознавства»³¹⁰. Фольклорний та етнографічний матеріал слугував В. Антоновичу джерелом інтерпретації історичних процесів, етико-естетичною формою відображення знаменних подій. Ідеї викладача реалізовувались у змісті історичних, джерелознавчих дисциплін.

У 1880-х рр. зусиллями В. Антоновича була створена «київська» історична школа, яка спрямовувала науково-дослідницькі пошуки молодих науковців з історії України, Росії. Увага викладача зосереджувалась на залученні археологічного, історично-географічного, етнографічного матеріалу, який піддавався науковій рефлексії з боку талановитої студентської молоді. Археології, географії, етнографії В. Антонович і його учні приділяли «поважне місце в історичному процесі України»³¹¹. Д. Багалій, представник наукової школи В. Антоновича, зауважив, що професор «зміцнював громадський науковий зв'язок зі слухачами-українцями ... в своїй хатній лабораторії – власному кабінеті, де була розміщена його велика книгозбірня, куди увійшло мало не все, що було необхідного, цінного й рідкого в усіх галузях українознавства»³¹². Українознавча спрямованість наукових пошуків студентів університету не оминула питань вивчення мови, літератури, народної словесності, яка слугувала джерелом дослідження історичного еккурсу українського народу.

Сам Д. Багалій розвивав ідеї своїх учителів – В. Антоновича та В. Іконнікова, які викладали історичні дисципліни (історію Князівської Руси й України, українське джерелознавство, російську історіографію та ін.): «Я поніс з Києва на схід у центр Слобожанщини – Харків... все, що здобув у київській українській документальній школі свого вчителя В. Антоновича для викладів у Харківському університеті... Я йшов туди як початкуючий молодий учений..., як свідомий український діяч, що ним мене утворило київське оточення, щоб розробляти там непорушену

³¹⁰ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 275.

³¹¹ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 276.

³¹² Там само. – С. 276.

ще зовсім цілину – краєву історію Слобідської України і тим виконувати обов'язок українського громадянина»³¹³. Цей факт промовисто засвідчує визначальну роль наукової традиції у формуванні українознавчих осередків, у розвитку етнографічних та фольклористичних досліджень, її вплив на становлення системи підготовки майбутніх учителів, дослідників на засадах культурологічних, аксіологічних пріоритетів в освіті, на основі національно свідомого імперативу світосприйняття.

У розвиток академічних традицій, становлення наукових і освітніх засад розвитку гуманітарних, історичних, українознавчих наук, у процес оновлення змісту, форм і методів опанування відповідних дисциплін здійснив вагомий внесок професор кафедри слов'янської філології Університету Святого Володимира **Олександр Олександрович Котляревський** (1837–1881). Славіст, археолог, історик, фольклорист, член-засновник Московського археологічного товариства, член Товариства любителів російської словесності, Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті, член Історичного товариства Нестора Літописця, член-кореспондент Петербурзької АН (1875).

Олександр Котляревський закінчив Полтавську гімназію, потім Московський університет (1857). У 1868 р. захистив магістерську дисертацію у Санкт-Петербурзькому університеті «О погребальных обычаях языческих славян». З 1867 р. обіймав посади секретаря і бібліотекаря Московського археологічного товариства, редактора «Археологічного вісника», хранителя музею товариства. Певний час О. Котляревський жив за кордоном у зв'язку з хворобою (Італія, Прага).

Упродовж 1875–1881 рр. викладач обіймав посаду ординарного професора кафедри слов'янської філології Університету Святого Володимира. Професор досліджував проблеми слов'янознавства, мовознавства, діалектології, літературознавства, що реалізовувалось у процесі структурування змісту філологічних дисциплін: «Історико-філологічний огляд слов'янських племен», «Історія слов'янознавства», «Вступ до слов'янських старожитностей», «Огляд слов'янських говірок», «Історія болгарської та сербської літератур», «Історія польської літератури», «Огляд давньо-руської писемності», «Загальне

³¹³ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 286.

слов'янознавство», «Історія та енциклопедія слов'янознавства»³¹⁴.

У процесі викладання базових і спеціалізованих курсів О. Котляревський використовував фольклорний, етнографічний матеріал українського та слов'янських народів, який слугував усвідомленню самотності літературного процесу, етнографічної специфіки, етнологічних особливостей слов'ян. Аналіз програм цих дисциплін засвідчує досягнення викладача в утвердженні полікультурного підходу у фольклористиці. Про це інформують праці О. Котляревського: «Книга о древностях и истории поморских славян в XII веке» (1874), «Об обычаях у славян при рождении дитяти до его возмужалости» (1879), «Об изучении древней русской письменности» (1889–1895), «Старовина і народність» (1861), «Древности юридического быта балтийских славян» (1874) та ін.

О. Котляревський був одним із теоретиків і практичних реалізаторів принципів міфологічної школи, що знаходило вияв у змісті його авторських курсів і спецкурсів. Учень Й. Бодяньського (і Ф. Буслаєва. – прим. М.В.), сучасник і приятель М. Максимовича та М. Костомарова, він «сформувався на засадах міфологічно-порівняльної школи і її принципи відстоював до кінця життя»³¹⁵.

М. Дмитренко, аналізуючи здобутки О. Котляревського щодо обґрунтування засад міфологічної школи в українській фольклористиці другої половини ХІХ ст., зауважував, що вчений-педагог «запропонував цілісну концепцію походження та розвитку міфу в контексті реалій народного побуту»³¹⁶. У наукових працях О. Котляревський визначив необхідність застосування до аналізу старовини, народної словесності порівняльно-історичного методу. У цьому контексті вагомого значення надавав поняттю народності, під якою «розумів вроджену властивість народу і результат його історії, підсумок усього пережитого. Елементами вродженої властивості за часів доісторичної єдності була мова, релігія, поезія, вдача й звичаї»³¹⁷. Такий підхід сприяв вивченню народної

³¹⁴ Енциклопедія історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

³¹⁵ Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: підр. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – С. 46.

³¹⁶ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 98.

³¹⁷ Там само. – С. 97.

словесності у зв'язку з явищами культури, крізь призму історичних процесів, що підтверджує внесок в утвердження контекстного підходу до вивчення фольклору.

О. Котляревський здобув авторитет серед студентів історико-філологічного факультету завдяки своїм лекціям і працям «у галузі народної словесності, студії над якою він ставив на історичний ґрунт»³¹⁸. Д. Багалій згадував, що «цікавився він (О. Котляревський) пам'ятками української народної словесності за молодих років на Поділлі», «сам записував думи і казки»³¹⁹. Цей факт слугує підтвердженням, що викладачі університету спрямовували власні наукові пошуки у змісті історичної та філологічної підготовки майбутніх фахівців на дослідження народної словесності як джерелознавчої основи історії українського народу. С. Мишанич слушно вважає несправедливим той факт, що «радянська наука вилучила праці О. Котляревського із наукового обігу», і «лише зараз (на початку ХХІ ст.) вони повертаються до свого читача, хоча й із запізненням майже на ціле століття»³²⁰.

Інноваційні процеси розвитку гуманітарних, філологічних, історичних, слов'янознавчих наук в університетській практиці пов'язані з діяльністю професора **Миколи Петровича Дашкевича** (1852–1908). Член-кореспондент, академік Петербурзької Академії наук, завідувач кафедри всесвітньої (західноєвропейської) літератури (1877–1908), дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка (1889), голова Історичного товариства Нестора Літописця (1899–1905). М. Дашкевич працював викладачем європейського рівня, про що свідчить його обізнаність у загальносвітових філологічних теоріях, концепціях, зокрема у галузі літературознавства, фольклористики.

Наукові досягнення, викладацька діяльність М. Дашкевича зумовили новий етап у вивченні народної словесності в умовах класичних університетів. Саме він є автором програм перших літературознавчих, фольклористичних курсів, у процесі яких застосовував порівняльний текстологічний аналіз фольклорних та літературних текстів різних європейських літератур.

М. Дашкевич здійснював літературознавчий аналіз західноєвропейської літератури періоду середньовіччя, досліджував

³¹⁸ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 275. – С. 280.

³¹⁹ Там само. – С. 275.

³²⁰ Мишанич С. Фольклористичні та літературознавчі праці / С. Мишанич. – Т. 1. – Донецьк: Донецький національний університет, 2003. – С. 28.

творчість В. Шекспіра, Й. Гете, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя, І. Котляревського, А. Метлинського, глибоко цікавився методологічними теоріями вчених світового рівня – братів Грімм, Т. Бенфея, Т. Куна, В. Гумбольдта та ін. Наукові зацікавлення педагога реалізовувались у структуруванні змісту літературознавчих дисциплін, а також у процесі викладання історії давньої народної словесності.

Аналіз навчальних планів підготовки студентів історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира 1880-х рр. підтверджує, що упродовж 1880 – у перше десятиліття ХХ ст. професор М. Дашкевич уклав програми літературознавчих і фольклористичних курсів: історія літератур; історія казки, повісті і роману; історія епосу; історія давньої народної словесності; історія французької літератури; історія італійської літератури тощо. Зміст програм курсів свідчить науково обґрунтований підхід до вивчення фольклорного досвіду, досягнень української і зарубіжної наукової думки, що зумовило розвиток філологічних наук (мовознавства, стилістики, літературознавства, фольклористики тощо). Фольклористичні наукові пошуки викладачів реалізовувались у процесі професійної підготовки студентів – майбутніх філологів та істориків.

Зокрема, М. Дашкевич у лекціях до курсу «Вступ в історію літератур» (1884–1885 н.р.) здійснив екскурс в історію світової літератури, починаючи від народної поезії, акцентував увагу на методологічних принципах аналізу літературних текстів та зразків народної словесності, власне вийшов за межі вітчизняної науки у філологічних студіях – обґрунтував необхідність використання порівняльно-зіставного інструментарію, розробленого вченими європейського рівня (М. Мюллером, В. Гумбольдтом та ін.) до інтерпретації літературних та народнопоетичних творів³²¹.

Зміст курсу «Історія казки, повісті і роману», програму якого розробив М. Дашкевич, передбачав вивчення історії прози у контексті західноєвропейських літератур. У лекціях охарактеризовано художньо-стильові особливості казок, здійснено класифікацію казкових мотивів, проаналізовано специфіку фольклорної прози за історичними періодами. Викладач застосував прийоми текстологічного аналізу зразків народної словесності європейських культур (наприклад, роман

³²¹ Дашкевич Н.П. Введение в историю литератур (1884 – 1985 уч. г.). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 13. – Арк. 1-60.

«Трістан і Ізольда», Артурівський цикл, історичні новели в західноєвропейських літературах тощо)³²².

Проблематика лекцій до курсу з історії епосу М. Дашкевича структурована на основі порівняльного текстологічного аналізу зразків усної народної творчості, авторських творів різних європейських літератур. Аналізуючи тексти переважно французького, італійського епосу, педагог звертався до українського фольклору, зіставляючи спільні сюжети, мотиви, образи³²³. Академік Петербурзької Академії наук М. Дашкевич одним із перших викладачів в умовах класичної університетської освіти викладав народну словесність у її розвитку, починаючи з найдавнішої...»³²⁴, використовуючи методологічні прийоми європейських фольклористичних шкіл (розвивав ідеї братів Грімм), застосовував порівняльно-зіставний інструментарій дослідження давньої народної словесності, обґрунтований у працях Т. Куна, В. Гумбольдта, Т. Бенфея.

Завідувач кафедри всесвітньої (західноєвропейської) літератури у процесі викладання літературознавчих дисциплін, зокрема, історії літератури, значну увагу приділяв народній словесності як чиннику розвитку української та європейських літератур. Обґрунтовуючи принципи порівняльно-історичного підходу до аналізу літературних творів, він, на думку Г. Александрової, обстоював погляд на літературу як художню систему, яка адаптує, асимілює відповідно до законів свого розвитку іншонаціональні елементи», таким чином, учений «розширив поле зіставлень і протиставлень, які працювали на літературознавчу науку»³²⁵.

До науково-порівняльних досліджень з народної словесності М. Дашкевич спонукав і студентів-філологів та істориків. Про це свідчить перелік тем рефератів і семінарських занять на 1894–1906 рр., збережений в архівному фонді педагога: «Малоросійські думи і балади», «Мандрівні мотиви у малоросійських думах», «Патріотизм у епосі

³²² Дашкевич Н.П. История сказки, повести и романа (1887). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 18. – Арк. 1-65.

³²³ Там само.

³²⁴ Дашкевич Н.П. История древнейшей народной словесности (1881, март). Лекции, читанные в Университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 9. – Арк. 2.

³²⁵ Александрова Г. У пошуках наукової істини (До 150-річчя від дня народження Миколи Дашкевича) / Галина Александрова // Дивослово. – 2002. – №9. – С. 69.

легенди», «Билини про Поповича» тощо³²⁶. Досвід вивчення народної словесності у контексті української, європейської культури сприяв утвердженню полікультурного, культурологічного підходів у фольклористиці, розвитку текстології та джерелознавства.

Український літературознавець, історик, фольклорист М. Дашкевич здійснив вагомий внесок у становлення теоретико-методологічних основ культурно-історичної школи, зокрема у розробку теорії самозародження сюжетів, згідно з якою «всі народи проходять схожі етапи розвитку, однотипну еволюцію»³²⁷. Цю ідею підтверджують збережені архівні документи – лекційні матеріали до дисциплін: історія літератур, історія казки, повісті і роману, історія епосу, історія давньої народної словесності, історія французької літератури, історія італійської літератури тощо³²⁸.

Учений-педагог ініціював ряд заходів з удосконалення навчального процесу в університеті, що сприяло активізації самостійної, науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців. А. Чуткий визначив професійні досягнення М. Дашкевича у напрямі оновлення змісту, методів і форм підготовки майбутніх фахівців: «Він викладав лекційний матеріал суворо науково, надзвичайно відповідально ставився до підготовки лекційних курсів, постійно переробляючи і вдосконалюючи їх... Позалекційна робота зі студентами складалася з консультаційних годин, практичних занять (поділялись на романський та германський семінарії) та винесення тем на медалі й рецензування написаних студентами робіт... М. Дашкевич виходив з цілою низкою ініціатив щодо покращення викладання в університеті і залучався до виконання

³²⁶ Дашкевич Н.П. Темы рефератов и семинарских занятий по истории литературы (1894 – 1906). Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 81. – Арк. 1-8.

³²⁷ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 202.

³²⁸ Дашкевич Н.П. Введение в историю литератур (1884 – 1985 уч. г.). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 13. – Арк. 1-60.; Дашкевич Н.П. История древнейшей народной словесности (1881, март). Лекции, читанные в Университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 9. – Арк. 1-35.; Дашкевич Н.П. История сказки, повести и романа (1887). Курс лекций, читанных в Университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 18. – Арк. 1-65.; Дашкевич Н.П. История эпоса (1887). Курс лекций, читанных в Университете Св. Владимира. Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 19. – Арк. 1-65.; Дашкевич Н.П. Темы рефератов и семинарских занятий по истории литературы (1894 – 1906). Автограф // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 81. – Арк. 1-8.

різного роду доручень адміністрацією університету, відповідально ставлячись до їх реалізації»³²⁹.

Мовознавець, громадський діяч, фольклорист, доктор російської словесності **Павло Гнатович Житецький** (1836–1911) упродовж двадцяти років (з 1874 до 1893 рр.) викладав російську словесність у Колегії Павла Галагана. Майбутній педагог закінчив історико-філологічний факультет Університету Святого Володимира. Його активна громадська, педагогічна та науково-дослідницька діяльність отримала визнання серед науково-педагогічної громадськості. П.Житецький виконував обов'язки члена-кореспондента Петербурзької Академії наук, дійсного члена Історичного товариства Нестора Літописця, Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Ще навчаючись в університеті, студент був репетитором з російської мови сина Г. Галагана Павла (помер 16-річним юнаком, на його честь була створена Колегія за ініціативи батька).

З Колегією пов'язаний тривалий період науково-педагогічної діяльності П. Житецького, чий професійний досвід, педагогічний талант вплинули на виховання плеяди національно свідомої молоді: «Він був талановитим й авторитетним педагогом та відігравав не останню роль у формуванні та становленні світоглядних позицій колегіантів... Павло Гнатович мав значний вплив на своїх учнів, на вибір ними життєвого шляху й у багатьох з них пробудив любов до філології, сформував та розвинув здібності до наукової роботи»³³⁰.

Науковий доробок П. Житецького складають праці філологічної проблематики: з мовознавства («Нарис звукової історії малоруського наріччя» (1876), «Нарис літературної історії малоруського наріччя в XVII ст.» (1889), «Очерк звуковой истории малорусского наречия в XVII й XVIII вв.» (1889), «Нарис історії української мови в XVII в.» (1914)); з літературознавства («Литературная деятельность И. Вишенского» (1890), «Опис Пересопницького рукопису XVI ст.» (1876), «Енеїда»

³²⁹ Чуткий А.І. М.П. Дашкевич: особистість, наукова і педагогічна спадщина вченого: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 – історія України; Андрій Іванович Чуткий / Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – С. 12.

³³⁰ Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): навч.-метод. посібн. / за ред. О.В. Сухомлинської, В.С. Курила; авт. кол. О.В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, Н.Б. Антонець, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антонець, Т.І. Куліш, О.М. Шевчук. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – С. 24-25.

Котляревського і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст.» (1900)); науково-навчальна література з вивчення літературознавчих та лінгвістичних дисциплін («Теорія твору з хрестоматією» (1895), «Теорія поезії» (1898), «Нариси з історії поезії» (1898)) тощо. На особливу увагу заслуговують фольклористичні праці вченого-педагога («Мысли о малорусских народных думах» (1893), «Думки про народні малоруські думи» (1893)). Фольклорний матеріал є складовою змісту філологічних дисциплін, які тривалий час викладав П. Житецький з метою формування у молодих вихованців науково-дослідницької культури.

Громадська, наукова діяльність **Михайла Петровича Драгоманова** (1841–1895) пов'язана з Київським університетом. З 1859 р. студент М. Драгоманов навчався на історико-філологічному факультеті, брав участь у діяльності студентського гуртка під керівництвом В. Антоновича: «Він досліджував етнографічний матеріал, лаштував збірники пісень, які виходили трохи згодом за його редакцією та редакцією проф. Антоновича, у студентському гуртку читав реферат про «Становище жінки в українській народній сім'ї». Увагу дослідника притягала до себе Галичина з її живим культурним і літературним рухом»³³¹.

У 1870-х рр. М. Драгоманов розробив курс із стародавньої історії та представив на обговорення університетської ради лекції з історії первісної культури, міфологічного та фольклорного етнічного досвіду. Він брав активну участь у громадсько-культурному житті: виконував обов'язки члена Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства, читав лекції з фольклорно-етнографічної проблематики, редагував твори М. Максимовича, збирав рукописні матеріали.

Через політичну «неблагонадійність» М. Драгоманов був змушений припинити викладацьку діяльність в університеті та виїхати за кордон. Перебуваючи у Софії (Болгарія), працюючи викладачем історико-філологічного факультету Софійського університету, активно співпрацював з українськими діячами, педагогами, науковцями. Наслідком плідного професійного спілкування з І. Франком стало використання у вітчизняному гуманітарному просторі й в освітньому

³³¹ Міяковський В. Звільнення Драгоманова з Київського університету / В. Міяковський. – Україна. Наук. двомісячник українознавства ВУАН. – 1926. – Кн. 2-3. – С. 91.

середовищі поняття «фольклорист». У 1870-х рр. у Західній Європі це поняття використовували для номінування фахівців народної словесності³³². Це поняття і поняття «фольклористика» почало у 1880-х рр. з'являтися на сторінках періодичних видань та в авторських розвідках.

Становлення етномузикознавства як інтердисциплінарної науки українознавчого, мистецького спрямування пов'язане із постаттю **Климентія Васильовича Квітки** (1900–1953). Науково-методологічна, педагогічна діяльність фольклориста й етнографа у зв'язку з політичною заангажованістю за радянських часів почала цілісно вивчатися в останні десятиліття ХХ ст.

Закінчивши Музичне училище Київського відділення Російського музичного товариства у Києві, К.Вітка вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, а після закінчення працював концертмейстером хору цього навчального закладу. Активізація науково-дослідницьких пошуків К. Квітки пов'язана з періодом роботи керівником Кабінету музичної етнографії ВУАН (1922), а також з часом викладання у Київському вищому музично-драматичному інституті імені М. Лисенка. З 1933 р. К. Квітка викладав курс музики народів СРСР у Московській консерваторії, з 1936 р. керував фольклорною секцією Науково-дослідного інституту при консерваторії, заснував Кабінет вивчення музичної творчості народів СРСР.

О. Юзефчик, дослідивши внесок Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики (1922–1935), зауважувала, що «у перші десятиліття ХХ ст. К. Квітка опублікував декілька своїх статей (за сучасною термінологією – інноваційного спрямування. – М.В.): «Дещо про вірменську народну музику» (1903), «Новітня українська музична етнографія» (1912) та ін. У 1922 р. вийшов фундаментальний збірник дослідника «Українські народні мелодії», який підсумував усю збирацьку діяльність К. Квітки, починаючи з 1896 р. і закінчуючи 1921 р.»³³³.

³³² Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу / Первісне громадянство та його пережитки на Україні: наук. щорічник / за ред. К. Грушевського, в.о. секр. Культурно-історичної Комісії. – 1926. – Вип. 1, 2. – С. 118.

³³³ Юзефчик О.Л. Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наукового ступ. канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво; ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України / Оксана Лешиківна Юзефчик. – К., 2000. – С. 8.

К. Квітка спочатку самотійно, а потім разом зі співробітниками Кабінету (В. Харковим, М. Гайдаєм, М. Береговським) активізували фольклористичну роботу в кількох напрямках (збиральницькому, дослідницькому, педагогічному, пропагандистському). У 1920-х рр. учений видав друком ряд праць («Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів. Ритмічні форми АВВА в будові строфи» (1923), «Вступні uwagi до музично-етнографічних студій» (1924), питальник «Професіональні народні пісні й музиканти на Україні» (1924), «Первісні тоноряди» (1926) та ін.), у яких було окреслено провідні засади українського і слов'янського етномузикознавства, узагальнено методи дослідження музичного фольклору на засадах історико-порівняльного методологічного інструментарію, систематизовано історичний музичний досвід тощо.

Зокрема, В. Мацієвська визначила актуальність питальника «Народні співці і музиканти на Україні» для дослідження функціональності традиційної музики, вторинних форм побутування фольклору так: «К. Квітка обґрунтував значення соціального статусу та професійного досвіду і практики традиційного музиканта як для розуміння образного світу, природи, психологічного контексту, так і функційно-структурних передумов народно-музичних творів»³³⁴. Учена охарактеризувала професійний підхід К. Квітки до дослідження фольклорних текстів, ритміки і мелодики народних пісень, діяльності професійних музикантів, що стало підґрунтям науково обґрунтованого напрямку української фольклористики (етномузикознавства), визначило професійні засади фольклористичних студій, сприяло оновленню змісту підготовки майбутніх філологів, фольклористів, етномузикознавців. Викладаючи у Археологічному інституті та Вищому музичному інституті імені М. Лисенка, К. Квітка сприяв «створенню фондів фотоілюстрацій, хрестоматій, першим запровадив курс порівняльного музикознавства»³³⁵.

А. Сторожук, проаналізувавши творчу і педагогічну спадщину К. Квітки під кутом актуальності для сучасної освітньої практики,

³³⁴ Мацієвська В. Ідеї Климента Квітки і сучасна комплексно-апробаційна та когнітивна методика дослідження традиційної інструментальної музичної культури (до 130-ліття з дня народження видатного українського вченого) / В. Мацієвська // Народна творчість українців у просторі і часі: матеріали Міжнар. наук. конф. в рамках VI Міжнар. фестивалю українського фольклору «Берегиня»; за ред. проф. Г. Аркушина. – Луцьк: Мистецька агенція «Терен», 2010. – С. 101.

³³⁵ Сторожук А.І. Климент Квітка: людина, педагог, вчений: [монографія] / А.І. Сторожук. – К.: Фенікс, 1998. – С. 7.

охарактеризувала його особистісні та професійні якості, їхній вплив на професійне становлення майбутніх фахівців: «Його психологія і характер вченого чинили внутрішній спротив нормативному викладові, вимогам підручкової однозначності істин... К. Квітка ніколи не прагнув знизити науковий рівень лекцій до ступеня розуміння середнього студента. Він, власне, не прямо, а змістом та проблематикою лекцій вимагав від слухачів «підтягатися» до його рівня. Зрозуміло, це потребувало від студентів великої самотійної самовідданої праці»³³⁶. К. Квітка орієнтувався на талановиту молодь, на аксіологічно зорієнтованого на подальшу професійну діяльність етномузиколога, фольклориста, що є вагомим внеском у професіоналізацію фольклористичної галузі у 1902–1950 рр.

А. Іваницький, перший видавець «Коментаря» К. Квітки до збірника «Українські народні мелодії», переконаний, що вплив збірника на «розвиток вітчизняної музично-фольклористичної думки, на фольклоризм національної професійної музики 1920 – 1930-х рр. не має аналогів у світовій літературі», а його «Коментареві» належить «першорядне у світовій етномузикології значення. З його опублікуванням вітчизняна *музично-фольклористична текстологія* як наукова галузь отримує досконале методологічне і практичне керівництво до критики музичних текстів – записів та публікацій»³³⁷. Такі оцінки сучасників визначають внесок К. Квітки у розвиток української етномузикології на засадах функціонального, контекстного підходів, що активно розвиваються у світовому вимірі сьогодення.

Становлення української фольклористики в культурно-освітньому просторі університу з іменем **Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського** (1867–1934 рр.) пов'язана традиція комплексного, контекстного вивчення мови, історії, фольклору слов'янських народів. Упродовж 1889–1894 рр. він навчався на історико-філологічному факультеті Університету Святого Володимира, де під впливом авторитетного викладача – В. Антоновича мав можливість професійно формуватись як науковець і педагог. Тривалий період (1801–1919 рр.) М. Довнар-Запольський обіймав посаду професора Київського університету, викладаючи історичні дисципліни.

³³⁶ Там само. – С. 40.

³³⁷ Квітка К.В. Українські народні мелодії. Ч. 2: Коментар / Упорядн. та ред. А. Іваницького. – К.: ПоліграфКонсалтинг, 2005. – С. 246-247.

В історії університетської освіти М. Довнар-Запольського вважають засновником Вищих жіночих вечірніх курсів (1905), вищих комерційних курсів (1906), які модернізувалися пізніше у комерційний інститут, ініціатором створення Київського археологічного інституту, Таврійської філії Університету Святого Володимира у Криму (пізніше – Боспорський університет у Керчі), Спілки істориків, археологів і архівістів у Києві. Згідно з дослідженнями Д. Карпуся, «у новоствореному Київському археологічному інституті (ініціатором створення якого був М. Довнар-Запольський) у 1918 р., крім археологічного та археографічного відділень, було створено відділ історії мистецтв та етнографічне відділення»³³⁸. Професора називають одним із засновників Білоруського державного університету у 1920-х рр.

Наукові зацікавлення М. Довнар-Запольського акумулювались навколо проблем етнографії, соціально-економічної та політичної історії Білорусії, Росії, Польщі, України (понад 200 праць), про що свідчать його фундаментальні дослідження: «Белорусская свадьба и свадебные песни: этнографический очерк» (1888), «Чародейство в Северо-Западном крае в XVII – XVIII вв.» (1891), «Заметки о белорусских говорах» (1893), «Белорусская свадьба в культурно-религиозных пережитках» (1893), «Солнышко и месяц в белорусской свадебной поэзии» (1894), «Белорусское Полесье: Сборник этнографических материалов» (1895), «Украинские староства в первой половине XVI в.» (1908) и др.

Статут історико-етнографічного гуртка під керівництвом професора М. Довнар-Запольського був затверджений 23 травня 1903 р.³³⁹. У звіті про роботу гуртка керівник зазначав, що «через семінар (гурток. – М.В.) пройшло 100 осіб... Останні два роки (1911–1912) за кількістю рефератів і їх наукового значення діяльність семінарію продемонструвала найбільший результат... Студентами при семінарі покладено початок маленькому музею, в якому були наявні предмети старовини і рукописи...»³⁴⁰. В оприлюднених архівних документах про діяльність

³³⁸ Карпусь Д. Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915–1919 рр.) / Дмитро Карпусь // Університет. – 2011. – №2. – С. 49.

³³⁹ Докладная записка Попечителя Киевского учебного округа В.И. Беляева Управляющему Министерства народного просвещения от 18 мая 1904 г. // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 155. – Спр. 30. – Арк. 7.

³⁴⁰ Заявление и докладная записка председателя Историко-этнографического кружка при Киевском университете М.В. Довнар-Запольского в деканат историко-филологического факультета о деятельности кружка // Державний історичний архів України. – Ф. 262. – Оп. 1. – Спр. 19-20.

гуртка, у звітній документації за 1903–1913 рр. зафіксовані теми наукових робіт студентів фольклористичної проблематики: «Богумил – «Плач холопов XVIII в.», Ерофеев «О малорусских думах», Дорошенко «О деятельности Максимовича», «Черты княжеской власти по древнерусским сказаниям былинным» тощо³⁴¹.

Упродовж 1901–1919 рр. формувалась київська історико-економічна школа М. Довнар-Запольського, основною організаційною структурою якого вважали історико-етнографічний гурток при історико-філологічному факультеті Університету Святого Володимира. Діяльність гуртка особливо активізувалась з часу призначення М. Довнар-Запольського завідувачем кафедри російської історії: налагодились наукові контакти з московськими дослідниками, часто студенти працювали у московських архівах, мали можливість консультуватись у російських професорів.

Д. Карпусь зауважив, що «процес підготовки молодих учених в цій школі був багатоступеневим, досить потужним і добре організованим... За перші десять років через нього пройшло більше ста осіб»³⁴². Учнями М. Довнар-Запольського були у майбутньому відомі науковці, учені-педагоги: Д. Сташевський, Б. Курц, Н. Полонська, В. Романовський, Г. Максимович та ін.

В історію становлення академічних традицій університетів М. Довнар-Запольський увійшов як керівник історико-етнографічного гуртка при Київському університеті³⁴³, у якому мова, історія, фольклор входили у комплекс досліджуваних студентами проблем як функціональні явища культури (української, білоруської, російської, слов'янської загалом тощо). Під керівництвом М. Довнар-Запольського майбутні фахівці вивчали культурні явища переважно у контексті дослідження археологічних, економічних, історичних процесів. Такий підхід утверджував інструментарій функціонального аналізу

³⁴¹ Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: У 3-х кн. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Прайм, 2000. – С. 383-390.

³⁴² Карпусь Д. Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915–1919 рр.) / Дмитро Карпусь // Університет. – 2011. – №2. – С. 52.

³⁴³ Дело Управления Киевского учебного округа об организации при Университете Св. Владимира научно-студенческих кружков (1904 г.) // Державний історичний архів України. – Ф. 707. – Оп. 155. – Спр. 30. – Арк. 6.; Заявление и докладная записка председателя Историко-этнографического кружка при Киевском университете М.В. Довнар-Запольского в деканат историко-филологического факультета о деятельности кружка // Державний історичний архів України. – Ф. 262. – Оп. 1. – Спр. 19-20.

культурних традицій. Майже через століття – на межі ХХ – ХХІ ст. значення такого інструментарію особливо актуалізувалось у науковому середовищі.

Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) – доктор російської словесності, професор, академік, історик російської і української літератур, фольклорист, автор праць з літературознавчої методології, текстолог, археограф, театрознавець, член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, академік РАН, академік ВУАН, засновник Товариства дослідників української історії, письменства й мови у Ленінграді. З дитинства В.Перетца зацікавила російська народна поезія, з гімназійних років захопився сербським епосом. Майбутній учений навчався на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету. У студентські роки виступив у друкованих виданнях з першими науковими працями з проблем народної поезії і обрядовості. За ці праці та рецензії на видання фольклорних збірників пізніше його було обрано членом Російського Географічного товариства (відділення етнографії). Тривалий період В.Перетц викладав у гімназіях теорію словесності, історію російської літератури, одночасно працюючи приват-доцентом у Петербурзькому університеті. Наукова діяльність дослідника від початку професійної дослідницької діяльності була пов'язана з фольклорною проблематикою, що включала східні і західні мотиви у російських казках, зв'язок російських приказок з польськими, апокрифи і легенди, народні вірування, вплив малоросійської народної поезії на великоросійську, історія російської пісні тощо.

З 1903 р. В.Перетц працював професором кафедри російської словесності Університету Святого Володимира. У 1907 р. професор організував «Семінарій руської філології», з якого вийшли відомі вчені-педагоги: В. Адріанова-Перетц, Л. Білецький, М. Гудзій, О. Дорошкевич, М. Зеров, С. Маслов, В. Маслов, О. Назаревський, І. Огієнко, Д. Ревуцький, С. Савченко та ін. В.Перетц заснував цей семінарій, на переконання С. Міщука, «як практичну форму занять для реального опису та вивчення рукописних та книжкових пам'яток, що надавало можливість оволодіти прийомами та методами наукової роботи безпосередньо з першоджерелами, на «чорному дворі науки»³⁴⁴.

³⁴⁴ Міщук С. Археографічно-бібліографічна школа В.М. Перетца (1907 – 1914) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/5.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

В. Перетц обґрунтував методологічну основу діяльності семінарію російської філології. Зокрема, фольклорист вважав, що першочергово потрібно аналізувати «сирий» матеріал. Семінарії офіційно не входив у навчальні плани підготовки майбутніх фахівців. Зібрання студентства відбувались удома у професора, зазвичай по середах увечері. Заздалегідь визначався доповідач, опоненти, інші учасники готувались до обговорення. Доповідач повинен був звернути увагу на конкретні факти, докази, аргументи. В. Перетц практикував виїзди зі студентами для роботи у книгосховищах Петербурга і Москви, знайомив їх зі своїми колегами. Результати дослідницької роботи студентів публікувались в «Університетських відомостях» під назвою «Звіт про екскурсії семінарію російської філології» (всього видано 9 таких випусків).

Його учень М. Гудзій відзначав, що професор вбачав головною метою залучення до наукової, педагогічної роботи молоді, яка «подавала надії, яка тільки що сіла на університетську лаву. Мало хто з діячів академічної науки виховав таку кількість учнів...»³⁴⁵. Учасниками семінарію були студенти-філологи університету, студентки історико-філологічного факультету Київських вищих жіночих курсів, майбутні молоді викладачі, які готувались до викладацької діяльності, професійні дослідники. В. Перетц здійснював достатньо жорсткий відбір серед студентів для участі у семінарі; потрібно було скласти викладачеві колоквіум з історії російської літератури. Упродовж кількох років після заснування (1904 – 1906 рр.) семінарії був організований і А. Лободою.

Семінарії філологічного спрямування назвали «початком літературознавчої наукової школи в Київському університеті». Перетц успішно використовував різні форми і методи науково-дослідницької роботи зі студентами з усної народної творчості. Викладач орієнтував студентів на вибір серйозних тем, що потребували «від студента орієнтуватись у питаннях, які недавно ще були для нього непосильними»³⁴⁶.

Значну увагу викладач приділяв роботі студентів над рукописними матеріалами, які зберігались у київських фондах, організації екскурсій в Петербург, Полтаву, Житомир, Москву, Ніжин тощо. Наукові розробки студентів В. Перетц друкував у збірниках, в «Отчетах об экскурсиях

³⁴⁵ З іменем Св. Володимира: У 2-х кн. – Кн. 1 / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 311.

³⁴⁶ Там само. – С.312.

семинария русской филологии» (1910–1915), надавав можливість виступати з доповідями про результати власних досліджень. Такі форми організації наукової роботи сприяли формуванню дослідницької культури майбутніх фахівців, текстологічних умінь, виробленню стійкої мотивації до подальших аналітичних студій, і, відповідно, кристалізації їхньої професійної майстерності.

Наукові інтереси професора зосереджувались також і на дослідженні давньої повісті та поезії, народного театру, а також на методології історії літератури. Отже, В. Перетц є одним із засновників т.зв. «російського формалізму», а в напрямі фахових історико-літературних досліджень – зачинателем «філологічного методу».

Енергійний організатор української національної науки, він опублікував у 1906 р. проект відкриття в університетах «української кафедри», у 1908 р. очолив філологічну секцію «Українського наукового товариства». Під його керівництвом функціонувало засноване ним у 1921–1923 рр. Ленінградське Товариство дослідників української історії, письменства та мови.

За спогадами В. Адріанової-Перетц, професор спрямовував студентську молодь до активної науково-дослідницької діяльності: «Він розглядав лекції лише як форму залучити молодь до самостійних занять наукою, тому ніколи не обмежувався передаванням висновків, вже здобутих дослідниками, звертав особливу увагу слухачів на питання невирішені, на пам'ятки не вивчені, на необхідність нових пошуків у рукописних зібраннях»³⁴⁷.

У працях В. Перетца («Историко-литературные исследования и материалы» (Т. 1-3, 1900–1902), «Памятники русской драмы эпохи Петра Великого» (1903), «К истории польского и русского народного театра XVIII – XIX вв.» (1912), «Из лекций по истории древнерусской литературы» (Ч. 1, 1912), «Декабрист Григорий Абрамович Перетц» (1926), «Слово о полку Игоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (1926)) фольклор досліджувався у контексті аналізу «відфольклорної» основи літератури, у вимірах утвердження джерелознавства, текстології.

На основі лекційних матеріалів В. Перетца за сприяння учнів

³⁴⁷ Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной литературы XVI – XVIII веков / Предисл., прилож. В.П. Адриановой-Перетц / В.Н. Перетц. – М.-Ленинград: Изд. Академии Наук СССР, 1962. – С. 218.

семінарію російської філології була видана праця «Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучений. Методы. Источники». Зміст монографії підпорядкований ідеї «комплексності історико-літературознавчих досліджень оповідних пам'яток давньої літератури, використання різноманітних методик у дослідженні рукописної і книжкової пам'ятки як факту історії культури»³⁴⁸.

Фольклорист, етнограф, літературознавець, доктор філологічних наук, академік ВУАН, голова Етнографічної комісії ВУАН, професор Київського університету, секретар Історичного товариства Нестора Літописця, ініціатор відкриття Вищих жіночих курсів **Лобода Андрій Митрофанович** (1871–1931) був справжнім реформатором у галузі української університетської освіти й академічної науки. У 1894 р. він закінчив Університет Святого Володимира, з 1904 р. працював у цьому навчальному закладі на посаді професора кафедри російської літератури.

А.Лободі належить більшість ініціатив, пов'язаних з інституалізацією та професіоналізацією освіти. Разом зі своїм учнем, колишнім студентом Київського університету, В.Петровим А.Лобода заснував і редагував збірник «Етнографічний вісник», авторитетне видання, яким і на сучасному етапі послуговуються викладачі класичних університетів у процесі викладання фольклористичних дисциплін.

А.Лобода став ініціатором створення на історико-філологічному факультеті слов'яно-російського відділення. Сам дослідник очолив комісію з питань розробки навчальних планів і програм підготовки майбутніх фахівців. У межах цього відділення відбувалось впровадження спеціалізації «народна словесність». Професор з колегами підготували проект навчального плану, згідно з яким передбачалось вивчення комплексу фольклористичних і етнографічних дисциплін (історико-фольклористичного, методологічного, жанрологічного, текстологічного спрямування)³⁴⁹.

Зміст основних наукових праць А.Лободи («Банович Страхи́ня» (1894), «Білоруська народна поезія і російський билинний епос» (1895), «Російський богатирський епос» (1896), «Російські билини про сватання»

³⁴⁸ Міщук С. Археографічно-бібліографічна школа В.М. Перетца (1907 – 1914) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/5.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

³⁴⁹ План по русскому языку и словесности (проф. В. Перетц, А. Лобода) // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 474. – Спр. 21. – Арк. 19.

(1902), «3 пісень на Україні про світову війну 1914–1918 рр.» (1927), «Від частушки до пісні «довгої» (1928), «П.О. Куліш – етнограф» (1919), «Сучасний стан і чергові завдання української етнографії», «Краєзнавство на Україні» (обидві – 1925), «Доля етнографії на Україні в 1917–1925 рр.» (1926), «Заклик В. Гнатюка записувати етнографічні матеріали» (1927), «Русские былины о сватовстве», «Русский богатырский эпос в отношении историко-литературном») підтверджують контекстний підхід до дослідження мови, фольклору, історії, застосування порівняльно-зіставного методу аналізу.

Для освітньої практики надзвичайно ваговою є праця А. Лободи «Лекції з народної словесності» (1910). Це один із перших фахових підручників з фольклористики, в якому представлена історія російської народної словесності, частково – української, у контексті міфологічної фольклористичної школи. Автор охарактеризував наукові досягнення у дослідженні фольклору ХІХ ст., які сприяли зародженню науки про фольклор, виникненню міфологічної школи (її представниками були О. Міллер, М. Мюллер, Ф. Буслаєв, О. Потебня, Т. Бенфей та ін.), обґрунтовував необхідність інтерпретувати фольклорні жанри крізь призму методологічного інструментарію міфологічної школи³⁵⁰. У «Лекциях по истории новой русской литературы (XVIII век)» (1910) А. Лобода зосередив увагу на традиціях розвитку літератури, у якій спостерігається використання літописів, історичних пісень, старовинних повістей, зразків богатырського епосу, текстів сміхової культури тощо³⁵¹. Професійна діяльність А. Лободи сприяла визначенню актуалітетів у розвитку українознавчих, літературознавчих наук на засадах полікультурного, культурологічного підходів до вивчення літератури, фольклору, досягнень слов'янознавчої думки.

А. Лобода був професійним наставником у філологічних пошуках, у педагогічній діяльності аспірантів, науковців-початківців. У 1920-х рр. навколо нього сформувалась плеяда молодих філологів, наукові зацікавлення яких стосувались і проблем фольклористики. Архівні документи фонду професора інформують, що під його керівництвом

³⁵⁰ Лобода А.М. Лекции по народной словесности. Изд. студентов историко-филологического факультета Университета Св. Владимира (на правах рукописи). – К.: Типография К.В. Андрусича. Крещатик, 36, 1910. – 119 с. // Відділ рідкісних книг Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка.

³⁵¹ Лобода А.М. Лекции по истории русской литературы. Ч. 1. (XVIII век) (на правах рукописи). – Киев: Типография К.В. Андрусича. Крещатик, 36, 1910. – 193 с. // Відділ рідкісних книг Наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – С. 15.

працювало понад десяти молодих науковців (С. Козуб, А. Лебідь, І. Лютий, Б. Навроцький, М. Новицький, В. Петров, В. Білий, В. Клименко та ін.), які займались розробкою персональних наукових досліджень, виконували «вправи по українській народній творчості». Вони звітували перед керівником щомісяця.

В архівних джерелах (у записній книжці А. Лободи, навчальних матеріалах тощо) наявна розроблена ним тематика наукових робіт:

«Місце народної словесності в загальних курсах історії словесності та літератури»;

«Розробка української народної словесності до 60-х рр. XIX ст.»;

«Сучасний стан і далші завдання вивчення української народної словесності»;

«Соціальна й культурна обстановка загального розвитку української народної творчості»;

«Усна українська словесність часів дальшого життя в окресленні М. Грушевського»;

«Детальніша розробка питань, зв'язаних з історичними народними піснями українськими (за Д. Ревуцьким)»;

«Шевченко в загальних курсах українського письменства»;
«Українські історичні пісні»;

«Билинний епос в «Історії української літератури» М. Грушевського (Т. IV)»;

«Загальний розвиток української етнографії у поляків в першій половині XIX ст.»;

«Академік Гнатюк як етнограф і автор книги «Українська народна словесність» 1917 р.» тощо³⁵².

Проблематика розроблених тем дослідницьких пошуків підтверджує особливу увагу до питань історії становлення фольклористичної, етнографічної думки в Україні.

В історії становлення української філології, українознавства, гуманітаристики діяльність викладача Київського університету **Феоктиста Петровича Сушицького** (1883–1920) недостатньо досліджена і потребує ґрунтовного наукового аналізу. Довідкові видання вміщують відомості про особисте життя і професійну діяльність Ф. Сушицького.

³⁵² Журнал для реєстрації засідань та нарад аспірантів під керівництвом А.М. Лободи (1925 – 1929) // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 216. – Арк. 1-21а.

Майбутній педагог навчався у Київській духовній академії та на слов'яно-російському відділі історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира (закінчив у 1911 р.). Ф.Сушицький слухав лекції з філологічних, фольклористичних дисциплін, які викладали реформатори освітньої практики вивчення народної словесності В.Перетц і А.Лобода, відвідував їх проблемні семінари. Після завершення навчання він був залишений в університеті професорським стипендіатом, з весни 1915 р. – затверджений приват-доцентом на історико-філологічному факультеті. Архівні документи інформують, що Ф.Сушицький викладав курси народної словесності та історії української літератури в Університеті Святого Володимира у 1917–1920-х рр.³⁵³.

Ініціативний викладач восени 1917 р. очолив Департамент вищої і середньої школи Генерального секретарства народної освіти, з червня 1918 р. входив до складу Тимчасової комісії у справах вищих шкіл і наукових інституцій під головуванням академіка В.Вернадського, разом з іншими представниками наукової інтелігенції обґрунтовував правові основи створення і реформування українських університетів. Ф.Сушицький брав активну участь у відкритті Кам'янець-Подільського університету, його фінансовій підтримці. З вересня 1918 р. він очолював Київський державний український університет, а із січня 1919 р. входив до складу Комісії у справах щодо вищих шкіл та наукових інституцій, яка займалась реформуванням вищої освіти, відкриттям університетів.

У січні 1920 р. Ф.Сушицький захворів на висипний тиф і помер у віці 37 років. Талановитий педагог, освітянин прожив нетривале, але насичене життя. Його публікації з проблем освіти, філологічної та українознавчої підготовки фахівців, наукових праць з філології («Киевские списки «Беседы трех святителей» // Университетские известия. – 1911, IV; Західно-руські літописи як пам'ятки літератури. – ЗІФВ УАН. – 1921. – Ч. 1; 1929. – Ч. 2; Принципи українознавства // Вільна українська школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – Київ. – 1917. – №2; Методи українознавства // Вільна українська школа. – 1917. – №3-4 та ін.) очікують на дослідників.

Зміст праць Ф.Сушицького, вміщених у періодичних виданнях,

³⁵³ Обозрение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917 – 1918 уч. году // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 465. – Од. зб. 1288. – Арк. 9.; Програма преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1920 г. // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 465. – Од. зб. 1309. – Арк. 1-2.

свідчить про усвідомлення необхідності українознавчої, фольклористичної підготовки вчителя на етапі національного відродження кінця 1910–1920-х рр. Дослідник акцентував увагу на освітній місії новоствореної Педагогічної Академії щодо підготовки вчителів української мови та літератури при цій установі і схвально оцінював проблемне викладання базових і спеціалізованих курсів відомими фахівцями (П. Тутковський (географія України), В. Зінківський (педагогічна психологія), І. Четвериков (психологія індивідуальна), О. Грушевський (історія України), І. Огієнко (історія української мови), Ф. Сушицький (історія українського письменства), К. Широцький (історія українського мистецтва), С. Русова (методика географії України), О. Музиченко (педагогіка з дидактикою), О. Дорошкевич (методика української літератури) та ін.)³⁵⁴. Цей факт констатує, що Ф. Сушицький увійшов в історію української філології, фольклористики, українознавства як один з перших викладачів, які впроваджували в університетську практику фольклористичні дисципліни, літературознавчі предмети з українською мовою викладання. Вважають його й реформатором у розбудові національної вищої освіти на українознавчих засадах.

Упродовж 1908–1922 рр. в Університеті Святого Володимира упроваджував елементи аналізу зразків народної поезії у зміст курсів з історії російської літератури, російської мови та слов'янських нарід **Василь Миколайович Малінін** (1849 – рік і місце смерті не встановлено). Викладач, приват-доцент, магістр богослов'я, доктор російської словесності. Професор російської та церковно-слов'янської мов відстоював погляд на народну словесність як джерела писемної, авторської літератури. Основні ідеї вченого зафіксовано у працях «Общая характеристика развития русской словесности и отношение словесности устной к письменной» (1885), «Воззрения русского народа на личность царя в былевой поэзии» (1890) та ін.

Професором Київського університету працював **Павло Миколайович Попов** (1890–1971). Автор перших навчальних програм з курсу усної народної творчості, співавтор підручників, укладач перших хрестоматій з фольклору у радянський період, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР. Навчаючись на філологічному факультеті Київського університету у 1910-х рр., він

³⁵⁴ Сушицький Ф. Про вищі українські школи у Києві / Ф. Сушицький // Вільна українська школа. – 1917. – №1 (вересень). – С. 191.

слухав лекції та відвідував семінари фольклористів і літературознавців А. Лободи, В. Перетца. Науково-педагогічна діяльність П. Попова пов'язана з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР та Київським університетом.

З позиції сучасників ученого можна звинуватити у надмірному «утвердженні марксистсько-ленінської методології»³⁵⁵ в українській та слов'янській науці, зокрема, й у реалізації цієї «методології» у навчальному процесі Київського університету та педагогічного інституту (розробив і викладав у середині 1930-х рр. спецкурс з радянського фольклору). Однак, відкидаючи політичну заангажованість праць, навчально-методичних розробок П. Попова, відзначимо, що вони стали важливим етапом історії університетської та академічної фольклористики, сприяли системному впровадженню фольклористичних дисциплін у навчальний процес університетів та педагогічних інститутів.

Із середини 1930-х рр., розпочавши активну роботу в Інституті фольклору АН УРСР та Київському університеті, Павло Миколайович Попов підготував плеяду аспірантів у фольклористичній галузі. Працював ерівником колективу, які укладали перші уніфіковані програми з українського фольклору для вищих навчальних закладів (1938–1941 рр.), розробляв план-проспект курсу з українського фольклору. З початку 1940-х рр. П. Попов очолив відділ словесного фольклору в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, де розгорнув активну фольклористично-експедиційну діяльність.

Павло Миколайович є автором та редактором програм з курсу «Українська народнопоетична творчість» (з 1950 р. – упродовж 1960-х рр. вийшло друком кілька програм: для університетів, педагогічних інститутів, студентів заочної форми навчання філологічних факультетів), двотомного дослідження навчально-методичного спрямування «Українська народна поетична творчість» (1955, 1958).

Проблематика науково-дослідницьких пошуків П. Попова втілилась у працях, які тематично можна класифікувати на такі:

- дослідження з проблеми впливу фольклорної традиції на творчість письменників, зокрема, народнопоетичних витоків творчості Т. Шевченка, на основі застосування принципів соціалістичного реалізму, з історико-фольклористичної проблематики, яка реалізувалась

³⁵⁵ Сухобрус Г.С. Павло Миколайович Попов / Г.С. Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 42.

у дослідженні внеску відомих діячів у розвиток української фольклористики;

- студії з питань функціонування світового фольклору, його взаємодії з російським та українським та ін.³⁵⁶.

Доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики (1992–2002 рр.), голова секції фольклору та етнографії Республіканського товариства охорони пам'яток історії та культури України **Бойко Володимир Григорович** (1929–2009) спрямовував наукові пошуки на дослідження проблем взаємозв'язків естетичних систем фольклору і літератури, походження та специфіки жанрів народної творчості, динаміки розвитку фольклорного процесу тощо. В укладеному ним збірнику «Українські народні прислів'я» (1968) уперше було вміщено переклади зразків українського фольклору німецькою мовою, а збірник «Українські народні казки» (1976) здобув міжнародне визнання і був перекладений англійською, німецькою, французькою мовами. Основні праці вченого-педагога («Поетичне слово народу і літературний процес» (1965), «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973), «Пісні літературного походження» (1978), «Українська народна поетична творчість: підручник для філологічних факультетів» (1983, у співавт.)) сприяли розвитку фольклористичних напрямів (текстології, історії фольклористики, жанрології та ін.).

У праці «Поетичне слово народу і літературний процес», орієнтованій на професійно-наукову (фольклористичну й літературознавчу), письменницьку, викладацьку та студентську аудиторію, автор ректорспективно висвітлив проблеми фольклорно-літературних взаємин у фольклористиці. Важливо відзначити, що В. Бойко зосередив увагу на особливій ролі народнопоетичної традиції у формуванні літературно-естетичної концепції багатьох українських письменників. Зокрема, він зауважив, що «зв'язок з фольклором для української класичної літератури був природним і багатоплановим,

³⁵⁶ Попов П.М. Тарас Шевченко про народну творчість // П.М. Попов // Радянське літературознавство. – 1952. – №16. – С. 13-32.; Попов П.М. Албанія в російській та українській літературах XV – XX ст. (З історії міжнародних літературних зв'язків) / П.М. Попов. – К.: Вид-во УРСР, 1959. – 336 с.; Попов П.М. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / П.М. Попов. – К.: Наук. думка, 1968. – 116 с.

відзначався найрізноманітнішими формами творчого засвоєння»³⁵⁷. Праця, написана на основі марксистсько-ленінських ідеологічних засад, представляє ґрунтовне дослідження впливу фольклорної традиції на розвиток літературних жанрів, їх поетики в українському літературному просторі 1920-х рр. Основна ідея втілилась у проблематиці: аналіз української фольклорного фонду крізь призму впливу на українську радянську поезію, уснопоетичних засобів створення сатиричного ефекту, специфіки стильового використання фольклорних жанрів в літературі означеного періоду, звернення поетів 1920-х рр. до художньої образності фольклорних текстів тощо.

Працею узагальнюючого типу є монографія В. Бойка «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973)³⁵⁸, у якій (хоча й у контексті заангажованих комуністичних ідеологем) характеризувались пріоритетні напрями, досягнення радянської фольклористики у 1950–1970-х рр. (видання, періодика, проблематика наукових досліджень), а найважливіше – акцентувалась увага на аналізі проблем фольклорних традицій та новаторства, фольклорно-літературних взаємозв'язків, теоретичних аспектів розвитку народної творчості тощо.

Науково-педагогічна діяльність доктора філологічних наук, професор **Михайла Семеновича Гриця** (1925–1988) реалізовувалась у вивченні проблем історії української літератури, визначенні ролі фольклору у формуванні образного мислення українських поетів XVI–XVIII ст., дослідженні життєвого і творчого шляху українських письменників та впровадженні означеної проблематики у зміст підготовки майбутніх філологів. У Київському університеті вчений-педагог працював з 1962 р. до останніх днів свого життя на посадах асистента, професора (з 1971 р.), завідувача кафедри історії української літератури (з 1972 р.), декана (лютий 1971 р. – січень 1987 р.) філологічного факультету. Його наукові зацікавлення втілились у спектрі фольклористично-літературознавчих праць: «Українська народна вертепна драма» (1962) (кандидатська дисертація, написана під керівництвом П. Попова), «Народна поетична творчість і розвиток

³⁵⁷ Бойко В.Г. Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 19.

³⁵⁸ Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / В.Г. Бойко. – К.: Наук. думка, 1973. – 120 с.

жанрів давньої української літератури (XVI–XVIII ст.)» (докторська дисертація, 1970), «Українська література XVI–XVIII ст. і фольклор (1969), «Українська драматургія XVI–XVIII ст.» (1974), «Семен Скляренко: Нарис життя і творчості» (1980), «Марко Вовчок. Творчий шлях» (1983), «Олекса Десняк: Літературно-критичний нарис» (1984), «Панас Мирний: Нарис життя і творчості» (1986), «Українська народна творчість: підручник для студентів філологічних факультетів» (1983, у співавт.), «Українська література. Підруч. для 8 кл. / За ред. М.С. Грицай» (1987, у співавт.), «Давня українська література» (1989, у співавт.).

М. Грицай здійснив системне дослідження проблеми впливу фольклорної традиції у період давнього українського письменства. Результати науково-аналітичних пошуків педагога втілились у ряді монографічних і навчально-методичних розвідок, серед яких вирізняється праця «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975)³⁵⁹. У ній обґрунтовано ідея народності давньої української літератури, виявлено взаємозалежні зв'язки між фольклором та авторською творчістю у XVI–XVIII ст. Ця проблематика, аргументовано досліджена М. Грицаєм на основі текстологічного аналізу пам'яток давнього письменства, стала вагомим внеском у розробку питання фольклоризму літератури, що не могло не позначитись на змістовій складовій літературознавчих дисциплін, курсу українського фольклору у процесі підготовки філологів у провідному класичному університеті.

Доктор філологічних наук, викладач кафедри історії української літератури Київського університету (з 1987 р.) **Грицюта Микола Сидорович** (1925–1997) відомий у педагогічному, науковому українському просторі як текстолог, упорядник, коментатор видань спадщини І. Франка у 50-и тт. (4 т.), М. Коцюбинського в 6-и і 7-и тт., Г. Квітки-Основ'яненка у 7-и тт., І. Нечуя-Левицького у 2-х та 10-и тт., збірника творів А. Тесленка. Його наукові зацікавлення, реалізовані у дослідженні проблем інтерференції фольклору та літератури, історії української літератури XIX – початку XX ст., вітчизняного літературного процесу та слов'янських літератур, втілились у змісті програмного курсу з історії української літератури та у працях («М. Коцюбинський і народна творчість» (1958), «Еволюція

³⁵⁹ Грицай М.С. Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст. / М.С. Грицай. – К.: Вища школа, 1975. – 151 с.

селянської теми і концепція демократичного героя в українській прозі другої половини XIX –початку XX ст.» (докторська дисертація, 1992), «Історія української літератури» у 8 тт. (у співав., Т.4. Кн. 2; 1968); «Історія української літератури» у 2-х тт. (у співав., Т.1, К., 1987); «Історія української літературної критики» (у співав., 1988), «Матеріали до вивчення історії української літератури» (1961).

Об'єктом науково-дослідницької діяльності М.Грицюти була проблема фольклорних витоків творчості українських письменників, зокрема М.Коцюбинського. Зважаючи на те, що «дослідники-літературознавці ще дуже мало сказали про те, наскільки ідейно-художня сила, народність, реалістичність, самобутність передової української літератури залежить від фольклору»³⁶⁰, він цілісно підійшов до аналізу народних джерел творчості письменника, біографічних чинників, які вплинули на формування стійкого інтересу до вивчення, збирання фольклорних текстів, використання ідейно-естетичного потенціалу фольклорних творів, «відфольклорної» стилістики, поетичної образності у письменницькій творчості (в оповіданнях, повістях, авторських казках).

З іменем **Лідії Францівни Дунаєвської** (1948–2006), доктора філологічних наук, професора, фольклориста, літературознавця, поетеси, знаного фахівця у галузі українського казкознавства та народної прози, дослідниці історії розвитку української фольклористики (спадщини В.Антоновича, М.Драгоманова, М.Костомарова, А.Коципинського, А.Кримського, М.Максимовича, М.Номиса, братів Рудченків, О.Стефановича, І.Франка, П.Чубинського, М.Щербини, П.Амбросій та ін.) пов'язаний активний процес розвитку українознавчих, літературознавчих наук на професійних засадах, у контексті європейської векторності.

У Київському університеті Л. Дунаєвська працювала з 1971 р. Серед її наукових зацікавлень вирізнялись такі проблеми, як міфологічні засади, типологія та еволюція фольклорних епічних і пісенних жанрів, особливості побутування сучасного фольклору, фольклорно-літературні паралелі, світові фольклорні універсалиї. В її науковому доробку – понад 120 публікацій, серед яких варто відзначити такі: «Українська народнопоетична творчість» (у спіавт., 1983), «Українська народна

³⁶⁰ Грицюта М.С. М. Коцюбинський і народна творчість / М.С. Грицюта. – К., 1958. – С. 3.

казка» (у співавт., 1987), «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997; вид. 2-е, 2000), «Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики» (2000). Цінним є досвід Л. Дунаєвської як укладача збірників фольклорних творів прозового жанру, як автора авторитетних навчально-методичних видань (упорядкувала і здійснила наукову редакцію понад 20 збірників українських казок і казок народів світу, 4 збірників народної прози і народної пісні, 4 збірок поезій, підготувала 2 підручники з фольклору для університетів, 3 сценарії науково-навчальних фільмів та 1 діафільм, уклала близько 20 навчальних програм)³⁶¹.

Педагогічна майстерність Л. Дунаєвської, її особистісні і професійні якості реалізовувались у щоденній копіткій праці, у спілкуванні зі студентською аудиторією, в етичній спрямованості викладацької діяльності, у спонуканні талановитої молоді обрати у майбутньому «фольклористичну стежку»: «Лідія Францівна була гармонійною особистістю, яка не лише фанатично була віддана своєму фаху. Вона була щирою, доброю, «розуміючою людиною, котра вміла слухати, перейматися чужими болями, проблемами, радіти чужими успіхами». Вона не економила, не залишала, як кажуть, «про свято» свого душевного тепла і любові до людей... Вона осяяла своїм світлом сотні, а можливо, й тисячі своїх послідовників у науці, вона відіграла словом і реальним ділом у житті багатьох, хто мав щастя стати на її стежку»³⁶².

Наслідком такої життєвої позиції Л. Дунаєвської, реалізованої у професійній відданості фольклористиці, є її науково-фольклористична школа (3 доктори наук, 28 кандидатів філологічних наук). Спектр науково-дослідницьких пошуків її учнів складають: дисертаційні дослідження про фольклористичну діяльність П. Куліша (Ж. Янковська), братів Рудченків (Ю. Лебедєв), О. Шишацького-Ілліча (З. Кудрявцева), М. Сумцова (О. Іванова), П. Іванова (І. Неїло); розвідки про поетику жанрів народнопоетичної творчості: української загадки (Н. Салтовська), народних прикмет (І. Пасічнюк), прози (Т. Полковенко, Н. Рудакова, І. Неїло), апокрифічної легенди (О. Зайченко), колискової

³⁶¹ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

³⁶² Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – С. 20.

пісні (О. Марчун); праці з питань регіональних особливостей фольклору (Н. Смагло, В. Телеуця); дослідження з питань міфологічної основи українського і зарубіжного фольклору (Х. Катаока) та ін.

В історії сучасної української і слов'янської фольклористики ім'я Л. Дунаєвської пов'язане з утвердженням контексного, функціонального підходів до дослідження фольклору та практики інтердисциплінарного викладання фольклористики (у зв'язку з суміжними науками). З цією метою вчена-педагог поглиблено вивчала методологічний інструментарій зарубіжних наукових шкіл, розвивала освітні традиції української фольклористики, кристалізовані у класичних університетах. Спільно з В. Бойком вона розробила «Програму української народнопоетичної творчості», яка успішно впроваджувалась у процес викладання курсу української фольклористики на філологічних факультетах університетів з початку 1990-х рр. Методологічні засади програми ґрунтувались «на використанні широкої джерельної бази, на синкретичному та аналітичному аналізі при викладанні курсу від давнини до сучасності»³⁶³. Ідеї Л. Дунаєвської розвивають викладачі сучасної кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

3.3. Академічні цінності педагогічної дії викладачів Харківського університету

Заснування академічних традицій Харківського університету пов'язане з діяльністю східного осередку народознавчих, фольклористичних та етнографічних студій – «гуртка любителів народної словесності» (засновник – І. Срезневський). Аналіз бібліографічних праць та довідкових видань засвідчує, що члени гуртка розглядали фольклор як джерело мотивів, сюжетів письменницької творчості (наприклад, твори поетів-романтиків І. Боровиковського, А. Метлинського та ін.), керували експедиційною діяльністю на території Харківської, Полтавської та Катеринославської губерній. За результатами експедиційної роботи було видано три збірники «Запорожской старины» (1833–1838 рр.). Зокрема, І. Срезневський до

³⁶³ Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – С. 23.

збірника подав думи і пісні, окремі передруки зі збірників М. Цертелєва і М. Максимовича та записи інших збирачів – І. Розковшенка, О. і Ф. Євєцьких, О. Хаждеу, О. Шпигоцького, літописні матеріали.

В історію розвитку філології, становлення українознавчих та полікультурних засад науки і освіти Ізмаїл Іванович Срезневський (1812–1880) увійшов як один із перших дослідників фольклорно-етнографічного пласту культури Слобожанщини, засновник вивчення славістики в університетах на основі фольклорного матеріалу. Сучасні дослідники стверджують, що «головна заслуга І. Срезневського полягає в широкому залученні фольклорних джерел до вивчення української історії XVI – початку XVIII ст.»³⁶⁴.

Зацікавлення І. Срезневського слов'янською культурою, фольклором, історією сформувалося ще у студентські роки. Після закінчення Харківського університету він «не залишав своїх занять із збирання творів української усної народної поезії»³⁶⁵. Свідченням цього є виданий ним збірник «Словацкие песни» (1832), дослідження польських і чеських хронік, праць слов'янських учених.

Після кількарічного перебування за кордоном І. Срезневський «повернувся у Харківський університет сформованим славістом», про що засвідчила вступна лекція у жовтні 1842 р., якою він розпочав «викладання науки абсолютно нової» – слов'янознавства³⁶⁶. В основу програми з «предмету історії та літератури слов'янських нарід» було покладено праці європейських і російських славістів та власний професійний досвід спостереження.

Професор викладав такі курси: вступ до вивчення слов'янської філології, старослов'янську мову, огляд слов'янських мов і нарід у зв'язку з культурою та літературою слов'янських народів, зміст яких засвідчує особливу увагу до вивчення їх фольклору крізь призму діалектології, історії, літератури, етнографії. Педагогічна майстерність І. Срезневського реалізовувалась передусім у красномовстві, що демонструвало його інтелектуальний потенціал у порівняльних

³⁶⁴ Срезневський Ізмаїл Іванович (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнева, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет; вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкоград; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибицька, Ю.Ю. Полякова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 6.

³⁶⁵ Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – С. 81-82.

³⁶⁶ Там само. – С. 8.

мовознавчих, історичних, фольклорно-етнографічних студіях.

На переконання сучасних представників харківського університетського осередку, «своїми працями І. Срезневський закладав основи слов'янської історіографії, етнографії, фольклористики, діалектології»³⁶⁷. Фольклористично-етнографічні праці І. Срезневського («Две молдавские песни» (1831), «Взгляд на памятники украинской народной словесности» (1834), «Украинские были 1657–1710 гг.» (1838), «Исследование о языческом богослужении древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846), «Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846), «О языческом веровании древних славян в бессмертие души» (1847), «О городищах в землях славянских, преимущественно в западных» (1848) та ін.) засвідчують утвердження полікультурного підходу в українській фольклористиці.

Майстром педагогічної справи Харківського університету називали сучасники **Петра Петровича Гулака-Артемовського** (1790–1865). Ученого тричі обирали деканом словесного факультету (1829, 1833 і 1837 рр.). З 1841 р. і до відставки 1849 р. П. Гулак-Артемовський працював ректором Харківського університету.

За спогадами студентів, лекції професора були надзвичайно емоційними, розповідав він багато історичних анекдотів, випадків, бувальщин і байок³⁶⁸. Поетична творчість П. Гулака-Артемовського засвідчує глибоку «відфольклорну» основу його авторських творів, написаних у контексті романтичного художньо-стильового напрямку.

Професор словесного факультету **Михайло Сергійович Лунін** (1787–1845) мав особливий вплив на студентів. Його мовлення вирізнялось вишуканістю, образністю, що вплинуло на формування професіоналізму студента М. Костомарова, у майбутньому відомого фольклориста-історика³⁶⁹.

Наставницька позиція викладачів Харківського університету, їхня педагогічна майстерність сприяли формуванню культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу. Вагомим чинником професійного та особистісного розвитку студентів класичних університетах було міжособистісне спілкування. Так, на переконання

³⁶⁷ Там само. – С. 9.

³⁶⁸ Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності: навч. посібн. для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – С. 141.

³⁶⁹ Там само. – С.141.

М. Дмитренка, «паростки зацікавлення фольклором майбутнього вченого зі світовим ім'ям, професора Харківського університету О. Потебні необхідно шукати у дружніх стосунках зі студентом М. Ніговським, який записував українські народні пісні і думи, завідував чималою книгозбірнею україномовних видань з історії України, були там і збірки пісень М. Максимовича, альманах «Запорозька старовина» та мовознавчі праці І. Срезневського... Частково за порадою М. Ніговського О. Потебня здійснив свідомий крок: перейшов на історико-філологічний факультет. Дипломна робота О. Потебні на тему «Перші роки війни Богдана Хмельницького» була написана на основі козацьких літописів, переказів і народних пісень»³⁷⁰. Таким чином, студентське середовище сприяло формуванню О. Потебні як фольклориста – засновника психологічної наукової школи в українській фольклористиці.

Активізацію наукових досліджень майбутніх фахівців стимулювала цілісна, злагоджена робота товариств, гуртків при університетах. Одним із напрямів вважали краєзнавчі дослідження, етнографічно-збиральницька діяльність, організація допоміжних інституцій (бібліотек, музеїв тощо). Так, у 1880 р. при Харківському історико-філологічному товаристві було створено дві бібліотеки й історичний архів, основу якого склали документи зі сховищ Слобідської України. Цей архів, на думку В. Назаренка, «став наймасштабнішим в Україні і єдиним сховищем матеріалів, які мали особливе значення для вивчення історії і культури Слобідської України XVIII – першої половини XIX ст.»³⁷¹.

До роботи в архіві залучались студенти історико-філологічного факультету, які використовували фольклорні матеріали для підготовки наукових розвідок. Наприклад, вагомою працею, підготовленою на основі зібраних студентами матеріалів, є історична монографія В. Барвінського «Селяни в Лівобережній Малоросії в XVII – XVIII ст. (1909).

Поет, фольклорист, мовознавець, перекладач, видавець, доктор слов'яно-руської філології, ад'юнкт-професор кафедри російської словесності Харківського університету, екстраординарний, ординарний професор кафедри російської словесності Університету Святого

³⁷⁰ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 18, 34.

³⁷¹ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 15-16, 87.

Володимира **Амвросій Лук'янович Метлинський** (1814–1870) викладав курси з теорії літератури, історії російської і української мов, народної словесності. Первні професійного зацікавлення фольклором пов'язані з його членством у «гуртку любителів народної словесності» при Харківському університеті (1830–1840-і рр.). Його друковані праці, авторські літературні твори підтверджують романтичну захопленість народною поезією, спрямованість на реалізацію фольклорно-етнографічної збиральницької діяльності: «Думки и песни А. Могили» (1839), «Памятники для истории языка и словесности южно-русской» (1840), «Речь об истинном значении поэзии» (1843), «Народные южно-русские песни» (1854).

А. Метлинський був наділений особливою здатністю до педагогічного впливу на студентів, залучаючи їх у середовище «живого» фольклорного слова. Б. Кирдан зауважив, що оселю професора відвідували бандуристи, студенти Харківського університету, сам викладач був душою літературних бесід, які організовував М. Цертелєв³⁷².

Авторитет А. Метлинського серед студентства був надзвичайно впливовим, що підтвердили результати науково-дослідницької та збиральницько-експедиційної роботи майбутніх фахівців. Зокрема, він сприяв професійному становленню О. Потебні у студентські роки. Про вплив А. Метлинського на становлення О. Потебні як науковця-фольклориста згадував і М. Сумцов, наголошуючи, що педагог вивчав «будь-яке старовинне слово і висловлювання, будь-який особливий народний діалект, а тим більше, говірки великоросійські і малоросійські»³⁷³.

У працях О. Потебні, переважно в ранніх, часто зустрічаються посилання на А. Метлинського. М. Дмитренко зазначив, що «погляди А. Метлинського і О. Потебні на українську мову, на важливість визнання обласних наріч, культурного розвитку збігались»³⁷⁴.

А. Метлинський усвідомлював значущість науково-дослідницької

³⁷² Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – С. 153.

³⁷³ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаля; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 85.

³⁷⁴ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: Монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 21-22.

роботи для майбутніх філологів та істориків, сприяв формуванню у них дослідницької культури шляхом написання наукових праць з проблем народної словесності. М. Сумцов констатував, що професор під час занять використовував практичні вправи «у вітчизняному слові», «керував вибором теми і посібників, ... знайомив студентів з найкращими творами новітньої російської словесності з часів А. Жуковського шляхом читання і розбору»³⁷⁵.

Професор сформулював спектр тем для самостійних наукових пошуків студентів. Проблематика охоплювала давню і нову літературу, народну словесність, обрядовість, мову. Особливо дослідницькі зацікавлення майбутніх учителів-істориків та філологів він спрямовував на вивчення народної словесності окремих регіонів України та слов'янських народів, зокрема білорусів.

А. Метлинський видав один із найцікавіших українських фольклорних збірників «Народные южнорусские песни» (1854), який вміщував як твори, зібрані самим укладачем, так і тексти, які віддали йому інші фольклористи, етнографи (М. Максимович, П. Куліш, М. Білозерський). Важливо відзначити, що в останньому розділі збірника подані правила (за авторством М. Білозерського) записування дум, казок, пісень, а також список кобзарів і лірників з Чернігівської, Харківської та Полтавської губерній. А. Метлинський у статті «О собирании, приведении в порядок, приготвлении к изданию и печатании народных песен и других произведений народной словесности» (Черниговские губернские ведомости. – 1853. – №23) обґрунтував теоретичні основи систематизації, класифікації зразків народної словесності. Це була одна з перших методичних розробок щодо записування, упорядкування фольклорних текстів, яка використовувалась у процесі підготовки майбутніх філологів та істориків.

Учень А. Метлинського **Олександр Опанасович Потебня** (1835–1891) здобув авторитет у світовому мовознавстві, літературознавстві, фольклористиці як розробник порівняльно-історичної теорії мовознавства, основоположник психологічного напрямку у слов'янському мовознавстві, психологічної школи в українській фольклористиці. Майбутній педагог, філософ, громадський

³⁷⁵ Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України. Вибр. праці / Упор., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова / М.Ф. Сумцов. – Харків: Вид-во «АТОС», 2008. – С. 351-352.

діяч, член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук, член багатьох зарубіжних інституцій, він закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету.

М. Дмитренко зауважує, що «молодий О. Потебня ще до захисту магістерської дисертації («Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860)) читав лекції студентам», і серед студентства закарбувався як «образ запального, енергійного університетського викладача, діяча громадського руху, чий вплив на юних людей був магічним». Він «привертав до себе найпалкіші симпатії молоді, коли говорив про історичне минуле нашої батьківщини, про нашу пісню, про нашу поезію і закликав до вивчення її, до любові до неї»³⁷⁶.

Значна частина наукового доробку вченого присвячена дослідженню народної словесності крізь призму міфології, мовних явищ, етимології, діалектології, літератури, історії, української і слов'янської культури загалом. О. Потебня обґрунтував авторську фольклористичну концепцію, викладену у таких працях, як: «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860), «Думка і мова» (1862), «Про міфічне значення деяких обрядів та повір'їв» (1865), «Про Долю та споріднених із нею істот», «Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення» (1867), рецензія на «Народні пісні Галицької та Угорської Русі, зібрані Я.Ф. Головацьким» (1880), «Пояснення українських та споріднених народних пісень» (т. 1. – 1883; т. 2. – 1887) та ін. На думку М. Дмитренка, «в основі фольклористичної концепції О. Потебні лежить теза про неперервність, повсюдність і повсякденність народної творчості... Через глибоке розуміння мови, фольклору О. Потебня розкрив закономірності розвитку цивілізації, психології народу й індивіда, психології творчості»³⁷⁷.

Професор відзначався шанобливо-уважним ставленням до наукового досвіду українських та зарубіжних учених: студіював праці слов'янських учених-лінгвістів, які вивчали народну словесність з позицій різних концепцій, теорій, на основі порівняльно-зіставного методу (О. Востокова, Ф. Буслаєва, І. Давидова, К. Аксакова, Ф. Міклошича, В. Караджича та ін.). Провідні ідеї фольклористичної концепції О. Потебня реалізовував у педагогічній діяльності, у процесі викладання теорії словесності, російської мови, діалектології,

³⁷⁶ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 20-21.

³⁷⁷ Там само. – С. 274.

програмний матеріал яких представлено у лекційних матеріалах, виданих посмертно: «Із лекцій з теорії словесності. Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «Із записок з теорії словесності» (1905).

Відомо, що Олександр Опанасович вирізнявся вокальними здібностями, з його голосу записував народні пісні М. Лисенко. Сам О. Потебня збирав пісні упродовж життя. Його загальний доробок становить понад 350 пісень. До інтерпретації і систематизації пісень він застосовував професійний підхід: «вивчав народну пісню в органічній єдності її словесного й музичного компонентів»³⁷⁸.

Сучасники О. Потебні, його учні акцентували увагу на високому рівні педагогічної майстерності професора. Олександр Опанасович володів особливим мовним чуттям, естетичним сприйняттям світу, інтелектуальними здібностями, що безпосередньо виявлялися у спілкуванні зі студентською молоддю. Він, доводив М. Сумцов, був «охоронцем наукових інтересів і загальних моральних університетських принципів»³⁷⁹. М. Халанський зауважував, що «О. Потебня стояв на всій висоті свого становища..., захоплюючи слухачів своєю ерудицією, чудовою силою і гнучкістю розуму»³⁸⁰.

М. Сумцов відзначив активний вплив наставника на професійне становлення багатьох дослідників: «Як до авторитетного вченого у галузі філології, до нього направляли молодих науковців з інших університетів, в тому числі вже таких відомих професорів, як Г. Міколла (Гельсінгфорський університет), Б. Ляпунов (Новоросійський університет), Е. Вольтер (Петербурзький університет)»³⁸¹. Педагогічна дія О. Потебні на студентську молодь, на молодих дослідників сприяла становленню наукової школи професора, у якій чільне місце займали фольклористичні, літературознавчі студії.

Ефективною була діяльність викладачів університетів в організації конкурсів студентських робіт з проблем дослідження народної словесності, що сприяло підготовці професійних фахівців – майбутніх учителів з філології та історії, дослідників народної культури, впливало на формування їх професійної майстерності у напрямі здійснення

³⁷⁸ Українські народні пісні в записах Олександра Потебні / Упор., вст. ст. і прим. М.К. Дмитренка. – К.: Муз. Україна, 1988. – С. 14-15.

³⁷⁹ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г.Халанского и Д.И.Багалея; вступ. ст. Т.Г.Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 100.

³⁸⁰ Там само. – С. 102.

³⁸¹ Там само. – С. 96.

фольклористичних та етнографічних досліджень. Так, у 1889 р. на конкурс найкращих студентських робіт історико-філологічного факультету Харківського університету були подані праці, присвячені проблемам фольклористики, зокрема, студент М. Халанський представив дві казки, студент Д. Еварницький – записані ним 600 українських і російських народних пісень³⁸².

Зокрема, М. Дмитренко, проаналізувавши результати наукової і педагогічної фольклористичної діяльності професора Харківського університету О. Потебні, охарактеризував генезу зацікавлення майбутнього професора фольклором у студентський період (1850-і рр.): «Вже в студентський час О. Потебня мав чималу кількість записів фольклорно-етнографічних матеріалів, передусім записів пісень»³⁸³. Збирання фольклорного та етнографічного матеріалу стало важливою формою вивчення традиційної культури, що, на переконання М. Дмитренка, пов'язано з тогочасною тенденцією – «активним ідеологічним просвітницько-народницьким устремлінням до національного пробудження й відродження», тому «рідко в кого із студентів-українців не було зошита з різним етнографічним матеріалом, переважно піснями»³⁸⁴.

Необхідно відзначити, що на сьогодні більшість праць О. Потебні, в яких узагальнено багаторічний досвід викладання філологічних дисциплін у Харківському університеті, синтезовано в посібнику «Теоретична поетика» (2003), який активно використовується у підготовці філологів в університетах³⁸⁵. Цей факт засвідчує актуальність його ідей, які покладені в основу сучасних уявлень про специфіку художнього, фольклорного слова та психологію художньої творчості, які розвивають представники структурно-типологічної, антропологічної, функціональної наукових шкіл.

Учень О. Потебні, ординарний професор кафедри російської мови і словесності Харківського університету, дослідник слов'янського фольклору **Халанський Михайло Георгійович** (1857–1910) закінчив

³⁸² Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 110-111.

³⁸³ Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: Монографія / М.К. Дмитренка. – К.: Вид-во «Сталь», 2012. – С. 45.

³⁸⁴ Там само. – С. 45.

³⁸⁵ Потебня А.А. Теоретическая поэтика: учебн. пособ. для студ. филол. фак. высш. учебн. заведений / Сост., вступ. ст и коммент. А.Б. Муратова / А.А. Потебня. – 2-е изд., испр. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский университет «Академия», 2003. – 384 с.

історико-філологічний факультет Харківського університету, захистив дисертацію «О сербских народных песнях Косовского цикла». Майбутній викладач був залишений при факультеті стипендіатом для підготовки до професорського звання із слов'янознавства. Однак погодився зайняти посаду вчителя Білгородської гімназії, пізніше 2-гої Харківської чоловічої гімназії (1883 – 1887).

У 1887 р. М. Халанський успішно склав іспит на магістра російської словесності і подав до захисту дисертацію «Великорусские былины Киевского цикла». Професор П. Бессонов написав негативний відгук на цю роботу, однак суб'єктивну оцінку останнього було спростовано О. Потебнею³⁸⁶. З 1892 р. М. Халанського призначено на посаду професора кафедри російської мови і словесності Харківського університету, де на історико-філологічному факультеті читав курс історії словесності та російської мови.

Наукові зацікавлення М. Халанського здебільшого стосувались слов'янської народної словесності зокрема билинного епосу, мов, лексичної специфіки діалектів слов'ян. Ці аспекти його наукової діяльності висвітлені у працях: «Великорусские былины Киевского цикла» (1885), «Южнославянские сказания о Кралевице Марке в связи с произведениями русского былевого эпоса» (1893 – 1896), «Про деякі географічні назви в російському та південнослов'янському епосі» (1902), «Народні говори Курської губернії» (1904), «Малоруська дума про Байду» (1905) та ін. Науково-аналітичні праці М. Халанського впроваджувалися у зміст базових дисциплін на історико-філологічному факультеті університету: використовувався матеріал з діалектології, народної пісенності слов'янських народів, у тому числі українського та російського.

У розвитку академічних традицій з іменем **Миколи Федоровича Сумцова** (1854–1922) пов'язаний процес кристалізації фундаментальних наукових основ міфологічної, культурно-історичної фольклористичних шкіл та інноваційні процеси в освітній практиці вивчення мови, історії, етнографічного матеріалу, народної словесності. Майбутній український фольклорист, етнограф, історик, громадський діяч, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка (з 1908 р.), Всеукраїнської Академії наук (з 1919 р.), член-кореспондент Петербурзької Академії наук,

³⁸⁶ Дмитренко М., Бріцина О., Грищенко І., Іваннікова та ін. Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме: колективна монографія; за ред. М.К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2008. – С. 83-104.

член Чеської Академії наук та інших слов'янських наукових інституцій, М. Сумцов закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Його професійна (наукова і педагогічна) діяльність реалізовувалась у цьому навчальному закладі на різних посадах: з 1878 р. – приват-доцент, з 1888 р. – екстраординарний професор, з 1889 р. – ординарний професор. З 1905 р. він посів, крім професорської, посаду завідувача Етнографічного музею при університеті.

Активною була педагогічно-просвітницька діяльність М. Сумцова: він був попечителем Пушкінського училища, ініціатором першого у Харкові товариства підтримки бідних учнів, упродовж кількох років – головою міської училищної комісії, видавав для дітей невеличкі збірники віршів В. Жуковського, О. Пушкіна; укладав для народного читання брошури про українські укріплення, про народні звичаї, видані Харківським товариством грамотності; взяв участь у написанні «Пособия для устройства литературных чтений» тощо³⁸⁷. З 1880 р. М. Сумцов був секретарем, а з 1887 р. – головою Харківського історико-філологічного товариства. Разом з колегами він ініціював створення сучасної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, першого педагогічного товариства (педагогічного відділу при Харківському історико-філологічному товаристві у 1882 р.), яке «поширювало свою методичну діяльність на всі провінційні навчальні заклади України і Росії»³⁸⁸.

Фольклористичній проблематиці присвячена значна кількість праць М. Сумцова (загальна їх кількість перевищує 1500): «Очерк истории колдовства в Западной Европе» (1878), дисертації «О свадебных обрядах» (1881) і «Хлеб в обрядах и песнях» (1885), «Очерки истории южнорусских апокрифических сказаний и песен» (1887), «Современная малорусская этнография» (2 вип.), «Ворон у народній словесності» (1890), «Разыскания в области анекдотической литературы» (1899), «Очерки народного быта» (1902), «К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу» (1886), «Малюнки з життя українського народного слова» (1910) тощо.

Ідеї вченого-педагога покладені в основу обґрунтування теоретико-методологічних засад міфологічної, культурно-історичної наукових шкіл.

³⁸⁷ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаляя; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 106.

³⁸⁸ Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2000. – С. 267-285.

М. Сумцов, на думку О. Іванової, є «найяскравішим представником культурно-історичного напрямку української фольклористики. Його етнопсихологічні та історико-генетичні дослідження засвідчують широту масштабів наукових інтересів ученого, його причетність до «живого» народно-етичного слова, магічного дійства та міфологічного мислення, притаманного українському етносу»³⁸⁹.

Синтезованою працею, яка засвідчує контекстний підхід М. Сумцова до дослідження етнографічної та фольклорної специфіки Слобожанщини, є фундаментальна розробка «Слобожани» (1918)³⁹⁰. У цій праці реалізовано наукові-дослідницькі пошуки вченого, узагальнено змістовий матеріал університетських дисциплін, які професор викладав упродовж кількох десятиліть у Харківському університеті. В історико-етнографічній розвідці окреслено проблематику змісту дисциплін історичного, етнографічного, джерелознавчого спрямування у підготовці майбутніх філологів та істориків: історичні етапи розвитку регіону; соціально-економічний устрій; діяльність інтелігенції, митців; повір'я, звичаї і побут слобожан; кобзарство; фольклористи, етнографи і письменники регіону; дослідники народної культури Слобідської України; стан освіти і науки краю.

Учений-педагог заклав основи комплексного, контекстного вивчення культури Слобожанщини, залучаючи при цьому фольклорний матеріал (історичні, весільні пісні, замовляння тощо), відомості з історії фольклористики (про діяльність фольклористів та етнографів: Г. Квітки-Основ'яненка, А. Метлинського, І. Манжури, Я. Щоголева, Б. Грінченка та ін.). М. Сумцов був викладачем-новатором, педагогом європейського рівня, який утверджував контекстний і функціональний підходи до вивчення фольклору, мови, історичних процесів.

Проблематика наукових праць М. Сумцова достатньо диференційована: дослідження народної словесності, міфосимволіки, етнічної ритуальної організації життєдіяльності, етнографічної специфіки українського, слов'янського етносів та окремих європейських

³⁸⁹ Іванова О.В. Фольклористичні праці М.Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини XIX – початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Ольга Володимирівна Іванова; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – С. 1.

³⁹⁰ Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України. Вибр. праці / Упор., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова / М.Ф. Сумцов. – Харків: Вид-во «АТОС», 2008. – 558 с.; 30 с. іл. (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». Вип. 3); с. 351-352.

народів. Цей факт підтверджує, що М. Сумцов сприяв становленню системи професійної підготовки майбутніх філологів й істориків на засадах міфологічної та культурно-історичної наукових шкіл. Особливо варто відзначити спрямованість вченого-педагога на контекстне вивчення української народної словесності (крізь призму міфології, обрядовості, історії). М. Дмитренко відзначив, що «М. Сумцову вдалося українську багатовікову спадщину розглянути в широкому міжнародному контексті, виявити та прокоментувати традиційні явища національної культури як самобутні»³⁹¹.

Наукові напрацювання викладача реалізовувались у змісті курсів з історії російської літератури, історії словесності (всього М. Сумцовим було розроблено і прочитано близько 30 курсів і спецкурсів), у процесі спрямування науково-дослідницьких пошуків студентів у галузі етнографії, фольклористики. Сучасні дослідники, проаналізувавши педагогічну спадщину М. Сумцова з позицій внеску у теорію і практику навчально-виховного процесу в умовах університетської освіти, визначили одним із основних напрямів діяльності педагога – активне залучення майбутніх філологів та істориків, підростаючого покоління до вивчення культурного, фольклорного досвіду.

М. Сумцов був одним із перших розробників професійних програм організації етнографічних та фольклорних експедицій. Уклав ряд програм і вказівок, якими «користувались десятки і сотні краєзнавців, усі прихильники українського народного мистецтва»³⁹². Як ініціатор проведення Пархеологічного з'їзду в Харкові М. Сумцов уклав фольклорно-етнографічні програми для зібрання інформації про селянське життя, відомостей про кобзарів і лірників, матеріалів про писанкарство, предметів селянського побуту тощо.

М. Сумцов заснував перший в Україні Етнографічний музей, у якому була представлена матеріальна і духовна культура Слобожанщини. Надзвичайною активністю відзначалась діяльність професора щодо залучення студентів історико-філологічного факультету до збирання етнографічного, фольклорного матеріалу, що

³⁹¹ Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / М.К. Дмитренко. – К.: Вид-во «Сталь», 2004. – С. 30.

³⁹² Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2000. – С. 272.

свідчить про цілеспрямоване впровадження елементів фольклорно-етнографічної практики. Він стимулював науково-дослідницькі пошуки національно свідомої молоді в галузі фольклористики та етнографії, заснувавши ряд іменних премій. Педагогічна дія професора на студентську молодь здійснювалась на засадах моральності, добра, професіоналізму, національно свідомої та толерантної щодо інших етносів світоглядної позиції.

М. Сумцов був натхненником наукової фольклористичної та етнографічної діяльності майбутніх істориків і філологів був професор, який як керівник Харківського історико-філологічного товариства заснував при університеті премії імені О. Потебні, М. Дринова, Е. Редіна, М. Лисенка, Т. Шевченка за щорічні кращі студентські роботи, що «набуло особливого значення у підготовці наукових і вчительських кадрів з етнографії і фольклористики»³⁹³.

Саме у Харківському університеті формувались традиції *студентської фольклорної практики*, метою якої було збирання матеріалу для новоствореного Етнографічного музею при університеті. Наприкінці 1870-х рр. за ініціативи членів Харківського історико-філологічного товариства, переважно викладачів, були укладені професійні програми збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. Професори університету опублікували у харківській періодиці рекомендації з вивчення історико-географічних та археологічних відомостей (Д. Багалій), програму збирання фольклорних та етнографічних відомостей про сільське населення Харківської губернії (М. Сумцов), програму для описання побуту сільського населення (П. Єфименко)³⁹⁴. До фольклорно-етнографічної збиральницької діяльності залучались майбутні філологи та історики.

Професором слов'янознавства Харківського університету з 1873 р. працював славіст, болгарський, російський та український учений, член Петербурзької академії наук **Марин Степанович Дринов** (1838–1906). В історію європейської освіти М. Дринов увійшов як реформатор середньої освіти Болгарії.

³⁹³ Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: Доповіді та повідомлення. Кн. 1-2 // НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2000. – С. 274.

³⁹⁴ Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков, 1999. – С. 102.

З 1878–1879 рр. професор очолював відділ народної просвіти і духовних справ Болгарії, склав «Тимчасовий статут народних шкіл», яким визначалась структура болгарської шкільної системи, організація керівництва школами, зумовлювався зміст навчальних програм. М. Дринов ініціював відкриття реальних і класичних гімназій, створив фонд допомоги болгарам, які бажали отримати освіту за кордоном.

Знаний М. Дринов і як один із засновників сучасної болгарської літературної мови. З 1873 р. до кінця життя його наукова і педагогічна діяльність була пов'язана з діяльністю Харківського історико-філологічного товариства. М. Дринов утверджував традиції слов'янознавчих студій, закладені у першій половині ХІХ ст. І. Срезневським.

Праці М. Дринова з проблем слов'янської фольклористики – це розвідки про болгарські народні пісні (1876), «Сказание о Святогоре богатыре и о земной тяге в южнославянской народной словесности» (1895) та ін. Науковий доробок професора-славіста сприяв утвердженню полікультурного підходу до вивчення історії, мови, народної словесності в умовах університетської освіти, свідченням цього було активне вивчення студентами народної словесності слов'янських, зокрема болгарського, народів.

Достатньо суперечливою з точки зору професійної (наукової та педагогічної) етики є постать **Петра Олексійовича Бессонова** (1828–1899) – професора слов'янознавства, викладача кафедри слов'янської філології Харківського університету (1879 – 1899). Він навчався на історико-філологічному факультеті Московського університету. П. Бессонов сприяв активізації вивчення культури, мови, літератури, народної словесності слов'янських етносів, що представлено у працях: «Болгарские песни» (1855), «Сборник болгарских пословиц» («Памятники и образцы народного языка и словесности русских и западных славян»), «Калеки переходные» (1861–1864), «Детские песни» (1863), «Белорусские песни» (1871) та ін.

У бібліографічній довідці про П. Бессонова М. Халанський зауважив, що педагог мав репутацію «гарного практичного знавця слов'янських мов, відмінного знавця народної поезії і працюючого видавця творів народної поезії і пам'яток давньої писемності, які йому поталанило

знайти»³⁹⁵. М.Халанський навів ряд фактів, які засвідчують певний «фантастичний» підхід П. Бессонова до аналізу усної народної творчості.

Керівництво університету цінувало його як талановитого знавця слов'янських мов, однак сам П. Бессонов був настільки самовпевненим і впертим, що власні необґрунтовані теорії виголошував у студентських аудиторіях. Професор викладав дисципліни слов'янознавчого спрямування: слов'янські древності, слов'янський народопис (етнографію), слов'янські наріччя, польську мову, сербську мову, найдавніші пам'ятки західних слов'ян, давню чеську мову, грецьку міфологію, історію словесності і писемності західних слов'ян, слов'янську діалектологію тощо, але виступав проти українофільських впливів в університетському середовищі.

Зокрема, відомий факт, коли П. Бессонов «повідомив міністрові народної освіти про те, що дисертація М.Сумцова написана в українофільському дусі, і міністр передав дисертацію на додатковий розгляд двом ученим (К. Бестужеву-Рюміну та А. Бичкову). Ні той, ні інший не знайшли нічого протизаконного»³⁹⁶. У 1887 р. професор так само негативно оцінив магістерську дисертацію М.Халанського, захищену у 1888 р. у Петербурзькому університеті.

Наукові й освітні традиції університету розвивав **Олександр Іванович Білецький** (1884–1961) – доктор філологічних наук, академік Академії наук СРСР, професор Харківського університету, багаторічний директор Інституту літератури імені Т.Шевченка, завідувач кафедри російської літератури у Київському університеті. З 1912 р. О.Білецький викладав у навчальних закладах Харкова та у Харківському університеті, читав базові і спеціалізовані історико-літературні дисципліни, проводив семінари для молодих науковців. У Харкові дослідник розгорнув активну культурно-просвітницьку роботу: брав участь «в організації театральної справи, викладав у Харківському театральному інституті, в театральних студіях, був одним із засновників першого українського дитячого театру»³⁹⁷.

³⁹⁵ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905) / Под ред. М.Г.Халанского и Д.И.Багаля; вступ. ст. Т.Г.Павловой. – Х.: Изд-во САГА, 2007. – С. 130.

³⁹⁶ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 247-248.

³⁹⁷ Білецький О.І. Від давнини до сучасності: зб. пр. з питань української літератури / О.І. Білецький / Передм. М. Гузія. – Т. 1. – К.: Вид-во художньої літератури, 1960. – С. 8.

Важливо відзначити, що О. Білецький одним із перших порушив проблему поступу української літератури у контексті російського та західноєвропейського літературного процесу, що знайшло підтвердження у його працях про творчість українських та російських письменників: О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Лермонтова, Ф. Достоевського, А. Чехова, Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, Лесі Українки, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського та ін.

О. Білецький був ініціатором і упорядником значної кількості навчально-методичних видань: хрестоматії «Західноєвропейська література» для учнів 8-10 класів, «Хрестоматії стародавньої української літератури доби феодалізму» для філологічних факультетів університетів та факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (1949, 1952) тощо. Остання праця О. Білецького констатує історико-ретроспективний підхід до аналізу історії української літератури: звертаючись до фольклорних джерел. Він запропонував вивчати тематично-ідейну проблематику, жанрово-стилістичну специфіку літературних творів, починаючи від літописів, «Слова о полку Ігоревім» періоду Київської Русі, шукаючи паралельні образи, сюжети у фольклорних текстах. О. Білецький обґрунтував науково-методологічні засади професійного дослідження проблеми фольклоризму літератури згідно з історико-хронологічним підходом.

Фундаментальна праця О. Білецького «Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства» (1959), на думку М. Гнатюка, – це «перша спроба дати наукову історіографію українського літературознавства, не виходячи за межі радянської ідеологічної доктрини... О. Білецький зумів показати, що українська наука про літературу ХІХ – ХХ ст. засвоювала і творчо переробляла досвід європейських літературознавчих шкіл»³⁹⁸. У дослідженні здійснено ґрунтовний аналіз спадщини М. Максимовича, І. Срезневського, М. Драгоманова, П. Чубинського, О. Потебні, П. Житецького, В. Перетца та ін., досліджено роль періодичних видань («Основа»), громадських організацій («Громада», Наукове товариство імені Тараса Шевченка) у культурному, науковому поступі України тощо.

Важливим досягненням О. Білецького було створення умов для забезпечення взаємозв'язку літературознавчої й фольклористичної

³⁹⁸ Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ сторіч / Михайло Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 15.

підготовки майбутніх філологів та його професійної діяльності у загальноосвітній школі. Підтвердженням цьому є укладені за його редакцією підручники з української літератури для середньої і старшої школи, які витримали кілька десятків перевидань³⁹⁹. У їх змісті запропоновано вивчати український літературний процес у контексті проблеми фольклоризму: художньо-проблемні, стилістичні особливості літературних творів різних періодів (Київська Русь, нова українська література, література радянського періоду) аналізувались крізь призму дослідження «відфольклорної» основи.

О. Білецький отримав визнання науково-викладацької громадськості як талановитий викладач, педагог-майстер, наставник науково-дослідницьких пошуків талановитої молоді. Генеза його авторитету як педагога зумовлена педагогічною майстерністю, естетичними та етичними орієнтирами у викладацькій роботі. Його колега, академік Л. Булаховський відзначав: «О. Білецький – лектор за покликанням, учений, якому аудиторія потрібна як майстерня, де він кує і відточує свої думки, мовби перевіряючи їхню правильність і силу враженнями і відгуками слухачів»⁴⁰⁰. Педагогічний талант О. Білецького підтверджує його багаторічне спрямування молодих науковців у дослідженні проблем фольклоризму літератури, впливу фольклорного досвіду на художньо-стилістичні напрями в історико-хронологічному контексті.

З історією становлення академічних традицій у Харківському університеті упродовж перших десятиліть ХХ ст. пов'язана наукова та викладацька діяльність **Дмитра Костянтиновича Зеленіна** (1878–1954), який упродовж 1916–1925 рр. очолював кафедру російської мови і словесності. Російський етнограф, член-кореспондент Російської Академії наук, член-кореспондент Академії наук СРСР, член Історико-філологічного товариства Харківського університету, він, погодившись на пропозицію М. Сумцова, з 1916 р. почав викладати курс етнографії російського народу та його сусідніх народів.

В. Фрадкін, аналізуючи харківський період діяльності вченого-педагога, зауважив, що перша лекція Д. Зеленіна була присвячена

³⁹⁹ Українська література: підр. для 8 класу середньої школи / за заг. ред. акад. АН УРСР О.І. Білецького. – К.: Рад. школа, 1958. – 283 с.; Українська література: підр. для 8 класу середньої школи / за заг. ред. акад. АН УРСР О.І. Білецького. – К.: Рад. школа, 1958. – 340 с.

⁴⁰⁰ Булаховський Л. «Як добре, що в нас є такі люди!...» / Л. Булаховський // Про Олександра Білецького. Спогади, статті. – К.: Рад. письменник, 1984. – С. 31.

діалектичному та етнографічному поділу східнослов'янських народів, а також аналізу традицій харківської наукової історико-філологічної школи, сформованої О. Потебнею, М. Халанським, М. Сумцовим та ін.⁴⁰¹. Д. Зеленін за роки викладацької роботи у Харківському університеті став співавтором ряду етнографічних програм, питальників, зокрема «Программы этнографического обследования Слободской Украины».

Основні праці вченого («Новые веяния в народной поэзии» (1901), «Песни деревенской молодежи» (1903), «Великорусские говоры....» (1913), «Великорусские сказки Пермской губернии» (1914), «Великорусские сказки Вятской губернии» (1915), «Библиографический указатель русской этнографической литературы о внешнем быте народов России 1700–1910 гг.», «Жилище, одежда, музыка, искусство, хозяйственный быт» (1913) та ін.) свідчать про застосування контекстного підходу до аналізу діалектологічного, етнографічного, фольклорного матеріалу, який слугував підґрунтям трактування культурних процесів слов'янських етносів, їх історичного розвитку, сфер господарювання, виробництва, побуту тощо.

У праці Д. Зеленіна «Востоочнославянская этнография» (1927) здійснено узагальнення історії дослідження у сфері української, російської та білоруської етнографії, фольклористики, особливостей організації земельного господарства, харчування, видів ремесла, житлового облаштування, суспільного устрою, родинних свят, календарних народних вірувань, жанрової специфіки фольклору тощо. Зміст книги підтверджує застосування порівняльно-зіставного методу до аналізу етнографічної й фольклорної специфіки різних слов'янських народів, згідно з яким фольклор досліджували в контекстному, функціональному вимірі – у зв'язку з сакральними і профанними явищами культури. Відповідно майбутні філологи та історики залучалися до вивчення фольклору у контексті контекстного і функціонального підходів, згідно з якими етнографічний матеріал, народна пісенність, календарно- та родинно-обрядові пісні, інші фольклорні жанри розглядались як чинники культурної ідентифікації слов'янських народів, які слугують джерелом для розуміння їх ментальності.

⁴⁰¹ Фрадкий В.З. Научная деятельность Д.К. Зеленина в Харькове (1916 – 1925 гг.) / В.З. Фрадкий // Проблемы словянской этнографии (к 100-летию со дня рождения чл.-кор АН СССР Д.К. Зеленина). – Ленинград: Наука, 1979. – С. 103.

3.4. Науково-педагогічна діяльність викладачів у культурно-освітньому просторі Чернівецького, Ужгородського, Одеського університетів

Становлення академічних традицій Чернівецького університету пов'язано з іменем професора **Степана Йосипович Смаль-Стоцького** (1859–1938). Упродовж 1878 – 1884 рр. С. Смаль-Стоцький навчався на філологічному факультеті Чернівецького університету, у Віденському університеті під керівництвом професора Ф. Міклошича захистив дисертацію на ступінь доктора слов'янської філології. З 1885 р. розпочалась науково-педагогічна діяльність С. Смаль-Стоцького у Чернівецькому університеті, в якому він очолив кафедру української мови та літератури і обіймав посаду декана філологічного факультету.

Учений-педагог отримав визнання педагогічної громадськості завдяки впровадженню фонетичного правопису у шкільну практику, впровадженню ефективних реформ в українському шкільництві. Підтвердженням тому є ряд авторських праць: «Руський правопис», «Руська граматика» (ця книга чотири рази перевидавалась і упродовж 40 років була основним підручником для шкіл західноукраїнського регіону), «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок», «Шкільна граматика» та ін. Фундаментальним є його внесок у розробку методологічного інструментарію до аналізу літературних текстів, який сучасні вчені визначають як «філологічна критика».

Сутність інтерпретаційного методу С. Смаль-Стоцького полягала у тому, щоб «автентично (так, як він був написаний автором) прочитати і зрозуміти твір», «лише після цього можна його оцінювати у різних критичних ракурсах»⁴⁰². Підтвердженням застосування цього методу до аналізу авторських творів, до характеристики постатей українських письменників є спектр праць: «Характеристика наукової діяльності І. Франка», «Ідеї Шевченкової творчості», «Діти, батьки і внуки у Шевченка», «Т. Шевченко. Інтерпретації» тощо. Викладені у працях положення, авторські ідеї, науково обґрунтовані висновки у галузі літературознавства, мовознавства, фольклористики, історії сприяли оновленню змісту базових та спеціалізованих дисциплін у професійній

⁴⁰² Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації / Степан Смаль-Стоцький. – Черкаси: БРАМА. Видавець Вовчок О.Ю., 2003. – С. 10.

підготовці майбутніх філологів й істориків.

Творчо-науковий потенціал професора реалізовувався в університетській освітній практиці. Від початку викладацької діяльності С. Смаль-Стоцький читав курси з української мови «Наука о звуках русского языка» («Вчення про звуки української мови»), з літератури – «Новий період історії рускої (української) літератури», «Літопись Київська», «Історія рускої (української) літератури XIII–XVI ст.». С. Смаль-Стоцький викладав курс про українську літературу в Австрії, а також вузькі спеціалізовані курси: «Ритміка», «Палеографія», «Стилістика», «Історія руської (української) філології XI – XIX ст.». Значну увагу у змісті філологічних дисциплін він приділяв висвітленню історії української літератури XI–XIX ст., зокрема творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Ю. Федьковича та ін.⁴⁰³

Саме у процесі аналізу творів письменників періоду нової української літератури вчений-педагог пропонував студентам зосереджуватись передусім на національній проблематиці, шукати джерела стилістичної специфіки, образності, генезу типологічної характеристики образів, важливим чинником яких була народна словесність, традиційна пісенна естетика слова. У цьому контексті С. Смаль-Стоцький один із перших порушив проблему вивчення та інтерпретації літературного твору крізь призму впливу фольклорної традиції (питання фольклоризму літератури). Профсеор упроваджував метод філологічної (за сучасним тлумаченням – філологічно-герменевтичної) інтерпретації тексту, його народнословесної основи під час практичних занять, семінарів.

У Чернівецькому університеті С. Смаль-Стоцький керував семінаром з української філології, на якому, за оцінками В. Ботушанського, панувала «найбільш сприятлива атмосфера для творчої роботи зі студентською молоддю», що впливало на формування умінь наукового пошуку, навичок текстологічного аналізу першоджерел⁴⁰⁴. Спрямованість педагогічної дії викладача на майбутніх філологів визначала творчий науковий простір для дослідницьких пошуків у галузі філології, адже «професор умів дивовижно поєднувати

⁴⁰³ Ботушанський В.М. Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини (Штрихи до портрета) / В.М. Ботушанський. – Чернівці, 2010. – С. 6.

⁴⁰⁴ Ботушанський В.М. Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини (Штрихи до портрета) / В.М. Ботушанський. – Чернівці, 2010. – С. 8.

вимогливість з демократизмом», «домагався від слухачів свого семінару скрупульозної дослідницької праці (деякі слухачі видали пізніше реферати окремими монографіями) і водночас ніколи не намагався робити зі студентів своїх «інтелектуальних» копій»⁴⁰⁵. Таким чином, педагогічна майстерність талановитого педагога європейського рівня, його здатність розкривати науковий, творчий потенціал студентів сприяв формуванню української філологічної еліти. Слухачами його лекцій, семінарів були В. Сімович, І. Франко, О. Кобилянська та ін.

С. Смаль-Стоцького вважають одним із керівників національно-культурного відродження Буковини: засновником і головою студентського товариства «Союз», співзасновником товариств «Народний Дім», «Буковинський Боян», «Руська школа»⁴⁰⁶. У межах діяльності цих товариств професор популяризував український фольклор, організовуючи студентські хорові колективи. Народна пісня ставала рушійним чинником у вихованні національно свідомої студентської молоді – майбутніх учителів, які у подальшому ретранслювали у навчально-виховний процес західноукраїнських шкіл пісенний досвід української культури.

З 1917 р. С. Смаль-Стоцький очолив Бойову Управу Січових Стрільців, з 1919 р. став послом ЗУНР у Празі. Його ім'я було зафіксовано серед 12 дійсних членів новоствореної Всеукраїнської Академії наук у 1918 р. З 1921 р. професор почав працювати в Українському Вільному Університеті у Празі, першим ректором якого був відомий філолог, вихованець Університету Яна Казимира О. Колесса. Завданням цього вищого навчального закладу було «плекати і подавати українській молоді науки в рідній мові і з усіх областей людського знання з особливим оглядом на українознавство. Він мав підготовляти нашу молодіж до діяльності серед рідного народу, в своїх інституціях та майбутніх урядах»⁴⁰⁷. Цією метою керувався і С. Смаль-Стоцький, який популяризував здобутки української філології, культури, літератури з її народнопісенною генезою серед студентської молоді в екзилі до кінця життя.

З 1897 р. почав функціонувати студентський науковий семінар під керівництвом С. Смаль-Стоцького, який «передбачав усні доповіді та

⁴⁰⁵ Там само. – С. 6.

⁴⁰⁶ Енциклопедія українознавства. – Т. 8. – Львів, 2000. – С. 2914.

⁴⁰⁷ Ми підемо у мандрівку століть з твого духа печаттю... – Степан Смаль-Стоцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/kultura/shenderovskij-nehaj-ne-hasne-persha/my-pidemo-u-mandrivku-stolit-z-tvoho-duha-pechattyu-stepan-smal-stotskij/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

письмові розвідки студентів, премії студентам у розмірі 50 гульд., формування спеціалізованої бібліотеки»⁴⁰⁸. Слухачами цього семінару були О. Кобилянська, І. Франко, який відзначав «європейський метод науковий» С. Смаль-Стоцького.

В університетах, що функціонували на західноукраїнських землях в умовах польського та австро-угорського ідеологічного тиску, залучення молоді до народних традицій, етнічної пісенності відбувалось межах діяльності студентських товариств. Так, професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький згадував: «Як давній бурсак, знав я добре, що до серця людського найліпший ключ – це пісня. В «Союзі» склав я і добре вивчив хор, і «Союз» почав співати. Співав добре, добрі були голоси. У Чернівцях і поза Чернівцями на концертах і забавах, скрізь лунала гарна українська пісня, всюди чарувала своїх і чужих, гуртувала і єднала своїх до купи»⁴⁰⁹.

В. Сімович як активний учасник і член молодіжних організацій зауважив, що діяльність перших студентських товариств «Січ» і «Союз» (в Чернівцях) спрямовувалась на пробудження національної свідомості, громадянської гідності: «Особливо пожвавилась діяльність товариства «Союз», коли його очолив відомий учений, громадсько-політичний діяч С. Смаль-Стоцький. Саме в цей період роботи студентства встановились тісні контакти з селом, зростала національна свідомість українців, були відкриті хати-читальні в окремих селах, організовано ряд культурно-освітніх заходів»⁴¹⁰. Авторитет викладача університету, визначена ним просвітницька мета студентських осередків, сприяння популяризації української народної пісні визначили формування національної свідомості, дієву громадянську позицію багатьох молодих людей – майбутніх діячів науки, культури, освіти.

Проаналізуємо академічні цінності викладачів Ужгородського університету, з-поміж яких виділимо діяльність фольклориста **Петра Васильовича Лінтура** (1909–1969). Його збиральницько-фольклористична та педагогічна діяльність була пов'язана з викладанням історії та літератури у Хустській гімназії, де він

⁴⁰⁸ Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

⁴⁰⁹ Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 619.

⁴¹⁰ Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях // «Січ». Альманах в пам'ять 40-х роковин оснований товариства «Січ» у Відні. Зібрали і видали З. Кузеля і М. Чайківський у Львові. – 1908. – С. 502.

організував літературний гурток, залучав своїх вихованців до збирання фольклору у Закарпатті. З 1953 р. П. Лінтур працював на посаді доцента в Ужгородському університеті. В результаті його активної збиральницької роботи вийшли друком збірники: «Закарпатські казки Андрія Калина» (1955), «Народні балади Закарпаття» (1959), «Казки зелених гір» (1966), «Три золоті слова» (1968), «Дідо-Всевідо» (1969), «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984) та ін.

Перебуваючи на посадах заступника голови Народної Ради Закарпатської України, завідувача відділу в справах мистецтв Закарпатського облвиконкому, він «багато зробив для розвитку освіти й культури краю: сприяв відкриттю в Ужгороді музичного та художнього училищ, створенню Закарпатського народного хору та відкриттю Ужгородського державного університету»⁴¹¹. П. Лінтур керував роботою щодо дослідження і складання збірника «Українські баладні пісні» обсягом 50 друкованих аркушів (на жаль, не вийшов друком): упорядкував значний обсяг казок народів світу, написав статтю-коментар до них в межах науково-дослідної роботи Академії наук, підготував рукопис «Українські баладні пісні та їх слов'янські зв'язки», рукопис збірника «Народні скарби» (частково цей задум реалізовано у виданнях «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984)).

Викладач сприяв активізації слов'янознавчих досліджень, ґрунтовному вивченню російської словесності (фольклору та історії літератури), аналізу фольклорних зразків різних слов'янських народів. При цьому його педагогічна майстерність, професійний талант сприяли формуванню у студентів аксіологічно цілісної позиції щодо подальшої фольклористичної (педагогічної чи наукової) діяльності, розвитку їх естетичної культури засобами «живого» фольклорного слова. Студенти, які слухали в університеті його лекції з фольклору та російської літератури, зі слов'янських літератур, – відзначили В. Барчан і І. Сенько, – «згадують педагога світлою і теплою згадкою. Бо він був завжди в спілкуванні зі студентом безпосереднім і простим, ніколи не давив авторитетом становища і знань, завжди студентові довіряв і пробуджував його творчу ініціативу»⁴¹².

⁴¹¹ Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько. – Ужгород: Говерла, 2009. – С. 3.

⁴¹² Там само. – С. 11.

З розвитком академічних традицій Ужгородського університету з 1970-х рр. і дотепер пов'язана діяльність **Івана Васильовича Хланти** (1941 р.н.) – доктора мистецтвознавства, заслуженого діяча мистецтв України, завідувача науково-культурологічної лабораторії Закарпатського обласного центру народної творчості (з 2001 р. дотепер). І.Хланта закінчив філологічний факультет Ужгородського державного університету (1964), аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М.Рильського АН України (1974). Дисертація з фольклористики була захищена у 1976 р. на тему «Українська соціально-побутова казка» (науковий керівник – О.Дей), докторська дисертація з мистецтвознавства – у 2007 р. на тему «Жанр духовної пісні: історія та поетика (на матеріалі Карпатського регіону)». Після закінчення університету (до 1974 р.) працював учителем української мови і літератури у с.Костянтинівка Донецької обл., директором Біловарської школи Тячівського району Закарпатської обл., інспектором районного відділу освіти у Тячеві. З кінця 1974 р. до 2001 р. його наукова, збиральницька і педагогічна діяльність пов'язана з Ужгородським університетом, де працював асистентом, старшим викладачем, доцентом кафедри української літератури, одночасно займав посаду бібліографа наукової бібліотеки університету, викладав українську мову і літературу у середній школі №6 м. Ужгород.

Науково-дослідницька діяльність І.Хланти реалізується у кількох напрямках. В. Качкан, систематизувавши науковий і педагогічний досвід педагога-вченого, підсумував, що «сама доля обрала І.Хланта для високого покликання – бути спадкоємцем і провідником ідей духовних цінностей нашого народу, збирати їх, публікувати й ділитися зі своїми співвітчизниками усвідомленням значущості й славетності вікових національних спадків»⁴¹³.

Результати фольклористичної діяльності І.Хланти свідчать про активну збиральницьку роботу у закарпатському регіоні, узагальнюючий підхід до дослідження історії фольклористики, результати вивчення «живого» фольклорного середовища у сільській місцевості тощо. Це праці про життєвий і творчий шлях письменників Закарпаття (у радянський період – про О.Духновича, О.Павловича, Д.Вакарова та ін.; у роки незалежності – «Василь Гребя» (2000), «Юрій

⁴¹³ Качкан В. Іван Хланта. Біобібліографічний покажчик / Володимир Качкан. – Ужгород: Патент, 2008. – С. 11.

Керекеш» (2000), «Усміхнені веселки» (2000, про В. Вовчка), «Пошуки та знахідки Василя Пагирі» (2006) та ін.), збірники народнопоетичної творчості карпатського регіону («Казки Підгір'я» (1976), «Казки про тварин» (1976), «Казки одного села» (1979), «Дерев'яне чудо» (1981), «З гір Карпатських» (1981), «Чарівна торба» (1988), «Правда і кривда» (1981), «Казки Карпат» (1989, 1990), «Оскар Кольберг. Казки Покуття» (1991), «Розумниця» (1992), «Мамине серце» (1993), «Закарпатський вертеп» (1995), «Заспіваймо коломийку» (1995), «Казкар» (1996), «Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття» (2001), «Пісні Іршавщини» (2005) та ін.), бібліографічні покажчики («Володимир Ладижець» (1985), «Степан Жупанин» (1985), «Петро Васильович Лінтур» (1988, у співавт.), «Василь Вовчок» (1995), «Літературне Закарпаття у ХХ столітті» (1995), «Іван Чопей» (1998) та ін.), праці з історії фольклористики, редагування та видання фундаментальних праць українських фольклористів («Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика» (1977), «Оскар Кольберг. Казки Покуття» (1991), «Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття» (2001) та ін.

Фольклористичну діяльність І. Хланти можна означити як інноваційну, що підтверджує теоретичний аналіз проблем дослідження словесного фольклору, розробка принципів класифікації казкового епосу («Специфіка відображення дійсності в соціально-побутовій казці» (1975), «Принципи класифікації та наукового видання українських соціально-побутових казок» (1975) тощо). Крім того, І. Хланта послідовно підійшов до проблеми підготовки вчителя-філолога, формування його фольклористичної компетентності на засадах регіонального вивчення, дослідження фольклору, залучення до збиральницької діяльності у закарпатських селах (сам І. Хланта виявив на Закарпатті багато талановитих оповідачів, коломийкарів, про яких писав статті у часописах і газетах).

Педагог свідомий того, що майбутній учитель, який має професійно реалізовуватись в умовах загальноосвітнього навчального закладу, повинен спрямовувати учнів на ціннісне сприйняття фольклору, його поетики, естетичного потенціалу, уклав «Програму з літературного краєзнавства для шкіл Закарпаття (10-11 класи) (1992), хрестоматію творів закарпатських письменників для учнів старшого шкільного віку, підготував до друку хрестоматію для студентів вищих навчальних закладів «Сині хвилі гір». Фольклористична наукова,

збиральницька, педагогічна діяльність І. Хланти підтверджує інноваційний поступ української фольклористики на засадах вітчизняних наукових та освітніх традицій, пов'язаних із залученням студентської молоді у «живе» фольклорне середовище, водночас з урахуванням загальносвітових тенденцій контекстного вивчення, дослідження фольклорного досвіду у зв'язках з етнографічною, краєзнавчою, літературною специфікою.

Започаткування академічних традицій Новоросійського (Одеського) університету пов'язано з розвитком ідей професора Університету Святого Володимира В. Антоновича, його наукової школи. Розроблений професором курс історії України викладали О. Маркевич, П. Іванов, О. Грушевський.

Олексій Іванович Маркевич (1847–1903) сприяв оновленню історичної освіти в класичних університетах, адже він «поруч з В. Антоновичем... став першим, хто прочитав багатоаспектний курс історії України, заклавши традицію структурування курсів з історичної україністики»⁴¹⁴. Упродовж 1892–1896 рр. він очолював кафедру російської історії в університеті, однак змушений був залишити посаду, бо потрапив до списку «неблагонадійних».

Довідникові видання з історії Новоросійського університету інформують, що викладач «багато уваги приділяв етнографії, фольклористиці, археографії, проблемам літописання, вивчав процеси економічного й культурного розвитку Південної України», про це свідчать його праці, присвячені Т. Шевченкові, М. Костомарову, Г. Квітці-Основ'яненку, огляди матеріалів журналу «Киевская старина»⁴¹⁵.

Елементи народної словесності, етнографічний матеріал, проаналізований крізь призму історичного екскурсу, слугував О. Маркевичу допоміжним ресурсом у процесі викладання дисциплін: «Историческая география и этнография Южной Руси», «Краткий очерк славянских народов», «Внутренний быт Западно-Русского государства в половине XVII в.» та ін. Педагог рекомендував для вивчення цих курсів наукову літературу, у переліку якої акцентувалось на фольклористично-етнографічних працях М. Костомарова, В. Антоновича та ін.

⁴¹⁴ Попова Т.Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах. Из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – С. 37.

⁴¹⁵ Історія Одеського університету (1865 – 2000) / Гол. ред. В.А. Сминтина. – Одеса: АстроПринт, 2000. – С. 32.

У розвитку Одеського університету першого десятиліття ХХ ст. вагомую роль відіграв **Олександр Сергійович Грушевський** (1877–1942), член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, Історичного товариства Нестора Літописця, Українського наукового товариства, Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, Російського Географічного товариства. У період навчання на історико-філологічному факультеті Університету Святого Володимира молодий дослідник відвідував семінар під керівництвом В. Антоновича, що вплинуло на становлення його національних світоглядних цінностей та їх ретрансляцію у подальшій професійній діяльності.

Нетривалий період (січень 1907 – вересень 1908 рр.) першим серед педагогів університету читав українською мовою спецкурс «Історія Київської Русі й Литовсько-Руського князівства», у змісті якого «на основі ретельного аналізу документальних даних доводив спадкоємність ідеї незалежності та державної самостійності українського народу»⁴¹⁶. Саме тому, що педагог викладав українською мовою, адміністрація закладу змусила його звільнитись з посади.

З 1909 р. О. Грушевський працював у Московському університеті, з 1910 р. – розробив програми курсу історії України, спецкурсів соціально-економічної проблематики, організував студентський гурток українознавчого спрямування в Петербурзькому університеті.

Виняткову увагу викладач зосереджував навколо історико-бібліографічних досліджень. Зокрема, низку праць він присвятив аналізу творчості відомих істориків, фольклористів, етнографів, письменників: «М. Максимович. 1804–1873» (1906), «Гоголь і сучасна українська суспільність» (1909), «Н. Маркевич» (1911), «Ранние этнографические работы Н. Костомарова» (1911), «Життя і творчість Т. Шевченка, 1814–1838», «З етнографічних студій Івана Франка» (1918) тощо. У коло наукових зацікавлень О. Грушевського входила фольклористична та етнографічна проблематика («Із історії української етнографії. Вивчення історичних пісень» (1905), «До характеристики поглядів «Истории руссов» (1908), «Из истории украинской этнографии. Этнографические темы в украинской литературе» (1909), «Из цикла украинских народных песен о панщине» (1916) тощо.

Розвитку академічної культури у науково-освітньому середовищі

⁴¹⁶ Історія Одеського університету (1865 – 2000) / Гол. ред. В.А. Сминтина. – Одеса: АстроПринт, 2000. – С. 32.

Одеського університету сприяла наукова і педагогічна діяльність **Петра Трохимовича Маркушевського** (1919 –2001), доктора філологічних наук, професора. Він закінчив філологічний факультет Одеського університету (1941), був учасником бойових дій під час Великої Вітчизняної війни.

Довідникові видання інформують, що його педагогічна діяльність пов'язана з Одеським учительським інститутом, Ізмаїльським педагогічним інститутом, Одеським державним інститутом імені І.І. Мечникова, де «охоче читав курс «Українська народна творчість», з радістю керував фольклорною практикою, ставши визнаним авторитетом у цій галузі, збирав у національно строкатому Північному Причорномор'ї фольклор чехів, гагаузів, болгар, угорців, брав участь у вітчизняних та міжнародних конференціях з цих питань, публікував дослідження та знахідки»⁴¹⁷.

П. Маркушевський залучав до експедиційної роботи студентів-філологів, організовуючи їх виїзди у села Західної України. Методологічні засади організації фольклорно-етнографічних студентських практик виклав у методичних рекомендаціях «Народному секретарю – збирачеві фольклору», «К родникам народного творчества».

П. Маркушевський виявляв наукову зацікавленість фольклором та етнографією різних етносів, які проживають в Україні, спрямовував дослідницькі пошуки студентів-філологів у напрямі вивчення родинного та календарного фольклору, специфіки обрядової організації життєдіяльності різних етносів. Л. Ісаєнко, визначивши його внесок в утвердження полікультурного підходу до вивчення фольклору, зауважила, що «він зробив ряд записів різнонаціональних обрядів, що побутують на Одещині. Серед них – весілля старообрядців, українське, болгарське (нічне і денне), албанське, гагаузьке, чеське весілля»⁴¹⁸. Наукова і педагогічна діяльність П. Маркушевського позначилась реалізацією засад полікультурного підходу до вивчення фольклору в освітній практиці, у стимулюванні студентської молоді до аналізу фольклорного досвіду різних етносів, етнічних груп, що мало

⁴¹⁷ Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 61.

⁴¹⁸ Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 62.

результатом формування толерантно-іншонаціональних світоглядних цінностей майбутніх філологів.

3.5. Перспективи творчого використання професійного досвіду викладачів у формуванні академічної культури студента

На початку ХХІ ст., особливе соціокультурне значення має фундаментальна та інноваційна підготовка майбутніх філологів, фольклористів як творчих, науково активних, інтелектуально ерудованих, аксіологічно спрямованих, конкурентоспроможних особистостей. Майбутні фахівці, зорієнтовані на фольклористичну (наукову чи педагогічну) діяльність упродовж життя, повинні розвиватись на основі синтезу наукових і освітніх традицій та інноваційних процесів, окреслених у науці та освіті зарубіжжя. Тому ключовою проблемою є актуалізація фундаментального історико-педагогічного досвіду формування академічної культури дослідника. Перспективами використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду є творче впровадження наукових і педагогічних надбань викладачів-фольклористів, позитивного досвіду організації інституцій, активізації навчальної, науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців.

Прогностичне обґрунтування творчого використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики важливо здійснювати на таких рівнях.

На соціально-економічному рівні. Визнання суспільної необхідності дослідження історико-педагогічного досвіду сприятиме утвердженню національної ідентифікації українського етносу, розвитку національної науки і освіти на засадах культуровідповідності, сталого розвитку. Наукові досягнення, традиції освітньої практики вивчення фольклористики в університетських умовах закладають основи науково-освітнього середовища, яке визначає актуалітети інноваційного поступу національної освіти і науки. Академічні та університетські осередки сформували засади професійного дослідження, упровадження досягнень в освітню практику. Відповідно державні владні інституції мають забезпечувати фінансову підтримку, сприяти активізації

фольклористичних досліджень, експедиційної роботи, видавничої діяльності, укомплектуванню фольклорних фондів.

На концептуальному рівні. Зміст вивчення фольклористики у класичних і педагогічних університетах має ґрунтуватись на засадах культурологічного, полікультурного та синергетичного підходів, які визначають розвиток фольклористичної галузі в її інтердисциплінарності. Ці підходи зумовлюють специфіку структурування змісту фольклористичних дисциплін у професійній підготовці фахівців на основі наукових досягнень та традицій освітньої практики вивчення фольклористики, використання традиційних та інноваційних методів і форм навчання, створення творчого освітнього середовища, яке визначає умови професійного зростання, розвитку професійного досвіду майбутнього філолога, фольклориста, науковця-дослідника, вчителя-практика.

З метою розвитку фольклористики на засадах культуровідповідності, інноваційності, полікультурності виникла необхідність підготовки філологів-фольклористів у системі післядипломної освіти, відповідно сформувалась потреба розробки навчальних планів, програм підвищення кваліфікації вчителів-філологів, фольклористів, які зорієнтовані на фольклористичну (наукову чи педагогічну) діяльність упродовж життя. Крім того, підвищенню рівня фольклористичної компетентності майбутніх філологів, фольклористів сприятиме оновлення змісту базової фахової дисципліни «Усна народна творчість» шляхом поглибленого вивчення фольклористичної спадщини, прогресивних ідей викладачів класичних університетів; акцентування уваги на текстологічному аналізі наукових праць, фольклорних творів; упровадження фольклористичних спецкурсів з проблем історико-педагогічного досвіду фольклористики, становлення її напрямів (етномузикології, текстології, джерелознавства, лінгвофольклористики тощо); застосування інноваційних методів і форм проведення фольклористичної практики («розархівлення архівів», створення віртуальних бібліотек з фольклористики, електронних баз даних з систематизації фольклорних текстів та ін.).

Розвитку фольклористики в академічних та університетських осередках сприятиме: активізація роботи з молодими дослідниками, які мають аксіологічно зорієнтовану позицію на здійснення

фольклористичної наукової діяльності; створення регіональних центрів з фольклористики та підтримка їх діяльності (зокрема, у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича функціонує Центр буковинознавства), заснування товариств (в Україні функціонує Товариство дослідників фольклору і міфології), студентських організацій дослідників фольклору, впровадження таких форм навчання, як проблемні групи, семінари під керівництвом відомих фольклористів; створення картотек фольклору за результатами студентських практик при кожному університеті.

Розвиток академічної й університетської фольклористики в Україні забезпечуватиметься за умови активізації професійних зв'язків педагогічних, класичних університетів, академічних осередків з зарубіжними інституціями, обміну досвідом, підготовки і реалізації спільних міжнародних проектів, сприяння у створенні центрів підвищення кваліфікації фольклористів, видання періодики з проблем дослідження фольклору при університетах.

Методологічною основою творчого використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у класичних університетах України є такі підходи:

1. *Компетентнісний підхід* спрямовується на врахування трансформаційних процесів в освітньому середовищі, в українській вищій освіті, забезпечує підготовку конкурентоспроможних майбутніх філологів, фольклористів, які здатні гідно представляти фольклористику на локальному українському, європейському, міжнародному рівнях, сприяє формуванню нового типу особистості в умовах університетів на основі гуманістичності, міжкультурної взаємодії, полікультурності. Результатом є *фольклористична компетентність* – інтегративна властивість майбутнього філолога, фольклориста, що відзначається аксіологічною спрямованістю, психологічною мотивацією на здійснення подальшої фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності, інформаційною обізнаністю, дослідницькою культурою з установкою на самовдосконалення, саморозвиток протягом життя.

2. *Культурологічний підхід* у фольклористичній підготовці майбутніх філологів, фольклористів реалізується через трансляційно-трансмутаційний механізм передачі та аналітичного оцінювання

фольклористичної інформації, створює фундаментальні підвалини для фахової підготовки філологів, фольклористів, для формування їх світоглядних орієнтирів, національно свідомої та толерантно-інтернаціональної позиції, загальної ерудиції, застосування науково-дослідницького інструментарію до аналізу фольклорних і «відфольклорних» явищ культури, а також формування ціннісного ставлення до історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у класичних університетах України, що сприяє ретрансляції і збагаченню цього досвіду в індивідуальній професійній фольклористичній (науковій чи педагогічній) діяльності.

3. *Полікультурний підхід* детермінує використання наукових досягнень та освітніх традицій вивчення українськими педагогами, науковцями фольклору слов'янських етносів, європейських народів. У результаті студіювання праць з проблем слов'янської, європейської фольклористики, які ґрунтовно досліджувались українськими фольклористами, викладачами класичних університетів у різні історичні періоди, у майбутнього фахівця активізуються самостійні дослідницькі уміння, розвиваються порівняльно-аналітичні здібності, формується полікультурність як ознака сучасного конкурентоспроможного фахівця.

4. *Акмеологічний підхід* спрямовується на кристалізацію професіоналізму майбутнього філолога, фольклориста, його світоглядних цінностей, етичних та естетичних орієнтирів через посередництво літературного, фольклорного слова, на засвоєння літературної, лінгвістичної, фольклористичної інформації, на формування психологічної установки до саморозвитку, самовиховання, самоудосконалення, на підвищення рівня методологічної культури щодо аналізу літературних, лінгвістичних, фольклористичних явищ.

5. *Синергетичний підхід* створює умови, з одного боку, для забезпечення цілісного структурування змісту підготовки майбутніх філологів, фольклористів, з іншого – забезпечує основи особистісно орієнтованого підходу до кожного майбутнього фахівця, що зумовлює можливості виявляти індивідуальні особливості, творчі здібності кожного студента (магістранта). Синергетичний підхід покладений в основу розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі на основі інтердисциплінарності, інноваційних підходів (функціонального, антропологічного, контекстного, комунікативного).

6. *Аксіологічний підхід* забезпечує ціннісне ставлення до культурно-мистецьких явищ, до уснопоетичних текстів, авторських творів, формування цінностей майбутніх фахівців на усіх етапах особистісного і професійного розвитку (родинне оточення – школа – вищий навчальний заклад). Ціннісні орієнтири для майбутніх філологів, фольклористів є підґрунтям професійного самовдосконалення, розвитку особистісних якостей та професійної майстерності, що забезпечує спрямованість особистості на перетворення власних цінностей у соціальні.

7. *Діяльнісний підхід* сприяє вивченню історико-педагогічного досвіду розвитку фольклористики шляхом застосування дослідницьких умінь і навичок до аналізу фольклористичних досягнень у класичних університетах України на певних історичних етапах, творчих здібностей – до результатів науково-педагогічної фольклористичної діяльності викладачів класичних університетів. Вивчення джерелознавчих матеріалів, текстологічний аналіз праць фольклористів, етнологів, мовознавців, етнографів, літературознавців, збірників фольклорних творів, укладених педагогами, науковцями, створює умови для мотивації подальшої науково-дослідницької та педагогічної діяльності, розвиває професійний досвід використання наукового інструментарію фольклористичних шкіл, інноваційних ідей в освітній практиці.

8. *Інтегративний підхід* передбачає застосування інформації суміжних з фольклористикою дисциплін, наукових галузей, які мають безпосереднє та опосередковане відношення до фольклору (літературознавства, етнографії, історії педагогіки, історії України, культурології, лінгвістики тощо) з метою вивчення традиційних та інноваційних фольклористичних напрямів у процесі професійної підготовки філологів, фольклористів.

9. *Андрагогічний підхід* забезпечує організацію освіти дорослих у фольклористичній галузі, сприяє кристалізації когорти фольклористів-професіоналів, здатних у власному професіоналізмі конкурувати в європейському і світовому вимірі.

Творче використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у класичних університетах України у професійній підготовці майбутніх філологів, фольклористів ґрунтується

на таких **дидактичних принципах** (за С. Гончаренком⁴¹⁹):

1. *Принцип спрямованості навчання на розв'язання взаємозв'язку завдань навчання, виховання і загального розвитку.* Вивчення історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у класичних університетах сприяє усвідомленню загальнолюдських, національних цінностей, що детермінує подальшу ціннісно орієнтовану професійну діяльність, саморозвиток, самоудосконалення майбутніх філологів, фольклористів.

2. *Принцип науковості* забезпечує зв'язок теорії і практики вивчення фольклористики шляхом застосування методу об'єктивного аналізу історичних фактів, наукових засад фольклористичних шкіл, ґрунтовну оцінку певних культурно-соціальних чинників, що зумовили розвиток фольклористики, становлення системи фольклористичної підготовки фахівців у класичних університетах.

3. *Принцип систематичності і послідовності* реалізується у розкритті генези становлення фольклористики як науково-освітньої галузі у класичних університетах України, у дослідженні теорії фольклористики, змісту вивчення фольклористичних дисциплін, практики використання різних форм і методів вивчення фольклористики в історичній ретроспективі.

4. *Принцип зв'язку з життям* пов'язаний з використанням історико-педагогічного досвіду теорії і практики фольклористики у майбутній науково-дослідницькій роботі, трансляції цього досвіду в освітній практиці, що сприяє розвитку фольклористики як фундаментальної галузі на різних рівнях (локальному, регіональному, державному).

5. *Принцип поєднання різних методів, засобів, форм* навчання передбачає застосування комплексу методів і засобів творчо-пошукового, дослідницького, репродуктивного типу, які стимулюють творчу активність, самостійність, формують дослідницьку культуру, розвивають професійний досвід щодо використання позитивних надбань історико-педагогічного досвіду у подальшій фольклористичній (науковій чи педагогічній) діяльності.

6. *Принцип міцності, усвідомленості і дієвості результатів навчання, виховання й розвитку* забезпечує сприйняття теоретичних і

⁴¹⁹ Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – С. 106-125.

практичних засад вивчення фольклористики у класичних університетах України як ціннісного досвіду, сформованого в історико-педагогічній ретроспективі розвитку гуманітарних, культурологічних галузей знань, усвідомлення досягнень вітчизняної (академічної й університетської) фольклористики як вираження поступу української національної науки і освіти, трансляція цього досвіду у професійній діяльності.

7. *Принцип особистісного цілепокладання* включає співвіднесеність бажань, прагнень майбутніх філологів, фольклористів з їх реальними можливостями, індивідуальними здібностями та інтересами; у контексті вивчення, дослідження історико-педагогічного досвіду фольклористики формується зацікавленість у його дослідженні, використанні, збереженні, збагаченні у подальшій діяльності упродовж життя, що сприяє як особистісному, так і професійному розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Загальноосвітня школа потребує вчителів-філологів, які здатні ефективно працювати в умовах зростання обсягів інформації, прагнуть до професійного розвитку, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації, проектують і проводять уроки та виховні заходи, створюючи атмосферу дослідницько-пізнавальної співпраці, власним прикладом формують дослідницьку позицію, творчі здібності, високий рівень мовно-мовленнєвої і читацької культури молодих громадян України. Важливість цих професійних і особистісних рис актуалізує необхідність формування академічної культури майбутніх учителів-словесників у процесі професійної підготовки в університетах.

Класичні університети у сучасному освітньому просторі є осередками збереження фундаментальних наукових засад, педагогічного досвіду та інноваційного розвитку науки і освітньої практики, що визначає сталий розвиток національної освіти, її фундаменталізацію, культуровідповідність, гуманістичність, полікультурність. Метою класичних університетів є підготовка майбутнього педагога-дослідника як людини культури, яку характеризує гуманістично-аксіологічна спрямованість професійної діяльності, сформована національно свідомо та полікультурна світоглядна позиція. В основу діяльності університетів на всіх етапах історичного поступу українського суспільства було покладено пріоритети фундаментальної освіти, поваги до людини, культуровідповідності, національні і полікультурні цінності, інтелектуальний, духовний, творчий розвиток особистості. До критеріїв оцінки результатів діяльності університетів додають спроможність вищого навчального закладу підготувати фахівців, здатних оперативно реагувати на мінливий ринок праці і пристосовуватися до змінних умов економічного простору.

2. Визначення категорії культурно-освітнього простору університету є утрудненим внаслідок того, що зміст цього поняття знаходиться на перетині різних гуманітарних наук (філософії, культурології, соціології, психології, педагогіки та менеджменту), в яких діють різні підходи до його розв'язання, тому існує велика кількість визначень та їх смислова різноаспектність. За О.Смолінською, культурно-освітній простір університету – це особливий тип локального

хронотопу, що виник внаслідок діяльності індивідуальних (викладачів, студентів, управлінців) і колективних (університету) суб'єктів з освоєння ціннісно зорієнтованої прикладної та символічно-знакової професійно-педагогічної дійсності, своєю чергою, зумовлює параметри як цієї дійсності, так і активності суб'єктів щодо її освоєння та організації. Культурно-освітній простір університету знаходить вираження у професійній підготовці майбутніх фахівців і має наповнювати особистості духовністю і ціннісними пріоритетами найблагороднішої у світі «сродної» праці, головним призначенням якої є «навчити людину бути Людиною» (І. Зязюн).

3. Поняття академічної культури багатогранне. Ідеться загалом і про культуру навчання в університеті, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, і про наукову мовну культуру, культуру високої духовності і моралі, культуру спілкування наукових наставників та учнів, культуру наукової праці і соціальної, моральної відповідальності за результати; культуру толерантності і педагогічного оптимізму, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу. Цінності академічної культури мають пронизувати освітньо-наукові програми підготовки бакалаврів, магістрів, докторів філософії різних спеціальностей, в основу яких покладено положення випереджувального підходу до підготовки педагогів-дослідників, котрі розв'язуватимуть комплексні проблеми професійної та дослідницької інноваційної діяльності в закладах професійної освіти.

Авторитет університету визначається його науково-навчальним потенціалом. Формування та реалізація творчих якостей майбутніх учителів-дослідників залежить від особистісних якостей професорів, котрі володіють високою методологічною культурою, гуманістичним стилем наукового мислення, оперативно реагують на неперервно мінливі вимоги до професійної компетентності, уміло залучають до спільного наукового дослідження студентську молодь. Українські університети мають бути осередками академічної культури на принципах академічної свободи, суспільної відповідальності, пошани до людської гідності і дотримання академічної доброчесності.

4. Упродовж XIX ст. – у перші десятиліття XX ст. в умовах університетів формувались засади наукових шкіл, освітні традиції, науково-професійне середовище, яке вирізнялось фундаментальністю,

інноваційністю, постійним дослідницьким пошуком, постійним оновленням змісту гуманітарних дисциплін, активізацією науково-дослідницьких пошуків студентів. Відповідно означені аспекти створювали підвалини академічної культури науково-освітнього простору університету. З ініціативи творчих, ерудованих, науково-талановитих, національно свідомих, європейськи зорієнтованих, громадсько активних викладачів університетів здійснювалась стосовно студентів активна педагогічна дія, що зумовило своєрідне «назрівання» наукового руху в Україні, визначило тенденції професіоналізації та інституалізації в освіті. Локально ця педагогічна дія реалізовувалась у сприянні науково-дослідницькій роботі студентів, у розробці програм авторських курсів, оновленні змісту базових дисциплін на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду, у написанні фундаментальних наукових праць, залученні студентів до просвітницької діяльності тощо.

5. У класичних університетах перших десятиліть XIX ст. відбувалось упровадження елементів вивчення народної словесності у зміст філологічної та історичної підготовки майбутніх фахівців. Засновники «Руської трійці» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький) активізували збиральницько-експедиційну діяльність студентів Університету Яна Казимира. Метою фольклористично-етнографічної діяльності «гуртка любителів народної словесності» при Харківському університеті було здійснення експедиційної роботи у напрямі дослідження фольклору та етнографії Слобожанщини.

Фольклор для членів гуртка слугував джерелом емоційного світосприйняття, естетичних вимірів відображення дійсності. Ініціатор створення гуртка І. Срезневський, викладач Харківського університету, в історію становлення фольклористики увійшов як засновник славістики в університетській освітній практиці.

З ім'ям М. Максимовича пов'язаний інноваційний процес переходу від фольклорно-збиральницької стадії, від дисперсних зацікавлень фольклором до системного дослідження фольклорного арсеналу різних культур, розширення наукової проблематики аналізу фольклорних текстів, визначення шляхів ретрансляції науково-фольклористичних знань в університетській практиці. М. Максимович упроваджував елементи текстологічного аналізу фольклорних творів, залучав студентів до професійної збиральницько-фольклористичної діяльності

(програма збирання пісенного фольклору вміщена у передмові до збірника «Украинские народные песни» (1834)), впроваджував елементи педагогічної практики. М. Максимович сприяв становленню професійних засад дослідження та вивчення народної словесності у науковому дискурсі та освітній практиці, заклав основи фольклористичних напрямів (текстології, джерелознавства, теорії фольклору тощо).

6. Аналіз наукового і педагогічного досвіду у класичних університетах України другої половини XIX ст. підтверджує, що в означений період ключовою подією було відкриття першої кафедри руської (української) словесності в Університеті Яна Казимира (1848 р.), з діяльністю якої пов'язане утвердження ідеї унікальності української мови, літератури, народної словесності як чинників розвитку національної культури. Культурно-історичний контекст другої половини XIX ст. підтвердив зародження системи фольклористичної підготовки майбутніх фахівців у класичних університетах.

Діяльність товариств, громадських організацій (Кирило-Мефодіївське братство, Історичне товариство Нестора Літописця, Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства, Наукове товариство імені Тараса Шевченка, Харківське історико-філологічне товариство, студентські просвітницькі товариства у Чернівцях тощо) зумовила поступ української фольклористики у національно-культурному спрямуванні, розвиток наукових знань, фундаменталізацію освітньої практики, активізацію фольклористичного руху в Україні. У другій половині XIX ст. визначились пріоритетні підходи до відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх учителів-філологів та істориків у класичних університетах – культурологічний, полікультурний та аксіологічний. Найважливішими досягненнями у напрямі вивчення народної словесності викладачів класичних університетів (Я. Головацький, М. Костомаров, М. Сумцов, О. Огоновський, О. Котляревський, М. Дашкевич, О. Потебня, М. Дринов та ін.) є обґрунтування теоретико-методологічних засад українських фольклористичних шкіл, впровадження нових форм і методів вивчення усної народної творчості (семінари, елементи фольклорно-етнографічної практики, робота в музеї, активізація дослідницької роботи, сприяння самотійним видам діяльності, заснування премій за

науково-дослідницьку фольклористичну роботу), розробка авторських спецкурсів, застосування контекстного підходу до аналізу народної словесності у зв'язку з історією, міфологією, мовою, менталітетом, літературою. Результати теорії і практики вивчення фольклористики у класичних університетах другої половини XIX ст. зумовили процеси професіоналізації та інституалізації у перші десятиліття XX ст., вплинули на формування науково-педагогічної еліти у фольклористичному науково-освітньому середовищі, становлення академічних та університетських фольклористичних осередків.

7. Зміст, методи і форми вивчення фольклористики у класичних університетах упродовж 1902 – 1950 рр. визначались українізаційними процесами, що зумовило відкриття українознавчих кафедр (зокрема, першої кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті), перших професійних інституцій при Всеукраїнській Академії наук, Інституту фольклору УРСР, написання перших навчальних посібників з фольклористики, які були зорієнтовані на вивчення зарубіжного досвіду аналізу фольклору та популяризацію здобутків вітчизняної фольклористики, етнології, активізацію науково-фольклористичної та експедиційно-збиральницької діяльності майбутніх фахівців. Ці досягнення були спродуковані педагогами, викладачами університетів (О. Колесса, Ф. Колесса, А. Фішер, М. Довнар-Запольський, В. Перетц, А. Лобода, О. Грушевський, О. Білецький, Д. Зеленін та ін.).

Упродовж 1902 – 1950 рр. відбувалося оновлення змісту вивчення фольклористики у класичних університетах. Викладачами Київського університету було зініційовано впровадження спеціалізації з народної словесності на історико-філологічному факультеті. Навчальний план підготовки фахівців передбачав диференційований спектр курсів і спецкурсів на основі полікультурного підходу вивчення фольклорного досвіду слов'янських, європейських народів. У процес професійної підготовки майбутніх філологів й істориків в класичних університетах було впроваджено фольклористичні та етнографічні дисципліни, розроблено проблемні спецкурси з фольклористики (історія фольклористики, методологія народної словесності, давня українська драма у фольклорі і літературі тощо), укладено перші підручники, хрестоматії з фольклору (А. Лобода, Ф. Колесса, П. Попов та ін.), професійні програми експедиційної діяльності для студентів. Ці

досягнення визначили поступ фольклористики у класичних університетах на засадах полікультурного, контекстного, культурологічного підходів.

8. Теоретичні засади та освітня практика вивчення фольклористики у класичних університетах упродовж 1951–1989 рр. визначались марксистсько-ленінською детермінованістю, ідеологічним тиском, принципами соціалістичного реалізму. Незважаючи на політичну заангажованість, співробітники інституту, викладачі університетів укладали програми курсу «Усна народна творчість» (1950) для студентів філологічних факультетів класичних університетів і педагогічних інститутів, готували узагальнюючі праці з історії і жанрології фольклору («Українська усна народна поетична творчість» (1955, 1958)), підручники і хрестоматії з базового курсу (М. Грицай, В. Бойко, Л. Дунаєвська «Українська народнопоетична творчість» (1983)). Творчі майстри-педагоги, ініціативні науковці (П. Попов, В. Бойко, І. Денисюк, Т. Комаринець, Л. Дунаєвська, В. Гошовський, М. Грицюта, М. Грицай, П. Лінтур, П. Маркушевський, І. Хланта та ін.) залучали майбутніх фахівців у «живе» фольклорне середовище, до збирання і професійної систематизації фольклорних матеріалів, до самостійних науково-фольклористичних студій. Фольклорна практика на філологічних факультетах університетів і педагогічних інститутів сприяла розвитку дослідницької культури, творчих здібностей, формуванню національно свідомої позиції та толерантно-іншонаціональних світоглядних цінностей майбутніх філологів. Завдяки викладачам університетів, які були наділені аксіологічною позицією щодо дослідження фольклорного досвіду у регіональному, полікультурному вимірах, відбувався поступ української фольклористики, окреслились інноваційні тенденції, які кристалізувались у науковому та освітньому вимірах на початку 1990-х рр.

9. Специфіка фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів у класичних університетах України у 1990 р. – на початку ХХІ ст. визначається фундаментальним історико-педагогічним досвідом вивчення фольклористики та інноваційними процесами, пов'язаними з дослідженням фольклору з позицій функціонального, антропологічного, комунікативного, контекстного

підходів. У класичних університетах сформувалась система фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів, яка включає такі складові: навчально-пізнавальну – передбачає засвоєння матеріалу проблемних курсів і спецкурсів історико-фольклористичного, текстологічного, джерелознавчого, жанрологічного спрямування, у кристалізації інтердисциплінарності; науково-дослідну – визначається активізацією дослідницьких пошуків майбутніх фахівців у контексті аналізу історико-педагогічного досвіду дослідження діяльності фольклористів у процесі написання курсових і магістерських робіт; текстологічне студіювання першоджерел.

У класичних університетах функціонують професійні центри фольклору та етнографії, регіонального вивчення фольклору (Центр буковинознавства при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Центр фольклору і етнографії при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та ін.), у яких створюється творче середовище дослідження фольклорного досвіду, народного мистецтва, традиційної культури. Діяльність центрів сприяє формуванню дослідницької культури майбутніх учителів-філологів, фольклористів, створює підґрунтя для аксіологічно спрямованої майбутньої наукової та педагогічної фольклористичної діяльності.

Університетські викладачі формують інноваційний підхід до організації фольклористичної (фольклорної) практики, що передбачає виконання ряду завдань: методологічних (формування дослідницької культури щодо записування, фіксації, інтерпретації фольклорних творів); психологічних (мотивація збиральницької роботи); комунікативних (усвідомлення специфіки спілкування з особами, які мають різний соціальний статус, їх психологічних особливостей, значення діалогічної взаємодії у «живому» фольклорному середовищі); етичних (толерантне ставлення до представників інших національностей, повага до їх світоглядних установок, розуміння етичного потенціалу фольклорних текстів); естетичних (формування естетичної культури, естетичних критеріїв аналізу народної пісенності, обрядовості тощо); організаційно-технічних (володіння навичками роботи з професійною технікою).

10. Тенденція *синтезу університетської освіти й академічної науки* прослідковується у діяльності українських та зарубіжних академічних та

університетських осередків. Тенденція *професіоналізації* пов'язана з потребами суспільства у конкурентоспроможних професійних дослідниках з фольклористики. Тенденція *інституалізації* зумовлена діяльністю фольклористичних товариств, організацій, студентських наукових гуртків, які визначають розвиток фольклористичних осередків, сприяють централізації фольклористичної наукової думки, впровадженню наукових концепцій, теорій в освітню практику.

Вивчення історико-педагогічного досвіду становлення фольклористики в умовах класичних університетів сприяє формуванню академічної культури майбутнього учителя-філолога, фольклориста як людини культури. Такий фахівець має бути наділений полікультурними світоглядними орієнтирами, цілісною національно свідомою позицією, спрямованістю на самовдосконалення, самоосвіту упродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.: матеріали, документи, спогади: у 3 кн. Кн. 2: Університет Св. Володимира доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського / [упоряд.: В.А. Короткий, В.І. Ульяновський]. – К.: Проїм, 2001. – 704 с.
2. Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.: матеріали, документи, спогади: у 3 кн. Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями / [упоряд.: В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Прайм, 2000. – 673 с.
3. Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2011. – 64 с.
4. Азадовский М.К. История русской фольклористики / М.К. Азадовский; под общ. ред. Э.В. Померанцевой. – М.: Госуд. учебно-педаг. издательство Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 480 с.
5. Александрова Г. У пошуках наукової істини (До 150-річчя від дня народж. Миколи Дашкевича) / Галина Александрова // Дивослово. – 2002. – №9. – С. 67-69.
6. Андрієвський О. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1.: Матеріали до історії української етнографії / за ред. А. Лободи; ВУАН. Етнографічно-фольклорна комісія. – К., 1930. – 823 с.
7. Андрійчук Н.М. Підготовка вчителів народної школи в учительських семінаріях України (1860 – 1917 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Наталя Миколаївна Андрійчук; Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. – Житомир, 2010. – 20 с.
8. Андрущенко В. Вища освіта ХХ століття: пошук пріоритетів / В. Андрущенко // Гуманітарні науки і сучасність: зб. наук. пр. – К.: Київський держ. торгово-економічний ун-т, 1999. – С. 4-13.
9. Андрущенко В.П. Національна доктрина освіти в ХХІ столітті / В.П. Андрущенко // Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12-17 вересня 2001 р. / за ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – С. 21-23.
10. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – №1. – С. 11-17.
11. Аніщенко О.В. Проблема наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінець ХІХ – ХХ століття)): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Валеріївна Аніщенко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2010. – 41 с.
12. Базиль Л.О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури: [навч. програма курсу для студ. вищих навч. закл.] / Л.О. Базиль. – Луганськ: Ноулідж, 2011. – 150 с.
13. Балл Г. Духовність професіонала і педагогічні сприяння її становленню: орієнтири психологічного аналізу / Георгій Балл // Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Київ; Ченстохова. – 2000. – Вип. ІІ. – С. 217-231.
14. Бартми́ньский Е. Фольклористика, этнонаука, этнолингвистика – ситуация в Польше / Е. Бартми́ньский // Славяноведение. – 2004. – №6. – С. 89-98.
15. Безверха Г.І., Логвин В.В. Світоглядні орієнтації в усній творчості українського народу: навч. посібн. / Г.І. Безверха, В.В. Логвин. – К.: ІЗМН, 1996. – 160 с.

16. Березовський І.П. Українська радянська фольклористика. Етапи розвитку і проблематика / І.П. Березовський. – К.: Наук. думка, 1968. – 344 с.
17. Бех І.Д. Рефлексія як чинник саморозвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр.: [у 5 т.] / НАПН України. – К.: Пед. думка, 2012. – Т. 1.: Загальна педагогіка та філософія освіти. – С. 191-202.
18. Бисикало С.К. Український фольклор: критичні матеріали / С.К. Бисикало, Ф.М. Борщевський. – К.: Вища школа, 1978. – 288 с.
19. Бібліографія українського народознавства у 3 т. Т. 1., кн. 2: Фольклористика / Зібрав і впорядкував М. Мороз / Ін-т народознавства НАН України, каф. укр. культури та етнології імені Гуцуляків Ун-ту Альберти в Едмонтоні. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1999. – 1097 с.
20. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Репр. вид. (Прага, 1925). – К.: Либідь, 1998. – 408 с.
21. Білецький О.І. Від давнини до сучасності: зб. пр. з питань української літератури. Т. 1 / О.І. Білецький / передм. М. Гузія. – К.: Художня л-ра, 1960. – 504 с.
22. Богданець-Білокаленко Н.І. Методичні рекомендації до проведення фольклорної практики (для студентів спеціальності 6.020302 «Українська мова і література та зарубіжна література») / Н.І. Богданець-Білокаленко, Н.О. Блохіна. – К.: Київський міський пед. ун-т імені Б.Д. Грінченка, 2009. – 34 с.
23. Бойко В.Г. Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії / Володимир Григорович Бойко. – К.: Наук. думка, 1965. – 336 с.
24. Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / Володимир Григорович Бойко. – К.: Наук. думка, 1973. – 120 с.
25. Ботушанський В.М. Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини: штрихи до портрета / Василь Ботушанський. – Чернівці: [б.в.], 2010. – 68 с.
26. Будний В. Між дисциплінами: розширення контекстів літературознавчої галузі чи зміна статусу? / Василь Будний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/44_2008/44_2008_budnyj.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
27. Булаховський Л. «Як добре, що в нас є такі люди!...» / Л. Булаховський // Про Олександра Білецького: спогади, статті. – К.: Рад. письменник, 1984. – С. 24-46.
28. Булашенко І.Г. Українська народна поетична творчість. Дожовтневий період: учбово-метод. посіб. для студентів-заочників I курсу укр. відділу філологічних фак-тів ун-тів / І.Г. Булашенко. – Харків: Харківський Ордена Трудового Червоного Прапора Державний ун-т ім. О.М. Горького, 1961. – 68 с.
29. Буслаев Ф. Исторические очерки русской народной словесности и искусства. Т. 1. / Ф. Буслаев. – СПб.: Общественная польза, 1861. – 646 с.
30. Васянович Г.П. Моральне виховання студентів засобами народознавства / Григорій Васянович // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2002. – № 5. – С. 198-203.
31. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. – Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
32. Вернюк Я.С. Формування та становлення фольклористики Волині у XIX – поч. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.00.07 – фольклористика; Ярослава Степанівна Вернюк / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
33. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю / В.М. Верховинець. – [5-те вид., доп.] – К.: Муз. Україна, 1990. – 150 с.
34. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Черкаська обл. / [ред. рада вид.: В.Г. Кремень (голова) [та ін.]; редкол.: А.І. Кузьмінський (голова) та ін.]. – К.: Знання України, 2010. – 351 с.

35. Відділ мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.kyiv.ua.net/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
36. Відділ фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://etno.kyiv.ua.net/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
37. Вісник Львівського університету. Сер. мистецтвознавства. – Вип. 10. Українська етномузикологія. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_zmist.htm. – Загол. з екрану. – Мова укр.
38. Вовк Л.П. Історія освіти дорослих в Україні: нариси / Людмила Петрівна Вовк. – К.: УДПУ, 1994. – 228 с.
39. Вовк М.П. Акмеологічний підхід до аналізу системи підготовки словесника-фольклориста в університетах України / М.П. Вовк // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2012. – №2(11). – С. 58-62.
40. Вовк М.П. Актуальні проблеми підготовки фольклористів-дослідників в університетах України / М.П. Вовк // Вісник Чернігівського національного університету. Сер.: Пед. науки. – Чернігів, 2011. – Вип. 90. – С. 35-39.
41. Вовк М.П. Вітчизняна класична фольклористична підготовка фахівців у контексті сучасних освітніх трансформацій / Мирослава Вовк // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.; Ніжин: Лисенко М.М., 2012. – Вип. 4. – С. 27-39.
42. Вовк М.П. Досвід вивчення народної словесності у класичних університетах України другої половини XIX ст. / М.П. Вовк // Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Сер.: Пед. науки. – Чернігів, 2014. – Вип. 117. – С. 297-301.
43. Вовк М.П. Досвід вивчення фольклорної традиції в університетах англomовних країн / М.П. Вовк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. – Вип. 7(25). – С. 155-163.
44. Вовк М.П. Зарубіжний досвід вивчення фольклорної традиції в умовах університетської освіти / М.П. Вовк // Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – 2013. – Вип. 77, ч. 2. – С. 26-32.
45. Вовк М.П. Историко-культурный контекст изучения народной словесности в условиях украинского университетского образования (1848 – 1900 гг.) / М.П. Вовк // Веснік Мазырсага дзяржаўнага педагагичнага ўніверсітэта імя І.П.Шамякіна. – 2014. – №1(42). – С. 111-117.
46. Вовк М.П. Інноваційні тенденції вивчення фольклористики в українських університетських і академічних осередках / М.П. Вовк // Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ун-ту (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. – №2. – С. 73-78.
47. Вовк М.П. Інноваційні тенденції організації фольклористичної практики у процесі професійної підготовки словесників в університетах України / М.П. Вовк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Пед. науки. – Ч. 1: Матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість». – 2012. – Вип. 22 (257). – С. 222-230.
48. Вовк М.П. Компетентнісний підхід до аналізу сучасної системи фольклористичної підготовки майбутнього словесника-фольклориста / М.П. Вовк // Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2012. – Вип. 70, ч. 1. – С. 151-156.

49. Вовк М.П. Курс «Український фольклор» у змісті професійної підготовки майбутніх філологів / М.П. Вовк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – Вип. 3(29). – С. 227-237.

50. Вовк М.П. Можливості творчого використання історико-педагогічного досвіду вивчення фольклористики у професійній підготовці майбутніх філологів / М.П. Вовк // Вища освіта України. – 2014. – Вип. 3(54), т. 2. – С. 352-357.

51. Вовк М.П. Навчально-методичне забезпечення фольклористичної підготовки словесників в університетах України / М.П. Вовк // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини / [редкол.: Н.С. Побірченко (голова ред.) та ін.]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – Вип. 6, ч. 2. – С. 15-22.

52. Вовк М.П. Науково-фольклористична і педагогічна діяльність М. Максимовича у становленні української університетської фольклористики / Мирослава Вовк // Імідж сучасного педагога. – 2013. – №10: Якісна підготовка компетентного фахівця. – С. 43-46.

53. Вовк М.П. Практика вивчення фольклору у класичних університетах радянської доби (1950 – 1980-і рр.) / М.П. Вовк // Наук. часоп. Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова. Сер. 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. / [редкол.: Н.В. Гузій (відп. ред.)]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 20(30). Спецвип.: Актуалітети філологічної освіти та науки. – С. 48-53.

54. Вовк М.П. Сучасна фольклористично-етнографічна періодика в Україні: педагогічний потенціал / Мирослава Вовк // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – №1. – С. 55-64.

55. Вовк М.П. Технологія формування умінь фольклористичного аналізу літературного твору у майбутніх філологів / М.П. Вовк // Творчий розвиток особистості засобами мистецтва: навч.-метод. посіб. / [за ред., передм. Н.Г. Ничкало]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – С. 195-216.

56. Вовк М.П. Фольклор у вимірах освітньої діяльності навчальних закладів на українських теренах: історико-педагогічний екскурс / М.П. Вовк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ; Вінниця: Планер, 2013. – Вип. 34. – С. 39-46.

57. Вовк М.П. Фольклор як чинник формування національної самосвідомості у контексті глобалізаційних тенденцій / М.П. Вовк // Професійно-художня освіта України: зб. наук. пр. / [редкол.: І.А. Зязюн, В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заст. голови) та ін.]. – К.; Черкаси, 2008. – Вип. V. – С. 36-41.

58. Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України: історико-педагогічний аспект: програма спецкурсу для магістрантів філол. факультетів вищих навч. закл. / Мирослава Петрівна Вовк; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: ІПОД НАПН України, 2013. – 72 с.

59. Вовк М.П. Фольклористична компетентність вчителя-філолога: методологічний вимір / М.П. Вовк // Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: монографія / [І.А.Зязюн, Г.Г. Філіпчук, О.М.Отич та ін.; за наук. ред., передм. і післямова О.М. Отич]. – Бердянськ: Ткачук О.В., 2013. – С. 159-174.

60. Вовчак А., Довгалюк І. Документування фольклорної традиції. Засади організації і проведення польового фольклористичного дослідження, транскрибування й архівування зібраного фольклорного матеріалу: метод. реком. для студентів філологічного фак-ту спеціалізації «фольклористика» / Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк. – Львів, 2014. – 60 с.

61. Вовчак А.С. Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця XIX – поч. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.00.07 – фольклористика / Андрій Степанович Вовчак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2001. – 20 с.
62. Возняк М. Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу / Михайло Возняк // Первісне громадянство. – 1926. – Вип. 1/2. – С. 118-122.
63. Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии. – Минск: Наука і Тэхніка, 1993. – 479 с.
64. Гайдай М. Чехословацько-українські взаємини в сучасній фольклористиці (1918 – 1960) / Михайло Михайлович Гайдай: Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. – К.: АН УРСР, 1963. – 88 с.
65. Галенко І. Філологічна славістика у Львівському університеті: початковий етап [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/11/index-2130137-1.html?page=4>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
66. Гам Дж. Фольклор: підруч. для збирачів народних вірувань і звичаїв, із перед. словом д-ра З. Кузелі / Дж. Гам. – Коломия, 1910. – 175 с.
67. Гарасим Я. І. Етноестетика українського пісенного фольклору: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філол. наук; 10.01.07 – фольклористика; Ярослав Ігорович Гарасим; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2010. – 40 с.
68. Гарасим Я., Будний В. Сучасне літературознавство у Львівському університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/history_Harasym_Budnyj_Suczasne%20literaturoznawstwo_2010.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
69. Гарасим Я.І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я.І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 304 с.
70. Герцюк Д. Учительський рух на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки; Дмитро Дмитрович Герцюк; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1996. – 24 с.
71. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию: учеб. пособ. для вузов; отв. ред. и сост. П.В. Алексеев / Сергей Иосифович Гессен. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
72. Глузман А.В. Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине // Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 12-17 вересня 2001 р. / за ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – С. 123-131.
73. Глузман О. Сучасний стан і тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні / О. Глузман // Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. – Львів, 2001. – Вип. 15, ч. 1. – С. 3-13.
74. Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Сер. філологічна. – 2010. – Вип. 43. – С. 117-131 [Електронний ресурс] http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/43_2010/43_2010_Hluszko.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
75. Гнатюк В. Українська народня словесність (в справі записів українського етнографічного матеріалу) / Володимир Гнатюк. – Відень: Союз визволення України, 1916. – 46 с.
76. Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч / Михайло Іванович Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 207 с.
77. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 192 с.

78. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Вид. друге, доп. й випр. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 519, [1] с.

79. Горбань І.П. Дослідження фольклору і фольклористики болгар в українській науці: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Ірина Павлівна Горбань; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – К., 2000. – 20 с.

80. Горболіс Л.М. Інтерпретаційне поле українського художнього тексту (кінець XIX – початок XX ст.): навч. посіб. для студентів-філологів / Л.М. Горболіс. – Суми: Мрія, 2012. – 208 с.

81. Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків / Володимир Федорович Горленко. – К.: Наук. думка, 1964. – 248 с.

82. Гринченко Б. Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя / Борис Гринченко. – Чернигов, 1901. – 317 с.

83. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: етномузикознавчі розвідки / Софія Грица: Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. – Київ; Тернопіль: АСТОН, 2002. – 236 с.

84. Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор: нарис / Софія Грица; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. – Київ; Тернопіль: Астон, 2007. – 152 с.

85. Грица С.Й. Філарет Михайлович Колесса [1871 – 1947. Композитор] / Софія Йосипівна Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – 112 с.

86. Грицай М.С. Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.: [монографія] / Михайло Семенович Грицай. – К.: Вища школа, 1975. – 151 с.

87. Грицай М.С. Українська народнопоетична творчість: підруч. для студентів філол. ф-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.

88. Грицик М.И. Развитие фольклористики на западноукраинских землях в 60 – 70-е гг. XIX века: автореф. дисс. на соискание ученой степ. канд. філол. наук: 10.01.09 – фольклористика / Мирослав Іванович Грицик; Ін-т искусствоведения, этнографии и фольклора АН БССР. – Минск, 1987. – 19 с.

89. Грицута М.С. М. Коцюбинський і народна творчість / Микола Сидорович Грицута. – К.: Ін-т літератури імені Т.Г. Шевченка, 1958. – 53 с.

90. Грінченко Б. Про потребу заснування українознавчих кафедр в університетах як важливого кроку в справі національного розвитку України / Борис Грінченко // Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр. Матеріали, документи, спогади: у 3 кн. / [упорядн. В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Прайм, 2000. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями. – С. 479-480.

91. Грушевський М. Вступне слово / М. Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні: наук. щорічник / за ред. К. Грушевського, в.о. секр. Культурно-історичної Комісії. – Вип. 1/2. – К., 1926. – С. 118-122.

92. Грушевський М. Справа українських катедр і наші наукові потреби / Михайло Грушевський // Alma Mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917 – 1920 рр.: матеріали, документи, спогади: у 3 кн. / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Прайм, 2000. – Кн. 1: Університет Св. Володимира між двома революціями. – С. 498-518.

93. Грушевський М.С. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. – Т. 1. / [упоряд. В.В. Яременко; авт. передм. П.П. Кононенко; прим. Л.Ф. Дунаєвської]. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»).
94. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського фольклору: монографія / В.Ф. Давидюк. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 310 с.
95. Давидюк В.Ф. Походження українського фольклору: конспект лекцій / В.Ф. Давидюк. – Луцьк: Вежа, 2006. – 120 с.
96. Данилова Г.С. Творчість як феномен акмеологічного самовдосконалення професіоналізму викладача ВНЗ / Галина Степанівна Данилова // Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63, ч. 1. – С. 82-90.
97. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. / Ніна Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №3/4. – С. 4-8.
98. Дашкевич В. Видатний науковий центр фольклористики (До 135-річчя Харківського державного університету ім. Горького) / Вікторія Дашкевич // Народна творчість та етнографія. – 1940. – №4. – С. 54-58.
99. Дей О. Український фольклор в слов'янських літературах / Олександр Іванович Дей, Орест Іванович Зілинський, Роман Федорович Кирчів, Наталія Сергіївна Шумада. – К.: АН УРСР, 1963. – 64 с.
100. Дей О.І. Сторінки з історії української фольклористики / О.І. Дей. – К.: Наук. думка, 1975. – 272 с.
101. Дем'ян Г. Українська фольклористика в Галичині кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. / Григорій Дем'ян. – Львів: Афіша, 2004. – 223 с.
102. Дем'яненко Н. Світова інтерпретація ідеї університету: методологія, теорія, досвід реалізації / Наталія Дем'яненко // Вища освіта України. – 2009. – №1. – С. 60-66.
103. Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн.: Т. 3: Фольклористичні дослідження / І.О. Денисюк. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. – 404 с.
104. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття)». – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
105. Деркач А. Акмеология: учебн. пособ. / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
106. Деркач А.А. Акмеологические основы профессионального самосознания личности: учебн. пособ. / [А.А. Деркач, О.В. Москаленко, В.А. Пятин и др.]. – Астрахань, 2000. – 330 с.
107. Дідич Г.С. Фольклорна практика: програма та метод. реком. для студ. мистецького ф-ту / Галина Степанівна Дідич. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – 36 с.
108. Дмитренко М. Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме: кол. монографія / [М. Дмитренко, О. Бріцина, І. Грищенко, Л. Іваннікова та ін.]; за ред. М.К. Дмитренка – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 384 с.
109. Дмитренко М. Український фольклор і сучасний світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_7_3.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.
110. Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Сталь, 2012. – 536 с.
111. Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми / Микола Костянтинівич Дмитренко; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.

112. Дмитренко М.К. Українська фольклористика: акценти сьогодення: розвідки, статті / Микола Костянтинович Дмитренко. – К.: Сталь, 2008. – 236 с.
113. Дмитренко М.К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика: [монографія] / Микола Костянтинович Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – 576 с.
114. Доманська Е. Історія та сучасність гуманітаристики: дослідження з теорії знання про минуле / Ева Доманська; пер. з пол. та англ. В. Сколкіна; наук. ред. В. Сколкіна, С. Троян. – К.: Ніка-центр, 2012. – 264 с.
115. Донченко Т. Системно-методичне забезпечення підготовки вчителя української мови і літератури / Тамара Донченко // Вища освіта України. – 2008. – №2. – С. 62-67.
116. Драгоманов М. Вибрані праці: у 3 т., у 4 кн. – Т. 2: Фольклористика. Літературознавство / [редкол.: В.П. Андрущенко та ін.]. – К.: Знання України, 2007. – 439 с.
117. Дубасенюк О. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці / Олександра Дубасенюк // Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., пол.-укр. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Київ; Ченстохова. – 2010. – Вип. XII. – С. 91-98.
118. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій: монографія / Л.Ф. Дунаєвська. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Київський університет, 2009. – 304 с.
119. Дутко О.М. Педагогічні ідеї М.І. Костомарова у контексті просвітницького руху в Наддніпрянській Україні XIX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Миколаївна Дутко; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 20 с.
120. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.
121. Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
122. Енциклопедія історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
123. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
124. Енциклопедія українознавства: словникова частина / ред. В. Кубійовича; Наукове т-во ім. Шевченка у Львові. – Т. 8. – Львів: Фонд духовного відродження ім. Митрополита Андрея Шептицького, 2000. – С. 2805-3200.
125. Етнографічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. акад. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930); НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: ІМФЕ НАН України, 2006. – 352 с.
126. З іменем Св. Володимира: у 2 кн. Кн. 1 / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Заповіт, 1994. – 398 с.
127. Загальна характеристика та перспективи розвитку Черкаського регіону щодо потреби у фахівцях напряму підготовки напряму 0305 Філологія спеціальності 8.030503 Фольклористика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdu.edu.ua/?show=4&kid=36>. – Загол з екрану. – Мова укр.

128. Зайцева З.І. Проблема українських кафедр у Чернівецькому університеті до Першої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1793/52/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
129. Закон України «Про вищу освіту» (2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
130. Закон України «Про освіту» // Освіта України: нормативно-правові документи. До IV Всеукр. з'їзду працівників освіти / МОН України. – К., 2001. – С. 11-38.
131. Зарічанська Н. Науково-методичні аспекти модернізації філологічної освіти / Наталія Зарічанська // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2010. – №5. – С. 47-55.
132. Збірник «Актуальні проблеми української літератури і фольклору» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arulf/index.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.
133. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И.А. Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. – Загл. с экрана. – Язык русс.
134. Зыкова М.Н. Фольклоротерапия: учебн. пособ. / М.Н. Зыкова. – М.: Москов. психол.-соц. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 160 с.
135. Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І.А. Зязюн // Наук. вісн. Миколаївського держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Миколаїв, 2001. – Вип. IV. – С. 11-22.
136. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
137. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биогр. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.
138. Іваницький А.І. Український музичний фольклор: підруч. для вищих навч. закладів / Анатолій Іванович Іваницький. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.
139. Іваннікова Л. Фольклористика Півдня у наукових студіях 20-х років ХХ століття / Людмила Іваннікова // Народна творчість та етнологія. – 2012. – №3. – С. 7-15.
140. Іванова О.В. Фольклористичні праці М.Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Ольга Володимирівна Іванова; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
141. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: підруч. / Олена Івановська. – К.: Експрес-Поліграф, 2012. – 336 с.
142. Івановська О.П. Традиції фольклористичної наукової школи Шевченкового університету / Олена Івановська // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К.: Київський університет, 2009. – Вип. 33, ч. 2. – С. 9-13.
143. Івановська О.П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія / О.П. Івановська. – К.: ЕксОб, 2005. – 228 с.
144. Івашків В. Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті / Василь Івашків, Руслан Марків // Міфологія і фольклор. – 2010. – №3/4(7). – С. 18-26.
145. Інститут народознавства Національної академії наук України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/institutions/ethno/index.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

146. Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – 248 с.
147. Історія Одеського університету (1865 – 2000) / [гол. ред. В.А. Сминтина]. – Одеса: АстроПринт, 2000. – 226 с.
148. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / [упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя]. – К.: Знання, 2003. – 766 с.
149. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності ст.-тів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації: [монографія] / за ред. П.В. Стефаненко; Ольга Геннадіївна Каверіна / МОН України, АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Д.: Друк-Інфо, 2009. – 275 с.
150. Каленюк І. Вища освіта в сучасному глобальному середовищі // Ірина Каленюк // Вища школа. – 2008. – №9. – С. 55-62.
151. Карпінська Т.В. Розвиток змісту музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти України (20-ті р. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Тетяна Володимирівна Карпінська; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2006. – 20 с.
152. Карпусь Д. Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915 – 1919 рр.) / Дмитро Карпусь // Університет. – 2011. – №2. – С. 43-55.
153. Катаока Х. Сучасний стан вивчення фольклору та етнології в Японії / Хіросі Катаока // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №2. – С. 70-75.
154. Кафедра народного пісенного виконавства та фольклору Київського національного університету культури і мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knukim.edu.ua/inst_arts_folkarts.htm. – Загол. з екрану. – Мова укр.
155. Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/folk.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
156. Кафедра фольклористики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philology.kiev.ua/php/kafkaf.php?id=33&sid=3>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
157. Качкан В. Іван Хланта: біобібліогр. покажч. / [упоряд. Володимир Атаназійович Качкан]; Закарпатська держ. обласна універсальна наукова бібліотека. – Ужгород: Патент, 2008. – 458 с.
158. Квітка К.В. Українські народні мелодії: у 2 ч. – Ч. 2: Коментар / [упоряд. та відп. ред. А. Іваницького]: Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. – К.: ПоліграфКонсалтинг, 2005. – 384 с., з нотами+фото.
159. Киевский университет сегодня: монография, посвящ. 150-летию Киевского университета / [авт. коллектив: М.У. Белый, А.Н. Алексюк и др.]; ред. литературы по научному коммунизму, партийному строительству и истории. – К.: Вища школа, 1984. – 104 с.
160. Кирдан Б. Вивчення фольклору в педагогічному вузі / Борис Кирдан // Народна творчість та етнографія. – 1986. – №3. – С. 42-43.
161. Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – 280 с.
162. Кирилюк О.С. Світоглядні категорії граничних підстав в універсальних вимірах культури: монографія: [90 років Національній академії наук України] Олександр Сергійович Кирилюк. – Одеса: Центр гуманітарної освіти НАН України. Одеський філіал, 2008. – 416 с. – (До 80-річчя Володимира Іларіоновича Шинкарука).

163. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття перша) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №1. – С. 40-47.
164. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття друга) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №2. – С. 50-59.
165. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією (стаття третя) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №3. – С. 52-64.
166. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці»: [монографія] / Роман Кирчів. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2011. – 422 с.
167. Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 46-59.
168. Кирчів Р. Початки наукового зацікавлення українським фольклором (збирання і вивчення) / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №1. – С. 58-64.
169. Кисіль В.В. Методичні вказівки з фольклорної практики для студентів філологічного факультету / В.В. Кисіль. – Харків: Харківський нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2008. – 28 с.
170. Киченко О. Фольклор як художня система: проблеми теорії / Олександр Киченко. – Дрогобич: Каменярь, 2002. – 218 с.
171. Кияновська Л. Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи: [монографія] / Любов Олександрівна Кияновська. – Львів: Сполом, 1998. – 207 с.
172. Клименко Т.Є. Фольклор: наук.-допом. бібліогр. покажч. / [упоряд.: Т.Є. Клименко, А.І. Мартинюк]. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 79 с.
173. Коваленко В. Психологізм фольклору. Психологічне зображення в українських народних ліричних піснях: навч. посіб. / В. Коваленко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 142 с.
174. Коваленко Г.С. Акмеологічні технології як засіб формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя / Г.С. Коваленко // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: зб. наук. пр. – Луганськ, 2008. – Вип. 10. – С. 169-176.
175. Козар Л.П. Борис Грінченко як фольклорист: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Лідія Петрівна Козар; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. – К., 1997. – 24 с.
176. Козлов М.В. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук; 07.00.05 – етнологія / Микола Вікторович Козлов; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 20 с.
177. Коккьяра Дж. История фольклористики в Европе / Джузеппе Коккьяра. – М.: Изд-во иност. л-ры, 1960. – 692 с.
178. Колесник І.І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України ХІХ століття / І.І. Колесник // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 169-193.
179. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського університету. Сер. філологічна. – 2009. – Вип. 47. – С. 165-272.
180. Колесса Ф. Про вагу наукових дослідів над усною словесністю // Колесса Філарет. Фольклористичні праці; підгот. до друку В.А. Юзвенко. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 17-33.

181. Колесса Ф. Українська усна словесність / Філарет Колесса; вступ М. Мушинки. – Едмонтон: Канадський Ін-т українських студій, Альбертський ун-т, 1983. – 643 с.
182. Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР: листування Ф. Колесси й М. Азадовського / [упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, показчик І. Коваль-Фучило]. – К.: Логос, 2011. – 239 с.
183. Колотило Т.І. Фольклорні експедиції Кам'янець-Подільського педінституту / Танасій Колотило // Народна творчість та етнографія. – 1988. – №4. – С. 79-81.
184. Комаринець О. Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народж. професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 406 с.
185. Комаринець Т. Біобліографічний показчик / [уклад. М. Кривенко; авт. передм.: В. Івашків, О. Комаринець; редкол.: В. Кметь (голова) та ін.]. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 168 с.: іл., портр. – (Українська бібліографія. Нова серія. Чис. 26. Біобліографія вчених університету).
186. Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія / Теофіл Комаринець. – Львів: Вища школа, 1983. – 224 с.
187. Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість / Теофіл Комаринець. – К.: Держлітвидав, 1963. – 229 с.
188. Кононенко В. Духовно-культурні концепти в системі формування національної самосвідомості молоді / В. Кононенко // Українська етнопедagogіка в контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання / за ред. Н. Лисенко; Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 3-8.
189. Концепция учебно-научного Центра типологии и семиотики фольклора Российского государственного гуманитарного университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsuh.ru/article.html?id=393>. – Загл. с экрана. – Язык. русс.
190. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usw.com.ua/profiles/blogs/2020>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
191. Концепція літературної освіти (2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/. – Загол. з екрану. – Мова укр.
192. Концепція національного виховання студентської молоді (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/. – Загол. з екрану. – Мова укр.
193. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
194. Коротєєва-Камінська В.О. Викладання української мови та українознавства у вищих навчальних закладах: історичний аспект: навч. посіб. / В.О. Коротєєва-Камінська. – К.: Професіонал, 2006. – 304 с.
195. Короткий В.А. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: Київський ун-т, 1999. – 388 с.
196. Костенко М.А. Аналіз тенденцій розвитку сучасної вищої освіти в Україні / М.А. Костенко // Педагогічна взаємодія в умовах реформування освіти: зб. наук. пр. / Луганський держ. ін-т культури і мистецтв. – Харків: Стиль-іздат, 2006. – С. 149-155.
197. Кравчик-Василевская В. В защиту фольклора, или диалог между традицией и современностью / В. Кравчик-Василевская // Живая старина. – 1996. – №4 (12). – С. 42-47.

198. Кремень В.Г. Інноваційність і освіта / Василь Кремень // Рідна школа. – 2012. – №4/5. – С. 7-12.
199. Кремень В.Г. Освіта у вимірах методології синергетики / В.Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5 т. – К.: Пед. думка, 2012. – Т. 1. Загальна педагогіка та філософія освіти. – С. 11-22.
200. Кремень Т.Д. Методичні рекомендації до проведення фольклорної практики / Тарас Дмитрович Кремень. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 52 с.
201. Кремень Т.Д. Науково-методичні рекомендації до курсу «Фольклор» / Т.Д. Кремень. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 60 с.
202. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми освіти: підруч. для студ. пед. ун-тів / Василь Крижко. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
203. Кримський А.Ю. Твори: в 5 т. Т. 3: Мовознавство. Фольклористика / [редкол.: І.К. Білодід (голова), О.І. Галусець, О.І. Дей та ін.]; А.Ю. Кримський. – К.: Наук. думка, 1973. – 512 с.
204. Кудин В.А. Эмоции в обучении и образовании: социально-психологический аспект: учеб. пособ. / Вячеслав Кудин. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. – 180 с.
205. Кузьмина Н.В. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста: [монография] / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. – СПб.; Коломна; Рязань, 2008. – 376 с.
206. Кузьмінський А.І. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищої школи в умовах неперервної полікультурної освіти / Анатолій Кузьмінський. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. – 84 с.
207. Курило В.С. Становлення і розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в ХХ столітті: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Віталій Семенович Курило; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 39 с.
208. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864 – 1918 рр.): [монографія] / Ірина Євгенівна Курляк. – Львів: Б.В., 1997. – 222 с.
209. Кухарська Т. Навчально-методичне забезпечення з музичного фольклору і фольклористики 1950-х – початку 1990-х рр. / Тетяна Кухарська // Наук. вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 79-87.
210. Кучерявий О. Концепція підготовки педагога-дослідника в класичному університеті / Олександр Кучерявий // Рідна школа. – 2001. – №4/5. – С. 19-26.
211. Лабащук О. Русский фольклор: метод. реком. для студентов I курса фил. ф-та пед. ун-та / Оксана Лабащук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 32 с.
212. Лабащук О. Фольклорная практика: метод. реком. для студ. I курса филол. фак. пед. ун-та / Оксана Лабащук. – Тернополь: Підручники і посібники, 2004. – 18 с.
213. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності: навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.
214. Лавріненко О.А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олександр Андрійович Лавріненко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2009. – 36 с.
215. Лавров Ф.І. Посібник записувача народної поетичної творчості / Федір Іванович Лавров. – К.: Академія наук УРСР, 1957. – 60 с.
216. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: підруч. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.
217. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібн. / М.В. Левківський. – Вид. 3-тє, доп. – К.: Центр учб. літератури, 2008. – 190 с.

218. Ледняк Ю.В. Педагогічний потенціал фольклору Східного регіону України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Юлія Владленівна Ледняк; Луганський держ. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2002. – 20 с.
219. Ленінським курсом // Народна творчість та етнографія. – 1966. – №3. – С. 3-8.
220. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / М.П. Лещенко. – 2-е вид., доп. – К., 1996. – 192 с.
221. Лещенко М.П. Принципи структурування змісту педагогічної освіти в класичних університетах / М.П. Лещенко // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. 12, т. 1. – Миколаїв: МДУ, 2006. – С. 50-62.
222. Ликов В.Н. Етнопедагогіка: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Василь Никифорович Ликов. – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2003. – 208 с.
223. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / [редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич та ін.]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 564 с.
224. Лисюк Н.А. Постфольклор в Україні / Наталія Лисюк. – К.: [Агентство «Україна»], 2012. – 348 с.
225. Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Петро Васильович Лінтур / [уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько]. – Ужгород: Говерла, 2009. – 64 с.
226. Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lfpp/2009_32.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
227. Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: зб. наук. пр. – Вип. 7. / [редкол.: В.Г. Дончик, В.Т. Поліщук та ін.]; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2008. – 148 с.
228. Лобас В. Українська і зарубіжна культура: навч. посіб. / Володимир Хомич Лобас. – К.: МАУП, 2000. – 224 с.
229. Лобода А. Сучасний стан і чергові завдання української етнографії / А. Лобода // Етнографічний вісник. – 1925. – Кн. 1 / за заг. ред. акад. А. Лободи та В. Петрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_01_Kyjiv,1925.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
230. Луговий В.І. Проблема понятійно-категоріального апарату педагогічної науки / В.І. Луговий // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: в 5 т. – Т. 1: Теорія та історія педагогіки. – К.: Пед. думка, 2007. – С. 24-36.
231. Лук'янова Л.Б. Основоположні принципи андрагогічної моделі навчання: оптимальні умови використання / Л.Б. Лук'янова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. – К.; Вінниця: Планер, 2010. – Вип. 23. – С. 119-124.
232. Лук'янова Л.Б. Розвиток освіти дорослих: теоретико-методологічні засади / Лариса Лук'янова // Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / [авт. кол.: Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва, О.В. Аніщенко та ін.]. – К.: Пед. думка, 2012. – С. 5-51.
233. Любар О.О. Історія української педагогіки: навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко; за ред. М.Г. Стельмаховича. – К.: ІЗМН, 1998. – 358 с.
234. Львівський університет: монографія / [редкол.: В.П. Чугаєв (відп. ред.), С.А. Макарчик та ін.]. – Львів: Львівський ун-т, 1986. – 148 с.

235. Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. Степана Павлюка: НАН України, Ін-т народознавства. – Львів, 2007. – 846 с.
236. Малина В.В. Етнографія і фольклористика: матеріали до спецкурсу для викл. і студ. сер. та вищ. спец. навч. закл. / Валерій Васильович Малина. – Миколаїв: Художній крам, 2006. – 84 с.
237. Малорусские песни, изданные М.Максимовичемъ (Москва, 1827) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Maksimovich_M._Malorossijskije_pesni._Moskva,1827.pdf. – Загол. з екрану. – Мова рос.
238. Матвієнко О.В. Стратегія розвитку середньої освіти у країнах Європейського Союзу: [монографія] / Ольга Василівна Матвієнко. – К.: Ленвіт, 2005. – 381 с.
239. Матяш І.Б. Катерина Грушевська: життя і діяльність / Ірина Борисівна Матяш. – К.: Україна, 2004. – 240 с. – (Життя видатних людей).
240. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Любов Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
241. Мегрелішвілі О. Синергетичне світобачення студента: проблема становлення / Олексій Магрелішвілі // Вища освіта України. – 2003. – №3. – С. 77-81.
242. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: навч. посіб. / Любов Андріївна Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
243. Методично-аналітичні зауваги до вивчення курсу «Український фольклор» для студ. І курсу заочного відділення філол. фак-ту / В. Івашків. – Л.: ЛДУ, 1994. – 78 с.
244. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: [монографія] / Олександр Павлович Мещанінов. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
245. Ми підемо у мандрівку століть з твого духа печаттю... – Степан Смаль-Стоцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/kultura/shenderovskiy-nehaj-ne-hasne-persha/my-pidemo-u-mandrivku-stolit-z-tvoho-duha-pechattyu-stepan-smal-stotskiy/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
246. Микитюк О. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олександр Миколайович Микитюк; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 42 с.
247. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика: [монографія] / Наталія Євгенівна Миропольська. – К.: Парламентське видавництва, 2002. – 204 с.
248. Мишанич С.В. Фольклористичні та літературознавчі праці. Т. 1 / Степан Васильович Мишанич. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2003. – 555 с.
249. Міфологія і фольклор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mifjournal.org.ua/aboutus_uk.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.
250. Міщук С. Археографічно-бібліографічна школа В.М. Перетца (1907 – 1914) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/5.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
251. Міяковський В. Звільнення Драгоманова з Київського університету / Володимир Міяковський. – Україна. – 1926. – Кн. 2/3. – С. 90-96.
252. Мова та стиль українського фольклору: зб. наук. пр. / [редкол.: Ю.О. Карпенко (відп. ред.) та ін.]. – К.: ІЗМН, 1996. – 164 с.
253. Мурзіна О. Сучасна українська етномузикологія в міжнародній презентації (за матеріалами 39-ї конф. Всесвітньої організації етномузикологів

(ICTM), Відень, 2007 р.) / Олена Мурзіна // Народна творчість та етнографія. – 2009. – №2. – С. 111-117.

254. Мушкетик Л.Г. Славистична фольклористика в Угорщині (кінець XIX–XX ст.) / Леся Георгіївна Мушкетик; АН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1992. – 98 с.

255. Нагачевський А. Центр українського і канадського фольклору імені Петра і Доріс Кулів / Анатолій Нагачевський, Наталія Кононенко // Народна творчість та етнологія. – 2012. – №5. – С. 91-94.

256. Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество: вопросы литературоведения / Вадим Юрьевич Назаренко. – Харьков: ХГПУ, 1999. – 288 с.

257. Назарова Л.Д. Фольклорная арт-терапия / Л.Д. Назарова. – СПб.: Речь, 2002. – 240 с.

258. Наказ МОН України «Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» №1067 [Електронний ресурс]. – http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/10432. – Загол. з екрану. – Мова укр.

259. Наказ Про затвердження змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями №363 від 16.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0816-05>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

260. Налепин А.Л. Изучение и преподавание русского фольклора в университетах Великобритании и США / А.Л. Налепин // Советская этнография. – 1984. – №4. – С. 130-137.

261. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): навч.-метод. посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської, В.С. Курила; [авт. кол.: О.В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, Н.Б. Антонець, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антонець, Т.І. Куліш, О.М. Шевчук]. – Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – 444 с.

262. Народна творчість та етнографія. – 2010. – №2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.etnolog.org.ua/images/stories/nte10/NTE_2_2010.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.].

263. Народна творчість та етнографія. – 2010. – №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etnolog.org.ua/images/stories/nte10/NTE_5_2010.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

264. Народна творчість та етнологія. – 2011. – №2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу 06.07.2011: http://www.etnolog.org.ua/images/stories/nte10/NTE_2_2011.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

265. Народознавчі зошити. Загальний опис [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://ethnology.org.ua/narod_zoshyty.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.

266. Наумовська О.В. Фольклористична спадщина Михайла Драгоманова: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Олеся Владиславівна Наумовська; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1999. – 18 с.

267. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/popup_article?art_id=10249289. – Загол. з екрану. – Мова укр.

268. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАПН України; [авт.: В.П. Андрущенко, І.Д. Бех та ін.; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови) та ін.]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с.

269. Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. Кафедра музичної фольклористики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knmau.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=98. – Загол. з екрану. – Мова укр.

270. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

271. Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nrius.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1190&Itemid=292. – Загол. з екрану. – Мова укр.

272. Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу // Первісне громадянство та його пережитки на Україні: наук. щорічник / за ред. К. Грушевського, в.о. секр. Культурно-історичної Комісії. – 1926. – Вип. 1, 2. – С. 118-122.

273. Неклюдов С. Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ruthenia.ru/folklore/nekludov3.htm>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

274. Ничкало Н. Система «людина – праця» як основа інтердисциплінарності педагогіки / Нелля Ничкало // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 9-10 жовтня 2013 р. / Львівський наук.-практ. центр ПТО НАПН України. – Львів, 2013. – С. 15-30.

275. Ничкало Н.Г. Становлення і розвиток наукових шкіл як міжнародна історико-педагогічна проблема / Н.Ничкало // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі: зб. матеріалів Міжнар. конгресу IV Слов'янські педагогічні читання (30 червня – 1 липня) / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2005 С. 10-14.

276. Ничкало Н.Г. Теоретичні засади становлення і розвитку субдисциплін у сучасній педагогіці / Н.Г. Ничкало // Естетичне виховання дітей і молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: зб. наук. пр. / [за ред. О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук]. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 23-33.

277. Нудьга Г. Українська пісня в світі: дослідження / Григорій Нудьга / передм. Д. Павличка. – К.: Муз. Україна, 1989. – 535 с.

278. Огієнко О.І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих: метод. рек. / Олена Іванівна Огієнко. – К.; Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. – 40 с.

279. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Іванівна Огієнко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2009. – 44 с.

280. Огоновський О. Історія літератури руської [української] / Омелян Огоновський. – Мюнхен, [19--?]. Ч. 2 : Вік XIX. Поезія. Драма. – Фотопередр. з вид. Львів 1897 р. О. Горбача. – Мюнхен, 1992. – 961 с.

281. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под. ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1990. – 921 с.

282. Олексюк О.М. Герменевтичний підхід у вищій освіті: кол. моногр. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 164 с.

283. Осова О. Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах освіти на Слобожанщині у другій половині ХІХ ст.: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ольга Олексіївна Осова; Харківський нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2008. – 263 с.

284. Отдел фольклористики Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rihll.ru/folklore/>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

285. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / [за наук. ред. І.А. Зязюна] / Олена Отич. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 440 с.

286. Пазенюк В. Синергетика в контексті становлення нової світоглядної парадигми / Віктор Пазенюк // Вища освіта України. – 2003. – №3. – С. 21-28.

287. Пальоний В.І. Історія української музичної фольклористики (1960 – 90-х рр.): автореф. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: 17.00.01 – теорія та історія культури / Володимир Іванович Пальоний; Київський ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 16 с.

288. Парадигматика фольклору: ювілейний зб. з нагоди 70-річчя від дня народж. доктора мистецтвознавства, професора С.Й. Грици. – Київ; Тернопіль: Астон, 2002. – 180 с.

289. Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Сер. мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf. – Мова укр. – Загол. з екрану.

290. Педагогічна майстерність: підруч. / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

291. Пенішкевич О.І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.): [монографія] / Олена Іванівна Пенішкевич. – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.

292. Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной литературы XVI – XVIII веков / предисл., прилож. В.П. Адриановой-Перетц / Владимир Николаевич Перетц; АН СССР, Комиссия по истории филол. наук. – М.; Л.: АН СССР, 1962. – 256 с.

293. Перший ужинок: матеріали фольклорної практики (1984 – 1994 рр.) / [упоряд.: С. Стельмашук, С. Проник, А. Славич]. – Дрогобич: Каменяр, 2003. – 142 с.

294. Петров В. Академік Ф.М. Колеса і його книга «Українська усна народна творчість» / Віктор Петров // Народна творчість. – 1940. – №6. – С. 17-27.

295. Петров В. Місце фольклору в краєзнавстві / В. Петров // Етнографічний вісник. – 1925. – Кн. 1 / за заг. ред. акад. А. Лободи та В. Петрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/el_books/Etnografichnyj_visnyk_Knyha_01_Kyiv,1925.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.

296. Петров М.К. Язык, знак, культура / М.К. Петров. – М.: Наука. Глав. ред. восточной литературы, 1991. – 328 с.

297. Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

298. Підгорна Л.М. Фольклористична діяльність Миколи Костомарова (методологічний аспект: автореф. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Лілія Миколаївна Підгорна; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.

299. Підгорна Л.М. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 72 с.

300. Погребенник В.Ф. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиріччя XX ст.): [монографія] / Володимир Федорович Погребенник. – К.: Знання України, 2002. – 153 с.

301. Полек В. Відомі педагоги Прикарпаття: біограф. довідник (до 1939 р.): [у 2 т.] Т. 1 / В. Полек, Д. Дзвінчук, Ю. Угорчак. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1997. – 202 с.

302. Поліщук Ф.М. Вивчення усної народної творчості: посіб. для вчителя / Ф.М. Поліщук. – К.: Рад. школа, 128 с.

303. Пономаревський С.Б. Тенденції розвитку українського шкільництва в Росії (1917 – 2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Станіслав Борисович Пономаревський; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2013. – 44 с.

304. Пономаревський С.Б. Українське шкільництво у Росії (1917 – 2010 рр.): [монографія] / Станіслав Пономаревський. – Чернігів: Чернігівський держ. ін.-т економіки і управління, 2012. – 376 с., додатки.

305. Пономарьов О.С. Синергетика як постнекласична методологія освіти / О.С. Пономарьов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. – Харків: НТУ «ХПУ», 2009. – Вип. 22(26). – С. 13-24.

306. Пономарьов О.С. Синергетична парадигма педагогіки вищої школи / О.С. Пономарьов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. – Харків: НТУ «ХПУ», 2009. – Вип. 20 (24). – С. 41-55.

307. Попов П.М. Албанія в російській та українській літературах XV – XX ст.: з історії міжнародних літературних зв'язків / Павло Миколайович Попов. – К.: Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка, 1959. – 336 с.

308. Попов П.М. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / Павло Миколайович Попов; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського. – К.: Наук. думка, 1968. – 116 с.

309. Попов П.М. Тарас Шевченко про народну творчість // Павло Попов // Радянське літературознавство. – 1952. – №16. – С. 13-32.

310. Попова Т.Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.

311. Попович М.В. Нарис історії культури України / Мирослав Попович. – 2-е вид., випр. – К.: АртЕк, 2001. – 728 с.: іл.

312. Потебня А.А. Теоретическая поэтика: учеб. пособ. для студ. филол. фак. высш. учебн. заведений / сост., вступ. ст и коммент. А.Б. Муратова; Александр Афанасьевич Потебня. – 2-е изд., испр. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2003. – 374 с.

313. Праці Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова: зб. пр. молодих вчених ун-ту. – Вип. II: Філологічні науки. – Одеса, 1958. – 334 с.

314. Презентація спецвипуску журналу «Народна творчість та етнографія», присвяченого македонській фольклористиці та етнології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=46 – Загол. з екрану. – Мова укр.

315. Прісовський Є. Програма дисциплін «Український фольклор», «Історія української літератури» / [Є. Прісовський, Л. Холоденко, Л. Мостова, Т. Мейзерська]; Одеський держ. ун-т імені І.І. Мечникова. – Одеса: АстроПринт, 2000. – 35 с.

316. Програма з курсу української народнопоетичної творчості для філологічних факультетів університетів / [уклад.: М.С.Грицай, Г.К.Сидоренко, Г.С.Сухобрус, О.М.Хмелівська]; за ред. П.М.Попова. – К.: Київський ун-т, 1965. – 33 с.

317. Программы общих и специальных курсов кафедры русского устного народного творчества / [редкол.: А.П.Аникин (отв. ред.), Т.Б.Дианова]. – М.: Моск. ун-т, 2004. – 124 с.

318. Прокопенко І.Ф. Учитель і полікультурна освіта / І.Ф.Прокопенко // Педагогічна і психологічна науки в Україні: [зб. наук. пр.: у 5 т.]. – К.: Пед. думка, 2007. – Т. 1: Теорія та історія педагогіки. – С. 128-136.

319. Пузирьова Н.В. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи студентів (на матеріалах університетів України XIX ст.): автореф. дис. на здобуття

наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Наталя Вікторівна Пузирьова; Харківський держ. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2002. – 19 с.

320. Путилов Б.Н. Фольклор и народная культура / Борис Николаевич Путилов. – СПб.: Перербургское Востоковедение, 2003. – 457 с.

321. Пуховська Л. Розвиток європейського виміру педагогічної освіти / Людмила Пуховська // Філософія педагогічної майстерності: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінницький держ. ун-т імені Михайла Коцюбинського / [редкол.: Н.Г. Ничкало (голова) та ін.]. – Київ; Вінниця: Вінниця, 2008. – С. 43-51.

322. П'ятаченко С.В. До народних джерел Сумщини: навч. посіб. / С.В. П'ятаченко. – Суми: МакДен, 2004. – 80 с.

323. Пыпин А. История русской этнографии. Т. 3: Этнография малорусская / Александр Пыпин. – СПб., 1891. – 428 с.

324. Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: [монографія] / Валентина Олександрівна Радкевич; [за ред. Н.Г. Ничкало]. – К.: УкрІНТЕІ, 2010. – 424 с.

325. Рацул О.А. Формування громадянськості у студентів вищих навчальних закладів України у другій половині XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олександр Анатолійович Рацул; Харківський нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2005. – 21 с.

326. Рекомендации ЮНЕСКО «О сохранении фольклора» (1989) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unesco.org>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

327. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: навч.-метод. посібн. / В.В. Рибалка. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 228 с.

328. Рижак Л. Система освіти в Україні та її перспективи: філософський аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk6/2.doc>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

329. Робоча програма з курсу «Українська усна народна поетична творчість» для студ. фак-ту слов'янських мов / [підгот. М.М. Хмелюк]. – Луцьк: Вежа, 2000. – 24 с.

330. Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народж. академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народж. академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Вип. 5. – Львів, 2005. – 475 с. (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми»).

331. Родіна М. Пам'ятка збирача фольклору / М. Родіна. – К.: АН УРСР, 1946. – 23 с.

332. Романовский А.Г. Синергетика педагогической деятельности / А.Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – №2. – С. 32-39.

333. Романовський О.Г. Педагогічні аспекти синергетики / О.Г. Романовський, О.О. Романовська // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту: зб. наук. пр. Педагогічні науки / за заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. – Миколаїв: МДУ, 2008. – Вип. 20, т. 1. – С. 82-90.

334. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підруч. для студ. вищих навч. закл. / Станіслав Казимирович Росовецький. – К.: Київський ун-т, 2008. – 623 с.

335. Российский государственный гуманитарный университет [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://magistratura.rggu.ru/section.html?id=5617>. – Загл. с экрана. – Язык русс.

336. Руда Т. Етномузикознавча школа Софії Грици / Тетяна Руда, Надія Широкова // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №3. – С. 4-15.
337. Руда Т.П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Тетяна Петрівна Руда. – К.: Наук. думка, 1974. – 156 с.
338. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
339. Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посіб. / Ірина Євгенівна Руснак. – К.: Академія, 2010. – 304 с.
340. Руснак І.С. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття): [монографія] / Іван Степанович Руснак; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2000. – 364 с.+вкладка 48 с.
341. Русова С. Вибрані педагогічні твори / Софія Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
342. Савченко Н.С. Теорія і практика позашкільної освіти молоді в Польщі (остання чверть XIX століття – середина XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук; 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Наталія Сергіївна Савченко; Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 40 с.
343. Савченко О.П. Теорія і практика розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах інтеграційних процесів (кінець XX – початок XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Павлівна Савченко; Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 40 с.
344. Салига Т. Українська словесність у Львівському університеті: минуле та сучасне / Т. Салига // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1: Міжнар. наук. конф., присвячена 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – С. 3-9.
345. Санкт-Петербургский государственный университет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folk.ru/Program/index.php>. – Загл. с экрана. – Язык русс.
346. Саух П.Ю. Стратегія полікультурної освіти в контексті турбулентності процесів міжкультурної взаємодії / Петро Саух // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 1/2. – С. 6-14.
347. Свенціцький І.С. / [уклад. Л. Панів; наук. ред. В.А. Моторний; відп. за вип.: Г. Домбровська, М. Павлунь]. – Львів: ЛДУ, 1996. – 62 с.
348. Семеног О. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю): навч. посіб. / Олена Семеног. – Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 105 с.
349. Семеног О. Український фольклор: навч. посіб. / Олена Семеног. – Глухів: РВВГДП, 2004. – 255 с.
350. Семеног О.М. Професійна компетентність вчителя української мови і літератури: програма спецкурсу для студ.в спеціальності 7.010103 «Українська мова та література» / Олена Миколаївна Семеног. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 66 с.
351. Семеног О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: [монографія] / Олена Миколаївна Семеног. – Суми: Мрія-1, 2005. – 404 с.
352. Семеног О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): [монографія] / за ред. Л.І. Мацько; Олена Семеног. – К.: Пед. думка, 2007. – 272 с.
353. Семеног О.М. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. / О.М. Семеног, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. – Луганськ: Ноулідж, 2011. – 490 с.
354. Семеног О.М., Базиль Л.О. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: навч. посіб. / Олена Семеног, Людмила Базиль. – К.: Фенікс, 2008. – 240 с.

355. Сиваченко М.Є. Сторінки історії української літератури і фольклористики / М.Є. Сиваченко; АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К.: Наук. думка, 1990. – 302 с.

356. Сивачук Н. Фольклорна практика – складова народознавчої підготовки студента-філолога / Наталія Сивачук // Рідна школа. – 2000. – №10. – С. 46-47.

357. Сивачук Н.П. Методика викладання народознавства. Фольклорна практика: навч. посіб. для студ. філол. спеціальностей вищих навч. закл. – К.: Наук. світ, 2002. – 65 с.

358. Симоненко Т. Професійна комунікативна компетенція вчителя-словесника: сутність, структура, критерії, поняття / Тетяна Симоненко // Рідна школа. – 2004. – №9. – С. 12-16.

359. Сисоєва С. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія / Світлана Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с.

360. Сисоєва С. Розвиток освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу / Світлана Сисоєва // Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання / [за ред. чл.-кор. НАПН України К.В. Балабанова, С.О. Сисоєвої, проф. І.В. Соколової; МОНМС, Маріупольський держ. ун-т]. – Маріуполь: Ноулідж, 2011. – С. 11-18.

361. Сисоєва С.О. Культурологічні концепти освітології та розвиток полікультурного суспільства / Світлана Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 1/2. – С. 28-36.

362. Сисоєва С.О. Освітні системи країн європейського Союзу: загальна характеристика: навч. посіб. / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук; Київський ун-т імені Бориса Грінченка. – Рівне: Овід, 2012. – 352 с.

363. Сіверс З. Психологічні проблеми акмеології / Зінаїда Сіверс // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7, число 2. – С. 83-87.

364. Сігаєва Л.Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Лариса Євгеніївна Сігаєва; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2010. – 41 с.

365. Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях // «Січ». Альманах в пам'ять 40-х роковин основання товариства «Січ» у Відні / Зібрали і видали З. Кузеля і М. Чайківський у Львові. – Львів, 1908. – С. 502-531.

366. Сінченко Г.І. Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття: учбов. посіб. / Г.І. Сінченко. – Чернівці: Карпати, 1969. – 160 с.

367. Сіра І.Т. Теоретичні ідеї та практична діяльність учених харківської науково-педагогічної школи (20-70-і рр. ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ірина Тихонівна Сіра; Харківський держ. пед. ун-т імені Г. Сковороди. – Харків, 2002. – 20 с.

368. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

369. Скиба О.В. Український фольклор і художня література: особливості трансформації: навч. посіб. для самостійної роботи студентів ф-ту укр. філології / О.В. Скиба. – Луганськ: Луганський нац. пед. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. – 53 с.

370. Скрипник Г. Видатний дослідник етнокультури та етнідентифікаційних процесів українців Східної Словаччини (до 65-річчя з дня народж. Мирослава Сополіги) / Ганна Скрипник // Народна творчість та етнологія. – 2011. – №1. – С. 18-27.

371. Слов'янська фольклористика: нариси розвитку: матеріали / [М.М. Гайдай, В.А. Юзвенко та ін.]; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1988. – 448 с.

372. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко: інтерпретації / Степан Смаль-Стоцький. – Черкаси: БРАМА. Видавець Вовчок О.Ю, 2003. – 376 с.

373. Смірнова Н.П. Проблеми становлення української фольклористики в періодиці першої половини XIX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Наталія Петрівна Смірнова; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 19 с.
374. Сокіл Г. Осип Роздольський: життя і діяльність / Ганна Петрівна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 165 с.
375. Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.
376. Соколова І. Феномен полікультурності в неперервній професійній освіті: соціокультурний і педагогічний контексти / Ірина Соколова // Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання / [за ред. чл.-кор. НАПН України К.В. Балабанова, С.О. Сисоєвої, проф. І.В. Соколової; МОНМС, Маріупольський держ. ун-т]. – Маріуполь: Ноулідж, 2011. – С. 28-38.
377. Соколова І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої / Ірина Соколова / МОН України, АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Маріуполь; Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 400 с.
378. Солдатенко М.М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності / Микола Миколайович Солдатенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 198 с.
379. Срезневський Ізмаїл Іванович (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / [уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнєва, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет; вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкоград; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибицька, Ю.Ю. Полякова]; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 185 с.: іл.
380. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: навч. посіб. / М.Г. Стельмахович. – К.: ІСДО, 1996. – 228 с.
381. Сторінки історії Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський держ. ун-т імені Лесі Українки, 1998. – 108 с.
382. Сторожук А.І. Климент Квітка: людина, педагог, вчений: [монографія] / А.І. Сторожук. – К.: Фенікс, 1998. – 100 с.
383. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: матеріали парламентських слухань / за заг. ред. проф. В.І. Полохало. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 630 с.
384. Студії з української етнографії та антропології / проф. Хведір Вовк. – Прага: Укр. громад. вид. фонд, [1916?] (Друк. «Легіографія»). – 354, [2] с.: іл., [23] арк..
385. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посіб. / Богдан Михайлович Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
386. Султанова Л.Ю. Теоретичні засади педагогічної аксіології в системі підготовки майбутнього педагога / Л.Ю. Султанова // Аксіологічний підхід – основа формування цілісності особистості майбутнього педагога: монографія / за заг. ред. Л.О. Хомич. – Київ; Ніжин: Лисенко М.М., 2010. – С. 28-37.
387. Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України: вибрані праці / [упоряд., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова] / М.Ф. Сумцов. – Харків: АТОС, 2008. – 558 с. (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». Вип. 3).
388. Сумцов Н. Исторія и этнографія какъ предметы преподаванія въ Харьковскомъ университетѣ / Н. Сумцов // Киевская старина. – 1906. – Т. 93. – №5/8 (май – июнь). – С. 37-43.
389. Супрун В.М. Усна народна творчість: тематика, образна система, методика вивчення: навч.-метод. рек. для підготовки до практичних занять

магістрантів спец. 8.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література». – Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т, 2007. – 16 с.

390. Сухобрус Г.С. Павло Миколайович Попов / Галина Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 41-46.

391. Сухобрус Г.С. Украинско-русские фольклорные святи в освещении отечественной науки XIX в. (до реформы 1861 г.): автореф. дисс. на соискание научн. степ. д-ра филол. наук / Галина Семеновна Сухобрус; Отделение л-ры, языка и искусств-ведения АН УССР. – К., 1965. – 71 с.

392. Сухомлинська О.В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2003. – №1. – С. 39-43.

393. Сухомлинська О.В. Методологія історико-педагогічного дослідження / О.В. Сухомлинська // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: в 5 т. Т. 1: Теорія та історія педагогіки. – К.: Педаг. думка, 2007. – С. 36-51.

394. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 т. Т. 1. / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 654 с.

395. Сучасна фольклористика європейських країн. До XV Міжнар. з'їзду славістів / НАН України, ІМФЕ імені М.Т. Рильського, Український комітет міжнародної асоціації слов'янських культур. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2012. – 328 с.

396. Сушицький Ф. Про вищі українські школи у Києві / Ф. Сушицький // Вільна українська школа. – 1917. – №1 (вересень). – С. 191-192.

397. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посіб. / Євгенія Іванівна Сявавко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 159 с.

398. Таланчук О.М. Нове видання хрестоматій з курсу «Українська народнопоетична творчість / О.М. Таланчук // Проблеми викладання фольклору, етнології в вузах, ліцеях, школах України: матеріали та тези наук.-метод. конф. (17-19 травня 1993 р.). – Рівне, 1993. – С. 1-2.

399. Таланчук О.М. Українська народна творчість: навч. посібн. для учнів і вчителів / Олена Михайлівна Таланчук. – К.: Либідь, 1998. – 248 с.

400. Танцюра Г. Записки збирача фольклору / Гнат Танцюра. – К.: Держ. вид. образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. – 104 с.

401. Таран О.І. Фольклор: метод. матеріали для студентів I курсу: кредитно-модульна система / Олег Іванович Таран. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – 32 с.

402. Тарасенко Т.В. Формування професійної культури майбутніх учителів філологічних спеціальностей у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Тетяна Володимирівна Тарасенко; Кіровоградський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2014. – 20 с.

403. Тарнавський Р. Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 40-53.

404. Ткаченко А.В. Професійний розвиток і саморозвиток особистості в творчій спадщині А.С. Макаренка: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Андрій Володимирович Ткаченко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2014. – 44 с.

405. Ткаченко Т.І. Український фольклор: хрестоматія-посібник / Тетяна Іванівна Ткаченко. – К.: КиМУ, 2010. – 327 с.

406. Три вступительні преподавания о русской словесности: сочинение Якова Головацкого, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц.к. Львовском Университете. – Во Львові, 1849. – 30 с.

407. Тринус О.В. Ідеї розвитку педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині О. Музиченка (1875 – 1937 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Володимирівна Тринус; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2013. – 20 с.
408. Українська література. 5 – 12 кл.: програма для загальноосвітніх навч. закл. / [Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчук, М.П. Бондар та ін.; керівник проекту М.Г. Жулинський; за ред. Р.В. Мовчан]. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.
409. Українська література: підруч. для 8 кл. середньої школи / за заг. ред. акад. АН УРСР О.І. Білецького. – К.: Рад. школа, 1958. – 283 с.
410. Українська література: програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8-9 кл. / [Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар та ін.; керівники авт. колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за заг. ред. Р.В. Мовчан] // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – №11/12. – С. 90-104.
411. Українська література: програма: лист МОНмолодьспорту від 09.06.2011 р. №1/9-454 // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. – №7/8. – С. 13-28.
412. Українська народна музична творчість: програма / [уклад. В.М. Осадча]. – Харків: ХДАК, 2003. – 23 с.
413. Українська народнопоетична творчість / [редкол.: М.Т. Рильський (відп. ред.), В.С. Бобкова, А.М. Кінько, Ф.І. Лавров, Г.С. Сухобрус, К.Г. Гуслистий]. – К.: Рад. школа, 1955. – 339 с.
414. Українська радянська енциклопедія: Т. 15 / голов. ред. М.П. Бажан. – К.: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії, 1964. – 592 с.
415. Українська фольклористика: словник-довідник / [уклад. і заг. ред. Михайла Чорнопиского]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.
416. Український фольклор: програма та метод. поради до курсу для студ. денної та заочної форм навчання філол. фак.-ту) / [упоряд.: О.М. Семеног, А.І. Сторожук]. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2001. – 96 с.
417. Українські думи і героїчний епос слов'янських народів / [В.А. Юзвенко, Г.С. Сухобрус та ін.]. – К.: АН УРСР, 1963. – 28 с.
418. Українські народні пісні в записах Олександра Потебні / [упоряд., вст. ст. і прим. М.К. Дмитренка]. – К.: Муз. Україна, 1988. – 312 с.
419. Українці у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/293091aab71b30f6>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
420. Усатенко Т. Культурологія в трансформаційних процесах освіти / Тамара Усатенко // Культурологічна складова професійного розвитку педагога: зб. наук. пр. / за ред. Л. Хомич, Л. Султанова, Т. Шахрай. – Київ; Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2012. – С. 34-42.
421. Усатенко Т.П. Українознавча ціннісно-смилова концептосфера – важливий чинник у підготовці майбутнього педагога / Т.П. Усатенко // Аксіологічний підхід – основа формування цілісності особистості майбутнього педагога: монографія / за заг. ред. Л.О. Хомич. – Київ; Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 59-72.
422. Усатенко Т.П. Українська національна школа: минуле і майбутнє: українознавчий вимір: [монографія] / Т.П. Усатенко. – К.: Наук. думка, 2003. – 385, [1] с.
423. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки / за ред. О.І. Пискунова (відп. ред.). – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.
424. Федас В.В. Науково-теоретичні засади фольклористичної діяльності Михайла Максимовича: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.00.07 – фольклористика / Валентина Володимирівна Федас; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.

425. Федас Й. Українська фольклористика на зламі тисячоліть / Й. Федас // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доповіді та повідомл. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1/2. – С. 255-266.
426. Федій О.А. Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика: [монографія] / Ольга Федій. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2009. – 404 с.
427. Фесюкова Л.Б. Воспитание сказкой: для работы с детьми дошкольного возраста / Л.Б. Фесюкова. – Х.: Фолио, 1996. – 464 с.
428. Філіпчук Г. Національна освіта: особистість і суспільство: зб. наук. пр. / Георгій Філіпчук. – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. – 844 с.
429. Філіпчук Г.Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика: [монографія] / Георгій Філіпчук. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 488 с.
430. Філіпчук Г.Г. Культурологічна основа сучасної освіти / Г.Г. Філіпчук // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів: ЛНАМ, 2007. – Спецвип. IV: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Мистецька освіта в культурній політиці держави ХХІ ст.». – С. 25-34.
431. Філіпчук Г.Г. Українська етнокультура у змісті національної загальної та педагогічної освіти: [монографія] / Георгій Філіпчук. – Чернівці, 1996. – 322 с.
432. Фільц Б. Мирослав Скорик – нащадок старовинного галицького роду Савчинських / Богдана Фільц // Наук. вісник Нац. музичної академії України імені П.І. Чайковського: зб. наук. пр. – К., 2000. – Вип. 10: Мирослав Скорик: матеріали, присвяч. 60-річчю від дня народж. М.М. Скорика. – С. 57-68.
433. Фольклористика: програма та метод. рек. до проведення фольклорної практики студентів філол. фак-ту / [уклад.: Л.Ф. Дунаєвська, Л.Т. Шурко]. – К.: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2000. – 40 с.
434. Фольклористична експедиційна практика (Львівський національний університет імені Івана Франка) / [уклад.: А. Вовчак, І. Довгалюк]. – Львів, 2010. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/kafedra_folklore/ekspedycia_programa.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.
435. Фольклористичні зошити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/fz/index.html. – Загол. з екрану. – Мова укр.
436. Фольклорна практика в педагогічному вузі: метод. матеріали для студентів-заочників ф-ту української мови та літератури / [уклад.: Г.П. Воробйова, О.М. Семенов, Л.О. Базиль]. – Глухів: ГДПУ, 1999. – 32 с.
437. Фольклорна практика: робоча навч. програма / [уклад.: Л.С. Семенюк, М.М. Хмелюк]. – Луцьк: Вежа, 2008. – 28 с.
438. Фрадкін В.З. Научная деятельность Д.К. Зеленина в Харькове (1916–1925 гг.) / В.З. Фрадкін // Проблемы словянской этнографии (к 100-летию со дня рождения чл.-кор АН СССР Д.К. Зеленина). – Л.: Наука, 1979. – С. 103-111.
439. Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доповіді та повідомл.; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1/2. – С. 267-285.
440. Франко І. Етнологія та історія літератури / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 29. – С. 273-283.
441. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – 480 с.
442. Хай М.Й. Реформа галузі етномузикознавства – нагальна потреба державотворення / М.Й. Хай // Традиційна культура в умовах глобалізації: родинна субкультура і обрядовість: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Х.: ХОЦНТ, 2009. – С. 212-225.

443. Хижняк З.И. Киево-Могилянская академия / З.И. Хижняк. – К.: Выща шк., 1988. – 268 с.
444. Химинець В.В. Освіта Закарпаття: [монографія] / В.В. Химинець, П.П. Стрічик, Б.М. Качур, М.І. Талапканич. – Ужгород: Карпати, 2009. – 462 с.
445. Хланта І. Фольклористична робота на Закарпатті / Іван Хланта // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №5. – С. 104-107.
446. Хомич Л.О. Аксиологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя / Л.О. Хомич // Аксиологічний підхід – основа формування цілісності особистості майбутнього педагога: монографія / за заг. ред. Л.О. Хомич. – Київ; Ніжин: Лисенко М.М., 2010. – С. 6-22.
447. Хрестоматія з української народної творчості / [упоряд. Ф.М. Поліщук]. – К.: Рад. школа, 1959. – 332 с.
448. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
449. Центр изучения традиционной культуры Европейского Севера Северного (арктического) федерального университета им. М. Ломоносова (г. Архангельск) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://folk.pomorsu.ru/index.php?page=3_2. – Загл. с экрана. – Язык русс.
450. Центр українського фольклору Університету Альберти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrfolk.ualberta.ca/StudyingFolklore.aspx>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
451. Цертелев Н. О старинных малороссийских песнях / М. Цертелев // Історія української літературної критики та літературознавства: хрестоматія: навч. посібн.: у 3 кн. / за ред. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1996. – Кн. 1. – С. 56-62.
452. Чередниченко О. Проблеми мовної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=633>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
453. Черкасова С.О. Просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Світлана Олександрівна Черепанова; Харківський держ. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2001. – 20 с.
454. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Спеціальність 8.030503 «Фольклористика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdu.edu.ua/?show=4&kid=36>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
455. Чернівецький державний університет / [редкол.: К.О. Червінський, С.С. Костишин та ін.]. – Чернівці, 1975. – 193 с.
456. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славетних сучасників / [авт.-упоряд.: Н. Струк, О. Матвієнко; редкол.: С.В. Мельничук (голова) та ін.]. – К.: Світ успіху, 2005. – 288 с.
457. Чернявська М. Фольклористичні програми у канадських університетах / М. Чернявська // Народна творчість та етнологія. – 2012. – №5. – С. 95-101.
458. Черняк С.Г. Освітня діяльність Київського університету Св. Володимира (1833 – 1863): монографія / Сергій Черняк. – К.: Академперіодика, 2011. – 251 с.
459. Чистов К.В. Фольклор. Текст. Традиция: сб. ст. / К.В. Чистов. – М.: ОГИ, 2005. – 272 с. – (Нация и культура. Новые исследования. Фольклор).
460. Чуткий А.І. М.П. Дашкевич: особистість, наукова і педагогічна спадщина вченого: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Андрій Іванович Чуткий; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 17 с.

461. Шейко С. Національні та загальногромадські засади реформування сучасної вищої освіти в Україні / Сергій Шейко // Вища освіта України. – 2005. – №3. – С. 32-35.

462. Шмалей С.В. Реалізація акмеологічного принципу в професійній освіті / С.В. Шмалей // Наука і сучасність: зб. наук. пр. / Національний пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Т. 59. – С. 3-10.

463. Шман С.Ю. Аксиологічний напрямок дослідження культурних цінностей / С.Ю. Шман // Народознавчі студії пам'яті В.Т. Скуратівського: матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 21-22 жовтня 2010 р. / Укр. центр культ. досліджень, Нац. центр народ. культури «Музей І Гончара»; [редкол.: О.А. Груденко (голова) та ін.]. – К.: Сталь, 2010. – С. 374-376.

464. Штефан Л. До питання компетентнісного підходу в професійній освіті / Людмила Штефан, Світлана Нечіпор // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2010. – №3. – С. 22-28.

465. Шульгин В. История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий). – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – 280 с.: илл., портр.

466. Шумада Н. Сучасний стан і завдання української фольклористики / Н. Шумада // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доп. та повідомл. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1/2. – С. 292-298.

467. Шумада Н.С. Сучасна пісенність слов'янських народів / Наталія Сергіївна Шумада; відп. ред. В.А. Юзвенко; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1981. – 254 с.

468. Шутак О.С. Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. ХХ ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

469. Щербаков Б.Ю. Парадигмы современного образования: человек и культура / под. ред. Г.В. Драча; Борис Юрьевич Щербаков. – М.: Логос, 2001. – 144 с.

470. Щербій Г. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Історична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etnolog.org.ua/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

471. Юзвенко В.А. Українська народна поетична творчість у польській фольклористичній XIX ст. / Вікторія Арсенівна Юзвенко. – К.: АН УРСР, 1961. – 132 с.

472. Юзефчик О.Л. Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця XIX – першої третини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво; Оксана Лешиківна Юзефчик / ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. – К., 2000. – 20 с.

473. Яблонська Т.М. Теоретичні і методичні засади реалізації рольової перспективи як стратегії якісної підготовки майбутніх учителів-філологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Тетяна Миколаївна Яблонська; Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 40 с.

474. Янковська Ж.О. Фольклористична діяльність Пантелеймона Куліша: навч. посіб. для учнів шкіл, студ. середніх спец. та вищих навч. закл. / Жанна Олександрівна Янковська. – Острого: Острозька академія, 2009. – 168 с.

475. Ятченко В.Ф. Про розвиток духовності українського етносу дохристиянської доби: навч. посіб. для вищих навч. закл. / Володимир Феодосійович Ятченко. – К.: МОН України, 2001. – 200 с.

476. Яценко М.Т. Володимир Гнатюк (1871 – 1926): життя і фольклористична діяльність / Михайло Трохимович Яценко. – К.: Наук. думка, 1964. – 287 с.

477. Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki: Praca zbior. pod red. J. Czachowskiej i J. Puzyniny / PAN.Pol.Kom.slavistow. – Wersz.: PWN, 1973. – T. 1., 322 s.; T.2. – 534 s.
478. George Mason Univetsity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.gmu.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
479. Halpert Herbert. Folklore and Newfoundland: An Informal Introduction to the Materials and Methods of Folklore. Reprinted from: Papers of the Bibliographical Society of Canada/Cahiers de la Société Bibliographique du Canada. Vol. VII (1969). – Pp. 10-22.
480. Hernas Cz. Miejsce badan nad folklorem literackim // Pamietnik Literacki, 1975. – Z. 2.
481. Knyianowski J. Folklorystyka w nauce o literaturze // Zjazd Naukowy Polonistdw 10–13 grudnia 1958 Red. – W. Kazimierz. – Wroclaw, 1960.
482. Krawczyk-Wasilewska V. Wspolczesna wiedza o folklorze. – Warszawa, 1986. – 262 s.
483. Literaturoznawstwo. Kulturologia. Folklorystyka: prase na XIV miedzynarodowy kongres slawistow w Ochrydzie 2008 / L. Suchanek, K.Wroclawski (red.). – Warczawa: Komitet slowianoznawstwa PAN, 2008. – 229 s.
484. Ludwig-Maximilians-Universität (LMU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-muenchen.de/ueber_die_lm_u/index.html. – Загол. з екрану. – Мова нім.
485. Memorial University (Канада) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
486. The Harvard University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.me.com/folkmyth/Folk_%26_Myth/Courses.html. – Загол. з екрану. – Мова англ.
487. The Hebrew University (Jerusalem) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.folklore.org.il/departme.html>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
488. The Interational Folk-lore Congress 1891. Papers and Transactions. Edited by Jaseps Jacobs and Alfred Nutt. – London, Published for the Organising Committee by David Nutt, 1892. – 472 p.
489. The National Museum of Ethnology (Minpaku) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minpaku.ac.jp/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
490. The University of Aberdeen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abdn.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
491. The University of Cambridge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cam.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
492. The University of Oxford [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ox.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
493. The University of Pennsylvania [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sas.upenn.edu/folklore/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
494. The American Folklore Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afsnet.org/?page=AboutAFS>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
495. The University of North Carolina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore.unc.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
496. Ukrainian Free University, Ukrainische Freie Universität [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ufu-muenchen.de/. – Мова укр. – Загол. з екрану.
497. University of Warsaw. – Режим доступу: 8.08.2012: <http://www.uw.edu.pl/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
498. Higher Education in the Twenty-First Century: Vision and Action. Summary of the working document. – UNESCO, Paris, 5-9 October, 1998.

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В ОСОБИСТОСТЯХ

(НАПРАЦЬОВАНО М. ВОВК)

Антонович Володимир Боніфатійович (1834–1908) – історик, археолог, етнограф, член-кореспондент Російської АН, професор Київського університету, співорганізатор Київської Громади, голова і член Історичного товариства Нестора Літописця, член Одеського товариства історії і старожитностей. голова Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, Археологічної комісії. Курси і спецкурси: Російська історія, Історія України, історія Князівської Руси й України, українського джерелознавства, російської історіографії. Основні праці: «Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова» (1874–1875). «Останні роки козацтва на правому березі Дніпра» (магістерська дисертація, 1870), «Нарис історії Великого князівства Литовського до смерті в. кн. Ольгерда» (докторська дисертація, 1878), «Дослідження про козацтво...» (1863), «Про походження шляхетських родів Південно-Західної Росії» (1867), «Про міста в Південно-Західній Росії за актами 1432–1798 років» (1870), «Про селян у Південно-Західній Росії за актами 1770 – 1798 років» (1870), «Про промисловість Південно-Західного краю у XVIII столітті» (1874), «Про Унію і стан Православної церкви з половини XVII століття до кінця XVIII століття» (1871), «Про гайдамаччину» (1876) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): з його ініціативи була створена «Київська Громада», яка акумулювала навколо себе більше двохсот національно свідомих студентів. Особливо важливий внесок громадівців в освіту полягає у відкритті недільних шкіл для народу. Застосовував комплексний аналіз історичних процесів в Україні: народна словесність сприяла їх розумінню для формування національної ідеї українства. Засновав київську історичну школу, послідовниками якої були його студенти, у майбутньому відомі історики-педагоги, громадські діячі: М. Грушевський, Д. Багалій, М. Довнар-Запольський та ін. Викладав студентам приватні курси історії, географії та етнографії України, читав українською мовою приватний курс про козацькі часи на Україні, приватні курси з географії та етнографії України, української історії та стародавньої. Активно залучав студентів до студювання першоджерел, археологічного, історично-географічного, етнографічного матеріалу. Організував своєрідну хатню лабораторію, книгозбірню, куди «увійшло мало не все, що було необхідного, цінного й рідкого в усіх галузях українознавства» (Д. Багалій).

Л-ра: 3 іменем Св. Володимира: у 2 кн. Кн. 1 / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. – К.: Заповіт, 1994. – 398 с.; Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

Бессонов Петро Олексійович (1828–1899) – професор слов'янознавства, професор кафедри слов'янської філології Харківського університету. Курси і спецкурси: слов'янські древності, слов'янський народоопис (етнографія), слов'янські наріччя, польська мова, сербська мова, найдавніші пам'ятки західних слов'ян, давня чеська мова, грецька міфологія, міфологія, історія словесності і писемності західних слов'ян, слов'янська діалектологія. Основні праці: «Болгарские песни» (1855), «Сборник болгарских пословиц» («Памятники и образцы народного языка и словесности русских и западных славян»), «Калекі перехожіе» (1861 – 1864), «Детские песни» (1863), «Белорусские песни» (1871) Досягнення у вивченні

фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Сприяв активізації вивчення культури, мови, літератури, народної словесності слов'янських народів «Гарний практичний знавець слов'янських мов, народної поезії працюючий видавець творів народної поезії і пам'яток давньої писемності, які йому поталанило знайти» (М. Халанський). «Фантастичний» підхід до аналізу усної народної творчості, міфології.

Л-ра: Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.; Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

Білецький Олександр Іванович (1884–1961) – приват-доцент кафедри російської словесності Харківського університету (1912–1916), доктор філологічних наук, академік Академії наук СРСР, багаторічний директор Інституту літератури імені Т. Шевченка (1939–1961), завідувач кафедри російської літератури у Київському університеті. Курси і спецкурси: Історія російської літератури, історія української літератури, семінар для молодих науковців.

Основні праці: «Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства» (1959), хрестоматії «Західноєвропейська література» для учнів 8-10 класів, «Хрестоматії стародавньої української літератури (доби феодалізму» для філологічних факультетів університетів та факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (1949, 1952), «Українська література: підр. для 8 класу середньої школи / за заг. ред. акад. АН УРСР О.І. Білецького» (1958) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): У Харкові брав участь в організації театральної справи, викладав у Харківському театральному інституті, в театральних студіях, був одним із організаторів першого українського дитячого театру. Одним із перших порушив проблеми поступу української літератури у контексті російського та західноєвропейського літературного процесу, підтвердженням чому слугували його синтезовані праці про творчість українських майстрів художнього слова: Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, Лесі Українки, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського та ін.; російських письменників: О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Лермонтова, Ф. Достоєвського, А. Чехова та ін.

Обстоював історико-ретроспективний підхід до аналізу поступу української літератури: звертаючись до фольклорних джерел, пропонував вивчати народну пісенність, тематично-ідейну проблематику, жанрово-стилістичну специфіку літературних творів, починаючи від літописів, «Слова о полку Ігоревім» періоду Київської Русі, шукаючи паралельні образи, сюжети у фольклорних текстах. Таким чином, сприяв формуванню науково-методологічного інструментарію майбутніх філологів у професійному дослідженні проблеми фольклоризму літератури на різних етапах. «Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства» (1959) – це «перша спроба дати наукову історіографію українського літературознавства (і фольклористики. – М.В.), не виходячи за межі радянської ідеологічної доктрини... О. Білецький зумів показати, що українська наука про літературу XIX – XX ст. засвоювала і творчо переробляла досвід європейських літературознавчих шкіл» (М. Гнатюк). Наукові зацікавлення стосувались історії фольклористики, внеску особистостей у розвиток галузі: М. Максимовича, І. Срезневського, М. Драгоманова, П. Чубинського, О. Потебні, П. Житецького, В. Перетца та ін., впливу на культурний, науковий поступ України періодичних видань («Основа»), громадських організацій

(«Громада» Наукове товариство імені Тараса Шевченка) тощо. На відміну від багатьох науковців радянського періоду використовував поняття «фольклористика», а не «наука про фольклор», Створення умов для забезпечення взаємозв'язку літературознавчої та фольклористичної підготовки майбутнього філолога та його професійної діяльності у загальноосвітній школі. Підтвердженням є підготовлені за його редакцією підручники з української літератури для середньої і старшої школи, які витримали кілька десятків перевидань, у яких пропонувалось вивчати український літературний процес у контексті проблеми фольклоризму.

Л-ра: Білецький О.І. Від давнини до сучасності: зб. пр. з питань української літератури. Т. 1 / О.І. Білецький / передм. М. Гузія. – К.: Художня л-ра, 1960. – 504 с.; Булаховський Л. «Як добре, що в нас є такі люди!...» / Леонід Булаховський // Про Олександра Білецького: спогади, статті. – К.: Рад. письменник, 1984. – С. 24-46.; Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч / Михайло Іванович Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 207 с.; Українська література: підруч. для 8 кл. середньої школи / за заг. ред. акад. АН УРСР О. І. Білецького. – К.: Рад. школа, 1958. – 283 с.

Бойко Володимир Григорович (1929–2009) – доктор філологічних наук, професор, фольклорист, професор кафедри фольклористики (1992–2002 рр.), голова секції фольклору та етнографії Республіканського товариства охорони пам'яток історії та культури України. Курси і спецкурси: Історія української літератури, усна народна творчість. Основні праці: «Поетичне слово народу і літературний процес» (1965), «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973), «Пісні літературного походження» (1978), «Українська народна поетична творчість: підручник для філологічних факультетів» (1983, у співавт.). Укладач збірників: «Українські народні прислів'я» (1968), «Українські народні казки» (1976), «Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів» (1983, у співав.). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Спрямував власні наукові пошуки на дослідження проблеми взаємозв'язків та взаємодії естетичної систем фольклору і літератури, походження та специфіка жанрів народної творчості, динаміки розвитку фольклорного процесу тощо. В укладеному ним збірнику «Українські народні прислів'я» (1968) уперше було вміщено переклади зразків українського фольклору німецькою мовою, а збічник «Українські народні казки» (1976) здобув міжнародне визнання і був перекладений англійською, німецькою, французькою мовами та 7 мовами народів Індії. У праці «Поетичне слово народу і літературний процес» автор ретроспективно висвітлив проблеми фольклорно-літературних взаємин у фольклористиці, зосередив увагу на особливій ролі народнопоетичної традиції у формування літературно-естетичної концепції багатьох українських письменників. У монографії «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» визначив пріоритетні напрями, досягнення радянської фольклористики у 1950–1970-х рр. (видання, періодика, наукова проблематика), а найважливіше – акцентував увагу на аналізі проблем фольклорних традицій та новаторства, фольклорно-літературних взаємозв'язку, теоретичних аспектів розвитку тогочасної народної творчості тощо.

Л-ра: Бойко В.Г. Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії / Володимир Григорович Бойко. – К.: Наук. думка, 1965. – 336 с.; Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку / Володимир Григорович Бойко. – К.: Наук. думка, 1973. – 120 с.; Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Возняк Михайло Степанович (1881–1954) – з 1939 р. він обіймав посаду професора, а протягом 1944 – 1954 рр. – завідувача кафедри української літератури Львівського університету. Курси і спецкурси: Історія української літератури. Основні праці: «Історія української літератури» (1920 – 1924), «Початки української комедії» (1919), праці про українських письменників (Ію Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, Лесю Українку та ін., «Філологічні праці Івана Могильницького» (1910), «Галицькі граматики української мови першої половини XIX ст.» (1911) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): розвивав «теорії І. Франка та інших учених про паралельне існування впродовж тисячоліть двох форм словесності – усної та писемної, про взаємодію фольклору і літератури» (О. Шутак). Фундаментально досліджував проблему фольклоризму літератури, активною була його діяльність у напрямі аналізу старих рукописів із записами творів української народної словесності (зокрема, він знайшов та інтерпретував збірник українських пісень і дум Кондрацького кінця XVII ст.). Результати наукової рефлексії у галузі фольклористики не реалізовувались у змісті літературознавчих дисциплін, у спрямованості дослідницької діяльності студентської молоді, що впливало на формування наукової культури майбутніх літературознавців і фольклористів, учителів-філологів, їх мотивації збирати, інтерпретувати, систематизувати фольклорні тексти.

Л-ра: Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.; Шутак О.С. Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. XX ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

Володимиров Петро Володимирович (1854–1902) – доктор російської словесності, екстраординарний професор російської словесності Університету Святого Володимира. Курси і спецкурси: Історія російської літератури. Основні праці: «Критический разбор трудов за последние 15 лет по русскому народному эпосу» (1877), «Обзор южнорусских и западнорусских памятников письменности от XI до XVII ст.» (1890), «Введение в историю русской словесности» (1896), «Древнерусская литература Киевского периода XI-XIII веков» (1901) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Особливого значення надавав дослідженню історичного розвитку народної поезії, її зв'язку з давньоруською літературою, дохристиянського періоду життя східних слов'ян на основі переказів, мовних явищ та народної поезії. Активізував науково-дослідницьку роботу студентів у напрямі дослідження російського епосу, аналізу фольклорних збірок тощо.

Л-ра: Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Головацький Яків Федорович (1814–1888) – лінгвіст, етнограф, фольклорист, історик, поет, священник УГКЦ, педагог, громадський діяч, співзасновник об'єднання «Руська трійця», перший завідувач кафедри руської (української) словесності. 1831 – після закінчення Львівської гімназії вступив на філософський факультет Львівського університету. 1831 – разом із Маркіяном Шашкевичем та Іваном Вагилевичем утворив національно-патріотичний гурток галицької молоді інтелігенції т.з. «Руську трійцю».

Курси і спецкурси: Історія словесності, російська словесність, руська (українська) словесність. Основні праці: преподаванія о русской словесности. Сочинение Якова Головацкого, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц.к. Львовском Университете (1849). «Грамматика русского языка» (1849). «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (1863–1878). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Я. Головацький обґрунтовує нову ідею вивчення народної словесності: усна народна творчість, народний побут є основою для пізнання власного народу, його менталітету, його місця у світовому контексті, що й визначає напрями розвою «руської словесності», народна словесність аналізувалась як умова розвитку унікального літературного процесу, як джерело історичного поступу українського народу. Учений-педагог запропонував системний підхід до викладу матеріалу з курсу руської словесності, основні принципи його структурування. Сприяв оновленню змісту дисциплін філологічного циклу, зокрема наповнював їх фольклорним та етнографічним матеріалом з метою підкреслення національної специфіки розвитку історії української літератури. Разом з М. Шашкевичем та І. Вагилевичем (у 1830–1840-х рр.) «польові фіксації... вів за методикою, що й нині поширена в практиці фольклористів і етнографів: у спеціальних зошитах, олівцем з наступним підведенням цих записів чорнилом» (Р. Кирчів). Розвивав ідеї сербського та українського національного відродження (В. Ганка, Я. Коллар, П. Шафарик та ін.), вивчав праці відомих славістів, які формували засади слов'янознавства (О. Востоков, Й. Добровський, М. Максимович, І. Срезневський та ін.)

Л-ра: Азадовский М.К. История русской фольклористики / М.К. Азадовский; под общ. ред. Э.В. Померанцевой. – М.: Госуд. учебно-педаг. издательство Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 480 с.; Галенко І. Філологічна славістика у Львівському університеті: початковий етап [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/11/index-2130137-1.html?page=4>. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – 480 с.; Три вступительні преподаванія о русской словесности: сочинение Якова Головацкого, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц.к. Львовском Университете. – Во Львове, 1849. – 30 с.

Гошовський Володимир Леонідович (1922–1996) – дослідник-педагог у галузі музичної діалектології, порівняльного музикознавства та кібернетичної музикології, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства, завідувач Ужгородського краєзнавчого музею, викладач Ужгородського музичного училища (1946–1960), викладач Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка (1961–1974), науковий співробітник Інституту мистецтв при АН Вірменії (1975–1986), викладач оновленої кафедри фольклористики Львівського університету з 1990 по 1994 рр. Однак повноцінна реалізація його професійного таланту, наукової ерудиції у напрямі утвердження музичної фольклористики у вищій освіті України припадає на радянський період. Курси і спецкурси: «Музичний фольклор», «Українська народна музична творчість», «Сучасна методика збирання і опрацювання фольклорних текстів», «Музична фольклористика», «Методика і методологія фольклористичних досліджень». Основні праці: «Фольклор і кібернетика» (1964), «Принципи і методи систематизації і каталогізації народних пісень у країнах Європи» (1966), «Українські пісні Закарпаття» (1968), «У витоків народної музики слов'ян» (1971), «Вірменський універсальний структурно-аналітичний каталог вірменського фольклору» (1977), упорядник видання «Квітка К. Вибрані праці: у 2-х тт.» (1971, 1973) та ін.). Досягнення у вивченні

фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): сприяв активізації експедиційно-фольклористичної та наукової діяльності студентів, організував Кабінет народної музики та Студентське наукове товариство при Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка. Вперше розробив програму з музичного фольклору, брав участь у розробці навчально-методичного забезпечення з української народної музично-поетичної творчості, сприяв розвитку науково-дослідницької культури студентів шляхом ознайомлення їх з методологічними принципами науково-фольклористичної роботи, збору і систематизації фольклорних творів, застосуванням методу творчих дискусій, діяльності в рамках фольклорного гуртка. У Львівському університеті прагнув реалізувати конкретні науково-педагогічні програми (розробив програми дисциплін для філологів, етнографів, які повинні були вивчати такі дисципліни: елементарна теорія музики та музичні форми; сольфеджіо; український музичний фольклор; музична фольклористика; формалізація, аналіз та класифікація музично-фольклорних текстів; основи структурного аналізу; народні музичні інструменти в Україні; український танець і танок; основи кінетографії); прагнув створити в університеті Фонограмархів народної музики; спрямовував зусилля на підготовку фахових користувачів-дослідників (етномузикологів) для експлуатації розробленої ним автоматизованої інформаційної системи з опрацювання музично-фольклорних текстів УНСАКАТ. Його праці утвердили етномузикознавчий напрям в українській фольклористиці, сприяли системному, полікультурному підходу до вивчення фольклору, науково обґрунтованій систематизації фольклорних текстів, становленню системи підготовки професійних фольклористів, етномузикологів.

Л-ра: Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/folk.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Сер. мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf – Мова укр. – Загол. з екрану.

Грицай Михайло Семенович (1925–1988) – доктор філологічних наук, професор Київського університету (протягом 1962 р. до кінця життя), завідувач кафедри української літератури (з 1972 р.), декан (лютий 1971 р. – січень 1987 р.) філологічного факультету. Курси і спецкурси: історія української літератури. Основні праці: «Українська народна вертепна драма» (1962) (кандидатська дисертація, написана під керівництвом П. Попова), «Народна поетична творчість і розвиток жанрів давньої української літератури (XVI – XVIII ст.)» (докторська дисертація, 1970), «Українська література XVI – XVIII ст. і фольклор (1969), «Українська драматургія XVI – XVIII ст.» (1974), «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975), «Семен Скляренко: Нарис життя і творчості» (1980), «Марко Вовчок. Творчий шлях» (1983), «Олекса Десняк: Літературно-критичний нарис» (1984), «Панас Мирний: Нарис життя і творчості» (1986), «Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів» (1983, у співав.), «Українська література. Підруч. для 8 кл. / За ред. М.С. Грицай» (1987, у співавт.), «Давня українська література» (1989, у співавт.). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Його науково-фольклористична діяльність акумулювалась на вивченні проблем історії української літератури, визначенні ролі фольклору у формуванні образного мислення

українських поетів XVI – XVIII ст., дослідженні життєвого і творчого шляху українських письменників та впровадженні означеної проблематики у зміст підготовки філологів в умовах університету. Здійснив системне дослідження проблеми впливу фольклорної традиції у період давнього українського письменства. Праця «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975) присвячена обґрунтуванню ідеї народності давньої української літератури, досліджуються взаємозалежні зв'язки між фольклором та авторською творчістю на українських теренах у XVI – XVIII ст. Безперечно, ця проблематика, аргументовано досліджена М.Грицаєм на основі текстологічного аналізу пам'яток давнього письменства, стала вагомим внеском у дослідження питання фольклоризму літератури, що не могло не позначитись на змістовому вимірі дисциплін літературознавчо-фольклористичного циклу у процесі підготовки філологів у провідному класичному університеті.

Л-ра: Грицай М.С. Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.: [монографія] / Михайло Семенович Грицай. – К.: Вища школа, 1975. – 151 с.; Грицай М.С. Українська народнопоетична творчість: підруч. для студентів філол. ф-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.; Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Грицюта Микола Сидорович (1925–1997) – доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури Київського університету (з 1987 р.), текстолог, упорядник, коментатор видань спадщини відомих українських письменників. Курси і спецкурси: усна народна творчість, історія української літератури. Основні праці: «М. Коцюбинський і народна творчість» (1958), «Еволюція селянської теми і концепція демократичного героя в українській прозі другої половини XIX –початку XX ст.» (докторська дисертація, 1992), «Історія української літератури» у 8 тт. (у співавторстві, Т.4. Кн. 2; 1968); «Історія української літератури» у 2-х тт. (у співавторстві, Т.1, К., 1987); «Історія української літературної критики» (у співавторстві, 1988), «Матеріали до вивчення історії української літератури» (1961), упорядник творів І.Франка у 50 тт. (4 т.), М. Коцюбинського в 6-и і 7-и тт., Г. Квітки-Основ'яненка у 7 тт., І. Нечуя-Левицького у 2-х та 10-и тт., збірника творів А. Тесленка. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Його наукові зацікавлення, реалізовані у дослідженнях проблем інтерференції фольклору та літератури, історії української літератури XIX – початку XX ст., вітчизняного літературного процесу та слов'янських літератур, втілились у змісті програмного курсу історії української літератури та у працях. Об'єктом цілісного наукового аналізу вченого-педагога була проблема фольклорних витоків творчості українських письменників, зокрема, М. Коцюбинського. Системно підійшов до аналізу народних джерел творчості письменника, біографічних факторів, які вплинули на формування стійкого інтересу до вивчення, збирання фольклорних скарбів митця, використання ідейно-естетичного потенціалу фольклорних текстів, «відфольклорної» стилістики, поетичної образності у власній письменницькій творчості (в оповіданнях, повістях, створенні авторських казок).

Л-ра: Грицюта М.С. М. Коцюбинський і народна творчість / Микола Сидорович Грицюта. – К.: Ін-т літератури імені Т.Г. Шевченка, 1958. – 53 с.; Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Дашкевич Микола Петрович (1852–1908) – член-кореспондент, академік Петербурзької Академії наук, завідувач кафедри всесвітньої (західноєвропейської) літератури, дійсний член Наукового товариства ім. Т.Шевченка, голова Історичного товариства Нестора Літописця. Курси і спецкурси: історія давньої народної словесності, історія літератур, історія казки, повісті і роману, історія епосу, історія французької літератури, історія італійської літератури тощо. Основні праці: Праці про творчість В.Шекспіра, Й.-В. Гете, Ф.Шіллера, Дж.Байрона та ін.; «Мотиви світової поезії у творчості М.Лермонтова» (1892), «О.Пушкін у ряду великих поетів нового часу» (1900), «Отзыв о сочинении Г.Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX ст.»» (1888), «Питання про літературне джерело української опери І.Котляревського «Москаль-чарівник» (1893), «Малоруська та інші бурлескні (жартівливі) «Енеїди» (1898), «Олексій Попович і дума про бурю на Чорному морі», «Несколько следов общения южной Руси с югославянами» та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): На основі принципів порівняльного методу досліджував західноєвропейські літературу, зокрема періоду середньовіччя, творчість В.Шекспіра, Й.Гете, О.Пушкіна, М.Лермонтова, М.Гоголя, І.Котляревського, А.Метлинського, цікавився методологічними теоріями вчених світового рівня – братів Грімм, Т.Бенфея, Т.Куна, В.Гумбольдта та ін. Був першим викладачем, який розробив курс фольклористичного циклу – «Історія давньої народної словесності». Змісті курсу структурував на основі ретроспективного аналізу історії світової літератури, починаючи від народної поезії, акцентував на методологічних принципах аналізу літературних текстів та зразків народної словесності. Обґрунтував необхідність застосування методологічного інструментарію міфологічної та культурно-історичної фольклористичних шкіл (М.Мюллера, В.Гумбольдта та ін.) до аналізу творів народної словесності. У змісті курсу «Історія казки, повісті і роману» викладалась історія прози у контексті західноєвропейської літератури, обґрунтовується необхідність порівняльного текстологічного аналізу зразків народної словесності, авторських творів різних європейських літератур (зіставлення текстів різних європейських літератур, зокрема української). Приділяв у процесі викладання літературознавчих дисциплін, зокрема історії літератури, значну увагу народній словесності як чиннику розвитку української літератури, європейської літератури загалом. Спонукав до науково-порівняльних студій студентів-філологів, істориків у галузі народної словесності у семінарських, практичних заняттях, у самостійній науково-дослідницькій роботі. Як науковець здійснив вагомий внесок в обґрунтування теоретико-методологічних принципів культурно-історичної школи, зокрема у розробку теорії самозародження сюжетів. Позалекційна робота зі студентами складалася з консультаційних годин, практичних занять (поділялись на романський та германський семінарії), консультацій і рецензування написаних студентами робіт.

Л-ра: Александрова Г. У пошуках наукової істини (До 150-річчя від дня народж. Миколи Дашкевича) / Галина Александрова // Дивослово. – 2002. – №9. – С. 67-69; Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / Микола Костянтинович Дмитренко; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. – К.: Сталь, 2004. – 384 с. Дашкевич Н.П. Введение в историю литератур (1884 – 1985 уч. г.). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 13. – Арк. 1-60.; Дашкевич Н.П. История древнейшей народной словесности (1881, март). Лекции, читанные в Университете Св.Владимира. Автограф // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 9. – Арк. 1-35.; Дашкевич Н.П. История сказки, повести и романа (1887). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф // Институт рукопису Національної

бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 18. – Арк. 1-65.; Дашкевич Н.П. *История эпоса (1887). Курс лекций, читанных в университете Св. Владимира. Автограф* // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Ф. 65. – Од. зб. 19. – Арк. 1-65.; Чуткий А.І. М.П. Дашкевич: особистість, наукова і педагогічна спадщина вченого: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Андрій Іванович Чуткий; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 17 с.

Денисюк Іван Овксентійович (1924–2009) – франкознавець, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури, один із ініціаторів відродження кафедри фольклористики при Львівському університеті на початку 1990-х рр. Курси і спецкурси: історія української літератури, усна народна творчість, фольклорна практика. Основні праці: «Михайло Павлик» (1960). «Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст.» (1981, 1999), «Ратнівщина: історико-краєзнавчий нарис» (1998, у спів.), «Дворянське гніздо Косачів» (1999, у спів.), «Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» (1963, у спів.), «Амазонки на Поліссі» (1993), «Невичерпність атома» (2001, франкознавчі дослідження), збірники праць «З його духа печаттю» (2001), «Semper tiro» (2002), «Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах» (2005), «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)» (2001) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Коло його наукових інтересів включало регіональні дослідження фольклору, проблеми з історії фольклористики, літературознавчі дослідження, франкознавчі студії, про це свідчать його наукові праці. Теоретико-методологічні засади фольклористичних студій І. Денисюка «сформувалися на основі дослідницьких рефлексій «класиків» українського уснословеснознавства (М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси)», які «були для вченого беззаперечними авторитетами, які окреслили перспективи розвою національної фольклористики» (С. Пилипчук). Фольклористична праця «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)» за життя стала хрестоматійною: у ній прослідковується текстологічний аналіз фольклорних текстів, дослідження етноестетичного та етичного вимірів фольклорного арсеналу культури. Науковий хист, наставницька професійна позиція створили підґрунтя для становлення нового покоління фольклористів – ініціативних, аксіологічно спрямованих на системне вивчення фольклору, історії, методології фольклористики, які виводять українську фольклористику як унікальну наукову-освітню галузь на європейських, загальносвітовий рівень.

Л-ра: Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн.: Т. 3: Фольклористичні дослідження / І.О. Денисюк. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. – 404 с.; Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

Довнар-Запольський Митрофан Вікторович (1867–1934 рр.) – доктор історичних наук, професор, основоположник білоруської історіографії, завідувач кафедри російської історії, професор Київського університету (1801–1919 рр.), засновник вищих жіночих вечірніх курсів (1905), вищих комерційних курсів (1906), ініціатор створення Київського археологічного інституту, Таврійської філії Університету Св. Володимира у Криму (пізніше Боспорський університет у Керчі), Спілки істориків, археологів і архівістів у Києві, один із засновників Білоруського

державного університету у 1920-х рр. Курси і спецкурси: курс давньої російської історії, практичні заняття з вивчення джерел XVIII – XIX вв., історіографія, джерелознавство. Основні праці: «Белорусская свадьба и свадебные песни: этнографический очерк» (1888), «Чародейство в Северо-Западном крае в XVII – XVIII вв.» (1891), «Заметки о белорусских говорах» (1893), «Белорусская свадьба в культурно-религиозных пережитках» (1893), «Солнышко и месяц в белорусской свадебной поэзии» (1894), «Белорусское Полесье: Сборник этнографических материалов» (1895), «Украинские староства в первой половине XVI в.» (1908) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Наукові зацікавлення акумулювались навколо проблем етнографії, соціально-економічної та політичної історії Білорусії, Росії, Польщі, України (більше 200 праць). Підтримував традицію комплексного дослідження усної народної творчості слов'янських народів. Був засновником і керівником історико-етнографічного гуртка на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира, в рамках якого підвищували професійний рівень більше 100 майбутніх учителів-філологів та істориків. Студенти готували наукові реферати з проблем джерелознавства, економіки, соціології, етнографії, народної словесності, брали участь в організації музею старовини при університеті. Історико-етнографічний гурток став організаційною структурою історико-економічної школи професора. Сприяв активізації наукових контактів з Московським університетом. Часто студенти працювали у московських архівах, мали можливість консультуватись у московських професорів. Фольклор входив у комплекс досліджуваних студентами проблем як функціональне явище української, білоруської, російської, загалом слов'янської культури. Майбутні фахівці досліджували фольклор у контексті економічних, історичних, культурологічних процесів. Цей підхід актуалізувався у науково-фольклористичному середовищі майже через століття – на межі XX – XXI ст.

Л-ра: Заявление и докладная записка председателя Историко-этнографического кружка при Киевском университете М.В. Довнар-Запольского в деканат историко-филологического факультета о деятельности кружка // Державний історичний архів України. – Ф.262. – Оп. 1. – Спр. 19-20.; Карпунь Д. Завершальний етап наукової школи М.В. Довнар-Запольського (1915 – 1919 рр.) / Дмитро Карпунь // Університет. – 2011. – №2. – С. 43-55.

Дринов Марин Степанович (1838–1906) – відомий славіст, болгарський, російський та український учений, член Петербурзької академії наук, професор слов'янознавства Харківського університету, реформатор системи освіти у Болгарії. Курси і спецкурси: Історія слов'янських літератур, дисципліни слов'янознавчого циклу. Основні праці: «Сказание о Святогоре богатыре и о земной тяге в южнославянской народной словесности» (1895), статті про болгарські народні пісні (1876), про мову, пісні і звичаї дебрських слов'ян (1888), «Сочинения по болгарской и славянской истории» (1909) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Сприяв розвитку традицій слов'янознавства, закладених у першій половині XIX ст. проф. І. Срезневським. Науковий доробок та викладацька практика засвідчує спрямованість на розвиток слов'янознавчих студій в умовах університетської освіти, сприяв процесу вивчення студентами народної словесності слов'янських, зокрема, болгарського, народів.

Л-ра: Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.

Дунаєвська Лідія Францівна (1948–2006) – доктор філологічних наук, професор, фольклорист, літературознавець, поетеса, засновник і перший завідувач кафедри фольклористики у Київському університеті (1991 р.). Курси і спецкурси: Усна народна творчість, історія української літератури, фольклорна практика. Основні праці (науковий доробок – понад 120 публікацій): «Українська народнопоетична творчість: підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів» (1983, у співавт.), «Українська народна казка» (у співавт., 1987); «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997; вид. 2-е, 2000), «Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики» (2000). Упорядник та науковий редактор понад 20 збірок українських казок і казок народів світу, 4 збірок народної прози і народної пісні, 4 збірок поезій, автор приміток до 1 т. «Історії української літератури» М. Грушевського (1993). Автор і співавтор 2 підручників з фольклору для університетів, 3 сценаріїв науково-навчальних фільмів та 1 діафільму, укладач близько 20 навчальних програм. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): знаний фахівець у галузі українського казкознавства та народної прози, дослідниця історії української фольклористики (спадщини Вл. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова, А. Кримського, М. Максимовича, М. Номиса, братів Рудченків, О. Стефановича, І. Франка, П. Чубинського, М. Щербини, П. Амбросій та ін.) пов'язані тенденції відродження української фольклористики на професійних засадах, закріплених протягом 1910 – 1940-х рр., та розвитку її у контексті європейської векторності. Серед її наукових зацікавлень вирізняються такі проблеми, як: міфологічні засади, типологія та еволюція фольклорних епічних і пісенних жанрів, особливості побутування сучасного фольклору, фольклорно-літературні паралелі, світові фольклорні універсалії. Її науково-фольклористична школа – 3 доктори наук, 28 кандидатів філологічних наук. Сприяла обґрунтуванню та практичній реалізації нових підходів до викладання курсу усної народної творчості на початку 1990-х рр.: разом з В. Бойком була розроблена «Програма української народнопоетичної творчості» для філологічних факультетів університетів (українських і слов'янських відділень). Зміст програми засвідчив комплексний підхід до викладання курсу на основі широкої джерельної бази. Сприяла поглибленому вивченню українського і зарубіжного досвіду вивчення фольклористики. Її наукова та педагогічна фольклористична діяльність свідчить про утвердження української фольклористики у контексті європейського, світового поступу.

Л-ра: Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2011. – 64 с.; Дунаєвська Л.Ф. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій: монографія / Л.Ф. Дунаєвська. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Київський університет, 2009. – 304 с.; Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Жданов Іван Миколайович (1846–1901) – магістр російської словесності, приват-доцент російської словесності, професор, академік РАН, дійсний член Історичного товариства Нестора Літописця. Курси і спецкурси: Історія давньоруської словесності, історія російської літератури XVIII ст., спецкурси про творчість М. Карамзіна та В. Жуковського. Основні праці: «Русская поэзия в домонгольскую эпоху» (1879), «К литературной истории русской былевой поэзии» (1881), «Русский былевой эпос. Исследования и материалы» (1895). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): уперше порушив

проблему введення у зміст філологічних дисциплін зразків народної словесності Київської Русі.

Л-ра: Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Зеленін Дмитро Костянтинович (1878–1954) – завідувач кафедри російської мови і словесності Харківського університету (1916–1925), член-кореспондент Російської академії наук, член-кореспондент Академії наук СРСР, член Історико-філологічного товариства Харківського університету, академік Болгарської АН. Курси і спецкурси: етнографія російського народу та його сусідніх народів. Основні праці: «Новые веяния в народной поэзии» (1901), «Песни деревенской молодежи» (1903), «Великорусские говоры...» (1913), «Великорусские сказки Пермской губернии» (1914), «Великорусские сказки Вятской губернии» (1915), «Библиографический указатель русской этнографической литературы о внешнем быте народов России 1700 – 1910 гг., «Жилище, одежда, музыка, искусство, хозяйственный быт» (1913), «Восточнославянская этнография» (1927) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): перша лекція Д. Зеленіна у Харківському університеті була присвячена діалектичному та етнографічному поділу східнослов'янських народів, а також аналізу традицій харківської наукової історико-філологічної школи, сформованої О. Потебнею, М. Халанським, М. Сумцовим та ін. Разом з М. Сумцовим склав програму підготовки кадрів – фахівців-етнографів. Згідно з нею студенти займались активною збиральницькою фольклористично-етнографічною діяльністю: студенти зібрали і описали кілька тисяч частівок і народних пісень. За роки викладацької роботи у Харківському університеті став співавтором ряду етнографічних програм, питальників, зокрема, «Программы этнографического обследования Слободской Украины». Найґрунтовнішою за інформаційним обсягом та фундаментальністю порівняльно-історичного аналізу є праця «Восточнославянская этнография» (1927), у якій здійснюється узагальнення історії дослідження у сфері української, російської та білоруської етнографії, фольклористики: особливостей організації земельного господарства, харчування, видів ремесла, житлового облаштування, суспільного устрою, родинних свят, календарних народних вірувань, жанрової специфіки фольклору тощо. Зміст цієї праці засвідчує застосування порівняльно-зіставного методу до аналізу етнографії різних слов'янських народів, де фольклор розглядався у комплексному вимірі – у зв'язку з сакральними і профанними явищами культури різних етносів. Відповідно, майбутні педагоги (філологи та історики) залучались до вивчення фольклору у контексті функціонального підходу, згідно з яким народна пісенність, календарно- та родинно-обрядові пісні, інші фольклорні жанри виконують функцію чинника культурної ідентифікації слов'янських народів, слугують джерелом для розуміння ментальності різних етносів.

Л-ра: Фрадкин В.З. Научная деятельность Д.К. Зеленина в Харькове (1916–1925 гг.) / В.З. Фрадкин // Проблемы славянской этнографии (к 100-летию со дня рождения чл.-кор АН СССР Д.К. Зеленина). – Л.: Наука, 1979. – С. 103-111.

Колесса Олександр Михайлович (1867–1945) – доцент, професор завідувач кафедри руської словесності (1895 – 1899 рр.), декан філософського факультету Львівського університету, депутат Австрійського парламенту, очолював дипломатичну місію ЗУНР у Римі, співзасновник українських шкіл у Празі, ініціатор

створення Кам'янець-Подільського університету, професор Карлового університету, один із засновників, ректор Українського Вільного Університету. Курси і спецкурси: «Історія руської літератури» Основні праці: «Українські народні пісні в поезіях Богдана Залеського» (1892), «Люнарно-астральний методологічний сюжет у старинній українській колядці» (1930), «Головні напрями й методи в розслідах українського фольклору» (1927) тощо. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): його постать є знаковою у процесі трансформаційних змін у напрямі українознавчої підготовки молоді, у закладенні фундаментальних основ розвитку української освіти на рідній землі і за кордоном, організував «Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили» (1906) – своєрідний перший український народний університет, який організовував лекторії на громадян, зокрема з питань народної словесності, історії фольклористики. Надав українській мові у Львівському університеті офіційного статусу. Спроби систематизації досягнень фольклористичної думки в Україні, особливу увагу до текстологічного аналізу творів народної словесності. Спонукав студентів до дослідницької діяльності в галузі народної словесності в межах курсу «Історія руської літератури».

Л-ра: Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч / Михайло Іванович Гнатюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 207 с.; Родина Колесів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX ст. (з нагоди 130-річчя від дня народж. академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народж. академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Вип. 5. – Львів, 2005. – 475 с. (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми»); Українці у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr-peoples/293091aab71b30f6>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Колесса Філарет Михайлович (1871–1947) – доктор слов'янської філології, композитор, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, академік Всеукраїнської академії наук, засновник і перший завідувач кафедри фольклору та етнографії у Львівському університеті, завідувач львівського відділу фольклору та етнографії Інституту фольклору АН УРСР, директор музею етнографії у Львові, член Слов'янського інституту у Празі. Курси і спецкурси: фольклор. Основні праці: «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905), «Українська усна словесність» (1938), «Про вагу наукових дослідів над усною словесністю» (1922), «Народний пісенник Порембовича», «Мотив відквітаючої зірки», «Казка про Кракуса», «Байка про обдерту козу», «Польські народні вистави», монографія «Поховальні звичаї польського народу» тощо. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Автор навчально-методичних видань, в основу яких покладено культурологічні, етномузикознавчі підходи до аналізу народної словесності, що спонукало до формування дослідницької культури студентів-філологів, – це «Огляд українсько-руської народної поезії» (1905) та «Українська усна словесність» (1938). До сьогодні ці видання вважаються найкращими у фольклористичному освітянському середовищі. «Українська усна словесність» – це універсальне видання, у якому комплексно обґрунтовуються методологічні засади фольклору та фольклористики, висвітлюються найвагоміші результати з історії фольклористики, вміщений матеріал хрестоматійного типу. У статті «Про вагу наукових дослідів над усною словесністю» (1922) один з перших обґрунтував теоретичні засади української фольклористики (яку він номінує як «фольклор») як самостійної науки, визначає її наукові обрії, відмежовуючи від етнографії. Один із перших визначив сутність базового поняття «фольклор», теоретично розмежував дефініції наук

«фольклористика» та «етнографія», окреслив інтерферентні зв'язки фольклористики з іншими науками, визначив функціональний інструментарій науки про фольклор (домінування порівняльних методів дослідження), а також сприяв інтердисциплінарному розмежуванню напрямів фольклористики (етномузикологія, теоретична фольклористика, текстологія тощо).

Л-ра: Грица С.Й. Філарет Михайлович Колесса [1871 – 1947. Композитор] / Софія Йосипівна Грица. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1962. – 112 с.; Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського університету. Сер. філологічна. – 2009. – Вип. 47. – С. 165-272.; Колесса Ф. Про вагу наукових дослідів над усною словесністю // Колесса Філарет. Фольклористичні праці; підгот. до друку В.А. Юзвенко. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 17-33.; Колесса Ф. Українська усна словесність / Філарет Колесса; вступ М.Мушинки. – Едмонтон: Канадський Ін-т українських студій, Альбертський ун-т, 1983. – 643 с.; Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР: листування Ф. Колесси й М. Азадовського / [упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик І. Коваль-Фучило]. – К.: Логос, 2011. – 239 с.; Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народж. академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народж. академіка Миколи Колесси): зб. наук. пр. та матеріалів. – Вип. 5. – Львів, 2005. – 475 с. (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми).

Комаринець Теофіль Іванович (1927–1991) – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Львівського університету, голова Товариства української мови імені Т. Шевченка, голова комісії шевченкознавства Наукового товариства імені Шевченка, один із ініціаторів відродження (після закриття кафедри фольклору та етнографії у 1947 р.) кафедри фольклористики у Львівському університеті. Курси і спецкурси: історія української літератури, усна народна творчість, фольклорна практика. Основні праці: «Т. Шевченко і народна творчість» (1954, кандидатська дисертація), «Ідейно-естетичні основи українського романтизму» (1987, докторська дисертація). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): один із перших фольклористів радянського періоду порушив проблеми необхідності реформування системи професійної підготовки майбутніх філологів, її фольклористичної складової: порушив проблему планування діяльності наставників (кураторів) у напрямі підвищення уваги до духовних інтересів студентів, їх внутрішнього світу, зацікавленість, залучення у культурне середовище, активізація наукового пошуку тощо. Праці Т. Комаринця розширили межі фольклористичної проблематики у змісті професійної підготовки філологів: зацентрував увагу на «відфольклорних» витоках творчості Т. Шевченка та романтичного напрямку в українській літературі, що знайшло впровадження у змісті навчання та спрямування дослідницьких пошуків молодих філологів, фольклористів. Один із перших учених-педагогів радянського періоду досліджував генезу становлення романтизму як стильового напрямку в українській і слов'янській літературі: проаналізував передумови, тенденції виникнення романтизму в українській культурі, літературі, мистецтві, роль у цьому процесі фольклорних джерел, починаючи від праць О. Бодяньського, П. Гулака-Артемівського, М. Максимовича, І. Срезневського, М. Костомарова, Л. Боровиковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін., прослідкував трансформацію ідеї народності у текстуальному вимірі, що засвідчило порушення проблеми етностетики фольклору. Комплексно досліджував проблему освоєння естетичного досвіду культури, фольклору у контексті слов'янської культури, літератури. Ці

проблеми викладач ретранслював у зміст базового курсу з українського фольклору у процесі професійної підготовки філологів, у розробку науково-дослідницької фольклористичної проблематики для студентських робіт. Це підтверджує інноваційний підхід до вивчення фольклористики у радянський період, що сприяло утвердженню полікультурного підходу до аналізу фольклорного арсеналу культури, міжкультурної взаємодії в історії фольклористичних студій.

Л-ра: Комаринець О. Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народж. професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 406 с.; Комаринець Т. Біобліографічний покажчик / [уклад. М. Кривенко; авт. передм.: В. Івашків, О. Комаринець; редкол.: В. Кметь (голова) та ін.]. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 168 с.: іл., портр. – (Українська бібліографія. Нова серія. Чис. 26. Біобліографія вчених університету); Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія / Теофіл Комаринець. – Львів: Вища школа, 1983. – 224 с.; Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість / Теофіл Комаринець. – К.: Держлітвидав, 1963. – 229 с.

Костир Микола Трохимович (1818–1853) – магістр російської словесності, доктор слов'яно-руської філології, в.п.ад'юнкта, ад'юнкта кафедри російської словесності в Університеті Св. Володимира (1839–1851 рр.), екстраординарний, ординарний професор Харківського університету (1851–1853 рр.). Курси і спецкурси: російська література, історія давньоруської літератури, теорія літератури, загальне й порівняльно-історичне мовознавство, історія російської мови. Основні праці: Магістерська дисертація «Про значення Жуковського і Батюшкова в російській літературі» (1845), «Филологические изыскания в Переяславе и Киеве» (1852), «Литературно-эстетический очерк» (1853 та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): впроваджував у зміст філологічної та історичної підготовки матеріал з теорії поезії, драми та прози, практикував критичний аналіз творів літератури, опікувався гуманітарною освітою фахівців з різних галузей (підготував курси російської літератури для студентів-юристів та математиків). Сприяв оновленню методів і форм навчальної підготовки: активізація самостійної роботи студентів та спонукання їх до творчої діяльності, організація бесід літературних вечорів, створення бібліографічного фонду. Ініціював ряд реформ у системі підготовки студентів історико-філологічного факультету, наприклад: щорічно кожен студент мав підготувати два твори або шість вправ з римування; ініціював проведення експедиції археологічного характеру біля Переяслава і в Сумах, висловив ідею здійснення наукової експедиції по Київській, Чернігівській і Полтавській губерніях для вивчення місцевих говірок; видання журналу для студентів і викладачів університету «Науково-літературна записка».

Л-ра: Дашкевич В. Видатний науковий центр фольклористики (До 135-річчя Харківського державного університету ім. Горького) / Вікторія Дашкевич // Народна творчість та етнографія. – 1940. – №4. – С. 54-58.; Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.

Костомаров Микола Іванович (1817–1885) – громадський діяч, етнограф, фольклорист, поет, драматург, історик, один із організаторів Кирило-Мефодіївського братства, викладач, ад'юнкт-професор російської історії.

Курси і спецкурси: історія Росії, історія слов'янських народів. Основні праці: «Об историческом значении русской народной поэзии» (1841), «Слов'янська міфологія» (1847), що структурно складалась з матеріалів прочитаних ним в Університеті Святого Володимира лекцій для майбутніх філологів й істориків; «Огляд Києва щодо старожитностей» (1847) та ін.

Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): спрямовував власні наукові пошуки на вивчення історії України, використовуючи при цьому матеріал з народної словесності, який слугував джерелом трактування історичних подій. Праця «Слов'янська міфологія» засвідчує застосування принципів міфологічної фольклористичної школи: прослідковування зв'язку історичного матеріалу з фольклорним. Займався збирацькою діяльністю, зокрема на Волині, Харківщині. Найбільше зацікавлення в нього викликали ті жанри фольклору, які «можна вважати головним джерелом народного духу, – думи та історичні пісні» (Л. Підгорна).

Л-ра: Етнографічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії української історіографії / за ред. акад. М. Грушевського. – Репр. вид. (1930); НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; відп. за вип. Г.А. Скрипник. – К.: ІМФЕ НАН України, 2006. – 352 с.; Кирдан Б.П. Собиратели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – 280 с.; Попов П.М. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / Павло Миколайович Попов; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1968. – 116 с.; Підгорна Л.М. Фольклористичні концепції Миколи Костомарова: тексти лекцій / Л.М. Підгорна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 72 с.

Котляревський Олександр Олександрович (1837–1881) – професор кафедри слов'янської філології Київського університету, славіст, археолог, історик, фольклорист, член-засновник Московського археологічного товариства, член Товариства любителів російської словесності, Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті, член Історичного товариства Нестора-літописця, член-кореспондент Петербурзької АН (1875), ординарний професор Київського університету на кафедрі слов'янської філології. Курси і спецкурси: «Історико-філологічний огляд слов'янських племен», «Історія слов'янознавства», «Вступ до слов'янських старожитностей», «Огляд слов'янських говірок», «Історія болгарської та сербської літератур», «Історія польської літератури», «Огляд давньоруської писемності», «Загальне слов'янознавство», «Історія та енциклопедія слов'янознавства». Основні праці: «О погребальных обычаях языческих славян» (1868, магістерська дисертація), «Книга о древностях и истории поморских славян в XII веке» (1874), «Об обычаях у славян при рождении дитяти до его возмужалости» (1879), «Об изучении древней русской письменности» (1889–1895), «Старовина і народність» (1861) «Древности юридического быта балтийских славян» (1874) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): був одним із теоретиків та практичних реалізаторів принципів міфологічної фольклористичної школи, що відбивалось і на змісті курсів і спецкурсів. Обґрунтовував необхідність застосування до аналізу старовини, народної словесності, порівняльно-історичного методу. Під поняттям народності «розумів вроджену властивість народу і результат його історії, підсумок усього пережитого. Елементами вродженої властивості за часів

доісторичної єдності є мова, релігія, поезія, вдача й звичаї» (М. Дмитренко). Народна словесність розглядалась ним як чинник самобутності літературного процесу, етнографічної специфіки, етнологічних особливостей з проекцією на окремі слов'янські території. Зміст дисциплін підтверджує вихід за межі вивчення української народної словесності, звичаїв, обрядів, традицій на слов'янський ґрунт.

Л-ра: Дмитренко М.К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / Микола Костянтинович Дмитренко; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.; Енциклопедія історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: підруч. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.; Мишанич С.В. Фольклористичні та літературознавчі праці. Т. 1 / Степан Васильович Мишанич. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2003. – 555 с.

Лінтур Петро Васильович (1909–1969) – фольклорист, літературознавець, директор, викладач історії та літератури Хустської гімназії, Заступник голови Народної ради Закарпатської України, доцент Ужгородського університету (з 1953 р.), найвідоміший дослідник закарпатського регіону. Курси і спецкурси: усна народна творчість, історія української літератури, фольклорна практика. Основні праці: уклав збірники: «Закарпатські казки Андрія Калина» (1955), «Народні балади

Закарпаття» (1959), «Казки зелених гір» (1966), «Три золоті слова» (1968), «Дідо-Всевідо» (1969), «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): сприяв відкриттю в Ужгороді музичного та художнього училищ, створенню Закарпатського народного хору та відкриттю Ужгородського державного університету. Керував роботою над дослідженням і складанням збірника «Українські баладні пісні» обсягом 50 друкованих аркушів (на жаль, не вийшов друком): упорядкував значну частину казок народів світу, написав статтю-коментар до них в рамках науково-дослідної роботи Академії наук, підготував рукопис «Українські баладні пісні та їх слов'янські зв'язки», рукопис збірника «Народні скарби» (частково цей задум реалізовано у виданнях «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984)). Сприяв ґрунтовному вивченню російської словесності (фольклору та історії літератури), слов'янознавчим дослідженням, аналізу фольклорних текстів різних слов'янських народів. Його педагогічна майстерність, професійний талент сприяв формуванню у студентів аксіологічно цілісної позиції у подальшій професійній (педагогічній та науковій) діяльності, розвитку їх естетичної культури засобами «живого» фольклорного слова.

Л-ра: Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Петро Васильович Лінтур / [уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько]. – Ужгород: Говерла, 2009. – 64 с.

Лобода Андрій Митрофанович (1871–1931) – доктор філологічних наук, академік Всеукраїнської академії наук, голова Етнографічної комісії ВУАН, академік ВУАН, секретар Історичного товариства Нестора Літописця, завідувач і професор кафедри російської літератури Київського університету, був одним із ініціаторів відкриття Вищих жіночих курсів професора, ректор Київського інституту народної освіти, один із засновників «Етнографічного вісника» (разом зі своїм колишнім

студентом В.Петровим). Курси і спецкурси: українська (російська) народна словесність, історія російської літератури, вступ до вивчення літератури, історія нової української літератури, методологія історії російської літератури. Основні праці: «Банович Страхи́ня» (1894); «Білоруська народна поезія і російський билинний епос» (1895); «Російський богатирський епос» (1896); «Російські билини про сватання» (1902), «3 пісень на Україні про світову війну 1914–1918 рр.» (1927); «Від частушки до пісні «довгої» (1928), «П.О. Куліш – етнограф» (1919); «Сучасний стан і чергові завдання української етнографії», «Краєзнавство на Україні» (обидві – 1925); «Доля етнографії на Україні в 1917 –1925 рр.» (1926); «Заклик В.Гнатюка записувати етнографічні матеріали» (1927), «Русские былины о сватовстве», «Русский богатырский эпос в отношении историко-литературном», «Лекції з народної словесності» (1910) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): був одним із організаторів фольклористично-етнографічних осередків при Всеукраїнській академії наук: завідувач Кафедри української словесності, Етнографічної комісії, Комісії краєзнавства, ініціював заснування на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира слов'яно-російського відділення, зокрема, спеціалізації «народна словесність»: він очолив комісію з питань розробки навчальних планів і програм підготовки майбутніх фахівців. Навчальним планом спеціальності «народна словесність» передбачалось вивчення комплексу фольклористичних та етнографічних курсів і спецкурсів: «Основні проблеми фольклору», «Історія поетики», «Історія російської літератури», «Історія української літератури», «Історія слов'янських літератур», «Історія західноєвропейської літератури», «Матеріальна культура», «Соціальний устрій», «Мова», «Вірування», «Художня творчість», «Народна поезія античної старовини», «Народна поезія західних і південних слов'ян», «Народна поезія російська і українська», «Народна поезія романських племен», «Народна поезія німецьких племен», «Народна поезія Стародавнього Сходу» тощо. У зміст літературознавчих і фольклористичних дисциплін акцентував на вивченні фольклору як невід'ємної складової літературного процесу. Обстоював ідею комплексного дослідження фольклору слов'янських народів на основі інтерферентних зв'язків, зіставлення з літературними творами (фольклоризм літератури). Стимулював науково-фольклористичні пошуки студентів, аспірантів. Його наукову школу сформували такі колишні студенти: В.Петров, С.Козуб, А.Лебідь, І.Лютий, Б.Навроцький, М.Новицький, В.Білий, В.Клименко та ін.). А.Лобода вважається реформатором у напрямі професіоналізації у фольклористичній галузі, реалізовував інноваційний підхід щодо системної підготовки фахівців з фольклористики.

Л-ра: Лобода А.М. Лекции по народной словесности. Изд. студентов историко-филологического факультета Университета Св. Владимира (на правах рукописи). – Киев: Типография К.В. Андрусича. Крещатик, 36, 1910. – 119 с. // Відділ рідкісних книг Наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.; Лобода А.М. Лекции по истории русской литературы. Ч. 1. (XVIII век) (на правах рукописи). – Киев: Типография К.В.Андрусича. Крещатик, 36, 1910. – 193 с. // Відділ рідкісних книг Наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.; Лобода А.М. Программы по введению в изучение литературы, методологии истории литературы и истории русской литературы // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 37. – Од. зб. 27. – Арк. 1-63в.

Максимович Михайло Олександрович (1904–1973) – перший ректор Університету Святого Володимира, завідувач кафедри російської словесності, доктор філології, ординарний професор. Свідоме зацікавлення українською усною народною творчістю М. Максимовича зародилось у дитячо-юнацький період, «вже з дитячих і юних років він виніс живий інтерес до народної традиційної культури, який не покидав його в роки університетських студій і пізніше» (Р. Кирчів). Навчався у Новгород-Сіверській гімназії (закінчив у 1819 р.), на словесному і природничому відділах філософського факультету, а пізніше і медичний факультет Московського університету (1823 р.). Працював викладачем ботаніки у Московському університеті. 1833 р. одержав науковий ступінь доктора та був номінований ординарним професором кафедри ботаніки у згаданому університеті. 1834 р. призначений на посади завідувача кафедри російської словесності та ректора університету, що пов'язано із бажанням вченого повернутися в Україну (до того займав посаду професора ботаніки у Московському університеті). У зв'язку з погіршенням стану здоров'я у 1845 р. пішов у відставку, оселився на хуторі Мияйлова Гора біля с. Прохорівка Золотоніського повіту, де займався науково-літературною працею. Курси і спецкурси: російська словесність, історія російської словесності, теорія поезії, критичне читання зразкових російських авторів, розбір студентських творів, правила літературної критики, практичні вправи у творах, у критиці та усному тлумаченні. Основні праці: Збірник «Малорусские песни» (1827), збірник «Украинские народные песни» (1834), «Сборник украинских песен» (1849), вступна лекція «О значении и происхождении человеческого слова» (надрукована в Журналі міністерства народної освіти (1834). «История древней русской словесности» (частина I) (1839). «Песнь о Полку Игореве» (переклад) та праця «К объяснению и истории Слова о Полку Игореве». Статті: «К истории малорусского языка», «О народной исторической поэзии в древней Руси», «Книжная старина южнорусская», «Начатки русской филологии». Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Заклав наукові засади української фольклористики, його фольклористичну діяльність визначало вивчення, зібрання, стилістичний, ритміко-мелодійний аналіз фольклорних текстів, обґрунтування понять «народна словесність», «роди поезії», «естетична діяльність душі», «естетичні почуття», «геній і поетична творчість». Передмова до збірника «Малорусские песни» (1827) вважається «маніфестом української фольклористики» (М. Грушевський). У передмові до збірника «Украинские народные песни» (1834) вперше виклав професійну програму збирання пісенних жанрів українського фольклору. Дослідження старожитностей, історії, літератури, мови України шляхом аналізу російської та української народної поезії, дослідження фольклорних витоків ідейно-проблемного та стилістичного вимірів «Слова о полку Ігоревім». Спрямованість науково-дослідницької діяльності майбутніх філологів та істориків в галузі дослідження усної народної творчості (більше 60 осіб), залучення їх до вивчення, історичного епосу, пов'язаного із найяскравішими сторінками національного визволення. Організація педагогічної практики з російської словесності для студентів четвертого курсу: вони читали перед своїми товаришами лекції з обраної проблематики.

Л-ра: Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – 144 с.; Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6 т 9 кн. – Т. 1. / Упоряд. В.В. Яременко; Авт. передм. П.П. Кононенко; Прим. Л.Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»); Кирчів Р. Маніфест української фольклористики / Роман Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2008. – №6. – С. 46-59.; Короткий В.А., Біленький С.Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття / В.А. Короткий, С.Г. Біленький. – К.: ВЦ «Київський ун-

т», 1999. – 388 с.; Черняк С.Г. *Освітня діяльність Київського університету св. Володимира (1833 – 1863): монографія / Сергій Черняк.* – К.: Академперіодика, 2011. – 251 с.; Шульгин В. *История Университета Св. Владимира (соч. Виталия Шульгина; сост. В. Короткий).* – Репр. изд. – К.: Лыбидь, 2010. – 280 с.: илл., портр.

Малінін Василь Миколайович (1849 – м. нар, р. і. м. см. не встан.) – приват-доцент, магістр богослов'я, доктор російської словесності, професор російської та церковно-слов'янських мов в Київського університету (1908 – 1922). Курси і спецкурси: історія російської літератури, російська мова та слов'янські наріччя. Основні праці: «Общая характеристика развития русской словесности и отношение словесности устной к письменной» (1885), «Воззрения русского народа на личность царя в былевой поэзии» (1890) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): у зміст курсів історії російської літератури, російської мови та слов'янських наріч вводив елементи аналізу зразків народної поезії, відстоював погляд на народну словесність як джерела писемної, авторської літератури.

Л-ра: Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Маркевич Олексій Іванович (1847–1903) – приват-доцент, екстраординарний, ординарний професор, завідувач кафедри російської історії в університеті, член Одеського товариства історії та старожитностей, Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, Таврійської губернської вченої архівної комісії, Імператорського Московського археологічного товариства, Історичного товариства при Петербурзькому університеті, Археологічної комісії при Імператорському Московському археологічному товаристві, Історичного товариства Нестора-Літописця, Наукового товариства імені Тараса Шевченка тощо. Курси і спецкурси: історія слов'янства, історіографія, джерелознавство, історія літератури, спецкурси: «Историческая география и этнография южной Руси», «Краткий очерк славянских народов», «Внутренний быт Западно-Русского государства в половине XVII в.» та ін. Основні праці: Автор понад 400 праць: «История местничества в Московском государстве в XV –XVII вв.» (1888), «Несколько слов о значении поэзии Т.Г.Шевченко» (1900), «Марковичи» (1890), статті про діяльність та творчість М. Гоголя, В. Жуковського, М. Костомарова, Г. Квітки-Основ'яненка та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): учень В. Антоновича, він був першим викладачем, хто викладав багатоаспектний курс історії України, заклавши традицію структурування курсів з історичної україністики. Елементи народної словесності, етнографічний матеріал вивчались крізь призму історичного екскурсу, слугували допоміжним компонентом у процесі викладання історіографічних, літературознавчих дисциплін. У процесі викладання приділяв значну увагу проблемам етнографії, фольклористики, археографії, літописання, аналізував процеси економічного й культурного розвитку Південної України.

Л-ра: Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – 248 с.; Попова Т.Н. *Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета / Т.Н. Попова.* – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.

Маркушевський Петро Трохимович (1919 – 2001) – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Одеського університету. Курси і спецкурси: усна народна творчість, історія української літератури, фольклорна практика. Основні праці: «Народному секретарю – збирачеві фольклору», «К родникам народного творчества», «Кобзар» серед народних месників» (1966), ««Гайдамаки» Т. Шевченка на шляхах української радянської історичної драми» (1965), «Вивчення творчості Т. Шевченка в школі» (1964, один із упорядників). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): активно залучав до експедиційної роботи студентську молодь, організовуючи виїзди в села Західної України. Методологічні засади організації фольклорно-етнографічних студентських практик він виклав у методичних рекомендаціях. Практично сприяв дослідженню фольклору та етнографічного матеріалу різних етносів, які проживають на українських землях, спрямовував дослідницькі пошуки студентів філологів у напрямі дослідження родинного та календарного фольклору, специфіки обрядової організації життєдіяльності різних етносів (зокрема, записав весілля старообрядців, українське, болгарське (нічне і денне), албанське, гагаузьке, чеське весілля). Його фольклористична наукова і педагогічна діяльність позначилась обґрунтуванням засад полікультурного підходу до вивчення фольклору, що реалізовувалось в освітній практиці, у стимулювання студентської молоді до аналізу фольклорного арсеналу культури різних етносів, етнічних груп, що мало результатом формування толерантно-інонаціональних світоглядних цінностей майбутніх філологів.

Л-ра: Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси / Л.М. Ісаєнко. – Одеса: Астропринт, 2004. – 248 с.; Історія Одеського університету (1865 – 2000) / [гол. ред. В.А. Сминтина]. – Одеса: АстроПринт, 2000. – 226 с.

Метлинський Амвросій Лук'янович (1814–1870) – засновник і член гуртка любителів народної словесності при Харківському університеті у 1830–1840-х рр.; поет, фольклорист, мовознавець, перекладач, видавець, доктор слов'яно-руської філології, ад'юнкт-професор кафедри російської словесності Харківського університету, екстраординарний, ординарний професор кафедри російської словесності Університету Святого Володимира. Курси і спецкурси: курси з теорії літератури, історії російської і української мов і народної словесності. Основні праці: «Думки и песни А. Могили» (1839), «Памятники для истории языка и словесности южно-русской» (1840), «Речь об истинном значении поэзии» (1843), «Народные южно-русские песни» (1854), «О собирании, приведении в порядок, приготовлении к изданию и печатании народных песен и других произведений народной словесности» (1853) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): А. Метлинський був наділений особливою здатністю до педагогічного впливу на студентів, залучаючи їх у середовище живого фольклорного слова (запрошував бандуристів, організовував літературні вечори, дискусії тощо). Авторитет А. Метлинського серед студентства був надзвичайно вагомим, особливо у напрямі дослідження народної пісенності, у спонуканні до збирацької роботи. Практикував проведення практичних занять з аналізу літературних творів, він керував вибором теми і посібників, розбирав твори на лекціях та знайомив студентів з найкращими творами російської словесності. Розробив спектр тем наукових праць для студентів: їх проблематика охоплювала давню і нову літературу, народну словесність, обрядовість, мову. Дослідницькі зацікавлення майбутніх учителів-істориків та філологів він спрямовував на

вивчення народної словесності українців, окремих регіонів України та слов'янських народів, зокрема, білорусів. Одним із перших фольклористів розробив системну методичку записування, упорядкування фольклорних творів, яка використовувалась у процесі підготовки майбутніх філологів та істориків. Підготував інструкцію до колективної «Программы для этнографического описания губерний Киевского учебного округа». Це була перша програма в історії української фольклористики та етнографії, яка «відбивала тодішнє розуміння принципів засад етнографії як науки, яке існувало серед вчених Київського університету, і характеризувала рівень розвитку етнографічних знань на Україні взагалі» (В. Горленко).

Л-ра: Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків / Володимир Федорович Горленко. – К.: Наук. думка, 1964. – 248 с.; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.; Курдан Б.П. Собирання народної поезії. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Курдан. – М.: Наука, 1874. – 280 с.

Огоновський Омелян Михайлович (1833–1894) – доктор філософії, професор «руської» мови і літератури, член екзаменаційної комісії, голова і член літературного товариства «Просвіта», декан філософського факультету, засновник товариства «Просвіта», його голова (1877 – 1885 рр.), голова філологічної секції Наукового товариства імені Тараса Шевченка, член «Руського товариства Педагогічного». Курси і спецкурси: історія руської (української) літератури, «Перегляд історії літератури руської», «Пояснення староруського пам'ятника «Слово о полку Ігоревім», «Історія літератури руської у віці XVI і XVII», «Письменные вправы и устни розправи о важнейших предметах литературных и

граматичных», «Історія руської літератури в XVII – XVIII в.», «Пояснення летописи Несторовой», «Митологія славянська», «Пояснение выбранных глав з памятников старословянских», «Найновейший період истории русской литературы», семінарій з російської філології, який включав такі напрями: «Чтение и пояснение деяких повестей Иосифа Федьковича; «Письменне вправы та устни розправи про важнейшие питання граматични и литературни», «Читання и пояснення драми Тараса Шевченка «Назар Стодоля», «Читання и критично-естетичне пояснення повісти Івана Левицького-Нечуя «Хмари», «Читання и критично-естетичне пояснення важнейших творів Тараса Шевченка» тощо. Основні праці: «Історія літератури руської» (1887 – 1894; том IV присвячений аналізу історії фольклористики). «Хрестоматія староруської для вищих клас гімназії з поясненнями, граматикою й словничком» (1881). «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (1880), «O wazniejszych właściwościach języka ruskiego» (1884). Літературознавчі праці про М. Шашкевича, Т. Шевченка, К. Устияновича, Г. Квітку, О. Кониського та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): обґрунтував методологічні засади викладання лінгвістичних і літературознавчих курсів народною, розмовною мовою. Розвинув ідею Я. Головацького про те, що історія української літератури – історія «самостійної словесності, що має своїм основним рушієм внутрішні причини саморозвитку» (М. Гнатюк). В рамках семінару ґрунтувався на дослідженні народної словесності з опозиції її впливу на образну систему, стилістичний вимір, естетичний аспект літератури (проблема фольклоризму літератури). О. Огоновського майбутніх філологів до українознавчих, фольклористичних досліджень (Ф. Колесса). В «Історії

руської словесності» (Т. IV) здійснено спробу фольклористичних та етнографічних досліджень (14 нарисів про праці окремих фольклористів від М. Максимовича по І. Манжуру). У змісті його лекцій з історії літератури акцентувалось на аналізі питань народної словесності як рушійного чинника самобутності українського літературного процесу.

Л-ра: Огоновський О. Історія літератури руської [української] / Омелян Огоновський. – Мюнхен, [19--?]. Ч. 2 : Вік XIX. Поезія. Драма. – Фотопередр. з вид. Львів 1897 р. О. Горбача. – Мюнхен, 1992. – 961 с.; Салига Т. Українська словесність у Львівському університеті: минуле та сучасне / Т. Салига // Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. – Львів: Світ, 1999. – Ч. 1: Міжнар. наук. конф., присвячена 150-річчю від заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – С. 3-9.; Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – 480 с.

Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) – доктор російської словесності, професор, академік, історик російської і української літератур, фольклорист, текстолог, археограф, театрознавець, академік РАН, академік ВУАН, член Російського географічного товариства (відділення етнографії), приват-доцент Петербурзького Курси і спецкурси: «Література південної та західної Росії в XV – XVIII ст.», «Російська література і літературна критика в II половині XIX ст.», «Практичні заняття з російської (переважно давньої) літератури та історії російської мови», «Методологія російської літератури», «Семінарій з російської філології (давньої літератури та історії мови)». Основні праці: «Историко-литературные исследования и материалы» (Т. 1-3, 1900 – 1902), «Памятники русской драмы эпохи Петра Великого» (1903), «К истории польского и русского народного театра XVIII – XIX (1912), «Из лекций по истории древнерусской литературы» (Ч. 1, 1912), «Декабрист Григорий Абрамович Перетц» (1926), «Слово о полку Игоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (1926), «Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучений. Методы. Источники» (1914) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): наукова діяльність В. Перетца від початку професійної дослідницької діяльності була пов'язана з фольклором: східні і західні мотиви у російських казках, зв'язок російських приказок з польськими, апокрифи і легенди, народні вірування, вплив малоросійської народної поезії на великоросійську, історія російської пісні тощо. Керівник філологічного семінарію, в рамках якого формувалась плеяда професійних філологів, фольклористів, етнографів (А. Лобода, М. Гудзій, Л. Білецький, В. Маслов, С. Маслов, І. Огієнко, М. Зеров, О. Лазаревський, Л. Білецький, Д. Ревуцький та ін.). Методологічні засади семінару ґрунтувались на філологічному методі аналізу літературних пам'яток, їх історичної основи, рукописної генези, зіставлення з зарубіжними текстами. Фольклорні джерела, народнописенна традиція, аналіз «відфольклорної» основи давніх пам'яток були предметом ґрунтовного наукового аналізу крізь призму філологічного методу інтерпретації явищ культури, обґрунтованого В. Перетцем. Стимулював науково-дослідницькі пошуки студентів у галузі літературознавства, історіографії, етнографії, фольклористичних студій Наукові інтереси професора зосереджувались на давній повісті та поезії, народному театрі, а також на методології історії літератури. виступив як один із засновник т.зв. «російського формалізму», а в галузі фахової історико-літературної методики дослідження – як зачинатель «філологічного методу». Як організатор української національної науки, опублікував проект відкриття в університетах «української кафедри» (1906) 1908 р. очолив філологічну секцію «Українського наукового

товариства» (1908). Під його керівництвом діяло засноване ним у 1921 – 1923 рр. Ленінградське Товариство дослідників української історії, письменства та мови.

Л-ра: Міщук С. Археографічно-бібліографічна школа В.М.Перетця (1907–1914) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/5.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной литературы XVI – XVIII веков / предисл., прилож. В.П. Адриановой-Перетц / Владимир Николаевич Перетц; АН СССР, Комиссия по истории филол. наук. – М.; Л.: АН СССР, 1962. – 256 с. Попович М.В. Нарис історії культури України / Мирослав Попович. – 2-е вид., випр. – К.: АртЕк, 2001. – 728 с.: іл.

Попов Павло Миколайович (1890–1971) – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР, керівник відділу словесного фольклору Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, професор кафедри української літератури Київського університету (з початку 1940-х рр. до кінця життя). Курси і спецкурси: фольклор народів СРСР, усна народна творчість, історія фольклористики, давня українська драма, давня українська драма у фольклорі і літературі. Основні праці: «Деякі питання теорії народнопоетичної творчості» (1955), «Тарас Шевченко про народну творчість» (1952), «М. Костомаров як фольклорист і етнограф» (1968), «Албанія в російській та українській літературах XV – XX ст. (З історії міжнародних літературних зв'язків)» (1959), «Програма з усної народної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів / П. Попов, Г. Сухобрус, Г. Сидоренко» (К., 1950), «Програма з української народнопоетичної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів) / Склали: Г. Сухобрус та ін.» (К., 1955), «Програма української народнопоетичної творчості для філологічних факультетів університетів / Склали: Г. Сухобрус та ін.» (К., 1956). «Програма курсу «Українська народнопоетична творчість» (для студентів університетів УРСР / Відп. ред. П.М. Попов» (К., 1962). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): уперше в Радянському Союзі почав викладати курс фольклору народів СРСР (1934) у якому центральне місце було відведено народнопоетичній творчості східних слов'ян. Розробив вперше системний курс фольклору для філологічних факультетів (з незначними змінами цей матеріал покладений в основу офіційно затвердженої програми у 1951 р. як уніфікованого документу для університетів і педагогічних інститутів). Першим розробив програму спецкурсів з історії фольклористики, давньої української драми, давньої української драми у фольклорі і літературі. Авторський спецкурс «Історія української фольклористики» (основні проблемні питання П. Попов включав як окрему тему базового курсу з фольклору) засвідчує глибоке розуміння викладача етапів розвитку української фольклористики (цією періодизацією послуговуються і до сьогодні), наукову основу аналізу внеску відомих українських фольклористів, етнографів, мовознавців у збирання, дослідження фольклорно-етнографічного матеріалу, видання зразків уснопоетичних текстів, окреслення ролі товариств, установ, окремих видань, періодики для розвитку вітчизняної фольклористики. він акцентує увагу на теоретико-методологічних засадах теорії запозичень або міграційної школи, порівняльно-історичного методу, міфологічної школи, відповідно спрямовує на студіювання праць М. Грушевського, І. Франка, М. Дашкевича, В. Перетця, В. Гнатюка, Ф. Колесси, В. Шухевича, Д. Яворницького та багатьох інших. 1939 р. П.Попов і П.Павлій уклали першу хрестоматію з українського фольклору. Розробив основні положення плану-проспекту двотомного посібника «Українська народна поетична творчість», яка вийшла друком 1955 р. та 1958 р. Підготував плеяду аспірантів у

фольклористичній галузі, був керівником колективу, які готували перші програми з українського фольклору для вищих навчальних закладів (1938–1941 рр.), розробляв план-проспект курсу з українського фольклору. З початку 1940-х рр. він очолив відділ словесного фольклору в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, де розгорнув активну фольклористично-експедиційну діяльність, став автором та редактором програм з курсу «Українська народнопоетична творчість» (з 1950 р. – протягом 1960-х рр.).

Л-ра: Попов П.М. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / П. М.Попов; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1968. – 116 с.; Попов П.М. Тарас Шевченко про народну творчість // Павло Попов // Радянське літературознавство. – 1952. – №16. – С. 13-32.; Попов П.М. Давня українська драма [в фольклорі і літературі]. План спецкурсу [на філологічному факультеті Київського університету] 1945 – 1946 н.р. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 224. – Арк. 3-4.; Попов П.М. Давня українська драма. План спецкурсу [на філологічному факультеті Київського університету] 1940 р. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 224. – Арк. 1-2.; Попов П.М. Історія української фольклористики [розділ курсу українського фольклору]. Проспект 1940 р. Чорновий автограф та машинопис з авторською правкою // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 226. – Арк. 1-96.; Попов П.М. Фольклор. Конспект лекцій 1937 – 1938 уч.р. Машинопис // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф. 285. – Од. зб. 221. – Арк. 1-31зв.; Сухобрус Г.С. Павло Миколайович Попов / Галина Сухобрус // Народна творчість та етнографія. – 1960. – №3. – С. 41-46.

Потебня Олександр Опанасович (1835–1891) – громадський діяч, член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук, член багатьох зарубіжних академічних інституцій. Курси і спецкурси: теорія словесності, російська мова, діалектологія. Основні праці: «Із лекцій з теорії словесності. Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «Із записок з теорії словесності» (1905), «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860), «Думка і мова» (1862), «Про

міфічне значення деяких обрядів та повір'їв» (1865), «Про Долю та споріднених із нею істот», «Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення» (1867), рецензія на «Народні пісні Галицької та Угорської Русі, зібрані Я.Ф. Головацьким» (1880), «Пояснення українських та споріднених народних пісень» (т. 1. – 1883; т. 2. – 1887) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): був розробником порівняльно-історичної теорії мовознавства, основоположником психологічного напрямку у слов'янському мовознавстві, психологічної школи в українській фольклористиці, автором фундаментальних праць з діалектології, історії мови, етимології, граматики, теорії словесності тощо. В основі фольклористичної концепції О. Потебні лежить теза «про неперервність, повсюдність і повсякденність народної творчості... Через глибоке розуміння мови, фольклору О. Потебня розкрив закономірності розвитку цивілізації, психологію народу й індивіда, психологію творчості» (М. Дмитренко). Відзначався шанобливо-уважним ставленням до наукового досвіду українських та зарубіжних учених, зокрема, студював праці слов'янських учених-лінгвістів, які вивчали народну словесність з позицій різних концепцій, теорій, переважно на основі порівняльно-зіставного аналізу: О. Востокова, Ф. Буслаєва, І. Давидова, К. Аксакова, Ф. Міклошича, В. Караджича та ін.

Л-ра: Дмитренко М.К. Олександр Потебня як фольклорист: монографія / М.К. Дмитренко. – К.: Сталь, 2012. – 536 с.; Историко-филологический факультет

Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.; Потебня А.А. Теоретическая поэтика: учеб. пособ. для студ. филол. фак. высш. учебн. заведений / сост., вступ. ст. и коммент. А.Б. Муратова; Александр Афанасьевич Потебня. – 2-е изд., испр. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2003. – 374 с.; Українські народні пісні в записах Олександра Потебні / [упоряд., вст. ст. і прим. М.К. Дмитренка]. – К.: Муз. Україна, 1988. – 312 с.

Свенціцький Іларіон Семенович (1876–1956) – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Львівського університету (1944–1950), професор Українського таємного університету, директор Національного музею у Львові, завідувач львівського відділення Інституту мовознавства (потім – Інституту українознавства), засновник львівської наукової школи славістики. Курси і спецкурси: історія слов'янських літератур (польської, чеської, болгарської, білоруської тощо), історія слов'янського письменства. Основні праці: «Похоронне голосіння і церковно-релігійна поезія: студія над розвитком мотивів народної словесності» (1925), «Образ міжнародного походу колядної словесності» (1925), «Різдво Христове в поході віків (історія літературної теми і форми» (1933), 1924 році «Основи відродження білоруського письменства» (1924), «Нариси з історії болгарської літератури» (1957) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): у фольклористичній та етнографічній галузі його внесок полягає у підготовці циклу колядок і щедрівок одного бойківського села, до аналізу яких був застосований текстологічний аналіз. Досліджував християнські та язичницькі мотиви у різдвяній обрядовій поезії. Майбутніх філологів, учителів-словесників І. Свенціцький орієнтував на ґрунтовну інтерпретацію фольклорних текстів, що, звичайно, сприяло формуванню інтерпретаційно-дослідницьких умінь майбутніх фахівців. Обстоював порівняльно-зіставний метод дослідження слов'янських культур, болгарської білоруської, чеської, польської літератур, утверджуючи полікультурний підхід у літературознавстві, фольклористиці, славистиці.

Л-ра: Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: [монографія] / Ганна Сокіл. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 588 с.; Шутак О.С. Фольклористична думка в Галичині 20-30-х рр. XX ст. (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук; 10.01.07 – фольклористика / Олеся Степанівна Шутак; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

Селін Олександр Іванович (1816–1877) – доктор слов'яно-руської філології, ординарний професор кафедри російської словесності, декан історико-філологічного факультету. Курси і спецкурси: історія російської літератури та російська мова (протягом 32 років). Основні праці: «Предшественники Карамзина» (1847), «О драматической поэзии в России, преимущественно о комедии в XVIII столетии» (1852), праці, присвячені діяльності російських письменників М. Карамзіна, М. Ломоносова, І. Крилова, Д. Фонвізіна та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): йому належить першість у впровадженні матеріалів билинного епосу до літературознавчих та лінгвістичних курсів.

Л-ра: Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Скорик Михайло Михайлович (1895–1981) – доктор філософії Віденського (1923) і Краківського (1924) університетів, штатний викладач кафедри фольклору і етнографії Львівського університету. Закінчив докторат Віденського університету, 11 років працював в етнографічному музеї «Бойківщина» в Самборі (1928–1939). Курси і спецкурси: етнографія. Основні праці: «Слідами рейдів двічі героя Радянського Союзу генерала Ковпака» (1946), «Архів фольклорних записів акад. Д.І. Яворницького (1940 – 1945), «Бойківщина» (1944 – 1947), рукописи праць «Семен Палій – білоцерківський полковник» (1947, за цю працю здобув учений ступінь доктора наук), «Матеріали до генезису народного орнаменту» (1946) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): педагогічна робота була найважливішою справою його життя: викладав в українській приватній жіночій семінарії в Самборі, був директором самбірської української гімназії «Рідна школа», за радянських часів – середньої школи №1, викладав у І українській гімназії Львова історію та географію. Учений-ерудит, педагог-практик обстоював ідею комплексного дослідження фольклору у зв'язку з етнографічним матеріалом з акцентом на його регіональній специфіці, історичними процесами. Фольклористична діяльність М. Скорика передбачала науково-збиральницький та педагогічний напрями, які синтезувались завдяки одночасній роботі на кафедрі фольклору та етнографії у Львівському університеті та львівському відділі Інституту фольклору УРСР.

Л-ра: Кияновська Л. Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи: [монографія] / Любов Олександрівна Кияновська. – Львів: Сполом, 1998. – 207 с.; Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР: листування Ф. Колесси й М. Азадовського / [упоряд., підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, показчик І. Коваль-Фучило]. – К.: Логос, 2011. – 239 с.; Фільц Б. Мирослав Скорик – нащадок старовинного галицького роду Савчинських / Богдана Фільц // Наук. вісник Нац. музичної академії України імені П.І. Чайковського: зб. наук. пр. – К., 2000. – Вип. 10: Мирослав Скорик: матеріали, присвяч. 60-річчю від дня народж. М.М. Скорика. – С. 57-68.

Смаль-Стоцький Степан Йосипович (1859–1938) – доктор слов'янської філології, завідувач кафедри української мови та літератури, декан філологічного факультету. Курси і спецкурси: курс української мови «Наука о звуках русского языка» («Вчення про звуки української мови», з літератури – «Новий період історії рускої (української) літератури»), «Літопись Київська», «Історія рускої (української) літератури XIII – XVI ст.», курс про українську літературу в Австрії, а також вузькі спеціалізовані курси: «Ритміка», «Палеографія», «Стилістика», «Історія руської (української) філології XI – XIX ст.»; семінар з української філології. Основні праці: «Характеристика наукової діяльності І.Я. Франка», «Ідеї Шевченкової творчості», «Діти, батьки і внуки у Шевченка», «Т. Шевченко. Інтерпретації», «Руський правопис», «Руська граматика» (ця книга чотири рази перевидавалась і протягом 40 років вважалась головним підручником для шкіл західноукраїнського регіону), «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок», «Шкільна граматика». Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): отримав визнання педагогічної громадськості завдяки практичному введенню фонетичного правопису в шкільну практику, реалізації ефективних реформ у сфері українського шкільництва. Фундаментальним є його внесок у розробку методології аналізу літературних текстів, яку визначають як «філологічна критика», сутність якого полягала у тому, щоб автентично (так, як він був написаний автором) прочитати і зрозуміти твір, лише після цього можна його

оцінювати у різних критичних ракурсах. Був засновником студентського наукового семінару, формами діяльності якого була підготовка письмових робіт, усні доповіді, комплектація бібліотеки. Особливого значення надавав створенню творчої атмосфери, залученню до студіювання першоджерел. Як засновник студентських товариств «Січ» і «Союз» (в Чернівцях) сприяв пробудженню національної самосвідомості української молоді. С. Смаль-Стоцький є одним із керівників національно-культурного відродження Буковини: він був засновником та співзасновником товариств «Народний Дім», «Буковинський Боян», «Руська школа». Значну увагу приділяв висвітленню історії української художньої літератури XI – XIX ст., зокрема, творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Ю. Федьковича. Пропонував студентам зосереджуватись передусім на національній проблематиці у науково-дослідницькій роботі, шукати джерела стилістики, образності, генезу типологічної характеристики образів, важливим чинником яких була народна словесність традиційна пісенна естетика слова. Одним із перших порушив проблему вивчення та інтерпретації літературного твору крізь призму впливу на нього фольклорної традиції («фольклоризму літератури»). Запровадив метод філологічної (за сучасним тлумаченням «філологічно-герменевтичної») інтерпретації тексту, зокрема й їх народнословесної основи, під час практичних занять, семінарів.

Л-ра: Ботушанський В.М. Степан Смаль-Стоцький – видатний діяч Буковини: штрихи до портрета / Василь Ботушанський. – Чернівці: [б.в.], 2010. – 68 с.; Енциклопедія українознавства: словникова частина / ред. В. Кубійовича; Наукове т-во ім. Шевченка у Львові. – Т. 8. – Львів: Фонд духовного відродження ім. Митрополита Андрея Шептицького, 2000. – С.2805-3200.; Ми підемо у мандрівку століть з твого духа печаттю... – Степан Смаль-Стоцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parafia.org.ua/biblioteka/kultura/shenderovskij-nehaj-ne-hasne-persha/my-pidemo-u-mandrivku-stolit-z-tvoho-duha-pechattyu-stepan-smal-stotskyj/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.; Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко: інтерпретації / Степан Смаль-Стоцький. – Черкаси: БРАМА. Видавець Вовчок О.Ю, 2003. – 376 с.

Срезневський Ізмаїл Іванович (1812–1880) – перший професор-славист Харківського університету, професор Петербурзького університету, доктор слов'янської філології. Народився у Ярославлі (Росія). Протягом 1826–1829 рр. навчався на філософському факультеті Харківського університету. Зацікавлення І. Срезневського слов'янською культурою, фольклором, історією сформувались у студентські роки (Харківський університет). Після закінчення університету працював у Харківському дворянському депутатському зібранні, займався приватною педагогічною практикою. Упродовж кількох років (1839–1842) подорожував слов'янськими землями, підвищував рівень професійної підготовки. Став першим професором-славистом Харківського університету (1842). Після захисту дисертації «Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846) став першим у Росії доктором слов'янської філології. Курси і спецкурси: вступ до вивчення слов'янської філології, старослов'янська мова, огляд слов'янських мов і наріч у зв'язку з культурою та літературою слов'янських народів та ін. Основні праці: збірник «Словацкие песни: пер. 20 песен» (1832), «Две молдавские песни» (1831), «Взгляд на памятники украинской народной словесности» (1834), «Украинские были 1657–1710 гг.» (1838), «Исследование о языческом богослужении древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846), «Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846), «О

языческом веровании древних славян в бессмертие души» (1847), «О городищах в землях славянских, преимущественно в западных» (1848) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): наприкінці 1920-х – на початку 1830-х рр. створив і очолив гурток «любителів народної словесності». До нього входили І. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, К. Сементовський, В. Пассек та ін. Один з перших дослідників фольклорно-етнографічного пласту культури Слобожанщини, засновник вивчення славістики в університетах, зокрема, народної словесності слов'янських етносів. Склавав програму з «предмету історії та літератури слов'янських нарідів», розраховану на три роки навчання в університеті, в основі якої – праці європейських і російських славістів та власні спостереження.

Л-ра: Кирдан Б.П. Собирантели народной поэзии. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. – М.: Наука, 1874. – 280 с.; с. 81-82; Срезневський Ізмаїл Іванович (до 200-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / уклад. О.С. Журавльова, Н.Г. Мацнева, Е.Д. Дроснева, В. Петрович, Б. Ріфл, Д. Шкергет; вступ. ст. С.Ю. Страшнюка, Є.Х. Широкопад; наук. ред. С.Ю. Страшнюк; бібліогр. ред. С.Б. Глибичка, Ю.Ю. Полякова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 185 с.: іл.

Сумцов Микола Федорович (1854–1922) – фольклорист, етнограф, історик, громадський діяч, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, Всеукраїнської академії наук, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, член Чеської Академії наук та інших слов'янських наукових інституцій, приват-доцент, екстраординарний професор, ординарний професор

Харківського університету, завідувач Етнографічного музею при університеті. Курси і спецкурси: історія російської літератури, історія словесності тощо (всього ним було розроблено і прочитано близько 30 курсів і спецкурсів). Основні праці: Загальну кількість праць перевищує 1500: «Очерк истории колдовства в Западной Европе» (1878), дисертації «О свадебных обрядах» (1881) і «Хлеб в обрядах и песнях» (1885), «Очерки истории южнорусских апокрифических сказаний и песен» (1887), «Современная малорусская этнография» (2 вип.), «Ворон у народній словесності» (1890), «Малюнки з життя українського народного слова» (1910), «Разыскания в области анекдотической литературы» (1899), «Очерки народного быта» (1902), «К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу» (1886), «Малюнки з життя українського народного слова» (1910), «Слобожани» (1918) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): найяскравіший представник культурно-історичного напрямку української фольклористики. Проблематика науково-фольклористичних праць спрямована на дослідження народної словесності, міфосимволіки, етнічної ритуальної організації життєдіяльності, етнографічної специфіки українського, слов'янського етносів та окремих європейських народів. Сприяв оновленню змісту філологічних та історичних дисциплін у процесі професійної підготовки вчителів на засадах міфологічної та культурно-історичної наукової школи. Спрямованість на контекстуальне вивчення української народної словесності (крізь призму міфології, обрядовості, історії). Заснував при університеті премії імені О.О. Потебні, М.С. Дринова, Е.К. Редіна, М.В. Лисенка, Т.Г. Шевченка за щорічні кращі студентські роботи, започаткував конкурси студентських робіт з проблем дослідження народної словесності. Був одним із перших розробників професійних програм організації етнографічних та фольклорних експедицій, підготував рекомендації для збору інформації про селянське життя, відомостей про кобзарів і лірників, матеріалів про писанкарство, предмети селянського побуту

тощо. Був засновником першого на Україні Етнографічного музею, у якому була представлена матеріальна і духовна культура Слобожанщини. Залучав студентів історико-філологічного факультету до збору етнографічного, фольклорного матеріалу, що свідчить про цілеспрямовану організацію студентської фольклорно-етнографічної практики. Фундаментальна праця «Слобожани» історико-етнографічного жанру представляє проблематика змісту дисциплін історичного, етнографічного, фольклористичного спрямування у підготовці філологів та істориків. Заклав основи комплексного вивчення культури Слобожанщини, залучаючи при цьому фольклорний матеріал, відомості з історії фольклористики (аналіз результатів діяльності фольклористів та етнографів. Був одним із засновників контекстного та функціонального напрямку в українській фольклористиці, що підтверджується його викладацькою практикою. Ініціював реформаторські дії щодо послідовного впровадження дисциплін українознавчого циклу в університетську практику, з метою професійної підготовки викладачів з української історії, етнографії, фольклору: 1. Відкрити в Харківському університеті необов'язкові курси для університетських слухачів усіх факультетів з української мови, історії, етнографії та історії права. 2. (Викладачі) повинні сприяти розвитку регіональних наукових інтересів, музеїв, екскурсій і т.п. 3. До викладання українських дисциплін можуть допускатись лише компетентні особистості, які мають науковий ступінь або які заявили про себе цінними науковими дослідженнями з українознавчих спеціальностей.

Л-ра: Іванова О.В. Фольклористичні праці М.Ф. Сумцова в контексті української фольклористики другої половини XIX – початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.07 – фольклористика / Ольга Володимирівна Іванова; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 19 с.; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет существования (1805 – 1905): история фак., биограф. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; вступ. ст. Т.Г. Павловой. – Х.: САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII с., 45, [16] с. портр., 46 с.; Сумцов М.Ф. Дослідження етнографії та історії культури Слобідської України: вибрані праці / [упоряд., підгот. тексту, передм., післямова та прим. М.М. Красикова] / М.Ф. Сумцов. – Харків: АТОС, 2008. – 558 с. (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». Вип. 3); Фрадкін В. Спадщина М. Сумцова / В. Фрадкін // Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура: доповіді та повідомл.; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, Міжнародна асоціація етнологів. – К.: Асоціація етнологів, 2000. – Кн. 1/2. – С. 267-285.

Сушицький Феохист Петрович (1883–1920) – учень професорів В. Перетц і А. Лобода, приват-доцент кафедри російської літератури Київського університету, директор Департаменту вищої і середньої школи Генерального секретарства народної освіти, член Тимчасової комісії у справах вищих шкіл і наукових інституцій під головуванням академіка В. Вернадського, ректор Київського державного українського університету, член Комісії у справах щодо вищих шкіл та наукових інституцій. Курси і спецкурси: історія українського письменства, народна словесність, історія української літератури. Основні праці: «Киевские списки «Беседы трех святителей» // Университетские известия. – 1911, IV; Західно-руські літописи як пам'ятки літератури. – ЗІФВ УАН. – 1921. – Ч. 1; 1929. – Ч. 2; Принципи українознавства // Вільна українська школа. – 1917. – №2; Методи українознавства // Вільна українська школа. – 1917. – №3-4). Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): Як викладач і державний діяч реалізовував ідеї зміцнення українознавчих основ національної освіти, підготовки вчителів. В межах діяльності новоствореної

Педагогічної Академії розробив навчальні плани українознавчої підготовки вчителів, сам викладав курс історії нової української літератури і усної словесності. Увійшов в історію української філології, фольклористики, українознавства як один з перших викладачів, які впроваджували в університетську практику фольклористичні дисципліни, літературознавчі предмети українською мовою викладання, був реформатором у розбудові національної вищої освіти на українознавчих засадах разом із іншими видними представниками наукової інтелігенції займався виробленням правових основ українських університетів. Брав активну участь у відкритті Кам'янець-Подільського університету.

Л-ра: Обозрение преподавания на историко-филологическом факультете Киевского университета в 1917 – 1918 учебном году // Державний архів м. Києва. – Оп. 465. – Од.зб. 1288. – Арк. 6-9.; Обозрение преподавания на факультете в 1917 – 1918 уч. году (историко-филологический) Киевского университета // Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 465. – Од.зб. 1288. – Арк. 11-11а.; Сушицький Ф. Про вищі українські школи у Києві / Ф. Сушицький // Вільна українська школа. – 1917. – №1 (вересень). – С. 191-192.

Фішер Адам-Роберт Альфредович (1889–1943) – доктор філології, доцент кафедри антропології та етнології, екстраординарний професор, завідувач кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель та Етнологічного інституту при цій кафедрі, професор кафедри фольклору та етнографії, професор етнології, керівник Інституту етнографічного, член Наукового товариства у Львові, Наукового товариства у Варшаві, член етнографічної комісії Польської Академії, член-кореспондент Інституту слов'янського у Празі, член Міжнародного Інституту антропологічного в Парижі, секретар Товариства народознавчого. Курси і спецкурси: «Культура польського народу», «Культури східних народів», «Казки польського народу», «Слов'янська демонологія», «Календарні звичаї польського народу», «Польська пісня народна» «Огляд етнологічний» «Етнографія західних і південних слов'ян», «Етнографія Болгарії», «Етнографія Помор'я»; «Рослини в звичаях і віруваннях люду польського», «Етнографія слов'янських народів» курси з етнографії та фольклору народів Європи, переважно поляків, французів і німців. Основні праці: «Польський народ. Підручник етнографії Польщі», «Русини. Нарис етнографії Русі», «Нарис етнографії Південно-Східної Польщі» та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): обстоював ідею цілісного вивчення фольклору (у значенні «фольклористика») у зв'язку з суміжними науками: з фольклором, народознавством, історією культури, історією літератури, мистецтвом, мовознавством, психологією, краєзнавством, етнографією, соціологією та ін. У працях проаналізував етнографічну специфіку українського етносу, його окремих етнічних груп у контексті ідеологічних засад тогочасної Польщі. Одним із досягнень є налагодження наукових контактів із етнологами, народознавцями Австрії, Італії, Німеччини, Румунії, Франції тощо. У змісті джерелознавчих, фольклорно-етнографічних праць прослідковується полікультурний підхід до дослідження, аналізу фольклору слов'янських груп та реалізація його у процесі викладання фольклористичних та етнографічних дисциплін.

Л-ра: Тарнавський Р. Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету / Роман Тарнавський // Народна творчість та етнологія. – 2013. – №5. – С. 40-53.; Штатний формуляр профессорско-преподавательского состава Львовского государственного университета имени И. Франка за 1945 – 1946 уч. год // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 178. – Арк. 130-140зв.

Халанський Михайло Георгійович (1857–1910) – ординарний професор кафедри російської мови і словесності Харківського університету, знавець слов'янського фольклору Курси і спецкурси: історія словесності та російської мови. Основні праці: «Великорусские былины Киевского цикла» (1887), «Великорусские былины Киевского цикла» (1885), «Южнославянские сказания о Кралевице Марке в связи с произведениями русского былевого эпоса» (1893–1896), «Про деякі географічні назви в російському та південнослов'янському епосі» (1902), «Народні говори Курської губернії» (1904), «Малоруська дума про Байду» (1905) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): фольклористичні зацікавлення М. Халанського стосувались слов'янської народної словесності, зокрема, билинного епосу, мов, лексичної специфіки діалектів слов'ян. Впроваджував у зміст дисциплін матеріал з діалектології, народної пісенності слов'янських народів, в тому числі українського та російського.

Л-ра: Дашкевич В. Видатний науковий центр фольклористики (До 135-річчя Харківського державного університету ім. Горького) / Вікторія Дашкевич // Народна творчість та етнографія. – 1940. – №4. – С. 54-58.; Дмитренко М. Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме: кол. монографія / [М. Дмитренко, О. Бріцина, І. Грищенко, Л. Іваннікова та ін.]; за ред. М.К. Дмитренка – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 384 с.;

Хланта Іван Васильович (1941 р.н.) – доктор мистецтвознавства, кандидат філологічних наук, заслужений діяч мистецтв України, доцентом кафедри української літератури Ужгородського університету (1974–2001), завідувач науково-культурологічної лабораторії Закарпатського обласного центру народної творчості (з 2001 р. до цього часу). Курси і спецкурси: усна народна поетична творчість, історія української літератури, літературне краєзнавство. Основні праці:

«Українська соціально-побутова казка» (1976, кандидатська дисертація, науковий керівник – проф. О. Дей), «Жанр духовної пісні: історія та поетика (на матеріалі Карпатського регіону)» (докторська дисертація з мистецтвознавства, 2007); праці про життєвий і творчий шлях письменників Закарпаття (у радянський період – про О. Духновича, О. Павловича, Д. Вакарова та ін.; у роки незалежності – «Василь Греба» (2000), «Юрій Керекеш» (2000), «Усміхнені веселки» (2000, про В. Вовчка», «Пошуки та знахідки Василя Пагирі» (2006) та ін.); укладач збірників народнопоетичної творчості карпатського регіону («Казки Підгір'я» (1976), «Казки про тварин» (1976), «Казки одного села» (1979), «Дерев'яне чудо» (1981), «3 гір Карпатських» (1981), «Чарівна торба» (1988), «Правда і кривда» (1981), «Казки Карпат» (1989, 1990), «Оскар Кольберг. Казки Покуття» (1991), «Розумниця» (1992), «Мамине серце» (1993), «Закарпатський вертеп» (1995), «Заспіваймо коломийку» (1995), «Казкар» (1996), «Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття» (2001), «Пісні Іршавщини» (2005) та ін.) та ін.); збірників фольклору кубанських українців («Український рушничок кубанських українців» (2004), «Людський вік. Кубанські народні казки та прислів'я» (2007) та ін.); укладач бібліографічних покажчиків («Володимир Ладижець» (1985), «Степан Жупанин» (1985), «Петро Васильович Лінтур» (1988, у співавт.), «Василь Вовчок» (1995), «Літературне Закарпаття у XX столітті» (1995), «Ван Чопей» (1998) та ін.); праці з історії фольклористики, редагування та видання найфундаментальніших праць українських фольклористів («Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика» (1977), «Оскар Кольберг. Казки Покуття» (1991), «Володимир Гнатюк. Казки Закарпаття» (2001) та ін. Досягнення у вивченні фольклористики (народної словесності, усної народної творчості): на засадах комплексного, функціонального підходів аналізу фольклорних

творів обґрунтував принципи класифікації казкового епосу («Специфіка відображення дійсності в соціально-побутовій казці» (1975), «Принципи класифікації та наукового видання українських соціально-побутових казок» (1975) тощо). Послідовно підходить до проблеми підготовки вчителя-філолога, формування його фольклористичної компетентності на засадах регіонального вивчення, дослідження фольклору, залучення до збиральницької діяльності у селах Закарпаття (сам І.Хланта виявив на Закарпатті багато талановитих оповідачів, коломийкарів, про яких писав статті у часописах і газетах). Уклав «Програму з літературного краєзнавства для шкіл Закарпаття (10-11 класи» (1992), хрестоматію творів письменників Закарпаття для учнів старшого шкільного віку, підготував до друку хрестоматію для студентів вищих навчальних закладів «Сині хвилі гір», що свідчить про готовність майбутнього вчителя-філолога до здійснення фольклористичної педагогічної діяльності. Фольклористична наукова, збиральницька, педагогічна діяльність І.Хланти підтверджує інноваційний поступ української фольклористики на засадах вітчизняних наукових та освітніх традицій, пов'язаних насамперед із залученням студентської молоді у «живе» фольклорне середовище, з урахуванням загальносвітових тенденцій комплексного вивчення, дослідження фольклорного арсеналу культури (у контексті етнографічних, краєзнавчих, літературних аспектів).

Л-ра: Качкан В. Іван Хланта: біобібліогр. показч. / [упоряд. Володимир Атаназійович Качкан]; Закарпатська держ. обласна універсальна наукова бібліотека. – Ужгород: Патент, 2008. – 458 с.; Хланта І. Фольклористична робота на Закарпатті / Іван Хланта // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №5. – С. 104-107.

Семеног О., Вовк М.

Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : [монографія] / Олена Семеног, Мирослава Вовк. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 284 с.

У монографії окреслено підходи до академічної культури як основи культури дослідницького навчання в університеті, здійснено ретроспективний аналіз академічних традицій університетів, в основу діяльності яких на всіх етапах історичного поступу українського суспільства було покладено пріоритети фундаментальної освіти, поваги до людини, культуровідповідності, національні і полікультурні цінності, інтелектуальний, духовний, творчий розвиток особистості. Проаналізовано особливості формування академічної культури студента-дослідника у процесі фольклористичної підготовки, у наукових товариствах, гуртках, громадських організаціях, під час збиральницько-практичної діяльності та фольклорної практики. На прикладі професійної діяльності викладачів-фольклористів Харківського, Чернівецького, Ужгородського, Одеського, Львівського університетів України другої половини XIX – початку XXI ст. акцентовано увагу на культурі навчання, культурі наукової праці і соціальної, моральної відповідальності за її результати, на культурі спілкування наукових наставників та майбутніх педагогів-дослідників. В основу дослідження покладено ідею професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості дослідника.

Монографія підготовлена на основі опрацьованих матеріалів архівів: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Ф. 166 – Міністерство народної освіти); Державного архіву Львівської області (Ф. 26 – Університет імені Яна Казимира у Львові); Державного архіву м. Києва (Ф. 16 – Університет Святого Володимира) та ін.; праць викладачів класичних університетів, фольклористів (Я. Головацького, М. Драгоманова, М. Костомарова, М. Максимовича, О. Огоновського, О. Потебні, С. Смаль-Стоцького, І. Срезневського, М. Сумцова та ін.), рекомендована до використання в освітньому процесі, зокрема у процесі викладання культурологічних, культуромовних, історико-фольклористичних, педагогічних дисциплін, організації самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання рішенням вчених рад Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол №10 від 3.10.2016 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 4 від 24.10.2016 р.)

Видання адресоване науковцям, викладачам класичних і педагогічних університетів, учителям-словесникам, студентам і магістрантам, аспірантам, усім, хто цікавиться проблемами академічної культури.

Semenog O., Vovk M.

Academic culture of researcher in cultural and educational area of the University: [the monograph] / Olena Semenog, Myroslava Vovk. – Sumy: publishing house Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 2016. – 284 p.

In the monograph outlines approaches to academic culture as the Foundation of the culture of research training at the University, carried out a retrospective analysis of the academic traditions of universities, the basis of which at all stages of historical development of Ukrainian society was founded on the fundamental priorities of education, respect for the person, conformity to culture, national and multicultural values, intellectual, spiritual, creative development of personality. Analyzes peculiarities of shaping the academic culture of a student-researcher in the process folkloristic training in scientific societies, clubs, organizations, during, practical activities and folk practices. For example, professional activities of teachers and folklorists Kharkiv, Chernivtsi, Uzhgorod, Odesa, Lviv University, Ukraine the second part of the XIX – beginning of the XX centuries. The attention is focused on the learning culture, the culture of scientific work and the social, moral responsibility for its results on the culture of scientific mentors and future teachers-researchers. The survey is based on the idea of professional development, self-development and self-realization of the researcher.

Comparison with world analogues – the book is the author's development and has been prepared on the basis of the worked materials archives: the Central State Archives of higher authorities and management of Ukraine (F. 166 – the Ministry of national education); the State archive of Lviv region (F. 26 – University Jan Kazimierz in Lviv); the State archives. Kiev (F. 16 University of St. Vladimir), etc.; works of teachers of classical universities, folklorists (Holovatsky, M. Dragomanov, M. Kostomarov, N. Maksimovic, A. Ogonowski, O. Potebnya, S. Smal-Stotsky, I. Sreznevsky, N. Sumtsova, etc.), recommended for use in the educational process, particularly in the teaching of cultural, Culturology, historical-folkloristic, pedagogical disciplines, the organization of independent work of students in conditions of distance learning the decision of the academic Council of the Institute of pedagogical and adult education of NAPS of Ukraine (Protocol №10 from 3.10.2016 g), Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (№ 4 from 24.10.2016)

The publication is addressed to researchers, teachers of classical and pedagogical universities, language teachers, students and undergraduates, postgraduates, and anyone interested in issues of academic culture.

CONTENT

INTRODUCTION

1. Academic culture is a fundamental component in the training of future specialists

1.1. A continuous of pedagogical education is a requirement in XXI century

1.2. Cultural and educational space at the university

1.3. Academic culture is the basis of a research study at the university

1.4. Academic culture in cultural and educational dimensions of dialogue

2. Creating academic culture of the investigator in cultural and educational space at Ukrainian universities (Second half of XIX - early XXI century.)

2.1. University academic traditions: retrospective aspects

2.2. Scientific societies and groups in cultural and educational space at the universities

2.3. Folklore forwarding work is an essential component of academic culture in formation the researcher.

3. Academic culture of the lecturer of the university (late XIX - early XXI century.)

3.1. Professional experience of the teachers in Lviv university as a factor of the academic culture researcher

3.2. Research and teaching activities of teachers at Kiev University academic culture dimensions 133

3.3. Academic value of teaching faculty action at the university in Kharkiv

3.4. Academic traditions of teachers in Chernivtsi

3.5. Research and teaching activities of teachers in cultural and educational space at the university in Odessa

3.6. Academic values in scientific research of the teachers at the university in Uzhgorod

3.7. Professional experience of teachers in restructuring of Higher Education in Ukraine

CONCLUSIONS

REFERENCES

Наукове видання

Семеног Олена Миколаївна
Вовк Мирослава Петрівна

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ

Монографія

Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016
Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: ***В. І. Шейко***
Комп'ютерний набір: ***М. П. Вовк, О. М. Семеног***
Комп'ютерна верстка: ***Ю. С. Ліхачова***

Здано в набір 23.09.2016 р. Підписано до друку 24.10.2016 р.
Формат 60х84/16. Гарн. CambriaДрук ризогр. Папір офсет.
Ум. друк. арк. 16,5. Обл.-вид. арк. 15,8.
Тираж 300. Вид. №60.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка